Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂŢII

Impulsul materialist al cunoașterii şi sarcina antroposofiei

GA 204

Vol. IV din seria OMUL ÎN LEGĂTURA SA CU COSMOSUL

17 conferinţe ţinute la Dornach între 2 aprilie și 5 iunie 1921

Traducere din limba germană de biolog dr. Petre PAPACOSTEA

Nr. bibliografic 204
Rudolf Steiner, *Perspektiven der Menschheitsentwickelung. Der materialistische Erkenntrisimpuls und die Aufgabe der Anthroposophie*, Dornach/Elveţia, 1989

© Toate drepturile pentru traducerea în limba română sunt rezervate
Editurii UNIVERS ENCICLOPEDIC GOLD
București 2010

Seria OMUL ÎN LEGĂTURA SA CU COSMOSUL Vol. IV

Coordonatorul colecției: biolog dr. PETRE PAPACOSTEA
Redactor: MARIA STANCIU
Tehnoredactori: MIHAELA TUDOR; LILIANA KIPPER
Coperta: SILVIU IORDACHE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
STEINER, RUDOLF
Perspective ale evoluţiei umanității: impulsul materialist al cunoașterii și sarcina antroposofiei / Rudolf Steiner ; trad. de biolog dr. Petre Papacostea. - Bucureşti : Univers Enciclopedic Gold, 2010
ISBN 978-606-8162-13-3

I. Papacostea, Petre (trad.)
141.133

GRUPUL EDITORIAL UNIVERS ENCICLOPEDIC GOLD
Str. Luigi Cazzavillan nr.17, sector 1, București
Tel.: 021 317 88 38; Fax: 021 317 88 42
email: difuzare@universenciclopedic.ro
www.universenciclopedic.ro

Societatea antroposofică din România
Strada Vișinilor nr. 17, sector 2, București
Tel.: 021 232 20 57
www.antroposofie.ro
email: romantrop@yahoo.com

ISBN 978-606-8162-13-3

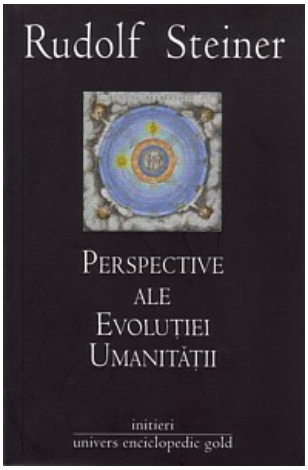

COPERTA IV

Materialismul, care şi-a atins apogeul în secolul al XIX-lea, a furnizat o cunoaştere a lumii materiale, dar fiind bazată pe noţiuni, definiţii şi raţionamente abstracte risca să rupă total omul de cunoaşterea legăturilor acestuia cu lumile spirituale. În strălucita analiză realizată de Rudolf Steiner în volumul de faţă, a dezvoltării concepţiilor de-a lungul epocilor istorice, autorul clarifică sarcinile de bază ale antroposofiei în retrezirea conştienţei eului cu privire la strânsa legătură a evoluţiei omului cu lumile spirituale şi cu întregul Cosmos. Antroposofia devine astfel ştiinţa realistă care dezvăluie raţiunea de a fi spirituală atât a organizării corporale a omului, cât şi a legăturilor vizibile şi invizibile ale acestuia cu Universul.

Omul în legătura sa cu Cosmosul

Vol. I *Omul ‚hieroglifă a Cosmosului. Corespondenţe între microcosmos şi macrocosmos* (GA 201)

Vol. II *Spiritualitatea cosmică şi fizicul uman. Căutarea noii Isis, divina Sofia* (GA 202)

Vol. III *Responsabilitatea omului pentru evoluţia lumii ‚rezultat al legăturii sale spirituale cu planeta Pământ şi cu lumea stelelor* (GA 203)

Vol. IV *Perspective ale evoluţiei umanităţii* (GA 204)

Vol. V *Devenirea umană, sufletul lumii şi spiritul lumii* ❙ prima parte. *Omul ca fiinţă spiritual-sufletească în relaţie cu lumea* (GA 205)

Vol. VI *Devenirea umană, sufletul lumii şi spiritul lumii* ❙ partea a doua. *Omul ca fiinţă spirituală în evoluţia istorică* (GA 206)

Vol. VII *Antroposofia, o cosmosofie* ❙ prima parte. *Forma omului ca rezultat al acţiunilor cosmice* (GA 207)

Vol. VIII *Antroposofia, o cosmosofie* ❙ partea a doua. *Forma omului ca rezultat al acţiunilor cosmice* (GA 208)

Vol. IX *Impulsuri spirituale nordice şi central-europene. Sărbătoarea apariţiei lui Christos* (GA 209)

CUPRINS

Treptele adevărului (biolog dr. Petre Papacostea)

În legătură cu publicarea conferinţelor lui Rudolf Steiner

CONFERINŢA I — *Dornach, 2 aprilie 1921* — Materialismul a dominat pe drept în secolul al XIX-lea; cramponarea de acesta aduce catastrofe. Cunoaşterea lumii materiale rămâne, materialismul teoretic trebuie să dispară. El este oglinda evoluţiei din secolul al XIX-lea, în care corpul fizic, mai ales organizarea capului şi a nervilor, este modelată ca fiind o copie perfectă a spiritual-sufletescului, iar forţa eterică, generatoare de vise, slăbeşte. Moritz Benedikt – o gândire care este total imprimată în fizic. Stenografia. În prezent, punctul culminant al perfecţionării structurii fizice este deja depăşit.

CONFERINŢA a II-a — *Dornach, 3 aprilie 1921* — Erori ale simplei gândiri şi erori care-şi au rădăcinile în realitate. Ultimele, de exemplu, materialismul teoretic, pot avea pentru omenire şi un aspect stimulator. Forţele constructive ale capului sunt recunoscute prin imaginaţiune, cele ale sistemului ritmic prin inspiraţie, cele ale sistemului metabolic prin intuiţie. Caracterul imaginaţiunii, fiinţa gândirii care-şi aminteşte şi cunoaşterea obiectivă. Cunoaştere şi moarte.

CONFERINŢA a III-a — *Dornach, 9 aprilie 1921* — Înainte de Aristotel procesul invăţării vorbirii încă era înţeles; prin aceasta şi cunoaşterea instinctivă a faptului că în cuvânt răsună acelaşi spiritual-sufletesc care a amuţit în lume, ca şi o cunoaştere a preexistenţei şi a reîncarnării. Calea dispariţiei treptate a vechii înţelegeri a cuvântului spre spiritualitatea abstractă a logicii şi noţiunii: logica lui Aristotel, *nous*-ul lui Anaxagora, ideea la Platon, învăţătura despre Logos a gnosei – Logos şi creştinism. Evanghelia după Ioan. În secolul al IV-lea d.Ch., pierderea definitivă a cunoaşterii Logosului. Redobândirea ei conştientă prin antroposofie.

CONFERINŢA a IV-a — *Dornach, 15 aprilie 1921* — Până în secolul al IV-lea d.Ch. au vieţuit astronomia şi medicina Orientului, extrase din înţelepciunea lumii, care înţelegeau în mod instinctiv etericul; această înţelepciune s-a revărsat şi în planul cultic. Imaginea cultului lui Mithra; creştinismul. Dionisie Areopagitul. Pătrunderea vechii înţelepciuni până la Basilius Valentinus, Jakob Böhme şi Paracelsus. De la Constantin, respectiv Iustinian, „principiul constatării" egipteano-roman pătrunde în domeniul stabilirii adevărului şi cuvântului; el decupează înţelegerea creştinismului din înţelepciunea precreştină, eliminând-o.

CONFERINŢA a V-a — *Dornach, 16 aprilie 1921* — Răsturnarea produsă în evoluţia civilizaţiei occidentale în secolul al IV-lea d.Ch. Esenţa lumii greceşti şi tragismul ei. Occidentul reprimă înţelepciunea grecilor vechi şi cultul lui Mithra, împingându-le înapoi, în Orient; rămân, pentru viaţa religioasă a popoarelor nordice, povestirea evenimentelor din Palestina şi dogmele conciliilor; necesitatea întăririi eului. Înţelepciunea Orientului pătrunde spre Europa, în calitate de cultură raţională, prin arabism. – În foarte puţine suflete europene renaşte trăirea tainei pâinii şi a vinului şi, odată cu aceasta, cea a vechii astronomii şi medicine. Realitatea sa, cuprinsă în Misteriul Graalului, pare că pluteşte deasupra Occidentului îmbibat de materialism; poate fi găsită numai prin întrebarea interioară a omului individual. Titurel. –Transformarea în sens materialist a acestei căutări, în campaniile exterioare spre Ierusalim.

CONFERINŢA a VI-a — *Dornach, 17 aprilie 1921* — Orientalul trăia în lumea spirituală şi trebuia să o înţeleagă pe cea materială plecând de la această lume spirituală. Europeanul trăieşte în lumea materială şi trebuie s-o înţeleagă pe cea spirituală plecând de la prima. Întâlnim tranziţia în specificul grecesc. Problema gnosei este înţelegerea lui Christos în Iisus. Suprimarea gnosei de către creştinismul roman etatizat. „Umanizarea" creştinismului în Europa. Poemul *Heliand*. Nereceptivitatea faţă de înţelepciunea superioară. Căutarea Graalului. Începând cu secolul al XV-lea, pericol de a rămâne captiv în materialism. Apelul lui Soloviov pentru un stat christificat. Forţe care, în prezent, se opun activării căii spirituale. Iubirea răului.

CONFERINŢA a VII-a — *Dornach, 22 aprilie 1921* — Evoluţia concepţiei despre lume şi arta tragediei la Nietzsche ca luptă împotriva forţelor declinului şi simptom pentru măsura înstrăinării de spirit în ultima treime a secolului al XIX-lea. Imaginea omului, sensul vieţii pământene şi esenţa creştinismului nu mai pot fi sesizate nici de Nietzsche; caricaturizarea lor în noţiunea „supraomului", a „veşnicei reîntoarceri a aceluiaşi lucru" şi în „Antichrist".

CONFERINŢA a VIII-a — *Dornach, 23 aprilie 1921* — Măsură, număr şi greutate – ca exemplu al pierderii sinelui şi adevărului de către umanitate pe calea spre abstracţiune. Până în cea de a doua epocă postatlanteeană *numărul* era vieţuit în calităţi esenţiale care erau preluate de corpul astral din întregul lumii şi erau impregnate corpului eteric; până în cea de a treia epocă postatlanteeană, *măsura* era percepută ca fiind forţa prin care corpul eteric forma corpul fizic după proporţiile cosmice; până în prima epocă postatlanteeană, *greutatea* era simţită ca trăire primordială dintre eu şi corpul astral, percepută ca stare de echilibru între încătuşarea de Pământ şi elanul ascensional. – Ultimele ecouri ale acestor calităţi se mai găsesc în artă.

CONFERINŢA a IX-a — *Dornach, 24 aprilie 1921* — Secolul al XIX-lea ca apogeu al spiritualităţii abstracte şi al materialismului. Dogmă şi cult. – Mai de mult, trăirea în *corp*, care tocmai prin aceasta vieţuia spiritualitatea cosmică; în prezent, trăirea în *spirit* care se întoarce spre materie, ignorându-se pe sine însăşi. Altfel stau lucrurile la Leibniz. – Forţa înţelegerii noţiunilor de ştiinţă a spiritului, pe care intelectul modern le poate crea din sine însuşi, ca posibilitate de transformare şi vitalizare a inteligenţei rigidizate, interior inertă. Cele trei forme ale inerţiei: neocatolicismul, care păstrează conţinuturile vechi ca formule, protestantismul, cu compromisurile sale între tradiţie şi intelect, şi intelectualismul luminat, lipsit de conţinut spiritual. Polarizarea viitoare în tradiţionalism catolic şi intelectualitate, care se trezeşte spiritual.

CONFERINŢA a X-a — *Dornach, 29 aprilie 1921* — Necesitatea de a atinge, atât în viaţa individuală cât şi în umanitate, scopul fiecărei trepte de evoluţie. – Scopul celei de a patra epoci culturale a fost formarea sufletului raţiunii: omul se trezea din simţirea cosmică la înţelegerea lumii pe baza activităţii corpului eteric. Începând cu secolul al XV-lea, activitatea eterică s-a imprimat în totalitate în corpul fizic, gândirea a devenit imagine-umbră uman-subiectivă; din această cauză, are loc separarea dintre gândirea devenită exclusiv logică şi voinţa legată de dorinţe şi de instincte, lăsată în voia ei. Depăşirea separării, de exemplu, în iezuitism. – Necesitatea pentru secolul al XX-lea de a aduce realitate în gândirea cu caracter de umbră, pornind de la eu, astfel încât ea să se poată manifesta în mod înnoitor în lumea socială şi economică haotizată.

CONFERINŢA a XI-a — *Dornach, 30 aprilie 1921* — Însemnătatea anului 1840 ca moment al zorilor propriu-zise ale sufletului conştienţei. La diferitele naţiuni, acest răsărit a apărut pe fundalul diferitor stări mai vechi ale conştienţei: în Anglia pe fundalul unei conştienţe înrudite cu cea a grecismului arhaic-homeric, în Franţa pe o moştenire a culturii sufletului raţiunii latine, în Italia pe un fragment de cultură veche a sufletului senzaţiei, în Europa Centrală pe o moştenire a secolului al IV-lea postcreştin, în timp ce în Europa de Răsărit procesul a fost mai mult ignorat în stare de somn. Cartea lui Spengler *Prusianism şi socialism*.

CONFERINŢA a XII-a — *Dornach, 1 mai 1921* — Cele două curente principale din secolul al XIX-lea: catolicismul formal-juridic al popoarelor romanice, cu luptele lor ideologic-spirituale, şi gândirea anglo-saxonilor izvorâtă din practica socială şi economică, cu problemele lor de putere. În ultimă instanţă, ambele îşi au rădăcinile în cultura persană; catolicismul în cultul lui Ormuzd, cel anglo-saxon în iniţieri ahrimanice. – Joseph de Maistre, reprezentant al vechiului catolicism; lupta sa împotriva spiritului apărut din secolul al XV-lea. – Echilibrarea necesară şi înnoirea printr-o gândire spirituală liberă. Cunoaşterea lui Goethe cu privire la acest aspect; reacţia sa la disputele dintre Cuvier şi Geoffroy de Saint-Hilaire.

CONFERINŢA a XIII-a — *Dornach, 5 mai 1921* — Legătura omului terestru cu forţele planetelor. Cunoaşterea încă din a patra epocă postatlanteeană a dependenţei evoluţiei eului de Soare; necesitatea de a obţine din nou această cunoaştere. – Polaritatea forţelor solare şi lunare în modelarea omului terestru. – Diferenţierea forţelor văzută prin procesul preluării hranei. Acţiunea forţelor terestre, ale ambianţei, ale forţelor lunare şi solare. Altă diferenţiere a acţiunii planetare în corpul astral: acţionează în „omul de sus", în afară de Soare, Saturn, Jupiter şi Marte, în „omul de jos", în afară de Lună, Mercur şi Venus. Constelaţie şi naştere terestră.

CONFERINŢA a XIV-a — *Dornach, 13 mai 1921* — Ştiinţa materialistă şi ştiinţa spiritului ca evenimente cosmice între ieşirea din perioada lunară şi întoarcerea la perioada lunară. Spiritualitatea ştiinţei naturii ar putea produce un nou regn, între cel mineral şi cel vegetal, sub forma de umbră a unor fiinţe vii care ar acoperi Pământul cu o plasă în momentul unirii acestuia cu existenţa lunară; prin aceasta omul va fi separat de viaţa şi de spiritualitatea lumii. – Cultivarea ştiinţei spiritului face posibilă sosirea pe planeta noastră a unor fiinţe spirituale de pe alte planete, care năzuiesc spre Pământ de la sfârşitul secolului al XIX-lea; acţiunea lor este posibilă numai printr-o gândire care cuprinde atât viul cât şi însufleţitul. – Calea spre această transformare: unirea gândirii clare cu o concepţie artistică într-o ştiinţă care devine artă. Învăţătura lui Goethe despre metamorfoză; imnul său către natură; imaginea lui Nietzsche despre Valea morţii.

CONFERINŢA a XV-a — *Dornach, 2 iunie 1921* — Gândirea lui John Scotus Erigena ca expresie a unei metamorfoze a evoluţiei între gândirea clarvăzătoare veche şi gândirea intelectuală. Postacţiunile „teologiei negative" a lui Dionisie Areopagitul şi a lui Origene asupra timpului lui Scotus. Cele patru părţi ale cărţii *De divisione naturae*: învăţătura lui Dumnezeu, învăţătura despre Ierarhii, învăţătura spiritului despre natură şi om, escatologia; încă lipsesc gânduri privitoare la învăţătura socială. – Gândirea lui Erigena: încă realitate spirituală, deja noţiuni abstracte. – Oglindirea cunoaşterii unor epoci culturale anterioare în primele trei părţi ale cărţii într-o serie necronologică; partea a patra: strădania de atunci a gândirii raţionale pentru a înţelege creştinismul şi viitorul omenirii. Aceasta se răspândeşte din secolul al XV-lea în punerea bazelor ştiinţelor naturii. – Contradicţia timpului nostru, care trăieşte într-o spiritualizare superioară, dar a devenit tot mai materialistă din punct de vedere al conţinutului.

CONFERINŢA a XVI-a — *Dornach, 3 iunie 1921* — Apus de lume şi răsărit de lume. Erigena între gândirea veche şi cea nouă. Evanghelia după Ioan ca mărturie a faptului că Christos este Logosul, Creatorul pământescului. – În Antichitate a domnit „principiul tatălui": omul se vieţuia corporal şi prin sânge ca fiind imaginea Tatălui divin, reprezentat în Tatăl fondator al generaţiilor; Dumnezeu şi Duh acţionau în forţele pământeşti şi lunare. Primele trei cărţi ale lui Erigena se leagă de aceasta. – Cunoaşterea creştin-timpurie despre esenţa forţelor Tatălui şi a forţei lui Christos. Evanghelia după Ioan. Trecerea de la sacrificiul de sânge al perioadei precreştine la sacrificiul de pâine şi vin. – Sfârşitul lumii, ca apus al vechii forţe spirituale legate de trup, s-a desăvârşit în cel de al IV-lea secol. Estompat, el reapare mereu în conştienţă; dispoziţia sufletească a cruciadelor; Alfred Suess; Oswald Spengler. Posibilitatea înnoirii prin cunoaştere reală a spiritului.

CONFERINŢA a XVII-a — *Domach, 5 iunie 1921* — Răsturnarea produsă în secolul al IV-lea din perspectiva vieţii corporale în transformare; boală şi vindecare. Egipt: corpul ca parte a întregului Pământ, cu ale cărui patru elemente el trebuia să fie menţinut în echilibru; forma sa ca operă de artă a eului independent de naştere şi de moarte. Grecia: vieţuirea corpului ca expresie a spiritual-sufletescului, care este aproape identic cu sistemul lichid care plastifică viul; cele patru umori din om. Roma: a te simţi sufleteşte în existenţa pământeană. – Oglinda acestor transformări în dezvoltarea celor şapte ştiinţe; de la revelaţie până la abstracţiune. Apariţia creştinismului. Iulian Apostatul. Constantin. Iustinian. Împingerea cunoaşterii vii spre răsărit (Gondishapur). Lupta de conştienţă a lui Avicenna şi Averroes pentru a înţelege eul prin aristotelism, în opoziţie cu calea germanică. – Sarcina antroposofiei.

Note

DESENELE ŞI NOTAŢIILE LA TABLĂ

Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂŢII

GA 204

TREPTELE ADEVĂRULUI

Antroposofia este un curent spiritual modern, fundamentat de austriacul Rudolf Steiner (1861–1925), personalitate complexă, dotată cu capacitatea de a dezvolta în mod consecvent şi interactiv atât mistica înaltă bazată pe experienţe interioare care l-au condus la cercetări aprofundate în lumea spirituală, cât şi gândirea riguros ştiinţifică despre spirit, prin opoziţie cu tendinţele materialismului dominant în secolul al XIX-lea şi prima parte a secolului al XX-lea. Materialismul urmărea eliminarea nivelului divin-spiritual din cunoaştere prin contestarea existenţei acestuia în Univers, ceea ce l-a îndreptăţit pe R. Steiner să afirme: „Tragedia materialismului constă în faptul că nu poate înţelege ce este materia".

Pentru a sintetiza conţinutul de idei al antroposofiei sau ştiinţei despre spirit vom porni de la un principiu de bază formulat chiar de Rudolf Steiner: „Oricărei realităţi materiale din Univers îi corespunde ceva spiritual şi orice realitate spirituală din Univers primeşte la un moment dat expresie în lumea materială". Întreaga evoluţie, mai întâi biologică şi apoi social-istorică, a umanităţii este o ilustrare vie a acestui principiu. Cunoaşterea directă a resorturilor spirituale ale umanităţii, ca şi cunoaşterea exterioară a materiei, se obţine numai prin eforturi susţinute de perfecţionare a structurilor noastre sufleteşti şi spirituale, pentru a deveni apţi şi demni de dezvoltarea conştientă şi responsabilă a relaţiei omului cu lumea spirituală în toată puritatea indispensabilă acestui scop. Unul din principalele scopuri ale antroposofiei constă în deschiderea căilor cunoaşterii de sine, fapt necesar pentru evoluţia viitoare a omenirii. Atât cunoaşterea de sine cât şi înţelegerea coerentă a lumii interioare şi a ambianţei telurice şi cosmice se pot dobândi prin studiul scrierilor antroposofice, întrucât logica riguroasă a expunerilor oferă gândirii posibilitatea aprecierii valorii acestora, chiar şi în lipsa accesului personal direct la lumile spirituale. Omul apare astfel ca o fiinţă dublă, cu problematică cosmică şi problematică terestră, având sarcina realizării sintezei superioare a acestora.

În consecinţă, antroposofia este ştiinţa despre spirit care ne dă posibilitatea înţelegerii *raţiunii de a fi* a structurilor şi evenimentelor aparţinând lumii sensibile, precum şi a înlănţuirii acestora în timp şi spaţiu. Ea nu este o fundamentare teoretică pusă la îndemâna unei „secte religioase", cum încearcă să denigreze unele scrieri mişcarea antroposofică, ci reprezintă calea spirituală de valorificare concretă a forţelor de iubire aduse de Hristos pe Pământ, atât de necesară într-o perioadă în care dezbinarea între oameni se manifestă în toate relaţiile individuale şi de grup. Există, în prezent, antroposofi aparţinând celor mai diferite confesiuni religioase care consideră că au găsit, în sfârşit, în antroposofia lui R. Steiner un limbaj comun capabil să creeze baza pentru o nouă deschidere spirituală către lume, prin înţelegerea corectă a momentului-cheie pentru întreaga evoluţie cosmică pe care l-a reprezentat Evenimentul de pe Golgota de acum 2000 de ani.

Antroposofia nu este teorie, ci cunoaştere vie, ceea ce se reflectă în faptul că a pus toate premisele şi a elaborat soluţii valoroase în diferitele domenii aplicative marcate de consecinţele tuturor situaţiilor de criză caracteristice lumii actuale pe care Rudolf Steiner le-a prevăzut cu 8-9 decenii în urmă. Astfel, pe baza cunoaşterii aprofundate a omului (antropologia antroposofică), Rudolf Steiner, colaboratorii şi urmaşii săi au elaborat principiile şi metodele terapeutice ale medicinii antroposofice, ale agriculturii biodinamice, ale sistemului pedagogic Waldorf, ale tripartiţiei sociale, au dat naştere unui impuls original în arhitectură etc. Putem conchide că antroposofia este totodată o cale de cunoaştere obiectivă, o cale de autocunoaştere şi o cale de viaţă. Ea este prelungirea în Eul omului actual a activităţii lui Hristos, a Logosului care a acţionat de la începutul existenţei Universului.

Mişcarea antroposofică, care s-a separat din mişcarea teosofică, s-a dezvoltat independent, şi numai în mod eronat sau abuziv este asociată cu alte curente şi organizaţii actuale. Ea deschide perspective luminoase educaţiei pentru libertate, iubirii dintre oameni şi colaborării cu natura, iar spiritualitatea românească, constitutiv creştină şi cu o largă deschidere spre înţelegerea integrării omului în Cosmos, este o matrice gata pregătită pentru receptarea şi dezvoltarea acestor imperative ale mileniului III.

biolog dr. PETRE PAPACOSTEA

Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂŢII

GA 204

ÎN LEGĂTURĂ CU PUBLICAREA CONFERINŢELOR LUI RUDOLF STEINER

Baza ştiinţei spiritului orientată antroposofic o constituie lucrările scrise şi publicate de Rudolf Steiner (1861–1925). Pe lângă aceasta, el a ţinut, între 1900–1924, numeroase conferinţe şi cursuri, atât în faţa unui public larg, cât şi pentru membrii Societăţii teosofice, mai târziu ai Societăţii antroposofice. Vorbind în mod liber, el însuşi a dorit iniţial ca aceste conferinţe să nu fie consemnate în scris, deoarece ele erau concepute drept „comunicări orale, nedestinate tiparului". După ce însă s-au finalizat şi răspândit tot mai numeroase variante incomplete şi eronate după stenogramele şi notiţele auditorilor, s-a văzut nevoit să reglementeze problema acestora. Şi a încredinţat Mariei Steiner von Sivers această misiune. Ei i-a revenit sarcina de a-i desemna pe cei care au dreptul să stenografieze conferinţele, de a asigura administrarea stenogramelor şi revizuirea textelor pentru tipar. Din cauză că, fiind extrem de ocupat, Rudolf Steiner nu a putut corecta el însuşi textele, decât în cazuri foarte rare, în privinţa tuturor conferinţelor publicate trebuie să se ţină seama de această rezervă a sa: „Va trebui să se aibă în vedere faptul că în stenogramele nerevizuite de mine se găsesc greşeli".

În legătură cu raportul dintre conferinţele pentru membri, care, la început, erau accesibile numai sub formă de manuscrise tipărite pentru uz intern, şi cărţile sale, destinate publicului larg, Rudolf Steiner îşi exprimă punctul de vedere în lucrarea autobiografică ***Mein Lebensgang*** (***Viaţa mea***), capitolul 35. Cele spuse acolo sunt valabile, în egală măsură, în ceea ce priveşte cursurile ţinute, care se adresau unui cerc restrâns de participanţi, familiarizat cu bazele ştiinţei spiritului.

După moartea Mariei Steiner (1867–1948) s-a trecut, conform indicaţiilor sale, la tipărirea unei ediţii a operelor complete ale lui Rudolf Steiner (Rudolf Steiner – Gesamtausgabe, GA). Volumul de faţă constituie o parte a acestei ediţii.

Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂȚII

GA 204

CONFERINŢA I

Dornach, 2 aprilie 1921

Dezvoltarea materialismului se situează în special la mijlocul şi în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Azi trebuie să ne intereseze mai ales partea teoretică a materialismului. Unele lucruri din cele ce vi le voi prezenta azi despre acest aspect teoretic pot fi spuse cam în acelaşi fel şi despre partea practică a vieţii materialismului. Numai că, aşa cum am spus, azi vom face abstracţie de acest aspect şi vom privi mai mult spre ceea ce a apărut, în întreaga lume civilizată la mijlocul secolului al XIX-lea, ca fiind concepţia materialistă despre lume.

Abordând o asemenea problemă se poate vorbi despre un dublu aspect. În primul rând este necesar să ne clarificăm asupra măsurii în care trebuie să combatem concepţia materialistă despre lume, în al doilea rând trebuie să purtăm într-o oarecare măsură în noi toate reprezentările şi ideile cu care ne putem înarma pentru a respinge concepţia materialistă despre lume. Numai că pe lângă această înarmare cu lumea de reprezentări necesară mai avem nevoie din punctul de vedere al ştiinţei spiritului şi de altceva. Avem nevoie să înţelegem acest mod materialist de reprezentare, să-l înţelegem în primul rând din perspectiva conţinutului, în al doilea rând să vedem în ce măsură a putut să apară în evoluţia omenirii această concepţie materialistă extremă despre lume.

Fapul că, pe de o parte, trebuie să combatem concepţia materialistă despre lume, iar pe de altă parte trebuie s-o putem înţelege ar putea să apară ca o contradicţie. Pentru cel care se află pe poziţia ştiinţei spiritului, acest lucru nu este în fapt o contradicţie, ci doar contradicţie aparentă. Problema se pune mai degrabă în felul următor. În cursul evoluţiei umanităţii trebuie să apară momente care mai întâi într-un anumit fel trag în jos omenirea, care coboară omenirea sub un anumit nivel, pentru ca apoi ea să se poată ridica din nou, prin ea însăşi. Şi nu ar fi de niciun ajutor pentru omenire ca, printr-o decizie divină oarecare, ea să fie scutită de a parcurge coborârile în mocirla morală a existenţei. Pentru ca omenirea să poată ajunge la folosinţa deplină a forţelor ei de libertate, este necesar ca ea să coboare în mlaştinile atât ale concepţiei despre lume cât şi ale vieţii. Iar pericolul nu constă, de fapt, în aceea că la momentul oportun – şi acesta a fost pentru materialismul teoretic jumătatea secolului al XIX-lea – apare un astfel de lucru, ci pericolul constă în aceea că atunci când în cursul evoluţiei normale a apărut aşa ceva, apoi acest lucru este menţinut, că acest lucru necesar pentru un anumit moment este apoi purtat în vremuri viitoare. Şi dacă se poate spune că materialismul a fost într-o anumită privinţă o încercare pentru omenire la mijlocul secolului al XIX-lea, încercare care trebuia să fie parcursă, este corect şi că o cramponare de materialism trebuie să aducă pagube înspăimântătoare şi că înfricoşătoarele catastrofe mondiale şi ale umanităţii au drept cauză faptul că omenirea vrea să răspândească acest materialism în cercuri largi.

Ce înseamnă, de fapt, materialismul teoretic? Este concepţia care spune că omul este în primul rând cadrul pentru ceea ce constituie procesele materiale ale corpului său fizic. Materialismul teoretic a studiat procesele fizic-sensibile ale corpului fizic, şi chiar dacă ceea ce a înglobat în acest studiu este mai mult sau mai puţin la început, el a tras totuşi încă de acum ultimele concluzii cu privire la concepţiile despre lume. El a prezentat într-o oarecare măsură omul ca fiind confluenţa acestor forţe fizice, a explicat partea sa sufletească ca fiind ceva care nu apare decât prin conlucrarea acestor forţe fizice. El a introdus însă şi cercetarea naturii fizice a omului. Aceasta din urmă, cercetarea în continuare a naturii fizice a omului, este ceea ce trebuie să rămână. Concluzia pe care a tras-o secolul al XIX-lea din această cercetare fizică, este ceea ce trebuie să constituie un fenomen temporar în evoluţia omenirii. Dar vrem mai întâi să-l înţelegem sub aspectul de fenomen trecător.

De fapt, ce avem în faţa noastră? Dacă privim retrospectiv evoluţia omenirii, şi ţinând seama de ce am făcut cunoscut în ***Ştiinţa ocultă***, privind destul de departe în urmă, trebuie să spunem: Fiinţa umană a parcurs cele mai variate stadii. – Limitându-ne la ceea ce fiinţa umană a parcurs în cursul evoluţiei pământene, va trebui să spunem: Fiinţa umană a plecat, în cursul evoluţiei pământene, de la o conformaţie primitivă în comparaţie cu forma sa actuală, pe care apoi a transformat-o, devenind tot mai apropiată de cea pe care o are în prezent. Atât timp cât se rămâne în partea grosolană a modelării formei umane, dacă se urmăreşte existenţa istorică a omului, nu se vor găsi diferenţe foarte mari. Cine vrea să compare cu mijloacele existente pentru istoria exterioară forma unui vechi egiptean sau chiar pe cea a unui vechi indian cu cea a unui om aparţinând civilizaţiei europene actuale va găsi deosebiri relativ mici, dacă rămâne în întregime la observarea aspectelor mai grosolane. Cu privire la acest aspect mai grosolan al observării, deosebirile cele mai mari faţă de forma primitivă apar abia în vremurile care se află mult înaintea timpurilor istorice. Dar dacă pătrundem în aspectele mai fine, care, oricum, se ascund privirii exterioare, ceea ce am spus nu mai este valabil; atunci trebuie să spunem: Între organismul unui om al civilizaţiei actuale şi organismul unui vechi egiptean sau chiar al unui vechi grec sau roman există o diferenţă semnificativă, importantă. Chiar dacă schimbarea s-a petrecut în mod treptat în timpurile istorice, ea a avut loc totuşi la nivelul tuturor modelărilor mai fine ale organsmului uman. Şi ceea ce s-a petrecut aici a atins un apogeu, un punct culminant la mijlocul secolului al XIX-lea. Oricât ar suna de paradoxal, privitor la formarea sa interioară, cu referire la ceea ce poate deveni organismul uman, omul a fost desăvârşit pe la mijlocul secolului al XIX-lea, iar începând din acea perioadă s-a manifestat din nou un fel de decadenţă, şi anume organele cele mai deplin formate au fost acelea care au servit drept organe fizice activităţii raţionale.

Ceea ce noi numim raţiunea umană, intelectul uman, are nevoie de organe fizice. Aceste organe au fost mult mai puţin dezvoltate în timpurile vechi decât erau la mijlocul secolului al XIX-lea. Lucrurile stăteau întru totul astfel, încât ceea ce admirăm, de exemplu, la greci, chiar şi la greci atât de desăvârşiţi cum sunt *Platon* sau *Aristotel*, se bazează pe faptul că aceştia nu aveau organe de gândire atât de perfecte, în sens pur fizic, cum le au oamenii secolului al XIX-lea. Cine are asemenea predispoziţii poate spune: Să-i mulţumim lui Dumnezeu că oamenii epocii greceşti nu aveau organe de gândire atât de desăvârşite ca oamenii secolului al XIX-lea! – Dacă însă eşti un om care judecă la rece secolul al XIX-lea şi dacă vrei să-ţi păstrezi lucidictatea, poţi spune: Grecii erau nişte copii, ei nu aveau încă acele organe de gândire perfecte pe care le are omul secolului al XIX-lea şi din această cauză trebuie să priveşti cu oarecare indulgenţă la ce au produs Platon şi Aristotel. – Profesorii gimnaziali fac adeseori acest lucru, simţind că se află la un nivel deosebit de înalt în critica pe care-o fac lui

Platon şi Aristotel. Dar ceea ce am spus eu va fi pe deplin înţeles numai atunci când ai făcut cunoştinţă cu oameni care au până la un anumit grad o capacitate de clarvedere, ceea ce se poate numi, în cel mai bun sens al cuvântului, un fel de conştienţă clarvăzătoare.

La oameni care au în prezent o astfel de conştienţă clarvăzătoare, prezenţa acestei conştienţe poate avea la bază – cei care, în acest auditoriu, ar avea o astfel de conştienţă clarvăzătoare pot să-mi ierte prezentarea acestui adevăr – tocmai alcătuirea defectuoasă, incompletă a organelor gândirii raţionale. Este întru totul un fenomen obişnuit faptul că putem întâlni în cadrul lumii noastre actuale oameni cu o anumită conştienţă clarvăzătoare care, de fapt, au extraordinar de puţin din ceea ce putem numi în prezent înţelegere ştiinţifică. Şi pe cât este de adevărat aceasta, tot atât de adevărat este şi faptul că astfel de oameni clarvăzători pot ajunge ei înşişi prin cunoaşterea lor la anumite lucruri, pe care să le producă, constate sau să le relateze, și că în aceste relatări trăiesc gânduri mult mai inteligente decât gândurile acelor oameni care, fără a dezvolta aptitudini clarvăzătoare, lucrează cu cele mai bune unelte ale raţiunii. Se poate întâmpla ca, în prezent, persoane proaste din punctul de vedere al ştiinţei de azi – scuzaţi-mi expresia –, persoane proaste dar clarvăzătoare, să producă gânduri prin care ele nu devin mai inteligente, dar care sunt mai inteligente decât gândurile oamenilor de ştiinţă cei mai proeminenţi din prezent. Acest fapt este deja curent. Pe ce se bazează el? Se bazează pe faptul că astfel de persoane clarvăzătoare nu au nevoie să supună efortului ceva din organele de gândire pentru a ajunge la aceste gânduri. Ele creează din lumea spirituală imaginile corespunzătoare, și acolo în ele gândurile sunt deja prezente, sunt în stare finită, în timp ce ceilalţi oameni, care nu sunt clarvăzători şi pot numai gândi, trebuie să-şi modeleze organele de gândire pentru formarea gândurilor lor. Schematic, lucrurile s-ar prezenta după cum urmează. Să acceptăm că astfel de persoane clarvăzătoare aduc în tot felul de imagini ceva din lumea spirituală; acesta (vezi desenul, roşu) ar fi un asemenea lucru adus de astfel de persoane din lumea spirituală. Dar înăuntru există gânduri, înăuntru se află o reţea de gânduri. Acest lucru persoanele respective nu-l gândesc, ci îl văd, ele îl aduc din lumea spirituală; ele nu au nevoie să supună efortului organe de gândire.

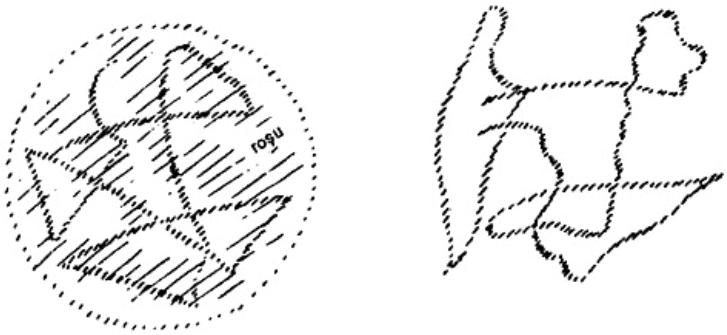

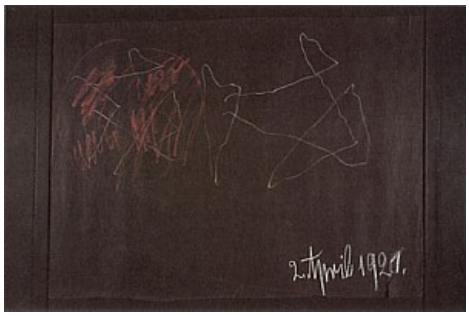

Planşa 1

[măreşte imaginea]

Să privim acum spre un alt om, care nu este înzestrat cu clarvedere, ci care poate gândi, la care nu există nimic din zona roşie; pe aceasta el nu o poate aduce în existenţă. El nu aduce nimic nici din lumea spirituală a acestui schelet de gânduri (vezi desenul din stânga), dar îşi forţează organele de gândire şi aduce în lume acest schelet de gânduri (vezi desenul din dreapta).

Dacă observi în prezent oamenii, poţi constata pretutindeni

existenţa diferenţelor dintre aceste două extreme. Pentru cel care nu şi-a cultivat capacitatea de clarvedere este foarte greu să discearnă dacă celălalt este cu adevărat deştept, în sensul că gândeşte cu organele de gândire raţională, sau dacă nu gândeşte deloc cu organele sale de gândire raţională, că îşi creează ceva în conştienţă, şi că la el se dezvoltă numai ceea ce este imaginativ, dar atât de slab încât nu-l observă nici el însuşi. Şi astfel există în prezent oameni care produc gânduri foarte deştepte, dar care nu trebuie să fie ei deştepţi, în timp ce alţii produc gânduri foarte deştepte, dar nu au nicio relaţie specială cu vreo lume spirituală oarecare. Instruirea cu privire la aceste deosebiri reprezintă o sarcină psihologică importantă în vremea noastră şi furnizează baza pentru o cunoaştere temeinică a oamenilor. Dacă acceptaţi această explicaţie, nu vi se va mai părea atât de neînţeles că cercetării empirice suprasensibile i se dezvăluie faptul că la mijlocul secolului al XIX-lea organismul uman avea, la marea majoritate a oamenilor, organele de gândire cele mai perfecte. Niciodată nu se gândise în mod exclusiv atât de mult ca la mijlocul secolului al XIX-lea şi atât de puţin deştept ca în acel timp.

Priviţi retrospectiv – numai că oamenii nu fac acest lucru în prezent – la anii ’20 sau chiar înainte de anii ’20 ai secolului al XIX-lea şi vedeţi ce se crea atunci în plan ştiinţific; veţi constata că acele produse aveau o cu totul altă rezonanţă, în ele nu trăia încă acea gândire dependentă de organele fizice de gândire ca mai târziu, ca să nu mai vorbim de scrieri ca cele pe care le-au dat *Herder* sau *Goethe* şi *Schiller*. În acestea mai trăiesc concepţii grandioase. Faptul că aceste lucruri nu sunt crezute, iar comentariile de azi vorbesc ca şi cum nu acesta ar fi cazul, nu intră în discuţie. Căci cei care scriu aceste comentarii şi care cred că-i înţeleg pe Goethe, Herder şi Schiller, în fapt, nu-i înţeleg şi nu văd la ei lucrurile cele mai semnificative.

Este important că la mijlocul secolului al XIX-lea organismul uman ajunsese într-o anumită măsură la o culme cu privire la forma sa fizică, la un vârf, şi că de atunci el regresează – într-un anumit mod pentru înţelegerea raţională a lumii –, şi chiar rapid.

De acest lucru se leagă însă desăvârşirea materialismului la mijlocul secolului al XIX-lea. Căci ce este, de fapt, organismul uman? El este o copie fidelă a componentei spiritual-sufleteşti a omului. Nu trebuie să ne mirăm că unora, care nu pot pătrunde la nivelul spiritual-sufletesc, acest organism uman le apare în structura sa ca fiind explicaţia întregului om. Mai ales când se ia în considerare organizarea capului, iar în cap organizarea nervilor, acest lucru iese puternic în evidenţă.

De curând, am menţionat la Stuttgart, în cadrul conferinţelor mele [Nota 1], o întâmplare care este cu adevărat potrivită pentru a arunca o lumină asupra acestui lucru. La începutul secolului al XX-lea, la o adunare a asociaţiei Giordano Bruno din Berlin, a vorbit un om – ceea ce eu numesc un materialist solid –, un om foarte informat, care cunoştea structura creierului atât de bine cum poate fi înţeleasă cu adevărat numai când ai studiat-o în mod conştiincios; el era unul dintre acei oameni care văd în analiza structurii creierului deja întreaga ştiinţă a sufletului, şi care spun: Trebuie să ştii cum lucrează creierul; numai atunci cunoşti sufletul, descrii sufletul. – A fost interesant; el a desenat în culori pe tablă aceste diferite părţi ale creierului, aşadar, cordoanele de legătură etc., şi a furnizat acea minunată imagine pe care o obţii când urmăreşti din exterior această structură umană a creierului. Şi era convins că odată cu descrierea acestei structuri a creierului a dat ceva care este ştiinţa sufletului. După ce şi-a terminat expunerea, s-a ridicat un filosof tenace, un adept al lui *Herbart* [Nota 2]. Acest herbartian a spus: Eu trebuie să mă declar, natural, cu toată hotărârea, împotriva părerilor pe care le-a expus acest om, cum că s-ar cunoaşte deja ştiinţa sufletului dacă explici structura creierului; dar faţă de desenul pe care l-a făcut nu trebuie să iau atitudine, acest desen corespunde destul de bine şi cu părerea mea herbartiană că reprezentările se asociază între ele, că de la o reprezentare la alta merg anumite cordoane de legătură de natură pur sufletească. Şi el a mai adăugat că ar putea foarte bine, ca herbartian, să facă acelaşi desen, numai că la el diferitele cercuri etc. nu ar reprezenta părţi ale creierului, ci complexe de reprezentare. Dar desenul ar rămâne exact la fel!

Vedeţi dumneavoastră, este foarte interesant! Dacă se ajunge la implementarea lucrului în realitate, oamenii sunt de păreri total opuse; când realizează reprezentări ale aceluiaşi lucru, ei trebuie să facă, de fapt, aceleaşi desene, deşi unul este în întregime filosof herbartian, celălalt un solid fiziolog materialist.

Pe ce se bazează aceasta? Pe faptul că în realitate lucrurile stau astfel: avem fiinţa spritual-sufletească pe care o purtăm în noi. Această fiinţă spiritual-sufletească este creatorul întregii forme a organismului nostru. Şi nu trebuie să ne mirăm că acolo unde organismul nostru are partea sa cea mai desăvârşită, în sistemul nervos al creierului, copia pe care entitatea spiritual-sufletească o scoate în afară arată perfect asemănător cu această fiinţă spiritual-sufletească. În realitate, lucrurile stau astfel încât acolo unde omul este cel mai mult om, dacă mă pot exprima în acest fel, în structura sa nervoasă, el este o copie fidelă a spiritual-sufletescului său, astfel încât cel ce se mulţumeşte cu copia, cel care vrea să aibă în faţa sa, înainte de orice, ceva sensibil şi este mulţumit cu copia vede, în fapt, în copie acelaşi lucru care se percepe şi în plan spiritual-sufletesc. Şi întrucât nu are o cerinţă pentru spiritualul-sufletesc, întrucât într-o oarecare măsură vrea numai copia, el se agaţă de structura creierului. Şi pentru că această construcţie a creierului se prezenta atât de desăvârşit cercetătorului la mijlocul secolului al XIX-lea, era cât se poate de la îndemână, dacă se are în vedere predispoziţia de atunci a omului, elaborarea materialismului teoretic.

Ce este, de fapt, omul? Dacă observăm omul ca atare – îl voi prezenta aici schematic şi avem în vedere apoi construcţia creierului, constatăm în primul rând că el este o fiinţă tripartită, aşa cum ştim: omul-membre, omul ritmic şi omul neurosenzorial. Dacă privim omul neurosenzorial, avem în faţa noastră partea cea mai desăvârşită, ca să spunem aşa, partea cea mai omenească. În această cea mai omenească parte se oglindeşte lumea exterioară (vezi desenul, roşu).Vreau să sugerez această oglindire prin aceea că reprezint, de exemplu, percepţiile prin ochi. Aş putea reprezenta şi percepţiile prin urechi etc. Lumea exterioară se oglindeşte, aşadar, în om, astfel încât avem în faţa noastră construcţia acestui om şi oglindirea lumii exterioare în el. Atât timp cât abordăm omul în acest fel nici nu putem face altfel, chiar dacă trecem dincolo de reprezentările uneori grosolane ale materialismului, decât să interpretăm omul în mod materialist. Căci, pe de o parte, avem structura omului. Putem urmări această construcţie în toate structurile sale tisulare cele mai fine şi obţinem, cu cât mai mult urcăm spre sistemul cap, o imagine fidelă a spiritual-sufletescului. Apoi putem să urmărim, mai departe, ce se oglindeşte în om din lumea exterioară. Aceasta însă este imagine pură. Avem realitatea omului, pe care o putem urmări până în structurile ei cele mai fine, şi avem imaginea lumii.

Planşa 2

[măreşte imaginea]

Să reţinem aceasta: avem realitatea omului în structura organismului său şi avem ceea ce se oglindeşte în om. Aceasta este ce se prezintă mai întâi observării sensibile exterioare. Acestei observări sensibile exterioare i se înfăţişează, aşadar, următorul lucru: când moare, întreaga structură a omului se descompune. În afară de aceasta i se înfăţişează imaginile lumii exterioare. Dacă spargeţi oglinda, nu se mai poate oglindi nimic; deci şi imaginile dispar când omul trece prin moarte. Nu este, aşadar, firesc faptul că observării exterioare fizic-sensibile nu i se înfăţişează nimic altceva decât ceea ce tocmai am menţionat? – că atunci trebuie spus: Odată cu moartea, structura fizică a omului se descompune. – Mai devreme aceasta oglindea lumea exterioară. Ceea ce poartă omul în suflet este imagine în oglindă; aceasta însă trece. Materialismul secolului al XIX-lea pur şi simplu a prezentat acest fapt. El trebuia să-l prezinte, pentru că în definitiv nu ştia nimic despre altceva. Acum, lucrurile deja se schimbă când intri puţin în însăşi viaţa spirituală şi sufletească a omului. Aici însă păşim într-un domeniu în care observaţia fizic-sensibilă nu mai poate pătrunde.

Să evidenţiem o serie de fapte evidente ale sufletului, seria simplă de fapte care ne este dată prin aceea că stăm ca observatori în faţa lumii exterioare. Noi observăm lucrurile, le percepem, apoi le avem ca reprezentări în noi. Dar avem şi o memorie, o capacitate de a ne aminti. Ceea ce vieţuim în legătură cu lumea exterioară putem reactualiza în imagini din adâncurile fiinţei noastre. Noi ştim ce importanţă are această amintire pentru om. Să ne oprim mai întâi la această serie de fapte. Aveţi în vedere aceste două trăiri interioare: vedeţi prin ochi lumea exterioară, o auziţi cu urechile, o percepeţi şi altfel cu simţurile dumneavoastră. Vă aflaţi într-o preocupare sufletească prezentă. Aceasta trece în viaţa dumneavoastră de reprezentări. Ceea ce aţi trăit azi puteţi să scoateţi la iveală după câteva zile din străfundurile sufletului dumneavoastră, ca imagini. Într-un mod oarecare, ceva trece în dumneavoastră, scoateţi la iveală din nou în afară. Este uşor de recunoscut că ceea ce pătrunde în suflet trebuie să-şi aibă originea în lumea exterioară.

Eu nu vreau să mă refer acum la altceva decât la starea pură, evidentă, la faptul că ceea ce este amintit în acest fel trebuie să provină din lumea exterioară. Căci dacă aţi văzut un obiect roşu oarecare vă amintiţi din nou obiectul roşu, şi ce vi s-a evidenţiat este imaginea obiectului roşu, care urcă din nou în dumneavoastră. Aşadar, este ceva ce lumea exterioară a imprimat în dumneavoastră, a imprimat mai profund decât atunci când numai reprezentându-vă nemijlocit activaţi în lumea exterioară. Acum imaginaţi-vă: treceţi pe lângă ceva, îl observaţi, sunteţi, aşadar, într-o activitate sufletească actuală faţă de obiectul observat. Îl părăsiţi; după câteva zile aveţi prilejul de a scoate din adâncul fiinţei dumneavoastră imaginile celor observate, ele sunt din nou aici; sunt mai palide, desigur, dar sunt aici, ele sunt în om. Dar ce s-a întâmplat între timp?

Acum, vă rog, reţineţi cele ce v-am spus şi comparaţi acest joc special de reprezentări perceptive actuale şi de reprezentări-amintiri cu ceea ce cunoaşteţi bine ca fiind imagine a visului. Veţi putea observa uşor cum capacitatea de rememorare este legată de visare. Reprezentările de vis trebuie să nu fie prea confuze; atunci veţi vedea cum ele se leagă de reprezentări de amintiri, cum există, aşadar, o înrudire între visare şi ceea ce trece aici din reprezentările vii în amintire.

Dar acum luaţi în considerare altceva. Omul trebuie să fie perfect sănătos organic dacă vrea să suporte corect visarea. Aparţine visării să fii organic deplin stăpân pe tine, să poată surveni mereu momentul în care poţi să spui: Acesta a fost un vis. – Ceva trebuie să nu fie în ordine, dacă cineva nu ar ajunge la momentul în care să poată reflecta pe deplin: Acesta a fost un vis. Au existat oameni care au visat că li s-a tăiat capul. Acum gandiţi-vă, dacă ulterior aceşti oameni nu ar putea face deosebirea între această decapitare din vis şi adevărata decapitare, ei ar crede că au fost cu adevărat decapitaţi şi ar trăi totuşi mai departe, gândiţi-vă cât de puţin ar putea aceşti oameni să perceapă lucrurile prin diferenţiere fără a deveni confuzi. Ei ar trebui să aibă permanent în cap trăirea: Eu am suferit o decapitare. – Şi dacă ar trebui să plece de la premisa că trebuie să creadă acest lucru, se poate presupune aproximativ ce fel de vorbe ar rosti buzele lor. Aşadar, este necesar ca omul să aibă mereu posibilitatea să se controleze, astfel încât să poată deosebi visele de situaţia de a-fi-înfipt-în-realitate cu reprezentările sale. Dar există şi oameni care nu pot face acest lucru. Există oameni care trăiesc tot felul de halucinaţii, de lucruri vizionare etc. şi le iau drept realităţi. Aceştia nu pot face deosebirea, nu se pot controla suficient. Ce înseamnă aceasta? Înseamnă că la aceşti oameni ceea ce trăieşte în vis are o influenţă asupra organizării lor, că organismul lor este adaptat la reprezentarea de vis. Undeva, ei au ceva incomplet dezvoltat în sistemul lor nervos, care ar trebui să fie pe deplin format; din această cauză, în ei este activ visul, acesta acţionează în ei.

Aşadar, când cineva nu poate face deosebire între reprezentările sale de vis şi adevărurile trăite de el, aceasta înseamnă că forţa de vis acţionează în el în mod organizator. De îndată ce visul ar pune stăpânire pe creierul nostru am privi întreaga lume ca fiind vis. Cel care ar putea aborda un astfel de fapt la valoarea sa deplină ar ajunge treptat la probleme până la care ştiinţa noastră obişnuită nu vrea să se ridice pentru că-i lipseşte curajul necesar; el ar ajunge să recunoască faptul că în ceea ce acţionează în viaţa de vis se află acelaşi lucru care există în forţa noastră de organizare, care este forţă de creştere, forţă de vitalizare. Numai prin faptul că organismul este astfel consolidat, că este în sine atât de consolidat, că are structuri atât de solide, că rezistă în faţa visului obişnuit, numai prin aceasta forţa viselor obişnuite nu are puterea de a desface structura omului, şi acesta poate face deosebirea dintre trărea din vis şi trăirea adevărului.

Dar când copilul creşte, devenind tot mai mare, în el există o forţă. Este aceeaşi forţă care există şi în somn. Şi când acţionează în corp această forţă care este în vis, creşti prin ea. Nici nu trebuie să mergi atât de departe să observi creşterea. Când mănânci, de exemplu, zilnic, şi digeri în tine cele ingerate, dispersându-le în întregul organism, aceasta se realizează prin forţa care acţionează în vis. Din această cauză, dacă ceva nu este în regulă în organism, acest ceva se leagă şi de vise anormale. Este aceeaşi forţă care, privită din exterior, acţionează în viaţa de vis, şi care interior acţionează în noi chiar până în forţele de digestie.

Astfel putem spune: Dacă percepem în mod corect viaţa omului, conştientizăm forţa de vis activă din organisml său. Şi în timp ce eu descriu această forţă de vis activă păşesc, de fapt, în această redare, pe aceleaşi căi pe care trebuie să le urmez când descriu corpul eteric uman.

Gândiţi-vă că cineva ar putea întrevedea tot ceea ce creşte în om începând de la stadiul de copil, ceea ce activează digestia, ceea ce acţionează pentru a menţine întregul organsim în activitate, gândiţi-vă că aş putea lua acest întreg sistem de forţe, să-l extrag din om şi să-l plasez în faţa sa; atunci aş avea corpul eteric în faţa omului. Acest corp eteric, aşadar acest corp care se revelează numai în neregularităţi în vis, a fost în sine mult mai modelat înainte de secolul al XIX-lea, la care m-am referit. El a devenit tot mai slab în structura sa. În schimb, corpul său fizic a devenit din ce în ce mai puternic. Corpul eteric poate să-şi reprezinte în imagini, el poate avea imaginaţiuni asemănătoare visului, dar nu poate gândi. Şi de îndată ce într-un om oarecare al prezentului acest corp eteric începe să fie deosebit de activ, el devine ceea ce am spus mai înainte, devine puţin clarvăzător; dar atunci poate gândi mai puţin, căci pentru a gândi are nevoie tocmai de corpul fizic.

Din această cauză nu este de mirare că oamenii care în secolul al XIX-lea aveau sentimentul că pot gândi deosebit de bine erau de fapt împinşi spre materialism. Cu alte cuvinte, ceea ce-i ajuta cel mai mult să gândească era corpul fizic. Dar tocmai de această gândire fizică se leagă modul special de memorie care a fost dezvoltată în secolul al XIX-lea; ea este o memorie cât se poate de puţin imagistică, care se cantonează cât se poate de mult în abstracţiuni.

Un astfel de fenomen este interesant. Am pomenit adeseori de antropologul criminalist *Moritz Benedikt* [Nota 3]; aş vrea să amintesc şi azi o trăire interesantă pe care el însuşi o povesteşte în ale sale *Amintiri din viaţă*. El trebuia să ţină o cuvântare la o adunare a cercetătorilor naturalişti şi povesteşte că s-a pregătit pentru această cuvântare douăzeci şi două de nopţi, timp în care n-a dormit deloc. A pregătit cuvântarea timp de douăzeci şi două de nopţi, după care în ultima zi înainte de adunare şi-a făcut apariţia la el un jurnalist care trebuia să publice această cuvântare. Benedikt i-a dictat-o, deoarece nu scrisese cuvântarea, povesteşte el, o imprimase numai în memoria sa. Aşadar, i-a dictat jurnalistului cuvântarea şi apoi a ţinut-o la adunarea cercetătorilor naturalişti. Ceea ce jurnalistul a publicat după dictare corespundea cuvânt cu cuvânt cu ceea ce a prezentat apoi Benedikt adunării cercetătorilor naturalişti. – Trebuie să spun că eu admir în mod deosebit aşa ceva! Căci întotdeauna admiri ceea ce nu eşti în stare să faci tu însuţi. Acesta este un fenomen foarte interesant. Omul a lucrat la această conferinţă douăzeci şi două de nopţi pentru a încorpora oraganismului său ceea ce a pregătit, astfel încât el nu ar fi putut spune o frază, în succesiunea cuvintelor, altfel decât se afla ea imprimată în organismul său, atât era de bine fixată acolo.

Aşa ceva este posibil numai dacă poţi să imprimi organismului fizic textul ce se structurează treptat. Ceea ce gândeşti se impregnează în organismul fizic tot atât de solid cum forţa naturală construieşte sistemul osos. Atunci, întregul text se află în organismul fizic ca un schelet. Memoria este de obicei legată de corpul eteric, dar în acest caz corpul eteric s-a imprimat în întregime în corpul fizic. Aşa cum are în sine oasele sale, întregul organism fizic conţine ceva care se află aici ca un schelet al acestei cuvântări. Apoi se poate face ce a făcut profesorul Benedikt. Aşa ceva este posibil numai când organismul fizic este astfel alcătuit în structura sa nervoasă încât să poată prelua fără rezistenţă ceea ce se introduce în el în mod treptat; acesta a trebuit să fie introdus, printr-o lucrare, timp de douăzeci şi două de zile, respectiv de nopţi, la rând.

Nu trebuie să te miri că cineva care construieşte în acest fel în corpul său fizic capătă sentimentul că acest corp este singurul care lucrează

în om. – Și viaţa omului se transformă treptat, în aşa fel încât totul se prelucra în corpul fizic, din care cauză şi ajungea la credinţa: Corpul fizic este *totul* în organismul uman. Eu nu cred că un alt timp decât cel în care se pune un preţ atât de mare pe corpul fizic ar fi putut ajunge la o invenţie atât de grotescă iertaţi-mi expresia – cum este stenografia. Căci pe vremea când nu exista încă stenografia nu s-ar fi pus atâta preţ pe cuvânt, pe succesiunea de cuvinte şi pe acţiunea de a imprima atât de precis cuvintele. Acest lucru nu îl poate face decât imprimarea în corpul fizic. Aşadar, numai preferinţa pentru imprimarea în corpul fizic determină înclinaţia pentru păstrarea cuvântului impregnat, de a nu păstra ceva aflat cât de cât la un nivel mai înalt. Aici stenografia nu ar avea nimic de făcut, dacă s-ar urmări menţinerea acelor forme care se manifestă în corpul eteric. Era necesară tendinţa materialistă pentru a se inventa ceva aşa grotesc cum este stenografia.

Acest aspect ar trebui să fie adăugat doar explicativ la ceea ce vreau să ajute la problema: înţelegerea apariţiei materialismului în secolul al XIX-lea. Omenirea ajunsese la o anumită formă de structurare care înclina la o impregnare a spiritual-sufletescului în organismul fizic. Ceea ce am spus, dumneavoastră trebuie s-o luaţi ca pe o interpretare şi nu ca pe o critică a stenografiei. Eu nu vreau ca stenografia să fie desfiinţată. Niciodată nu este aceasta tendinţa care se află la baza unor astfel de caracterizări. Căci trebuie să ne fie foarte clar: Prin faptul că înţelegem ceva nu înseamnă că vrem neapărat să-l şi desfiinţăm imediat! Există multe lucruri în lume care sunt necesare vieţii, care însă nu pot nici servi la orice – nu vreau să dezvolt acum această temă –, pe care trebuie totuşi să le înțelegem și în necesitatea lor. Dar noi trăim, mereu trebuie să subliniez acest lucru, într-o vreme în care este necesar să pătrundem mai adânc atât în evoluţia naturii cât şi în evoluţia culturii, de a ne putea întreba: De unde vine un fenomen sau altul? – Căci cu simpla condamnare certăreață şi cu criticarea nu se face nimic; trebuie înţelese cu adevărat toate lucrurile din lume.

Aş vrea să rezum cele prezentate azi, în sensul că evoluţia omenirii ne indică faptul că perfecţionarea structurii corpului fizic la mijlocul secolului al XIX-lea a atins o culme care acum regresează şi că de această perfecţionare este legat avântul concepţiei materialiste despre lume. În zilele următoare voi mai avea de spus câte ceva despre aceste aspecte, plecând de la diferite puncte de vedere. Azi am vrut să aduc în faţa dumneavoastră ceea ce tocmai am rezumat acum.

Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂŢII

GA 204

CONFERINŢA a II-a

Dornach, 3 aprilie 1921

Menționez în mod expres că această conferinţă de astăzi nu face parte din seria întrunirilor din cadrul cursului [Nota 4], ci trebuie să se asocieze într-o anumită privinţă cu ceea ce am prezentat ieri seară. Ieri a fost vorba să ne uităm la acea modelare specială a evoluţiei istorice a umanităţii care se situează la mijlocul secolului al XIX-lea şi încă şi în a doua jumătate a acestuia, a impulsului evolutiv al materialismului. Am spus că atenţia noastră trebuie să fie îndreptată, în timpul acestor observaţii, nu atât de mult asupra materialismului în general, ceea ce necesită alte puncte de vedere, cât în special asupra materialismului teoretic, a materialismului ca o concepţie despre lume. Şi am atras atenţia asupra faptului că este necesar să luăm o atitudine suficient de critică împotriva acestui materialism, dar, din altă perspectivă, trebuie spus că acesta a fost o fază de evoluţie necesară a istoriei umanităţii, că nu ne este permis să vorbim numai în sensul că materialismul ar trebui respins, că el ar fi o rătăcire umană, ci el trebuie să fie înțeles. Aceste două aspecte nu se exclud. Şi tocmai la o astfel de abordare este important să se extindă, mai mult decât se obişnuieşte, domeniul acelor reprezentări care se referă la rătăcire şi adevăr. Se vorbeşte curent în sensul că te poţi înşela în viaţa logică de gânduri sau că poţi găsi adevărul în aceasta. Dar nu se vorbeşte despre faptul că în anumite condiţii şi privirea care cade asupra lumii exterioare poate găsi erori în realitatea exterioară. Şi oricât de greu ar fi pentru reprezentarea actuală de a recunoaşte erori în fenomenologia naturală – ceea ce se poate întâmpla şi prin ştiinţa spiritului –, omului actual îi este uşor să găsească în ceea ce îşi face apariţia în cursul devenirii istorice, care are, într-o oarecare măsură, în general, o influenţă în viaţa socială a omenirii, rătăciri reale, rătăciri care nu se vor corectate numai logic, ci care se vor înţelege din condiţiile lor de apariţie.

Eroarea trebuie să fie combătută şi respinsă exclusiv în gândire. Trebuie să ieşi din eroare şi să ajungi la adevăr prin învingerea erorii. Dacă este însă vorba de erori care se găsesc în realitatea faptică, atunci trebuie întotdeauna spus că aceste erori îşi au şi partea lor pozitivă, că ele îşi au valoarea lor pentru evoluţia umanităţii. În acest fel, nu trebuie să condamnăm pur şi simplu într-un mod ipocrit, unilateral, materialismul teoretic al secolului al XIX-lea, ci el trebuie înţeles în importanţa sa pentru întreaga evoluţie a umanităţii. El a constat – şi ceea ce a rămas din el mai constă şi în prezent – în faptul că oamenii s-au dăruit unei cercetări precise, conştiincioase a faptelor materiale exterioare, că într-un anumit sens ei se pierdeau în această lume de fapte şi că apoi, plecând de la această cercetare a lumii faptelor, cu care te obişnuieşti foarte mult, găseşti o concepţie despre lume al cărei scop este să afirme că nu ar exista ca realitate decât această lume a faptelor, că tot ce este spiritual, sufletesc, este un produs rezultat din întâmplările acestei lumi materiale. – Într-o anumită perioadă, a circulat această concepţie despre viaţă şi pericolul ar exista numai dacă ar persista o cramponare rigidă de ea care să influenţeze mai departe evoluţia omenirii, într-un timp în care ar trebui ca alte conţinuturi să se instaleze în conştienţa umană.

Astăzi vrem să analizăm pe ce se bazează, de fapt, acest impuls evolutiv al materialismului teoretic. Ajungem la aceasta dacă ne mai aducem o dată în faţa sufletului, dintr-un anumit punct de vedere, tripartiţia organismului uman. Cu diferite prilejuri am caracterizat această „tripartiţie a organismului uman“ [Nota 5]. Am spus că trebuie să deosebim, în cadrul organismului uman, ceea ce putem defini pentru omul fizic sistemul neurosenzorial; el este concentrat mai ales în capul omului, dar se întinde într-un anumit mod şi în întregul organism uman, pătrunde şi celelalte componente ale acestuia. Apoi, ca o a doua componentă avem sistemul ritmic al omului, al cărui cel mai important aspect ne întâmpină în ritmul respirator şi în cel circulator. În al treilea rând, avem sistemul metabolic al omului, în sens mai larg, de care aparţine şi sistemul total al membrelor. Sistemul membrelor este sistem de mişcare şi orice mişcare a omului este, în fond, o expresie a metabolismului. Când se va putea cerceta o dată mai îndeaproape ce se petrece, de fapt, în metabolism când omul este în mişcare, se va recunoaşte această legătură intimă dintre sistemul uman al membrelor şi sistemul metabolic.

Dacă luăm în vedere aceste trei sisteme ale omului, aflăm deosebirea profund semnificativă care există între cele trei sisteme. Am atras ieri atenţia asupra felului în care doi oameni care aveau concepţii despre viaţă total diferite voiau să clarifice prin aceleaşi desene ceea ce se referă la sistemul uman al capului, dar şi la reprezentarea umană. Am povestit cum mi s-a întâmplat o dată să fiu prezent la o conferinţă ţinută de un materialist extrem. El voia să descrie viaţa sufletească, dar a descris de fapt creierul uman, l-a descris în părţile sale componente, fibrele care leagă aceste componente etc. Prin aceasta a obţinut o imagine; această imagine, pe care a desenat-o pe tablă, nu era pentru el decât expresia a ceea ce se întâmplă în plan fizic-material în creierul uman, dar ea era în acelaşi timp expresia trăirii lui sufleteşti, mai ales a vieţii de reprezentare. Un altul, profesorul herbartist, a vorbit despre reprezentări, despre asocieri ale reprezentărilor, aşadar despre acţiunea unei reprezentări asupra alteia etc., şi a spus că ar putea folosi aceeaşi imagine. – Avem aici de-a face cu ceva total empiric, care este deosebit de interesant. Avem de-a face cu faptul că cineva pentru care viaţa sufletească este, pentru cercetare, ceva real, cel puţin în reprezentările ei – acest lucru trebuie mereu adăugat când este vorba de herbartism – vrea să lămurească prin aceeaşi imagine cum acţionează această viaţă sufletească, la fel cum celălalt, care vrea să reprezinte numai întâmplările din creier, descrie viaţa sufletească.

Ce stă la baza unui astfel de lucru? Realitatea e că, în fapt, creierul omenesc este în forma sa plastică o copie extraordinar de fidelă a ceea ce noi cunoaştem ca fiind viaţa de reprezentare. În plastica creierului uman se exprimă cu adevărat viaţa de reprezentare, într-un mod pe care l-am putea denumi ca fiind adecvat. Dar pentru a putea duce acest gând cu adevărat până la capăt mai este necesar un lucru. Mai este necesar ca ceea ce se numeşte înlănţuiri de reprezentări în psihologia obişnuită şi în psihologia herbartiană, ceea ce ni se prezintă a fi înlănţuiri de reprezentări în judecată, în tragerea de concluzii prin logică etc., să nu existe numai în gânduri, ci să fie lăsat să se desfăşoare în imagine cel puţin în fantezie – chiar şi dacă nu se poate ridica până la imaginaţiuni clarvăzătoare; aşadar, ceea ce este ţesătura logicii, ceea ce este ţesătura a ce ne dă psihologia asupra vieţii de reprezentare să fie lăsat să se desfăşoare în imagine. Dacă ajungem în fapt la acest lucru, adică să modelăm logica şi psihologia în mod pictural-plastic în imagine, rezultă forma umană a creierului, avem figurată o imagine a cărei reprezentare este creierul uman.

Pe ce se bazează aceasta? Pe faptul că acest creier uman, în principal întregul sistem neurosenzorial, este sigiliul unui imaginativ. Şi înveţi să înţelegi deplin construcţia minunată a creierului uman abia când poţi să cercetezi în mod imaginativ. Atunci îţi este dat creierul uman ca imaginaţiune umană concretizată. Cunoaşterea imaginativă ne învaţă să cunoaştem creierul exterior ca fiind imaginaţiune realizată în concret, creierul pe care învăţăm să-l cunoaştem prin fiziologie şi anatomie. Acest lucru este foarte important.

Dar şi un alt fapt este tot atât de important. Să reţinem, pe de o parte: creierul uman este imaginaţiune umană reală. Noi ne naştem cu un creier, chiar dacă nu finisat, dar existând tendinţele de evoluţie a sa; el vrea să se dezvolte în sensul de a deveni lume imaginativă reală, tinde să devină amprenta unei lumi imaginative. Acest lucru este, pentru a spune astfel, ceea ce este finitul creierului nostru, faptul de a fi amprenta unei lumi imaginative. În această amprentă a lumii imaginative noi construim ceea ce este viaţă de reprezentare în timpul pe care-l parcurgem între naştere şi moarte. În acest timp avem trăiri de reprezentare, ne imaginăm, transformăm percepţiile în reprezentări, judecăm etc. Aceasta construim noi în creierul nostru. Ce fel de activitate este aceasta?

Atât timp cât trăim în percepţie directă, atât timp cât suntem în interacţiune cu lumea exterioară, atât timp cât deschidem ochii spre culori şi trăim în coexistenţă cu culorile, atât timp cât ne deschidem organele auzului spre sunete tot atât timp lumea exterioară continuă să trăiască în noi mai departe, pătrunzând prin simţuri ca prin golfuri. Cu viaţa noastră interioară noi îmbrăţişăm această lume exterioară. Însă în acea clipă asupra căreia am atras de ieri atenţia, în care încetăm această trăire nemijlocită a lumii exterioare, în acea clipă în care întoarcem privirea de la lumea culorilor, în momentul în care lăsăm urechea neatentă la sunetele lumii exterioare, sau când întoarcem aceste simţuri spre altceva, ceea ce are concreteţe – interacţiunea noastră cu lumea exterioară în percepţie – coboară în adâncul sufletelor noastre şi poate fi readus în imagine în amintire. Putem spune: În timpul vieţii dintre naştere şi moarte interrelaţia noastră cu lumea exterioară se desparte în două, în trăirea nemijlocită a lumii exterioare în percepţii şi în reprezentări transformate. Aici ne aflăm, ca să spunem aşa, cu totul dăruiţi, aici încetează activitatea noastră interioară. Apoi însă se continuă această activitate prezentă. Ea se sustrage mai întâi, în mare parte, conştienţei noastre; ea coboară în inconştient, dar poate fi adusă înapoi, în reprezentarea amintită. Cum este ea prezentă în noi?

Aici există un punct în care numai contemplarea nemijlocită, care poate fi dobândită în imaginaţiune, ne poate da explicaţia. Omul care îşi urmăreşte în mod cinstit calea în străduniile sale ştiinţifice trebuie să recunoască că în clipa în care enigma amintirii se apropie de el nu mai poate face niciun pas. În timp ce ceea ce trăieşte în prezentul nemijlocit este împins în jos, în subconştient, el este răpit conştienţei obişnuite; aici nu poate fi urmărit mai departe. Dacă se lucrează corespunzător în sufletul uman prin acele exerciţii spiritual-sufleteşti de care s-a vorbit adesea în aceste abordări, se ajunge la aceea că nu se mai pierde vederea continuărilor vieţii noastre nemijlocite de percepţie şi de reprezentare, care apoi trece în viaţa de reprezentare posibilă în amintire. Am discutat în mod repetat cum o primă urmare, un prim rezultat al urcării la reprezentări imaginative este acela că vezi ca într-un tablou de viaţă măreţ în faţa ta, în faţa sufletului, evenimentele trăite, începând de la naştere. În timp ce altfel curentul celor trăite curge numai în inconştient, şi diferitele reprezentări care vin în amintire, apar din acest curent inconştient sau subconştient printr-o activitate pe jumătate de vis, pentru cel care a dezvoltat reprezentarea imaginativă este oferită posibilitatea de a cuprinde cu privirea ca într-un tablou curentul celor trăite. Am putea spune că timpul care s-a scurs de la naşterea noastră se prezintă ca însuşi spaţiul. Se vede în contextul formei imaginii ceea ce altminteri este în subconştient. Dacă ridicam în acest mod în vederea nemijlocită ceea ce altfel se furișează în subconştient, atunci putem observa această continuare a experienţelor prezente, nemijlocite de percepere şi de gândire, până la reprezentările de care ne putem aduce aminte; putem urmări ce se petrece în fiinţa umană, să spunem, cu o trăire pe care o avem în viaţa de reprezentare, din momentul în care am pierdut-o pentru reprezentare până la momentul în care ne-o amintim din nou. Se întâmplă încontinuu ceva în acest organism uman de la experiența trăită până la amintire; pentru vederea imaginativă acesta devine vizibil; devine vizibil în imaginaţiuni, dar se dezvăluie acum într-un mod cu totul special.

Gândurile care s-au pierdut întru câtva în inconştient nu pun în mişcare în subconştient o activitate corelată cu impulsul nostru de viaţă, cu impulsul nostru de creştere, ci o activitate corelată cu impulsul nostru de moarte. Acesta este rezultatul important al cunoaşterii imaginative, care apare pe calea pe care azi nu am putut decât s-o sugerez, şi anume că omul nu-şi leagă activitatea sa de amintire, care duce la împrospătarea gândurilor, a experienţelor de reprezentări, a experienţelor de percepţii, de ceea ce ne cheamă la viaţă, ceea ne cheamă la viaţa fizică, ceea ce ne favorizează digestia în viaţa fizică, astfel încât să înlocuim materiile devenite inutilizabile prin altele utilizabile etc. Nu cu acest sistem de viaţă ascendent al omului este corelat ceea ce trimitem în jos, în entitatea umană, ca forţă de amintire, ci este corelat cu ceea ce purtăm, de asemenea, în noi încă de la naştere, cu care ne naştem tot aşa ca şi cu cel prin care trăim şi creştem, este corelat cu ceea ce ne apare apoi comprimat într-un singur moment, pentru întregul organism, în murire.

Moartea ne apare ca o mare enigmă numai atât timp cât nu este văzută în viaţa continuă dintre naştere şi moarte. Dacă îmi este permis să mă exprim în mod paradoxal, noi nu murim numai atunci când murim, noi murim, în fond, în fiecare moment al vieţii noastre fizice. Şi în timp ce în organismul nostru se perfecţionează acea activitate care conduce la amintire ca gândire pe baza memoriei – şi orice cunoaştere în viaţa fizică obişnuită este, în fond, legată de amintire –, în aceeaşi măsură în care se desăvârşeşte această cunoaştere, în aceeaşi măsură noi murim continuu. Este o moarte tăcută care există încontinuu în noi, pornind de la sistemul nostru cefalic, de la organizarea capului nostru. În timp ce desfăşurăm această activitate care se continuă în amintire, noi începem actul muririi. Numai că împotriva acestui act al muririi lucrează forţele de creştere care există în celelalte mădulare ale organismului uman, care copleşesc forţele de murire. În acest fel continuăm toată viaţa. Dacă ar depinde de sistemul capului nostru, de sistemul nostru neurosenzorial, fiecare clipă din viaţă ar fi o clipă a morţii. Ca oameni, noi învingem încontinuu moartea, care se scurge de la capul nostru spre restul organismului. Restul organismului nostru acţionează în sens opus morţii. Şi abia când restul organismului nostru paralizează, fie din cauza vârstei, fie prin altă vătămare, astfel încât acesta nu poate acţiona împotriva forţelor aducătoare de moarte ale capului uman, abia atunci survine pentru întregul organism moartea.

De fapt, în gândirea actuală, în gândirea civilizaţiei actuale lucrăm cu noţiuni care sunt juxtapuse ca blocuri eratice, fără a recunoaşte în mod corespunzător legătura dintre ele. În acest haos de blocuri eratice al lumii noţiunilor şi reprezentărilor noastre trebuie să pătrundă lumina. Pe de o parte, avem cunoaşterea umană, care este legată atât de strâns de capacitatea de amintire. Privim această cunoaştere umană şi nu bănuim, nu presimţim înrudirea sa cu reprezentarea pe care o avem de la moarte. Şi pentru că nu presimţim această înrudire, ne rămâne atât de enigmatic ceea ce altfel s-ar putea dezvălui în viaţă. Noi nu putem lega ceea ce trăim în viaţa cotidiană cu marile momente excepţionale ale trăirilor. Lipsa privirii de ansamblu spirituale a ceea ce se află risipit ca firimituri în lumea noastră de reprezentări determină ca viaţa să devină atât de nepătruns, în ciuda marilor cuceriri ale secolului al XIX-lea.

Să întoarcem acum privirea asupra celui de al doilea sistem, asupra celui de al doilea mădular al organismului uman; este vorba de sistemul ritmic. Acest sistem este de altfel prezent şi în sistemul capului uman. Interiorul capului uman respiră odată cu sistemul respirator. Acesta este deja un fapt fiziologic. Dar respiraţia capului uman este situată cumva mai spre interior, ea se ascunde de sistemul neurosenzorial. Ea este acoperită prin ceea ce pentru sistemul cap reprezintă organizarea principală. Dar capul uman îşi are activitatea sa ritmică ascunsă. Această activitate ritmică ascunsă iese la lumină foarte bine în sistemul pectoral, în activitățile organismului uman, care îşi au punctul lor central în organul respiraţiei şi în inimă. Oricum, dacă privim acest sistem aşa cum ni se prezintă privit din exterior, nu putem vedea în el, în acelaşi mod ca la sistemul capului, ca o imagine plastică, ceea ce există ca o contraparte sufletească a acesteia, şi anume viaţa

sentimentelor noastre. Viaţa noastră de sentimente ne apare, desigur, când observăm trăirea sufletească, ca fiind ceva care mai mult sau mai puţin se amestecă unele în altele. În legătură cu reprezentările noastre avem contururi clare. Avem, de asemenea, noţiuni clare şi referitor la asociaţiile reprezentărilor noastre. Dar nu avem în acelaşi fel contururi clare ale detaliilor vieţii noastre de simţire. Acestea se mişcă şi se întrepătrund. Şi nu veţi găsi niciodată un herbartian care să vrea să reprezinte ceea ce el produce ca fiind o copie a vieţii afective printr-un desen asemănător cu cel executat de un anatomist sau de un fiziolog când reprezintă sistemul pulmonar sau pe cel circulator, incluzând inima. Aici găsim că între ceea ce este interior sufletesc şi ceea ce este exterior nu există nicio relaţie. Din această cauză însă nu putem să ne aducem în faţa sufletului, prin cunoaşterea imaginaţiunii, această relaţie dintre viaţa sentimentelor şi sistemul ritmic. Pentru aceasta este necesar ceea ce am caracterizat în scrierile mele ca fiind cunoaşterea inspiraţiei. Acestei cunoaşteri speciale a inspiraţiei i se revelează că viaţa afectivă a omului are o relaţie nemijlocită cu sistemul ritmic, că, la fel cum sistemul neurosenzorial este dedicat vieţii de reprezentare, sistemul ritmic este dedicat vieţii afective a omului. Dar – vorbind oarecum comparativ – sistemul ritmic nu este amprenta în ceară a vieţii afective, aşa cum sistemul creierului este amprenta în ceară a vieţii de reprezentare. Din această cauză, nu putem spune că în sistemul nostru ritmic ne-ar fi dată o copie imaginativă a vieţii afective. Dimpotrivă, trebuie să spunem că ceea ce se formează în noi ca sistem ritmic, ceea ce trăieşte în noi ca viaţă afectivă a luat naştere – făcând cu totul abstracţie de orice cunoaştere umană – prin inspiraţie cosmică. Este inspirat în noi. Activitatea care este exercitată în respiraţie, în circulaţia sangvină, nu este numai ceva care trăieşte în noi, în limitele pielii noastre, ea este un fenomen al lumii, aşa cum reprezintă un fenomen al lumii fulgerul şi tunetul. Noi suntem în legătură cu lumea exterioară prin sistemul nostru ritmic. Aerul care este acum în mine a fost mai înainte în afara mea; aerul care este acum în mine va fi după aceea în afara mea. Este o deşertăciune să crezi că omul trăieşte numai în limitele pielii sale. El trăieşte ca un membru al lumii care se află în jurul său. Şi din această lume este inspirată forma sistemului său ritmic, care se află în cea mai intimă relaţie cu mişcările sale.

Dacă privim acum înapoi la aceasta putem spune: În capul uman avem mai întâi realizarea unei lumi imaginative, apoi, sub ceea ce se realizează ca o lume imaginativă, lumea sistemului ritmic, aşadar o lume inspirată. Despre sistemul nostru ritmic putem spune: Aici este realizată o lume inspirată.

Dar cum stau lucrurile cu sistemul nostru metabolic membre? – Metabolismul aparţine sistemului membre, aşa cum am menţionat mai înainte. Ceea ce ni se oferă în metabolismul omului se află în legătură nemijlocită cu activitatea voliţională umană. Dar această legătură nu se dezvăluie nici cunoaşterii imaginative, nici cunoaşterii inspirate. Ea se dezvăluie abia cunoaşterii intuitive, ceea ce am numit în scrierile mele „cunoaşterea intuitivă“ ; de aici provine dificultatea de a privi ceea ce apare exterior-material în metabolism, ca realizare a unei intuiţii a lumii. Dar acest metabolism este prezent şi în sistemul ritmic. Metabolismul sistemului ritmic se ascunde sub ritmul vieţii, aşa cum ritmul vieţii se ascunde sub activitatea neurosenzorială din capul uman.

În cazul capului uman avem de-a face cu o lume imaginativă realizată, ascunsă, sub aceasta o lume inspirată realizată cu privire la ritmul din cap. Sub aceasta însă există în cap şi metabolismul, aşadar intuitivul realizat, astfel încât noi înţelegem capul uman abia atunci când vedem în el confluenţa imaginativului realizat, a inspiraţiei realizate şi a intuiţiei realizate. În sistemul ritmic uman este suprimat imaginativul, aici există numai realizarea cu această cunoaştere a inspirativului şi intuitivului. Iar în sistemul metabolic este suprimată și inspiraţia, avem de-a face numai cu realizarea unei intuiţii a lumii.

Astfel, purtăm în noi, în acest organism tripartit, mai întâi organizarea capului, o copie a ceea ce năzuim să atingem în cunoaştere, în imaginaţiune, inspiraţie, intuiţie. Dacă vrem să înţelegem capul uman, ar trebui să spunem, de fapt: Dacă avem numai cunoaşterea exterioară obiectivă, care nu este nici măcar imaginaţiune, care nu se ridică până la intuitiv, cu această cunoaştere, care este numai una obiectvă, obţinută în lumea exterioară sensibilă, trebuie să ne oprim în faţa capului uman. Căci capul uman începe să se deschidă în esența sa interioară abia cunoaşterii imaginative, şi în dosul a ceea ce se deschide aici se află ceva mai profund care se deschide inspiraţiei, şi, din nou, în dosul acesteia, ceea ce se deschide cunoaşterii intuitive. Sistemul ritmic nu este încă accesibil nici pentru imaginaţiune, el se deschide abia în cunoaşterea inspirată. Iar cel ce se află ascuns sub el este cel intuitiv. Metabolismul ar trebui să-l găsim ca fiind cu totul ininteligibil în cadrul organismului omenesc. Punctul de vedere corect faţă de metabolismul uman nu poate fi altul decât următorul. Putem spune: Afară observăm metabolismul lumii; încercăm să-l pătrundem cu legile cunoaşterii obiective, şi obţinem prin aceasta o cunoaştere naturală a metabolismului exterior. În acelaşi moment în care acest metabolism exterior se transformă, se metamorfozează în metabolismul nostru interior, el devine cu totul altceva, devine ceva în care trăieşte ceea ce se dăruieşte numai intuiţiei.

Din această cauză ar trebui să spunem: În lumea sensibilă pe care o avem în faţă, lucrul cel mai de neînţeles din tot ce este de neînţeles aparţine de ceea ce fac substanţele pe care le cunoaştem în afară, prin fizică, chimie etc., în organismul nostru. – Ar trebui să se spună: Trebuie să te înalţi la înţelegerea spirituală cea mai înaltă, dacă vrei să cunoşti ce se întâmplă cu substanţele pe care le privim din punctul de vedere al părţii lor exterioare, ce se întâmplă, de fapt, în organismul uman.

Vedem astfel că în organismul nostru sunt active trei feluri de lucruri. În această construcţie a organismului nostru este activ mai întâi ceea ce se deschide cunoaşterii intuitive; acesta construieşte mai întâi organismul din substanţele lumii. În afară de aceasta, în organismul nostru este activ ceea ce se deschide cunoaşterii inspirate; acesta integrează în organismul metabolic sistemul ritmic. În organismul uman este apoi activ ceea ce se deschide înţelegerii imaginative; acesta integrează sistemul nervos. Apoi, când acest organism se instalează prin naştere în lumea fizică exterioară, se dezvoltă ceea ce într-o anumită măsură împlineşte omul şi îl dezvoltă între naştere şi moarte, în timp ce acesta îşi elaborează cunoaşterea obiectivă. Dar noi am văzut referitor la această cunoaştere obiectivă că ea este legată de activitatea de amintire, că ea nu aparţine unei construiri, ci unei deconstruiri. Am văzut cum această cunoaştere este o moarte lentă care pleacă de la cap, astfel încât putem spune: Prin ceea ce ar putea fi înţeles în intuiţie, inspiraţie şi imaginaţiune a fost construit organismul uman, acesta trăieşte într-un mod care nu este accesibil cunoaşterii obiective. Ceea ce însă integrează în el între naştere şi moarte ca fiind cunoaşterea noastră obiectivă îl deconstruieşte, îl distruge. Şi, de fapt, gândim şi reprezentăm în distrugere, atunci când dezvoltăm viaţa de reprezentare, de gândire.

Când înţelegi în ce constă cunoaşterea care este atât de intim legată de capacitatea de a-ţi aminti, nu mai poţi fi materialist. Căci dacă ai vrea să fii materialist ar trebui să-ţi închipui că omul este construit prin forţele sale de creştere, că sunt active acele forţe care preiau substanţele pe care le transportă mai departe la diferitele organe, pentru a realiza în organism, în sens mai larg, digestia; ar trebui să gândeşti în continuare această capacitate care se află în creştere, în digestie, în construcţie etc., şi undeva ea ar trebui să se verse în reprezentare, în gândire, care ajunge la cunoaşterea obiectivă. Dar nu acesta este cazul. Organismul uman se construieşte prin ceva care este accesibil intuiţiei, inspiraţiei, imaginaţiunii. El este construit atunci când a prelucrat în sine aceste forţe. Atunci începe însă involuţia, începe descompunerea. Şi ceea ce determină descompunerea este cunoaşterea dintre naştere şi moarte.

În cunoaşterea obişnuită noi nu construim în cadrul forţelor de construcţie, ci pentru aceasta noi creăm mai întâi în noi, pentru a putea distruge construcţia, bazele unui element continuu al morţii în om. Şi amplasăm cunoaşterea noastră în cadrul acestui element al morţii. În timp ce desfăşurăm reprezentarea, noi nu scormonim în nivelul material, ci predăm ceea ce este material forţelor morţii. Gândirea, cunoaşterea obişnuită nu sunt înrudite cu viaţa care produce lujeri şi lăstari, ci cu moartea. Şi dacă privim la această cunoaştere umană,

urcând până la creierul uman, nu găsim în formele naturale ceva analog, ci numai în corpul care se descompune după moarte. Căci ceea ce reprezintă, aş spune, în mod intensiv corpul în descompunere trebuie să se continue neîntrerupt în noi, atunci când cunoaştem obiectiv.

Să privim spre moarte, dacă vrem să înţelegem cunoaşterea. Să nu vedem viaţa în sens materialist, ci să privim spre ceea ce este negarea, abolirea vieţii. Atunci ajungem la o înţelegere a gândirii. Atunci, ceea ce noi numim moarte capătă o cu totul altă semnificaţie, ea capătă o semnificaţie plecând de la viaţă.

Aşa ceva poate fi apreciat şi după fenomene exterioare. Ieri v-am spus că punctul culminant al concepţiei materialiste despre lume s-a atins la mijlocul secolului al XIX-lea sau în ultima treime a acelui secol. Ea vedea în moarte ceva ce trebuie neapărat respins, şi apărea ca având întru câtva o nobleţe în acest mod de a privi moartea care încheie viaţa, pe care voia, de fapt, s-o ia exclusiv în considerare şi pe care dorea s-o vadă sfârşind prin moarte. – Adeseori se priveşte cu oarecare dispreţ la „conştiența populară copilăroasă". Dar să ne referim la un cuvânt care să exprime conştienţa populară „copilăroasă". Luaţi cuvântul *verwesen* (a putrezi, a se descompune – *n. tr.*), ceea ce se întâmplă după moarte: *ver-wesen*; prefixul *ver* semnifică a te mişca spre ceea ce exprimă restul cuvântului; *verbrudern* (a se înfrăţi) înseamnă a te mişca spre a deveni frate; *versammeln* (a aduna) înseamnă a te mişca spre colectare. *Verwesen* nu înseamnă în limbaj popular a desfiinţa, a înceta, ci a te mişca spre interiorul fiinţei (*das Wesen* = fiinţa – *n. tr.*). Asemenea alcătuiri de cuvinte legate de o înţelegere spirituală în vremea unei cunoaşteri instinctive au devenit foarte rare. În secolul al XIX-lea nu se mai trăia în ceea ce era pătrunderea spirituală a cuvântului. S-ar putea cita multe exemple de acest fel, care ar arăta că pur şi simplu în vorbirea oamenilor materialismul s-a vieţuit în apogeul său.

Astfel putem înţelege cum, după ce omul a fost construit, aşa cum spuneam ieri, până la o culminare prin forţe care se deschid în inspiraţie, intuiţie şi imaginaţiune, el a ajuns apoi la cea mai înaltă treaptă la jumătatea secolului al XIX-lea, şi cum după aceea a urmat o nouă decadenţă. Putem înţelege că omul s-a îndepărtat întru câtva de forţa de a se înţelege pe sine în mod interior, în timp ce a dezvoltat acele forţe care sunt cel mai înrudite cu moartea ca forţe de cunoaştere, forţele abstractizării. Şi aici este locul în care, plecând de la expunerea de azi, se poate trece mai departe spre ceea ce este impulsul esenţial în întreaga evoluţie a umanităţii, a ceea ce se poate numi impulsul de cunoaştere materialist în cadrul istoriei umanităţii.

Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂŢII

GA 204

CONFERINŢA a III-a

Dornach, 9 aprilie 1921

În seara aceasta nu aş dori să continui în mod direct expunerile care formează de obicei obiectul întâlnirilor de sâmbăta şi duminica, ci aş vrea să introduc unele abordări mai intime, legate însă de problemele care au fost discutate în această săptămână, pentru ca prietenii noştri care au venit aici [Nota 6] să poată lua cu ei cât mai mult din ceea ce se află într-o legătură mai strânsă sau mai îndepărtată cu problemele pe care le-am conturat în timpul acestei săptămâni.

Cu referire la fecundarea ştiinţei vorbirii prin ştiinţa spiritului de orientare antroposofică, eu însumi am subliniat felul în care s-a pierdut un mod primordial de simţire faţă de limbă şi cum în locul acestui mod de simţire s-a instalat o predispoziţie pentru abstractizare faţă de lucrurile lumii înconjurătoare. Am subliniat că aceasta reprezintă o importantă forţă evolutivă în istoria umanităţii, că prin Aristotel, aşadar în secolul al IV-lea înaintea calendarului nostru, a apărut ceea ce mai apoi a fost numit logica. Căci afundarea vie în ceea ce este logic a ceea ce acţiona înainte mai mult inconştient şi instinctiv în structura sufletească umană înseamnă tocmai o orientare spre lume într-un sens abstract.

Am spus că în vremurile mai vechi mai era simţit un proces interior concret, care poate fi comparat cu rnaturizarea sexuală a omului. Ceea ce apare la copil când învaţă să vorbească este o metamorfoză, o metamorfoză care ia naştere mai mult spre interior, a procesului care se desfăşoară mai târziu la maturizarea sexuală în om. Şi ceea ce se petrece în interiorul omului în acest proces al învăţării vorbirii avea, pentru omenirea mai veche, postacţiuni pentru întreaga viaţă umană: omul se simţea ca şi cum în el prin cuvânt ajungea să se exprime ceva care trăieşte şi afară, în lucruri, însă acestea nu-l exprimă pentru că într-un anumit sens au amuţit. În răsunetul interior al cuvântului se simţea ceva care corespundea proceselor din exterior. Ce era trăit aici era ceva mult mai plin de conţinut, ceva mult mai apropiat de viaţa omului decât ceea ce se află interior, în prezent, în înţelegerea lumii prin noţiuni abstracte. Dar ceea ce trăia omul aici prin cuvânt aş spune că era mai organic, mai instinctiv, era înclinat mai mult către sufletescul animalic decât este ceea ce se permite să se afle prin înţelegerea conceptual-abstractă a lucrurilor. Ne-am apropiat mai mult de viaţa spirituală prin această înţelegere abstractă. Dar, totodată, omul a fost adus la abstracţiune. Astfel încât, în momentul din istoria mondială în care omul a fost înălţat pentru a afla treptat spiritul, el a suferit totodată în trăirea sa spirituală o diluare – în cazul unor astfel de aspecte te poţi exprima doar sub formă mai mult sau mai puţin imagistică, întrucât limba nu are încă cuvinte corespunzătoare pentru acestea –, şi anume o diluare în abstracţiune.

Acest proces nu s-a petrecut, aşa cum veţi înţelege, la fel la toate popoarele. La popoarele care au fost într-o anumită măsură mai întâi purtătoarele cele mai proeminente ale civilizaţiei el s-a petrecut mai înainte, la altele a rămas în urmă. Şi am putut să spun că popoarele aşezate în centrul Europei se mai aflau încă, în secolul al XI-lea, la un nivel care, comparat cu civilizaţia greacă, ar corespunde civilizaţiei din vremea pe care o putem desemna ca prearistotelică. În centrul Europei, punctul pe care grecii l-au atins prin Aristotel a fost depăşit mult mai târziu. Prin aristotelism, grecii au luat în avans multe lucruri din ceea ce pentru popoarele central-europene şi cele care ţin de ele în civilizaţie au devenit actuale, de fapt, abia odată cu prima treime a secolului al XV-lea.

Cu acest progres al oamenilor referitor la înţelegerea limbii şi înţelegerea abstractului se leagă două aspecte. La unul dintre ele m-am referit deja: În timp ce odată cu aristotelismul – care însă a fost numai simptomul pentru o înţelegere generală a lucrului în civilizaţia greacă – viaţa sufletului uman a fost înălţată la abstracţiune, ea a fost înstrăinată de trăirea nemijlocită a cuvântului, a limbii. Şi cu aceasta s-a închis într-o oarecare măsură poarta spre acea desfăşurare a vieţii umane care se află în apropierea naşterii. Omul nu s-a mai regăsit în trăirea sa obişnuită până la acel punct în care ar fi putut vedea în învăţarea vorbirii cum lucrează în el un element spiritual-sufletesc, aşa cum o face şi afară, în lume. Prin aceasta el a fost însă abătut şi de la a privi retrospectiv mai în urmă. Etapele următoare ar fi avut ca rezultat ceea ce s-ar putea numi: Legarea spiritului de materia fizic-corporală. Ele ar fi avut drept urmare străvederea preexistenţei, cunoaşterea faptului că spiritual-sufletescul omului are o existenţă în lumi suprasensibile înainte de a se lega de fiinţa corporală care este dată omului în cadrul materiei fizice. În vremurile mai vechi ale evoluţiei umanităţii această cunoaştere nu era prezentă, ce-i drept, în forma conştientă clară, aşa cum vrem s-o obţinem din nou în prezent prin ştiinţa spiritului, ci într-un mod instinctiv; resturile acesteia ne-au rămas în cultura orientală, pentru care luarea în considerare a sufletului uman preexistent este o un lucru de la sine înţeles.

Şi dacă omul este în stare să meargă mai departe, atunci şi ceea ce este mai greu de pătruns cu privirea decât preexistenţa, anume repetarea vieţilor pământeşti, devine o cunoaştere adevărată, o adevărată intuiţie. Această intuiţie a existat în vremuri mai vechi, în orice caz într-un mod instinctiv. Ea s-a păstrat apoi într-o formă mai mult poetică, plină de fantezie în civilizaţiile Orientului, când acestea au intrat în decadenţă, chiar dacă o decadenţă foarte semnificativă, impozantă.

Aşa găsim, dacă privim înapoi spre timpuri mai vechi ale evoluţiei umanităţii – fără prejudecăţile antropologiei –, un mod de a intui lucrurile care, deşi instinctiv, pătrundea totuşi în probleme. În timp ce omul mai intuia într-o oarecare măsură procesul devenirii vorbirii, el înţelegea ceva din activitatea sufletesc-spiritualului şi în lumea exterioară şi, în timp ce percepea încorporarea spiritual-sufletescului în fizicul-corporal înţelegea ceva din modul în care lumea este străbătută de unduirile şi acţiunile spiritului.

Atât de departe cât se întinde în urmă cunoaşterea grecească, nu mai există decât resturile sărăcăcioase ale acestei cunoaşteri a spiritului păstrate în civilizaţia greacă prin tradiţie. Dacă se merge dincolo de *Aristotel*, dincolo de *Platon*, până la filosofii ionieni, găsim la trecerea dintre secolele al V-lea şi al VI-lea ale evoluţiei gândirii greceşti, la *Anaxagora* [Nota 7], o filosofie care nu poate fi înţeleasă plecând de la premisele actuale. De fapt, filosofii Occidentului ar trebui să-şi spună, dintr-o anumită cunoaştere sănătoasă: Pentru a-l înţelege pe Anaxagora, filosofiei occidentale îi lipsesc premisele; căci ceea ce Anaxagora recunoaşte a fi *nous*-ul său – într-o formă deja decadentă – merge înapoi, într-o vreme despre care eu am vorbit adineauri, în care încă se mai simţea, în mod revelator, modul în care lumea este străbătută de unduirile şi acţiunile spiritului, şi de felul în care din spiritual coboară spiritual-sufletescul omului pentru a se lega de fizicul-

corporal. Aceasta era în vechime o cunoaştere intuitiv-instinctivă. Apoi, ea s-a atenuat până la cunoaşterea care era dată prin vederea instinctivă în procesului vorbirii, care apoi în vremea aristotelismului s-a pierdut tocmai pentru civilizațiile avansate.

Pe când încă se mai privea în acest proces al devenirii vorbirii, în sunetul cuvântului se simțea ceva care era expresia pentru un eveniment obiectiv de afară, din natură. Şi cu aceasta ajung la o deosebire esențială: ceea ce înțelegeau în acest sens ca fiind sufletul lumii aceşti vechi „cunoscători ai vorbirii", cum i-am putea numi, era gândit a fi ceva ce umple spațiul, şi omul se simțea modelat din acest spiritual-sufletesc care umple spațiul. Dar aceasta era altceva decât ceea ce întâlnim dacă mergem retrospectiv mai departe, dincolo de *nous*-ul lui Anaxagora. Se ajunge la ceva care ne conduce în preexistența sufletului uman, care nu are de-a face numai cu faptul că sufletul uman acționează şi țese în prezent împreună cu spiritul lumii şi cu sufletul lumii, ci găsim aici că acest suflet uman trăieşte cu spiritul lumii şi cu sufletul lumii în timp.

Aceste aspecte trebuie să le afli printr-o înțelegere interioară, dacă vrei să cunoşti cu adevărat un proces istoric important din evoluția civilizației vest-asiatic-europene. În prezent, de fapt, lipseşte o reprezentare corespunzătoare a structurii spiritului acelei umanități care a trăit în timpul în care a fost fondat creştinismul. Desigur, dacă luăm în vedere structura sufletească general umană din prezent, în configurația ei specială, prin comparație cu formarea culturală megalomană de azi, trebuie să ne reprezentăm marea majoritate a oamenilor vestului asiatic şi ai Europei de atunci ca fiind incultă. Dar din această mare masă a inculților au apărut oameni izolați. Aş vrea să spun că urmaşii vechilor inițiați se evidențiau cu ştiință importantă, care în orice caz nu trăia în suflet în acelaşi fel ca ştiința noastră înțesată cu noțiunile ei abstracte şi din această cauză ajunsă la conştiență deplină. Chiar şi în ştiința cea mai înaltă mai era ceva instinctiv în acea vreme. Dar totodată era dat ceva pătrunzător în această ştiință instinctivă, ceva adânc pătrunzător în lucruri.

Este uimitor ce teamă curioasă au mulți reprezentanți ai confesiunilor tradiționale actuale de faptul că cineva ar putea descoperi că a existat atunci o astfel de ştiință pătrunzătoare, care a ajuns la noțiuni fine, chiar dacă intuite mai mult în imagini instinctive şi exprimate în forme de vorbire pentru a căror înțelegere există în prezent puțină receptivitate. Antroposofia noastră nu trebuie să fie înnoitoare a ceea ce se numeşte gnosa; dar antroposofia noastră este calea pentru a putea privi în esența acestei gnose. Şi aşa cum, în ciuda faptului că antroposofia noastră nu are, în privința surselor ei, nimic în comun cu vechile filosofii indiene, ea poate totuşi pătrunde în ceea ce este grandios, revărsându-se din conținuturile filosofiei Vedanta sau Sankhya sau Yoga, pentru că ea atinge din nou în mod conştient regiunile lumii, care atunci au fost atinse în mod instinctiv, tot aşa antroposofia noastră poate pătrunde şi în esența gnosei. Acea gnosă a fost eradicată de unele secte din primele secole ale creştinismului, astfel încât din punct de vedere istoric există numai foarte puține informații privitoare la gnosă care au fost aduse la cunoştința omenirii mai noi, de fapt, numai prin scrierile acelora care au vrut s-o respingă, şi care din această cauză au inclus citate în scrierile lor adverse, în timp ce scrierile originare s-au pierdut; în felul acesta gnosa a ajuns la posteritate numai prin scrierile adversarilor ei, care, bineînțeles, au citat numai ceea ce considerau că este corespunzător deşteptăciunii lor.

Studiați arta citatelor la potrivnicii noştri şi veți obține o reprezentare a felului în care se poate pătrunde în esența unui astfel de lucru când eşti dependent de scrierile adversarilor! Cunoaşterea gnosei a fost limitată – în prezent, istoria exterioară este încă limitată aproape exclusiv la acestea – la scrierile adversarilor gnosei. Reprezentați-vă că ar putea fi posibil, în sensul, să spunem, al unui domn *von Gleich* [Nota 8], ca toate scrierile antroposofice să fie arse – desigur, aceasta i-ar plăcea cel mai mult! – şi ca antroposofia să fie lăsată să parvină posterității numai prin informațiile date de el. Întotdeauna trebuie să materializezi numai ceva care să poată atrage cu adevărat atenția.

Dar când din aceste motive nu poți vedea ce a fost în acea vreme, vei greşi, în ciuda tuturor cercetărilor ştiințifice, chiar dacă sunt făcute cu cele mai bune intenții, cercetări care se referă la ceva important tocmai pentru înțelegerea creştinismului. Acel lucru, despre care este încă aproape totul de făcut, pentru că ce s-a făcut nu duce nicidecum la ceea ce un impuls de cunoaştere cinstită ar putea numi o cunoaştere adevărată, este noțiunea de Logos, care ne întâmpină în Evanghelia după Ioan, chiar de la începutul ei. Noțiunea de Logos nu poate fi înțeleasă dacă nu se percepe interior dezvoltarea spiritual-sufletească a oamenilor aparținând civilizației celei mai avansate a acelui timp, şi anume dacă nu se înțelege evoluția spiritual-sufletească aşa cum a fost direcționată prin cultura greacă, care a radiat şi spre Asia şi care îşi aruncă umbrele sale în ceea ce ne întâmpină în Evanghelia după Ioan. De noțiunea de Logos nu trebuie să te apropii numai printr-o metodă lexicală oarecare sau filologică exterioară. De noțiunea de Logos te poți apropia numai dacă studiezi interior evoluția spiritual-sufletească care este luată în considerare aici, aproximativ din secolul al IV-lea î.Ch. până în secolul al IV-lea d.Ch. Ceea ce s-a întâmplat interior cu omenirea cea mai progresistă şi cu înțelepții ei cei mai reprezentativi, de fapt, nu a fost încă descris în mod satisfăcător în nicio istorie. Căci aceasta se leagă de dispariția treptată a înțelegerii pentru învățarea vorbirii. Celălalt aspect, înțelegerea pentru preexistență, s-a păstrat în continuare prin tradiție până la *Origene* [Nota 9]; însă străvederea interioară s-a pierdut mult mai devreme decât înțelegerea procesului vorbirii, a răsunetului cuvântului în interiorul omului.

Când luăm în vedere structura spiritual-sufletească a populației Orientului Apropiat şi a celei europene la reprezentanții înțelepți cei mai reprezentativi găsim că aici se produce o răsturnare. Ceea ce a existat ca proces unitar în intuiție, răsunetul cuvântului şi în cuvânt ființa lumii, se divide într-o privire la noțiunile şi ideile abstracte şi într-o simțire vagă a ceea ce este înghesuit mai mult în subconştient: cuvântul ca atare. Şi ce a rezultat din aceasta? A rezultat pentru viața umană sufletească un fapt foarte exact: omul din timpurile mai vechi resimțea în mod nediferențiat conținutul cuvântului şi conținutul ideilor şi noțiunilor conştientului. Acum conținutul noțiunilor se separă. În primele timpuri s-a mai păstrat ceva din nediferențierea dintre cuvânt, noțiune şi reprezentare. Se vorbea despre „noțiuni" şi se vorbea despre „idee", dar aş spune că poți încă palpa la Platon faptul că ideea mai era simțită cu conținutul complet, spiritual. În timp ce se vorbea despre idee, în ea mai era păstrat ceva din ceea ce mai înainte se vedea interior în noțiunea nediferențiată a cuvântului. Era, aşadar, o apropiere de noțiunea pură, dar încă mai era agățat de această percepere ceva din ceea ce se înțelegea din sunetul cuvântului. Şi în timp ce avea loc acest proces, conținutul lumii pe care-l concepea în mod spiritual a devenit pentru om ceea ce s-a exprimat mai apoi în noțiunea de Logos. Dispui de noțiunea de Logos numai când ştii că în el se află această orientare spre idee, dar fără o atașare de vechea noțiune a cuvântului în înțelegerea acestei idei. Şi în timp ce se vorbea despre Logos ca despre ceea ce este creator de lume, nu mai erai conştient în mod clar, ci în mod începețoşat, de faptul că acest spiritual creator de lume are în conținutul său ceva care era înțeles în timpuri mai vechi prin intuirea cuvântului.

Această nuanță cu totul specială a trăirii lumii exterioare în Logos trebuie să fie luată în vedere. Aici a trăit o nuanță cu totul specială de intuire sufletească, intuirea Logosului. Aristotel a prelucrat, apoi a extras din aceasta logica subiectivă printr-o elaborare mai apropiată de abstracțiune. La Platon însă ideea este principiul creator de lume, şi ea este încă străbătută de spiritualitate concretă, pentru că mai are în ea resturile noțiunii vechi a cuvântului, pentru că, în fond, este Logosul, chiar dacă într-o formă estompată.

În felul acesta îți poți reprezenta faptul că ceea ce a pătruns drept Christos în omul Iisus trebuia să fie desemnat, în concepțiile acelui timp, ca fiind principiul creator al lumii. Pentru aceasta exista o reprezentare, reprezentare care este conținută chiar în noțiunea de Logos. Noțiunea de Logos era prezentă. Prin noțiunea de Logos se dorea înțelegerea a ceea ce era dat lumii prin povestea lui Iisus Christos. Noțiunea care s-a format din timpuri vechi şi care a preluat o cu totul altă formă a fost folosită pentru a exprima punctul de plecare al creştinismului, astfel încât s-a apelat, atunci, la cea mai înaltă înțelepciune, pentru a înțelege acest Misteriu. Trebuie să te poți transpune cu totul în acel timp, dar nu în sensul unei priviri exterioare, ci printr-o cuprindere interioară a modului în care oamenii vedeau atunci lumea.

Este un salt mare de la Platon la Aristotel. Dar, pe de altă parte, întregul mod în care este redactată Evanghelia după Ioan ne arată că la baza ei a stat o înţelegere vie a principiului creator al lumii şi, totodată, că cel care a scris Evanghelia după Ioan a fost familiarizat cu noţiunea dispărută a Logosului. Orice traducere a Evangheliei după Ioan este o imposibilitate, dacă nu se pătrunde la geneza noţiunii de Logos. Această noţiune a existat cu adevărat la reprezentanţii cei mai avizaţi ai lumii civilizate între secolele al IV-lea î.Ch. şi al IV-lea d.Ch.

Când a luat naştere creştinismul de stat, după care a fost modelată mai târziu Biserica catolică, a fost atins momentul în care s-a piedut din reprezentarea ideii şi ultima nuanţă a vechiului cuvânt, a vechii noţiuni rostite. În fond, Aristotel nu a făcut nimic altceva decât a desprins logica subiectivă din Logos şi a elaborat teoria acestei logici subiective. Structura spiritului şi a sufletului omenirii a luat însă puţin în considerare ceea ce a fundamentat Aristotel ca fiind logica formală. Dimpotrivă, ea a fost uitată atunci şi a revenit într-o perioadă mai târzie pe calea ocolită a arabilor. Ea a trăit; dar, în afara acestei căi ocolite, aşa cum a trăit prin tradiţie directă, oamenii simţea încă precis faptul că aveau de-a face, pe de o parte, cu logica subiectivă, iar pe de altă parte cu intuirea în Logos a unui principiu cosmic creator al lumii, în care mai exista ceva din ceea ce se înţelesese în vechea reprezentare a răsunării cuvântului în interiorul omului ca o contraimagine a amuţirii cuvântului, a amuţirii Logosului creator al naturii.

Apoi, în cel de al IV-lea secol d.Ch., această nuanţă s-a pierdut din noţiunea de Logos. Ea nu mai poate fi găsită, dispare. Ea se mai menţine cel mult la unii gânditori izolaţi, cercetători mistici. Ea dispare din conştienţa generală chiar şi a Părinţilor şi a învăţătorilor reprezentativi ai Bisericii. Iar ce apare apoi ca o concepţie despre lume foarte cuprinzătoare, ideal spiritualizată, ca la *Scotus Erigena* [Nota 10], în aceasta nu mai există vechea noţiune de Logos, chiar dacă este folosit cuvântul. Vechea noţiune de Logos este în întregime filtrată, până la o noţiune de idee abstractă. Iar acum principiul cosmic creator este conceput nu prin vechea noţiune de Logos, ci prin noţiunea de idee, sublimată sau filtrată. Aceasta este ceea ce a apărut în scrierea lui Scotus despre divizarea naturii [Nota 11], dar care, în fond, dispăruse deja în întregime din conştienţă: această a-nu-mai-avea noţiunea de Logos, această transformare a noţiunii de Logos în noţiunea de idee.

La omenirea europeană, despre care am spus că şi-a păstrat pentru un timp o evoluţie mai veche, exista necesitatea de a merge înapoi, chiar şi dincolo de vremea în care acţionase noţiunea de Logos în deplina sa prospeţime. Dar se mergea înapoi într o formă abstractă. Şi acest mers înapoi într-o formă abstractă se făcea chiar dogmatic. La cel de al optulea Conciliu ecumenic de la Constantinopol din 869 s-a stabilit că lumea şi omul nu pot fi gândite ca fiind alcătuite din trup, suflet şi spirit, ci numai din trup şi suflet, şi că sufletul ar avea unele însuşiri ale spiritului.

În paralel cu ceea ce a fost stabilit în mod dogmatic se desfăşoară acel proces evolutiv despre care am vorbit. Pentru cel care studiază evoluţia civilizaţiei occidentale de la primele secole creştine, când atât de multe lucruri erau încă pătrunse de elemente gnostice, până în secolele al IV-lea, al V-lea d.Ch. un fapt deosebit de interesant de aflat este această dispariţie a noţiunii de Logos. Şi când mai târziu au fost traduse Evangheliile, nu era, bineînţeles, nimic de introdus în aceste traduceri cu privire la un sentiment pentru noţiunea de Logos, aşa cum ea a bântuit prin omenirea precreştină în cursul celor opt secole în mijlocul cărora se plasează evenimentul de pe Golgota. Trebuie studiată particularitatea acelui timp din care s-a dezvoltat creştinismul şi prin aceste intimităţi. În prezent s-ar dori rezolvarea celor mai dificile probleme exclusiv cu noţiuni superficiale, uşor de asimilat. Numai că astfel de probleme istorice, cum este cea despre care am vorbit acum, pot fi soluţionate doar dacă cauţi rezolvarea în asimilarea unor nuanţe foarte precise ale vieţii sufleteşti, dacă pleci de la premisa că în cultura noastră actuală, în viaţa noastră sufletească actuală, nu avem acea nuanţă care să conducă spre noţiunea de Logos cum este ea înţeleasă în Evanghelia după Ioan. Din această cauză, nu trebuie să înţelegem Evanghelia după Ioan cu ajutorul vocabularului, cu ajutorul noţiunilor actuale. Dacă vrem să înţelegem Evanghelia după Ioan cu ajutorul noţiunilor actuale, de la bun început ne conduce superficialitatea. Este un aspect care trebuie să fie întru totul înţeles cu ochiul sufletesc treaz, ceea ce se poate face şi în domeniul istoriei, căci în ceea ce priveşte istoria acestui domeniu lucrurile stau rău în prezent. Cu privire la acest aspect, abia în aceste zile a trebuit să-mi aduc înaintea sufletului un fapt deosebit de important.

Mi-a ajuns în faţa ochilor scrisoarea unuia dintre teologii cei mai preţuiţi – scrisoarea nu-mi era adresată mie. Acest preţuit teolog al prezentului se exprima referindu-se la antroposofi, la irvingieni şi alte astfel de soiuri rele. El le confundă pe toate. Şi în mod uimitor apare un punct în prim-planul discuţiei sale: Eu nu am – aşa se exprimă el – un organ pentru soiul de concepţii care se bazează pe suprasensibil, aşa cum vrea s-o facă antroposofia; eu trebuie să mă limitez la ceea ce oferă experienţa umană.

Un teolog a cărui meserie este aceea de a vorbi neîncetat despre suprasensibil, care a devenit celebru prin faptul că a scris volume groase privind în mod istoric viaţa suprasensibilului în evoluţia umanităţii, cărţi care sunt o autoritate pentru nenumăraţi oameni ai prezentului cărora li se adresează, un teolog al prezentului recunoaşte că nu are un organ pentru suprasensibil, ci vrea să se bazeze numai pe „experienţa umană"! El însă vorbeşte despre suprasensibil şi nu spune: Vreau să mă menţin numai la experienţa umană sensibilă şi de aceea neg orice teologie. Nu, el devine în vremea noastră un teolog renumit! Stimaţi auditori, oare nu este necesar să privim cu un ochi treaz la tot ce, de fapt, se enunţă într-un anumit sens ca un decret pentru tineretul nostru, dar care se dovedeşte a fi o imposibilitate interioară?

Este necesar să fie înţeles cu toată convingerea modul în care trebuie să înaintăm spre o cunoaştere adevărată şi corectă. Se poate vedea exact în astfel de probleme cum este cea a Logosului, și cel ce vede ce trebuie să susțină antroposofia referitor la o astfel de problemă, ar trebui de fapt să vadă că antroposofia nu ia lucrurile în mod uşuratic, că ea vrea să cerceteze în mod serios şi corect, și că ea ajunge în conflict cu tot felul de curente contemporane numai pentru că în prezent există fie ură, fie teamă de o asemenea abordare fundamentală, spre care trebuie însă să se năzuiască, şi de care avem nevoie în toate domeniile vieţii ştiinţifice.Vă întreb: Ştie de fapt lumea adversă care emană asemenea judecăţi superficiale asupra antroposofiei, ştie ea de fapt cu ce se ocupă antroposofia? Ştie ea că antroposofia se luptă cu probleme cum este cea a Logosului, care este numai un detaliu, chiar dacă un detaliu important? Ar fi o obligaţie a celor care în prezent sunt dătători de ton în viaţa ştiinţifică să cerceteze mai întâi problemele pe care le judecă astfel din afară. E drept că oamenii pot în prezent să ia parte în mod comfortabil la viaţa exterioară – şi pentru mulţi oameni este valabilă aceasta – dacă nu vor să accepte incomoditatea să cerceteze în mod serios. Dar cu asemenea iubire de comoditate oamenii nu observă ce forţe puternice de declin există în civilizaţia noastră actuală. Principiul „după noi potopul" stăpâneşte cu foarte mare forţă tocmai lumea ştiinţifică actuală.

Acest aspect am vrut să-l prezint, folosindu-mă de o problemă importantă lingvistico-istorică. Este speranţa mea că dacă stimaţii colegi universitari vor vedea cât de conştiincios se încearcă să se ia în vedere acele probleme care sunt lăsate la o parte de cercetarea curentă vor face să apară în faţa tineretului un sens pentru faptul că trebuie să se păşească pe asemenea căi. Nutresc această speranţă şi mai ştiu şi că, dacă se va lucra suficient în direcţia dezvoltării entuziasmului pentru mărturisirea adevărului, va fi obţinut lucrul de care avem nevoie pentru a recăpăta forţe de ascensiune în civilizaţia umană. Poate că pentru un timp anumite forţe ale întunericului pot stopa ceea ce năzuim să realizăm. În timp, însă, ele nu vor mai putea face, dacă adevărul corespunde voinţei noastre, dacă într-adevăr este cuprins ceva luminos în ceea ce urmăreşte antroposofia. Căci adevărul are căi pe care numai el le poate găsi, şi care nu sunt accesibile pentru forţele întunericului. Fie să ne unim, bătrânii cu tinerii, tinerii cu bătrânii, pentru a ne însuși o privire clară în vederea găsirii unor astfel de căi ale adevărului!

Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂȚII

GA 204

CONFERINŢA a IV-a

Dornach, 15 aprilie 1921

O analiză făcută înainte de începerea cursului nostru va deveni în întregime inteligibilă dacă vom realiza o incursiune în evoluţia umanităţii mai noi, căci în esenţă am făcut numai unele referiri privind evoluţia umanităţii din secolul al XIX-lea. Azi vom urmări evoluţia spirituală a omenirii pentru unele aspecte, indicând o intervenţie deosebit de importantă în evoluţia civilizaţiei occidentale care a avut loc în cel de al IV-lea secol d.Ch. În acest secol apare o figură a cărei amintire a rămas luminoasă pentru civilizaţia occidentală, *Aurelius Augustinus* [Nota 12]. Este o personalitate ce are de luptat în modul cel mai energic pe de o parte cu ceva care a venit din timpuri vechi, şi care a încercat să întemeieze creştinismul, plecând de la o anumită înţelepciune veche, şi, pe de altă parte, cu un alt element care a învins mai întâi în civilizaţia apuseană, care respingea acest mod de înţelegere mai vechi şi se limita la conceperea creştinismului într-o manieră mai mult exterior materială, care nu-l împăna cu idei ale vechii înţelepciuni, ci îl prezenta prin desfăşurarea sa faptică, concepându-l în mod intelectual.

Aceste lupte între cele două direcţii, între un creştinism plin de înţelepciune şi un creştinism conceput mai mult material, au fost duse de suflete cu cea mai mare intensitate în secolul al IV-lea şi la începutul secolului al V-lea. Iar Augustinus a rămas în amintirea omenirii o personalitate care a vieţuit asemenea lupte. Trebuie însă să înţelegem în prezent că despre ceea ce a fost trăit de fapt înainte de acest secol al IV-lea documentele istorice evocă reprezentări aproape în întregime eronate. Pe cât este de clar ceea ce a existat cu începere din secolul al V-lea, pe atât sunt de neclare toate reprezentările privitoare la secolele anterioare. Dacă însă luăm în vedere ce pot cunoaşte cei mai mulţi despre acea vreme dinaintea secolului al IV-lea creştin, suntem limitaţi la două domenii, la un domeniu care aparţine, spunem noi, mai mult cunoaşterii, un domeniu cultivat mai mult în şcoli, şi un altul, care aparţine cultului, elementul venerației, elementul religios. În aceste două domenii mai străbate încă ceva din civilizaţia umanității vechi; acest element mai era încă prezent în primele patru secole creştine în ambele domenii, cel al vechii înţelepciuni şi cel al cultului, dar având o anumită nuanţare creştină.

Dacă ne referim la înţelepciune, aflăm o învăţătură păstrată din timpurile vechi, care a fost înlocuită apoi de ceea ce numim în prezent sistemul cosmic heliocentric – am vorbit despre aceasta şi în conferinţe anterioare –, care era prezent din învăţături astronomice mai vechi şi care s-ar putea numi astronomie, nefiind însă urmarea unei abordări fizic-cosmologice. În timpuri foarte vechi se ajunsese la această astronomie să-i spunem eterică, spre deosebire de cea fizică actuală. Atunci mai exista încă o conştienţă a faptului că omul nu aparţine numai Pământului, ci şi vecinătăţii cosmice a Pământului, sistemului planetar, iar înţelepciunea veche avea reprezentări destul de concrete cu privire la această astronomie eterică. Învățătura era aproximativ următoarea. Dacă se ia în vedere ceea ce constituie organizarea omului superior – eu folosesc acum expresii care ar trebui să fie curente în prezent –, în măsura în care avem în vedere corpul său eteric, omul se află în interacţiune cu Saturn, Jupiter şi Marte, deci astfel încât se privea la anumite interacțiuni între partea superioară a corpului eteric al omului şi Saturn, Jupiter şi Marte. Apoi se spunea că acea parte a omului care este de natură astrală se află la rândul ei într-un fel de interacţiune cu Venus, cu Mercur şi cu Luna. Și acele forțe care conduc omul în existența sa terestră, astfel încât corpului său eteric i se încorporează un corp fizic, sunt forțele Pământului. Însă forţele care fac ca omul să nu fie absorbit complet în viaţa terestră, ca omul să poată avea o perspectivă în afara vieţii terestre, acelea sunt forțe ale Soarelui.

Şi astfel se spunea că omul vine din lumi spirituale necunoscute, pe care le-a parcurs în vieți preexistente, că el intră în viaţa planetară venind din lumi extraplanetare. Viaţa planetară îl preia, aşa cum am descris, după Soare, Lună, Pământ, Mercur, Venus, Marte, Jupiter, Saturn. În orbita lui Saturn se consideră că există o sferă în care omul intra, potrivit corpului său eteric, din viaţa extraplanetară în viaţa planetară. Se făcea o legătură între ceea ce este eteric în om şi această viaţă planetară. Numai în măsura în care corpul eteric se desfăşoară în corpul fizic, acesta este pus în legătură cu Pământul. Felul în care omul se dezvoltă din corpul eteric şi din corpul astral prin eul său, acest aspect era pus în legătură cu Soarele.

Astfel, se dispunea de un fel de astronomie eterică. Această astronomie eterică avea încă pe deplin și posibilitatea să privească nu doar la destinul fizic ale omului, aşa cum face astronomia fizică; ci, întrucât corpul eteric al omului, care la rândul său este într-o corelație intimă cu spiritualul omului, era văzut în interacţiune cu aceleaşi forţe ale sistemului planetar, exista posibilitatea, pentru că în om se pot desfăşura, plecând de la sistemul planetar, pe această cale ocolită prin corpul eteric, forţele de destin, să se vorbească despre constituţia umană şi în această constituţie să se includă forțele de destin.

În această învăţătură a vechii şcoli care a fost continuată, după ce sistemul heliocentric a fost definitivat, ca un fel de ştiință esoteric-fizică, în această astronomie eterică a apărut o ultimă învățătură, desprinsă din vechi cercetări de înţelepciune instinctivă, şi care s-a păstrat ca tradiţie. Nu se vorbea despre influențele cerului altfel decât: Da, aceste influențe ale cerului sunt prezente; ele însă nu influențează numai problemele naturii, ci ele poartă şi forţele sorții omului. – În acest fel era pe atunci în întregime o legătură între ceea ce s-ar putea numi învățătura despre natură, cosmologia, şi ceea ce mai târziu s-a transformat în tot ceea ce oamenii consideră acum ca astrologie, care însă în vechime avea un caracter mult mai exact și bazat pe observaţie nemijlocită.

Când omul a păşit apoi într-un fel spre naştere în sfera planetară – aşa se gândea atunci – şi a fost primit de ea potrivit corpului său eteric, atunci el păşește de aici încolo în Pământ. El este primit de Pământ. Dar de asemenea oamenii nu se gândeau încă doar la Pământul solid, ci se gândeau la Pământ cu elementele sale. Se spunea: Pe lângă faptul că omul este primit de sfera planetară – prin care el însă ar fi o fiinţă extraterestră, prin care el ar fi ceea ce este el numai ca suflet –, el este primit ca un copil, de elementele Pământului, de foc sau căldură, de aer, de apă şi de pământul propriu-zis. – Abia acesta era Pământul propriu-zis. Şi, se gândea în continuare, corpul său eteric este saturat cu aceste elemente exterioare în aşa fel încât iau naştere temperamentele. Temperamentele erau considerate a fi strâns legate de corpul eteric şi prin aceasta de organizarea vitală a omului. Aşadar, în ceea ce este fizic în om sau ceea ce se revelează prin corpul fizic, în această învățătură veche se vedea și ceva spiritual. Aș spune că partea umană a acestei învățături vechi putea fi văzută cu claritate în medicina

acelui timp. Învățătura despre vindecare era în întregime rezultatul acestei concepţii despre relaţia corpului eteric al omului cu sistemul planetar şi, în afară de aceasta, într-o anumită măsură, a existenţei omului eteric în sferele superioare, în aer, apă, căldură, pământ. Datorită acestui fapt, aşadar, în sistemul lui se găseau amprentele fizice ale temperamentelor sale: bila neagră, bila albă, celelalte umori, sputa, sângele etc. Aşadar, acest mod de a vedea lucrurile, că în umorile omului poate fi recunoscută natura constituţiei umane, era ceva uzual în această învățătură. Pe atunci în medicină se studia amestecul de umori, impregnarea cu umori, şi organele erau considerate rezultatul unei pătrunderi speciale cu umori. La omul sănătos se vedea întrepătrunderea corectă a umorilor, iar la omul bolnav o întrepătrundere anormală a acestora. Medicina care rezulta din această învățătură era întru totul bazată pe concepţia despre organismul uman apos, despre organismul uman lichid. Ceea ce numim în prezent cunoaşterea organismului uman este bazată pe organismul uman solid, pe organismul uman pământos. În privinţa concepţiei despre om, evoluţia ei constă în aceea că s-a trecut de la o înțelegere mai veche a organismului fluid uman la o înţelegere nouă a omului solid, cu conturul clar al organelor.

Acest mers al învățăturii medicale este paralel cu drumul de la vechea astronomie eterică la astronomia fizică modernă. Astronomiei eterice îi corespunde medicina lui *Hipocrat*, dar realizările acestei concepţii medicale, care sunt prezente până în secolul al IV-lea d.Ch., se bazează pe ideea amestecului de umori ale omului, şi anume într-un mod clar, nu ca mai târziu, prin tradiție. În timp ce această învățătură veche s-a înceţoşat începând cu cel de al IV-lea secol d.Ch., odată cu secolul al XV-lea se edifică astronomia fizică în locul celei eterice, şi întreaga patologie, întreaga concepţie medicală s-a bazat pe învățătura despre solidul din om, despre ceea ce poate fi delimitat şi exprimat în contururi clare în organismul uman. Aceasta este, în esenţă, partea de evoluţie a umanităţii în epoca anorganică.

Putem arunca o privire şi asupra a ceea ce a rămas din acele timpuri ca acţiuni de cult, ca ceremonii religioase. Ceremoniile religioase au fost oferite mai mult maselor mari; ceea ce eu am expus acum a fost tratat mai mult ca un tezaur de înțelepciune al şcolii. Amenajările cultice care s-au extins din Asia spre Europa şi care corespund întru totul ca strădanii cultice acestei concepţii pe care v-am prezentat-o reprezintă cultul lui Mithra, pe care îl găsim încă în primele secole creştine extinzându-se din răsărit până în apus, pe care îl putem urmări de-a lungul ţărilor dunărene până în regiunile Rinului, până în interiorul Franţei. Acest cult, pe care-l cunoaşteţi după formele lui exterioare, poate fi caracterizat pe scurt printr-o formulă care l-a reprezentat prin imaginaţiune în imagine, în context terestru şi cosmic, pe învingătorul taurului lui Mithra: omul călărind un taur şi învingând forţele acestuia. În prezent, oamenii sunt înclinați să-și închipuie că astfel de imagini, care toate sunt imagini cultice – simbolizări religioase care, dacă pot să spun așa, s-au născut în mod organic din vechile învățături de înțelepciune –, ar fi rezultat abstract-simbolic din vechile învăţături de înțelepciune. Dar ar fi o reprezentare cu totul greşită dacă s-ar crede că au existat vechi învățători de înțelepciune şi că aceştia ar fi hotărât: Acum vrem să concepem un simbol; pentru noi avem învățăturile de înțelepciune, pentru poporul ignorant trebuie să născocim un simbol, care poate apoi conduce la acţiuni lor cultice și alte asemenea. – Asemenea supoziții ar fi fundamental greşite. Cam o astfel de reprezentare au francmasonii moderni, și gândesc în mod asemănător și despre natura simbolisticii lor. Dar nu aceasta a fost viziunea vechilor învățători de înțelepciune. Viziunea vechilor învățători de înțelepciune aş vrea acum să v-o expun exact în relaţia cultului mithraic cu acea viziune pe care tocmai am dezvoltat-o. Acei oameni care mai aveau o viziune vie despre cum este introdus omul prin lumea planetară, în ceea ce privește corpul său eteric, despre cum este primit omul apoi în sfera pământeană a elementelor, căldură sau foc, aer, apă, pământ, şi despre formarea bilei negre, bilei albe, sputei, sângelui prin influenţa acestor elemente asupra entităţii eterice a omului, cei care aveau o idee despre toate acestea îşi mai puteau pune o întrebare importantă, o întrebare fundamentală. Ei îşi puneau o întrebare la care poţi ajunge când ai o concepţie cu adevărat imaginativă. Răspunsul la această întrebare a fost la acea vreme o viziune imaginativă instinctivă, dar ea poate fi repetată în prezent în deplină conştienţă. Când îți formezi o concepţie imaginativă despre intrarea omului din lumea spirituală, prin sfera planetară, în sfera pământească a focului, aerului, apei şi pământului, dacă îți formezi o astfel de reprezentare ajungi să spui: Dacă ceva pătrunde din sfera extraplanetară în cea planetară şi apoi în cea terestră, din aceasta nu rezultă un om adevărat; vreau să spun că dacă îți formezi reprezentarea despre ce poţi vedea în imaginaţiunea pură, în afara sferei planetare, despre ceea ce pătrunde şi este preluat de sfera planetară, care este apoi înglobat de ceea ce emană din sfera pământeană, dacă ai o vedere imaginativă a acestor aspecte nu înseamnă că poţi ajunge la reprezentarea omului. Nu-ţi reprezinţi un om, ci un taur, o bovină. Vechii învățători de înțelepciune îşi spuneau: Dacă ar exista doar ceea ce coboară ca o entitate extraplanetară în această sferă planetară a devenirii, pe Pământ nu ar trăi oameni. Ajungi la aceasta, îşi spuneau ei, dacă iei în considerare această imigrare a unei entităţi din sfera extraplanetară în sfera planetară şi în cea terestră; dar dacă vrei să-ţi formezi o vedere imaginativă a acestei reprezentări nu înțelegi din om decât ceea ce este de natură taurină. – Aceste reprezentări şi le formau vechii învăţători ai înțelepciunii, această reprezentare era prezentă. Ei spuneau: Aşadar, omul trebuia să combată această natură taurină cu ceva superior. El trebuia să depăşească ceea ce îi oferea concepția acestei înțelepciuni ca imagine. Omul este o fiinţă care vine din sfera extraplanetară, intră în sfera planetară şi este preluată de elementele terestre; el are în sine ceva în plus.

La această noțiune au ajuns aceşti învățători ai înțelepciunii, şi din această cauză au conceput taurul, au aşezat deasupra acestuia pe Mithra, omul luptător, care învinge taurul şi care spune: Eu trebuie să am o origine mult superioară celei pe care o are această ființă reprezentată în sensul vechii învățături. – Și spuneau aceşti învățători: Această învățătură veche de înțelepciune se referă la ceea ce este real. Această veche învăţătură de înțelepciune privește la sfera planetară, spre Saturn, Jupiter, Marte, Mercur, Venus, Lună etc., şi spune că în timp ce omul se apropie de Pământ el este continuu înălţat de către Soare, ca să nu poată fi în totalitate preluat de acesta, să nu rămână din el numai ceea ce rezultă din amestecul de bilă neagră şi albă, spută şi sânge, din corpul eteric, când este preluat de sfera planetară, şi când corpul astral este preluat de cealaltă sferă planetară prin Mercur, Venus, Lună. Ceea ce-l înalţă pe om locuieşte în Soare. Din această cauză aceşti învățători spuneau: Dacă-i atragem atenţia omului asupra forţelor solare care sălăşluiesc în el, atunci el devine Mithra, cel care înfrânge taurul!

Aceasta era imaginea cultică. Ea nu trebuia să fie numai un simbol gândit, ci trebuia să existe efectiv faptul, faptul cosmologic. Ceremonia religioasă era mai mult decât un semn pur şi simplu exterior; era ceva decupat din însăşi esenţa lumii.

Acest aspect cultic exista din timpuri foarte vechi, fiind adus din Asia în Europa. Era, aş spune, creştinismul văzut dintr-o perspectivă exterioară, astronomică, căci Mithra era forţa solară din om. Mithra era omul care se revolta împotriva a ceea este pur planetar şi terestru. Şi aşa a luat naştere o strădanie continuă, ale cărei prelungiri le putem percepe pretutindeni, dacă privim retrospectiv la primele secole creştine. S-a născut strădania de a se uni faptul istoric, Misteriul de pe Golgota, cu cultul lui Mithra. Erau numeroşi în acel timp, mai ales în cadrul legionarismului roman, oamenii care aduceau în ţările dunărene ceea ce puteau afla în Asia, în Orient, în general, până departe în mijlocul Europei Centrale, ba chiar şi al Europei vestice. În ceea ce ei aduceau drept cult al lui Mithra trăiau simțiri care, fără a reflecta Misteriul de pe Golgota, aveau în sine concepţii creştine, sentimente creştine. Cultul lui Mithra era considerat a fi un cult concret care se referea la forţele solare din om. Numai că în acest cult al lui Mithra încă nu era văzut faptul că odată cu Misteriul de pe Golgota această forţă solară coborâse ca entitate spirituală şi se unise cu omul Iisus din Nazaret.

Până în cel de al IV-lea secol d.Ch. au existat – şi cu cât înaintăm în cercetări spre răsărit cu atât acest lucru devine mai clar – şcoli de înțelepciune care, treptat, au primit informaţii, cunoştinţe despre Misteriul de pe Golgota, despre Christos. Pentru un timp principala lor strădanie a fost să reverse în cultul lui Mithra ceea ce corespunde vederii suprasensibile: adevăratul Mithra este Christos; Mithra este precursorul lui Christos; în acele forţe care învinge taurul trebuie să se reverse forţa lui Christos. A face din cultul lui Mithra un cult al lui

Christos este o problemă care a existat din primele secole de după Christos până în secolul al IV-lea. Și aș spune că răspândirii cultului lui Mithra i-a urmat un curent care voia să creştineze acest cult. S-a născut la o sinteză între creştinism şi cultul lui Mithra. O imagine veche, semnificativă a făpturii omului, Mithra care călăreşte şi învinge taurul, ar fi trebuit să fie pusă în conexiune cu ființa lui Christos. S-ar putea spune: A existat o străduință glorioasă în această direcție, şi într-un anumit mod era puternică această străduință.

Cine observă răspândirea creştinismului răsăritean, răspândirea arianismului, poate percepe că în acest *arianism* [Nota 13] se află un element mithraic, deşi el este deja foarte slăbit. Și orice traducere a *Bibliei lui Ulfila* [Nota 14] în noile limbi rămâne imperfectă, dacă nu se ştie că în cuvintele Ulfila, ale lui Wulfila, există elemente mithraice. Dar cine mai acordă în prezent atenţie acestor relaţii profunde existente în elementul lingvistic, în domeniul vorbirii? Până în secolul al IV-lea au existat în Grecia filosofi care lucrau la armonizarea vechii astrologii eterice cu creştinsimul şi din aceasta a rezultat acea adevărată gnosă care a fost eradicată total de creştinismul târziu, astfel încât nu au mai rămas decât unele fragmente din dovezile literare ale acestei gnose. Ce ştiu oare oamenii actuali, de fapt, despre gnosă, când spun, în nechibzuința lor, că antroposofia nu ar fi decât o însuflețire a acesteia? Chiar și dacă ar fi aşa, oamenii nu ar putea şti, pentru că ei nu cunosc despre gnosă decât ce se spune în scrierile creştine apusene critice despre aceasta. Ei cunosc citatele pe care le-au lăsat în urma lor adversarii gnosei. Imaginați-vă că domnul von Gleich ar reuşi să distrugă toată literatura antroposofică existentă şi că nu ar mai rămâne altceva decât citatele sale, şi apoi, mai târziu, s-ar dori construirea antroposofiei după aceste citate; atunci s-ar dispune, în Occident, aproximativ de metoda aplicată acum gnosei. Aşadar, când oamenii spun că antroposofia imită gnosa, chiar și dacă acesta ar fi adevărul, ei nu ar putea şti, căci o cunosc numai prin adversarii ei.

La Atena a existat până în secolul al IV-lea, ba chiar până mai târziu, o şcoală de înțelepciune care era preocupată să realizeze armonizarea vechii astronomii eterice cu creştinismul. Ultimele resturi ale concepţiei despre coborârea omului din lumile superioare, prin sfera planetară, în sfera terestră au luminat scrierile lui *Origene* şi mai strălucesc încă în scrierile Părinţilor Bisercii greceşti. Peste tot se poate constata că acestea strălumineză aici; şi strălucesc prin scrierile adevăratului *Dionisie Areopagitul* [Nota 15]. Acesta a lăsat o învățătură care reprezintă o sinteză între astronomia eterică şi ceea ce trăia în creştinism. Conform acesteia, forţele localizate astronomic sau cosmic în Soare au coborât în Christos, prin omul Iisus din Nazaret, în sfera terestră şi astfel a luat naştere o anumită relaţie cu Pământul care nu existase anterior, cu referire la toate ierarhiile superioare, ierarhiile Îngerilor, ierarhiile Înțelepciunii, ierarhiile Tronurilor, ierarhiile Serafimilor etc. O întreţesere a acestei învățături despre ierarhii cu astronomia eterică, aceasta aflăm la adevăratul Dionisie Areopagitul.

Apoi, în secolul al VI-lea s-a căutat să se şteargă şi urmele învățăturilor lui Dionisie Areopagitul, și ele au fost remodelate în aşa fel încât nu a mai rămas în ele decât o ştiinţă a spiritului abstractă. Aşa cum există în prezent învățătura lui Dionisie Areopagitul, ea este o învățătură spirituală care nu mai are legătură cu astronomia eterică. El este numit Dionisie Pseudo-Areopagitul. În acest fel s-a provocat un declin al învăţăturii de înțelepciune, pe de o parte, prin denaturarea învățăturilor lui Dionisie, iar pe de altă parte prin faptul că a fost eradicată învățătura, încă foarte vie în Atena, care dorea să unifice astronomia eterică cu creştinismul, și că în plan cultic, a fost eradicat cultul lui Mithra.

Restul l-au făcut personalităţi cum a fost *Constantin* [Nota 16], ale cărui fapte au fost consolidate mai târziu de împăratul *Iustinian* [Nota 17], care a închis şcoala ateniană de filosofie, astfel încât ultimii oameni care s-au ocupat de armonizarea astronomiei eterice cu creştinismul au trebuit să emigreze şi şi-au găsit un loc în Persia, unde şi-au putut duce mai departe viaţa. Prin acelaşi program cu ajutorul căruia a închis şcoala filosofică din Atena, Iustinian l-a declarat pe Origene eretic şi a desființat demnitatea de consul roman, care, chiar dacă nu mai ducea decât o palidă existență de umbră, oamenii mai căutau în ea un fel de putere de rezistenţă faţă de ideea romană de stat, care a devenit pură jurisprudență. Vechiul aspect de omenie care era legat de demnitatea consulară a fost lăsat să dispară în imperialismul de stat al romanităţii.

În felul acesta vedem cum se stinge în secolul al IV-lea ceea ce ar fi putut apropia pe linie cultică creştinismul de om, vedem cum dispare ceea ce, ca veche învățătură de înțelepciune, voia să se unifice, într-o astronomie eterică, cu o cunoaştere a semnificaţiei Misteriului de pe Golgota. Și vedem apărând în Apus germenii materialismului de mai târziu, care s-a maturizat abia în secolul al XV-lea, când a început cea de a cincea epocă postatlanteeană, dar care în esenţă a fost pregătit prin materializarea a ceea ce venise în plan spiritual din Orient.

Acest mers al civilizaţiei europene trabuie pe deplin luat în vedere. Altfel nu vom cunoaşte niciodată bazele civilizaţiei europene. Și nu ne va fi niciodată clar cum a fost posibil ca oameni care mergeau în Orient să aducă puternice stimulări spirituale de acolo. În tot cursul primului Ev Mediu a existat o activitate comercială foarte vie din Orient, până sus la Dunăre, chiar de-a lungul drumului pe care îl urmase cultul lui Mithra, care evident s-a stins în primul Ev Mediu. Oameni care în calitate de comercianţi se deplasau spre Orient sau veneau din Orient au găsit aici ceea ce a premers creştinismului. Şi vedem cum cruciaţii au mers spre Orient, au resimţit aici puternice impulsionări spirituale şi au adus în Europa vechi comori de înțelepciune. De aceste înțelepciuni vechi se leagă vechea medicină a umorilor. Cei care călătoreau în Orient, şi printre ei şi oameni care însoțeau cruciadele în Orient şi se întorceau apoi în Europa, aduceau cu ei resturi ale acestei vechi medicine. Aceste resturi ale unei medicine vechi au fost apoi propagate în Europa prin tradiţie. Oameni izolaţi, care au depăşit prin propria lor evoluţie vremea în care trăiau, au avut apoi evoluţii uimitoare, cum este cazul personalităţii care s-a afirmat sub numele lui *Basilius Valentinus* [Nota 18].

Ce fel de personalitate a fost Basilius Valentinus? A fost o personalitate care a preluat de la oamenii între care și-a petrecut tinerețea tradiţia vechii medicine a umorilor, uneori în mod complet neraţional, printr-o indicație sau aluzie. Până de curând – în prezent, nu mai este cazul –, în vechile reguli ţărăneşti mai dăinuiau resturi ale acestei tradiţii medicale aduse din Orient prin migraţii, care s-au sedimentat în țărănime și apoi au fost auzite de către cei care au crescut în țărănime; ei erau de regulă cei care apoi deveneau preoţi. Mai ales cei care deveneau călugări proveneau din ţărănime. Ei însă trecuseră printr-o dezvoltare mai independentă. Până în secolele XV, XVI, ceea ce se parcurgea ca dezvoltare prin teologia creştină era încă ceva mult mai liberal decât a fost mai târziu. Aceşti preoţi şi călugări aduceau prin propria lor spiritualitate o anumită ordine în lucruri. Ei reflectau la ceea ce auziseră; ei au legat prin propriul lor geniu lucrurile şi astfel au luat naştere scrieri ca cele ale lui Basilius Valentinus. Ba chiar s-a creat prin acest proces o şcoală în care au învățat şi *Paracelsus* şi chiar *Jakob Böhme* [Nota 19]. Ei au preluat ceea ce mai trăia, aş spune, ca veche înţelepciune medicală în sufletul-grup al poporului. Acest lucru poate fi observat la Jakob Böhme şi este valabil şi la Paracelsus, dar şi la alţii, chiar dacă se iau scrierile numai în mod exterior. Dar dacă cercetezi o scriere ca *De signatura rerum* a lui Jakob Böhme ceea ce am spus devine chiar palpabil în modul prezentării. Există aici un tezaur popular care conţine în el o comoară de înţelepciune transformată, îmbunătăţită. Un astfel de tezaur popular nu era încă atât de abstract cum este ştiinţa noastră actuală, ci avea ceva legat de simţirea a ceea ce este obiectiv în cuvinte. Se simţea în cuvinte. Aşa cum în prezent se doreşte a cunoaşte în noţiuni, aşa se simţea atunci în cuvinte. Omul extrăsese cuvintele din esenţa obiectivă a lumii. Acest lucru poate fi observat când Jakob Böhme îşi dă osteneala să simtă ce se află de fapt în silaba sul *sul* şi în silaba *fur*: *sulfur*. În *De signatura rerum*, Jakob Böhme se luptă pentru, aş spune, a sorbi ceva dintr-un cuvânt interior, de a absorbi ceva din cuvântul sulfur pentru a ajunge la o entitate. Este prezent sentimentul că dacă trăieşti originea cuvântului ajungi la ceva real. În vremurile mai vechi se simţea astfel introdus în cuvinte ceea ce sufletul uman a preluat atunci când a intrat în existenţa terestră venind, prin sferele planetare, din sfere din afara lumii. Ceea ce însă a introdus această existenţă în cuvinte prin apropierea mai mare de amestecul de umori, când copilul învăţa să vorbească, era încă

ceva obiectiv; mai exista ceva în vorbire ca un învățământ divin, nu numai o învățătură omenească. Şi la Jakob Böhme se vede strădania ca ceva să se lase exprimat ca şi cum ar fi simţit: În limbă vreau să văd ceva în care, dincolo de aparenţe, zei vii acţionează în organismul uman pentru a forma limba şi totodată un anumit tezaur de înţelepciune. Vedem cum continuă să existe, chiar şi mai târziu, vechiul tezaur de înţelepciune, dar preluat de gândirea modernă, care abia se face simţită la spirite atât de elementare ca Jakob Böhme şi Paracelsus. Şi în aceasta se impregnează ceea ce este teoretic-intelectualist pur, care cuprinde numai ceea ce este fizic din gândirea fizică a omului. Vedem cum, pe de o parte, se naşte astronomia pur fizică, iar pe de altă parte ia naştere fiziologia şi patologia orientată după organele bine conturate ale omului, pe scurt, întreaga umbrire medicală. În felul acesta, omul are în jurul său o lume pe care o înţelege numai fizic, în care bineînțeles el, ca fiinţă cosmică, nu se poate afla. El înțelege despre sine numai că pe Pământ a devenit fiinţă organică fizică net conturată. El nu mai poate găsi o consonanţă între ceea ce i se dă prin cunoaştere de către Cosmos, ceea ce i se dă prin astronomia fizică şi ceea ce trăieşte în forma sa, care, în orice caz, face trimitere la altceva; dar omul întoarce privirea de la modul în care forma umană indică altceva. În final, el pierde cu totul din conştienţă faptul că străduinţa sa spre verticalitate şi modul special în care are din propriul său organism vorbirea nu pot lua naştere din taurul lui Mithra, ci abia din Mithra. El nu mai vrea să se ocupe de toate acestea. El trebuie să cârmească spre materialism, căci însăşi conştienţa religioasă a preluat din creştinism numai aparenţa exterioară materială şi a dogmatizat această aparenţă materială prin faptul că nu s-a străduit să cunoască printr-o înţelepciune oarecare cum s-a petrecut Misteriul de pe Golgota, ci a căutat să stabilească prin decizii care este adevărul.

În felul acesta, vedem tranziţia de la gândirea veche orientală, plecând de la cunoaşterea lumii, la modul specific roman-european de stabilire a adevărului. Cum se „stabilea" în Orient şi cum ar fi trebuit să se „stabilească" prin intuire orientală instinctivă adevărul despre Misteriul de pe Golgota? În timp ce se prelua ce se obţinuse, în timp ce se privea spre lumile stelare, din cunoaşterea lumii, chiar dacă această cunoaştere era instinctivă, elementară, a rezultat sau cel puţin ar fi trebuit să rezulte, şi ceea ce era Misteriul de pe Golgota. Aceasta era calea care fusese urmată în Orient. Pentru această cale nu a mai existat o receptivitate începând cu secolul al V-lea. Concilii anterioare, în timp ce au adoptat în locul influenţelor asiatice influențe mai mult egiptene, au dat indicaţia de a nu se mai stabili în acest mod cum stau lucrurile cu Misteriul de pe Golgota, ci acest lucru să fie hotărât de către majoritatea Părinţilor adunaţi în concilii. În locul principiului oriental al cunoaşterii a fost preluat principiul juridic, iar în domeniul juridic s-a introdus dogmatismul. Nu a mai existat dorinţa să se hotărască asupra adevărului plecând de la conştienţa cosmică. A apărut sentimentul că s-ar putea spune pe cale juridică, prin deciziile conciliilor, dacă natura divină şi cea umană ar fi, în Iisus Christos, două naturi sau una singură, precum şi alte aspecte asemănătoare. În structura interioară a civilizaţiei occidentale vedem cum pătrunde substratul juridic egipteano-roman, care şi azi se află atât de adânc înrădăcinat în cei care nu au dorinţa de a lăsa adevărul să hotărască relaţia lor cu acest adevăr, ci vor să decidă plecând de la sentimentele lor şi care, din această cauză, nu au altă unitate de măsură pentru stabilirea adevărului decât majoritatea.

Despre aceasta vrem să vorbim în continuare mâine.

Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂŢII

GA 204

CONFERINŢA a V-a

Dornach, 16 aprilie 1921

M-am referit ieri la punctul de trecere important în care se afla civilizaţia apuseană în secolul al IV-lea d.Ch. şi la cum a dispărut atunci din civilizaţia europeană înţelepciunea greacă, prin care se încerca să se aducă la exprimare într-un mod plin de raţiune profunzimile creştinismului. Momentul exterior al dispariţiei ei se plasează ceva mai târziu. El datează din momentul în care împăratul *Iustinian* declară scrierile lui *Origene* ca fiind eretice, când a desfiinţat demnitatea de consul şi a închis şcolile de filosofie greceşti de la Atena, astfel încât purtătorii înţelepciunii greceşti au trebuit să emigreze spre Orient şi s-au retras din faţa a ceea ce era civilizaţia europeană. Ceea ce înaintase din Orient, ajungând până în Grecia, ceea ce apoi a primit aici forma sa deosebită, acesta a fost un aspect.

Celălalt aspect era faptul că manifestarea adoraţiei lui Mithra printr-un cult exterior important trebuia să semnifice felul în care omul poate să se ridice prin componenta sa spiritual-sufletească din tot ceea ce putea fi înţeles din confluenţa fiinţelor din sfera planetară cu forţele pământeşti, cum trebuia să se simtă el ca om integral. Acest lucru trebuia să fie sugerat de cultul exterior al lui Mithra. Acest cult al lui Mithra, care tindea să-i dezvăluie omului propria sa fiinţă, a dispărut, de asemenea, după ce se extinsese în susul ţărilor dunărene, până în Europa Centrală şi de Apus. Ceea ce în Europa a luat locul acestor două curente, unul cultic şi unul de înţelepciune, a fost o povestire a evenimentelor din Palestina după faptele exterioare. Astfel se poate spune: În Europa nu putea pătrunde un cult care ar fi văzut în Iisus Christos un învingător a tot ceea ce omul avea să-şi supună sieşi în evoluţia sa, şi nici nu se putea instala aici ceea ce voiau să cuprindă prin înţelepciune tainele propriu-zise ale creştinismului, şi astfel s-a răspândit povestirea exterioară a evenimentelor din Palestina. Dar ceea ce trebuia să se stabilească în mod conceptual legat de aceste evenimente din Palestina a fost îmbrăcat într-o gândire juridică în care, în locul cercetării tainelor lumii, s-a acceptat stabilirea dogmelor prin deciziile conciliilor, luate în mod majoritar.

Acest lucru arată că în evoluţia civilizaţiei occidentale, şi prin aceasta în evoluţia întregii umanităţi, s-a produs o răsturnare importantă, puternică, în acest al IV-lea secol d.Ch. Tot ceea ce, plecând din Orient, luase în stăpânire răsăritul civilizaţiei europene a fost din nou împins spre Orient. Singurul lucru care se putea menţine din lumea apuseană, pe lângă cuprinderea lumii exterioare sensibile, era ceea ce a fost preluat de lumea romanică ca un avânt spre gândirea abstractă.

Cât de vii fuseseră totuşi reprezentările grecilor despre zeii lor şi cât de abstract conceptuale sunt reprezentările pe care şi le-au făcut romanii despre zeii lor! În vremurile mai târzii, ideile pe care le aveau grecii despre lumea suprasensibilă, deşi erau în sine foarte vii, erau deja relativ fără viaţă în comparaţie cu reprezentările vii despre lumea suprasensibilă care înfăţişau o trăire înăuntrul acestor lumi suprasensibile, aşa cum erau ele prezente în forma de civilizaţie persană mai veche sau în forma de civilizaţie indiană şi mai veche. Aici oamenii trăiau, chiar dacă printr-o cunoaştere umană instinctivă, împreună cu aceste lumi suprasensibile aşa cum în prezent o omenire mai târzie trăieşte împreună cu lumea sensibilă. Pentru vechiul oriental lumea spirituală era ceva deschis. Pentru vechiul Orient lumea spirituală, referitor la entităţile sale, era aşa cum pentru oamenii de mai târziu sunt, să spunem aşa, semenii alături de care trăiesc. Grecul îşi formase din această lume suprasensibilă vie sistemul său de noţiuni. Până la Aristotel, în secolul al IV-lea î.Ch., ideile grecilor nu erau obţinute prin observare exterioară sensiblă şi distilate apoi în formă abstractă, ele luaseră naştere din viaţa suprasensibilă vie, printr-o clarviziune străveche. Aceste idei vii încă mai animau, mai încălzeau omul, îi confereau entuziasmul necesar pentru felul său de viaţă socială, în măsura în care putea avea acces la ele. Sigur, nu trebuie să uităm că o mare parte a poporului grec nu putea participa la idei; este vorba de lumea foarte numeroasă a sclavilor. Dar cei care erau purtători ai culturii greceşti trăiau întru totul într-o lume a ideilor, care era, în fond, o iradiere venită de la forţe spiritual-suprasensibile spre lumea Pământului.

Prin comparaţie, lumea romanilor, care era despărţită de lumea grecilor numai prin mare, se comporta cu totul abstract. Am spune că romanii îşi desemnau zeii în acelaşi mod lucid, sec, cum o fac cercetătorii noştri ai naturii cu legile lor naturale. Dacă ne îndreptăm atenţia asupra unui fapt sufletesc care nu s-a epuizat decât pe jumătate în evoluţia lumii, care nu a ajuns la o dezvoltare deplină, acest lucru ne apare şi mai clar. Să examinăm destinul vechiului popor grec. Acest destin are în el un anumit tragism. După marea sa înflorire, poporul grec boleşte îndelung; de fapt, el dispare din istoria lumii. Din vechile sale idei apare ceva ce reprezintă, am spune, zorile unei culturi ulterioare, concepţii despre viaţă ca *stoicismul* [Nota 20], *epicureismul*, care anunţă ceea ce ulterior se obţine, în civilizaţia apuseană, într-un mod mult mai abstract. Dar în stoicism, în epicureism şi chiar şi în mistica greacă mai târzie se recunoaşte că ele exprimă o bolire a vechii lumi greceşti.

De ce trebuia oare să se îmbolnăvească această lume greacă şi apoi să moară? S-ar putea spune că *în această boală şi moarte a vechii lumi greceşti* [Nota 21] se ascunde o importantă taină a istoriei lumii. Poporul grec vedea încă în deplină lumină, cu ceea ce primise ca ecou al vechii concepţii orientale despre lume, omul spiritual-sufletesc. În vremurile mai vechi ale culturii greceşti, omul se considera o fiinţă spiritual-sufletească care coborâse prin naştere sau prin concepţie, care-şi avea patria într-o sferă spirituală, care era menit pentru sfere suprasensibile. Dar în acelaşi timp această Grecie, chiar în perioada înfloririi sale, îşi simţea declinul. Grecul simţea că nu putea deveni om deplin pe Pământ doar prin această privire în sus, spre în lumile suprasensibile. El se simţea îmbrăţişat şi străbătut de forţe terestre. De aici şi acel străvechi proverb: Este mai bine să fii cerşetor în lumea sensibilă decât rege în lumea umbrei [Nota 22]. – Grecul vedea, în timpurile vechi, întreaga strălucire a lumii suprasensibile; dar, prin faptul că în acelaşi timp el a devenit în această lume om deplin, simţea că nu poate reţine această strălucire a lumii suprasensibile, că partea sa sufletească se întreţese în lucrurile pământeşti, şi se teme de moarte, pentru că prin viaţa dintre naştere şi moarte sufletul poate fi înstrăinat de patria sa suprasensibilă. Specificul grec trebuie să fie descris întru totul prin prisma acestui sentiment.

În fond, oameni ca Nietzsche au simţit corect. *Nietzsche* a simţit corect [Nota 23] când a numit epoca care a premers celei socratice, celei platonice ca fiind epoca tragică a evoluţiei greceşti. Deja la *Thales* [Nota 24], dar mai ales la *Anaxagora*, *Heraclit* [Nota 25], noi constatăm amurgirea unei concepţii despre lume grandioase, despre care istoria actuală nu spune mai nimic. Vedem frica de a fi înstrăinat de lumea

suprasensibilă şi de a fi legat numai la ceea ce rămâne ca trecere prin viaţa dintre naştere şi moarte, de a fi legat de lumea Hadesului, de lumea umbrelor, care este, în fond, alocată omului. Totuşi grecul salvase ceva, salvase ceea ce apare în cea mai frumoasă înflorire a sa, în ideea platonică. Aş vrea să spun că în lumea ideilor platonice, ultimul rest strălucit al vechiului Orient, care el însuşi va dispărea apoi în aristotelism, ies totuşi la suprafaţă aceste idei greceşti. Iar grecul simţea cum eul omului este ceva care se pierde, de fapt, în viaţa omului. Acesta era sentimentul de bază al grecilor. Vedeţi în descrierea pe care am făcut-o evoluţiei eului în cartea ***Enigmele filosofiei*** cum era legat eul de gândire, de percepţia exterioară. Întrucât de gândire este legată întreaga trăire a eului omul îşi simţea eul mai puţin în corporalitatea sa proprie, şi mai mult legat de tot ceea ce trăieşte afară, în lume, de flori, de fulgere şi tunete, de norii de furtună, de arbori, de ceaţa care se ridică şi de ploaia care cade. De toate acestea simţea grecul că se leagă eul său. El simţea, ca să spunem aşa, forţele eului parcă fără lăcaşul acestuia; mult mai mult, el putea spune: Când îmi îndrept privirea spre lumea florilor, acolo se fixează eul meu, el înfloreşte odată cu florile. – Aceasta simţea omul. Ceea ce se poate spune este că această cultură greacă nu putea continua să existe. Dar ce ar fi devenit ea, oare, dacă ar fi continuat să existe? Ce ar fi rezultat din ea? Omul s-ar fi simţit treptat ca o fiinţă a Pământului subumană, şi ceea ce este de fapt spiritual-sufletesc în om ar fi fost perceput ca ceva ce sălăşluieşte în nori, în flori, în munţi, în ploaie şi în lumina Soarelui, care vine doar în vizită la noi. Dacă cultura greacă ar fi continuat să se dezvolte în linie dreaptă, s-ar fi simţit treptat că seara, când adormim, se poate percepe apropierea propriului eu în strălucirea sa, că el ne vizitează. Dar s-ar fi simţit şi că, atunci când ne trezim dimineaţa şi coborâm în lumea simţurilor inferioare, nu mai suntem, ca om al Pământului, decât lăcaşul gol exterior al acestuia. S-ar fi instalat o anumită stare de înstrăinare faţă de eu, ceea ce poate fi perceput pe cale afectivă ca fiind tonalitatea fundamentală, ca fiind temperamentul de bază al naturii greceşti.

Era necesar ca eul care fuge întrucâtva din om, eul care fuge în natură şi în Cosmos, să fie consolidat în entitatea interioară umană ca o entitate organică care umblă pe Pământ. Pentru aceasta el avea nevoie de un impuls puternic. Aceasta a fost particularitatea orientalismului, el ce-i drept indica puternic spre eu, tocmai prin faptul că referitor la concepţia umană despre viaţă vorbea despre vieţile terestre repetate, dar în acelaşi timp, în el se afla şi tendinţa de a înstrăina acest eu al omului, de a lua eul omului. Din această cauză, Apusul, care nu se putea ridica până la înălțimea gândirii greceşti, nu avea nici forţa de a întâmpina înţelepciunea greacă în forma sa deplină, şi a lăsat-o, ca să spun aşa, să se retragă spre Orient. El nu avea nici forţa de a prelua cultul lui Mithra; şi pe acesta l-a lăsat să se retragă spre Orient. El avea numai forţa de a prelua, din robusteţea deplină a omului, din natura terestră umană, evenimentele din Palestina şi de a lăsa ca ele să fie întărite prin dogmatica stabilită pe calea conciliilor. Într-o anumită măsură, omul european a fost instalat mai întâi într-un materialism al personalităţii.

Acest lucru se vede cel mai bine în răsturnarea care a avut loc în cel de al IV-lea secol d.Ch. Atunci se retrage treptat spre Asia tot ceea ce ar fi adus o înțelegere mai matură a creştinismului, ceea ce ar fi putut aduce un cult care ar fi permis ca Christos să poată fi privit ca un triumfător, nu doar ca fiind cel care se prăbuşeşte sub marea greutate a crucii şi al cărui triumf poate fi numai bănuit dincolo de crucifix. În acest reflux al înțelepciunii şi al vechiului ceremonial cultic, pentru Occident era vorba de consolidarea eului. Din puterea robustă a popoarelor nordice a apărut ceea ce trebuia să fie forţa acestei consolidări a eului în organul terestru al omului. Şi în timp ce aceasta s-a desfăşurat în ţinuturile ţărilor dunărene, în acelea care se aflau mai spre sud, în sudul Europei, în vestul Europei, s-a transplantat din Orient, în alte forme, ceea ce fusese mai înainte înțelepciunea orientală, arabismul. Arabismul s-a transplantat în Spania şi sud-vestul Europei a fost inundat de o cultură fantastică a raţiunii, care în lumea artistică exterioară nu a ajuns decât până la arabescuri, care nu a dus lucrurile până la pătrunderea organicului cu spiritual-sufletesc. În felul acesta, Europa era cuprinsă, pe de o parte, de povestirea pur faptică în legătură cu procedurile cultice, iar pe de altă parte de un adevăr fantastic abstract, de o înțelepciune, de ceea ce, filtrat apoi, a format cultura pură a raţiunii şi care a pătruns în Europa, venind prin Spania.

În interiorul acestei lumi, în care trăiau povestirile ce se refereau doar la aspectul exterior al evenimentelor din Palestina, în care trăia numai ceea ce venise ca înțelepciune fantastică a raţiunii prin intermediul arabilor, în această lume au apărut şi oameni izolaţi – oameni izolaţi există întotdeauna în masa populaţiei – care s-au trezit la realitate, înțelegând cum stau lucrurile, de fapt. În sufletul lor s-a clarificat faptul că există o mare taină creştină şi că cea mai înaltă înțelepciune nu este suficient de mare pentru a o pătrunde în toată semnificaţia sa, că simţirea cea mai profundă nu este suficient de puternică pentru a elabora un serviciu divin ceremonial corespunzător, că de la crucea de pe Golgota porneşte ceva care trebuie primit cu maximă înțelepciune şi cu cele mai îndrăzneţe sentimente. Aceasta s-a dezvăluit la unii oameni izolaţi. Şi în ei s-a înălţat ceva ca o imaginaţiune importantă: în pâinea Cinei era prezentă o sinteză, o reunire a forţelor Cosmosului exterior care, împreună cu toţi curenţii de forţe care coboară din Cosmos, pătrund Pământul şi provoacă ca prin vrajă apariţia vegetaţiei; atunci, ceea ce este încredinţat din Cosmos Pământului, ceea ce răsare apoi din Pământ, este reunit în mod sintetic în pâine şi constituie corpul uman.

Şi aş spune că şi altceva a străpuns toate ceţurile care s-au extins peste vechile tradiţii, ceva a trecut la aceşti înţelepţi europeni, ceva care îşi avea originea în Orient, dar care a străbătut ceţurile şi a fost înțeles de oameni izolaţi. Acesta a fost celălalt misteriu, care s-a alăturat misteriului Pâinii, misteriul Cupei sfinte, în care Iosif din Arimateea a adunat sângele picurând al lui Iisus Christos, acesta a fost cealaltă parte a tainei lumii. Aşa cum în pâine este adunat laolaltă tot ceea ce este extras al Cosmosului, tot astfel şi în sânge este reunit tot ceea ce este extras al naturii şi entităţii umane; în pâine şi în sânge, pentru care vinul ar trebui să fie doar un simbol exterior, era exprimat pentru aceşti înţelepţi europeni, care erau cu adevărat iniţiaţi ai unor locuri tainice de misterii, proeminând mult peste grosul populaţiei. Masa poporului putea auzi numai povestirea faptelor din Palestina, iar când se ajungea la erudiţie nu se regăsea decât în fantasticul abstract al arabismului. La aceşti oameni care se distingeau prin ceva care era ca un rod matur, supramatur al înțelepciunii orientale şi totodată ca un rod supramatur al modului european al simțirii, la aceştia s-a dezvoltat ceea ce ei au numit taina Graalului. Dar, spuneau ei, taina Graalului nu poate fi găsită pe Pământ.

Oamenii au fost obişnuiţi să dezvolte o raţiune care a produs floarea sa cea mai înaltă, arabismul. Ei nu sunt obişnuiţi să vadă sensul lucrurilor exterioare, ci numai să li se povestească despre aceste lucruri exterioare, potrivit adevărului lor sensibil. Trebuie să pătrunzi până la taina pâinii care a fost frântă de Iisus Christos în aceeaşi cupă în care Iosif din Arimateea a strâns apoi sângele său, cupă care a fost furată şi dusă în Europa, dar, aşa cum spune legenda, a fost ţinută de îngeri deasupra suprafeţei Pământului, până când a venit *Titurel* [Nota 26] care a creat pentru Graal, pentru această Cupă sfântă, cupă cuprinzând misteriul pâinii şi al sângelui, templul de pe Montsalvat. Cei care deveniseră înțelepți ai misteriilor în acest mod european voiau să perceapă, în locul spiritual, sfânt, al unui templu prin ceţurile abstracţiunii şi ale povestirilor faptelor, taina Graalului, taina Cosmosului, dispărută odată cu astronomia eterică, taina sângelui dispărută odată cu vechea învățătură medicală. Aşa cum vechea învățătură medicală trecuse în gândire abstractă, tot astfel trecuse în gândire abstractă şi astronomia eterică. Acest lucru a fost depozitat în cea mai mare înflorire, la un anumit moment, de către arabi în Spania. În Spania nu putea fi găsită în afară, printre oameni, taina Graalului. Aici exista numai înțelepciunea abstractă a raţiunii. La creştini exista numai povestirea exterioară a faptelor, la arabi, la mauri dezvoltartea fantastică a raţiunii. Şi numai în înălțimi, deasupra Pământului, plutea Sfântul Graal, iar în acest templu spiritual, acest templu care ascundea tainele pâinii şi sângelui Mântuitorului puteau păşi numai cei cărora forţele divine le conferiseră capacităţile necesare pentru aceasta. Nu este deloc întâmplător faptul că acest templu spiritual trebuia să fie în Spania, unde era necesar să se iasă din ceea ce oferea realitatea terestră, să se străbată mărăcinişuri, pentru a se ajunge la Sfântul Graal.

Concepţia despre Sfântul Graal s-a dezvoltat din asemenea premise afective. Biserica invizibilă, biserica suprasensibilă, care trebuie găsită pe Pământ, a fost ceea ce s-a învăluit în misteriul Graalului. Era o realitate prezentă nemijlocit, dar pe care nu o găseşte cel care întâmpină lumea cu o privire interioară indiferentă. În timpuri vechi, preoţii misteriilor ieşeau în lume, printre oameni, observau aura umană şi spuneau: Acest om este unul dintre cei pe care trebuie să-l preluăm în misterii; acesta este un altul pe care trebuie să-l preluăm în misterii. – Nu trebuia să întrebi, erai ales. Erai ales şi introdus în locurile sfinte de misterii. Acest proces a luat sfârşit în jurul secolelor al XI-lea, al XII-lea. Trebuia să se consolideze în om prin forţa lui Christos care pătrunsese în civilizaţia europeană, ceea ce-l îndemna să întrebe: Care sunt tainele existenţei? – Niciunul dintre cei care drumeţeau şi păşeau interior somnoroşi, indiferenţi faţă de lumea exterioară, nu se putea apropia de Graal. Numai acela care simţea în sufletul său pornirea de a pune întrebări despre tainele existenţei, ale existenţei cosmice şi ale existenţei interior-umane putea pătrunde în tainele Sfântului Graal. Şi de atunci lucrurile au rămas la fel. După ce, spre mijlocul Evului Mediu, oamenii au fost atenţionaţi în mod serios cu privire la această obligaţie de a întreba, a apărut, în prima treime a secolului al XIV-lea, marele recul. Tot mai puţini erau cei care întrebau despre minunile Sfântului Graal, sufletele au devenit tot mai inactive. Începuse timpul în care priveau spre formele exterioare ale entităţii umane de pe Pământ, spre tot ceea ce, în Cosmos, poate fi numărat, cântărit, măsurat şi calculat. Dar a rămas şi această invitaţie sfântă pătrunsă în civilizaţia europeană în Evul Mediu timpuriu: a întreba despre tainele Cosmosului, la fel şi despre tainele omului, adică a căuta misteriile sângelui. Oamenii au parcurs, în diferite stadii, ceea ce materialismul trebuia să aducă în mod necesar cu toate forţele sale peste civilizaţia europeană. Trebuie numai să reflectăm la cât de mare era posibilitatea să poată răsuna cuvinte importante în cadrul civilizaţiei europene. Ceea ce a fost realizat pentru un anumit timp, povestirea faptelor exterioare din Palestina, impregnarea acestor fapte exterioare cu arabism, ceea ce mai apoi scolastica Evului Mediu a cultivat ca filosofie creştină medievală, a fost de mare importanţă pentru o anumită perioadă. Dar aşa cum s-a dezvoltat dintr-o vreme de înţelepciune superioară şi de ceremonial mai amplu, care a fost împins spre Orient, tot aşa nici ceea ce a rezultat nu a fost înţeles: a-ţi îndrepta auzul spre misteriile suprasensibile ale creştinismului, spre misteriile Sfântului Graal. Toate vocile cu adevărat pătrunzătoare care s-au făcut auzite în Evul Mediu – şi nu au fost puţine – au fost reduse la tăcere prin afundarea crescândă în dogmatism a catolicismului Romei, tot aşa cum a fost eradicată din rădăcini şi gnosa.

Nu trebuie evaluată în mod negativ perioada dintre cel de al IV-lea secol d.Ch. şi secolele al XII-lea, al XIII-lea, pentru că dintre numeroasele voci care au răsunat în civilizaţia europeană cu, aş spune, sfântă dulceaţă şi supramaturitate, civilizaţie care de fapt era barbară, ne-a rămas cea oarecum stingheră a unui om care nu putea scrie, cea a lui *Wolfram von Eschenbach* [Nota 27]. El este încă destul de mare; i-a permis să rămână aşa ceea ce s-a instalat în Europa ca dogmatică şi care, în fond, a distrus ceea ce voci puternice au făcut să răsune, chemarea Sfântului Graal, dar cu luptă şi cu amărăciune. Cei care au lăsat să răsune chemarea Sfântului Graal nu urmăreau să ia omului libertatea, nu voiau să-i impună nimic; el trebuia să fie numai unul care întreabă. El trebuia să întrebe din adâncurile fiinţei sale sufleteşti despre minunile Graalului. Ceea ce s-a scufundat aici ca viaţă spirituală era efectiv mai mare decât contrapartea sa, chiar dacă nici aceasta nu este lipsită de o anumită importanţă. Şi când ceea ce slujitorii Sfântului Graal au desemnat ca fiind o cale spirituală a fost apoi desfiinţat, dincolo, în Orient, de calea fizică spre Ierusalimul fizic, drumul crucii spre Graal a fost suprimat prin cruciadele purtate spre Ierusalimul fizic. Când, în opoziţie cu Roma, *Godefroi de Bouillon* [Nota 28] a vrut apoi să instaureze un regat exterior la Ierusalim, şi a făcut să răsune din propria-i simţire chemarea „liber de Roma“, aceasta a fost mai puţin sugestivă decât cea a lui *Pierre d'Amiens* [Nota 29], care a acţionat pentru a traduce în concepţie materialistă ceea ce slujitorii Sfântului Graal au înţeles în mod spiritual.

Aceasta a fost şi una dintre căile urmate de materialism, calea spre Ierusalimul fizic, în locul celui spiritual care trebuia să ascundă în templul lui Titurel ceea ce rămăsese din Misteriul de pe Golgota în Sfântul Graal. Titurel, aşa se spunea, ar fi coborât Sfântul Graal din nori, unde îngerii îl ţinuseră în stare de plutire – în timp ce domneau arabismul şi povestirile exterioare ale faptelor –, în sfera terestră. Dar epoca materialistă nu a început să pună întrebări despre el. Oameni singuratici, oameni izolaţi, oameni în „începătoşare“, nu chiar înţelepţi ca Parsifal, au fost cei care au pornit pe diferite căi spre Sfântul Graal, dar nici ei nu au înţeles cum să pună întrebarea corespunzătoare în mod corect. Iar în avangarda căii materialismului spiritual care a început în prima treime a secolului al XIV-lea se afla cealaltă cale a materialismului, care trecuse deja, în drumul ei spre răsărit, spre Ierusalimul fizic. Această tragedie a trebuit şi trebuie s-o vieţuiască omenirea pentru a se înţelege în această tragedie pe sine, devenind astfel interogativă în mod corect. Omenirea modernă a trebuit şi trebuie să trăiască acest tragism, faptul că lumina care îi venise cândva din răsărit nu a fost recunoscută ca lumină spirituală, că ea a fost întoarsă înapoi şi că a fost căutat în schimb ţinutul fizic, materialitatea fizică a Orientului. Orientul fizic a început să fie căutat în Evul Mediu, după ce la terminarea Antichităţii se restabilise Orientul spiritual.

Aceasta este situaţia europeană, care este şi situaţia noastră actuală. Căci, dacă ştim să auzim adevărata chemare a omenirii, noi încă suntem căutători ai Sfântului Graal, şi ar trebui să fim căutători ai Sfântului Graal. Încă mai trebuie ca strădaniile omenirii, aşa cum au început ele în cruciade, să sufere transformarea, metamorfoza în direcţie spirituală. Trebuie să ajungem din nou la o astfel de înţelegere a lumilor cosmice, pentru a putea căuta originea lui Christos în aceste lumi cosmice. Atât timp cât aceste lumi cosmice nu sunt înţelese decât de astronomia fizică exterioră, ele nu pot fi concepute ca fiind patria lui Christos; din cerul a cărui taină astronomul ne-o dezvăluie în prezent, pentru a cărui descriere el nu are decât geometria, matematica, mecanica, pentru a cărui observare are doar telescopul, din acest cer Christos nu a putut coborî pe Pământ pentru a se încorpora în Iisus din Nazaret. Această încorporare nu poate fi înţeleasă dacă aduci omul, pentru a-l cerceta, în clinică, unde diseci cadavrul pentru a-ţi face apoi reprezentări despre omul viu. Cei vechi aveau o astronomie vie, aveau o medicină vie. Şi noi trebuie să avem o astronomie vie, o medicină vie. Aşa cum o astronomie vie ne va arăta un cer, un Cosmos străbătute de acea spiritualitate de unde poate coborî Christos, tot astfel şi medicina revitalizată ne va prezenta omul în aşa fel încât să-l înţelegem cu ştiinţa noastră, cu cunoaşterea noastră până în taina sângelui său, până în acea sferă organică interioară în care forţele corpului eteric, ale corpului astral, ale eului se transformă în sângele fizic. În clipa în care am înţeles taina sângelui dintr-o cunoaştere cu adevărat medicală şi în care am înţeles sfera lumii, sfera cosmică printr-o astronomie spiritualizată vom intui cum a putut coborî Christos pe Pământ din aceste sfere cosmice şi cum a putut găsi aici acel corp uman pe care l-a putut prelua. Este taina Graalului, care trebuie să fie căutată pe această cale. A ne îndrepta pe această cale cu întregul om, cu capul şi cu inima, spre Ierusalimul spiritual, aceasta este sarcina omenirii moderne.

Este uimitor cum ceea ce trebuie să se întâmple lucrează în mod obiectiv prin sfera existenţei. Iar dacă nu devine simţire în mod corect, atunci este perceput în mod exterior, se materializează exterior. Aşa cum creştinii mergeau odinioară la Ierusalim, tot aşa se deplasează astăzi mase ale poporului evreu spre Ierusalim [Nota 30], exprimând prin aceasta din nou o fază a materialismului, arătând cum ceea ce ar trebui înţeles în mod spiritual în toate aspectele sale de către umanitatea modernă este înţeles în mod materialist. Dar trebuie să vină timpul în care să se poată percepe din nou în mod corect taina Graalului. Ştiţi că în cartea mea ***Ştiinţa ocultă în rezumat*** am spus ce poate fi căutat pe această cale a ştiinţei spiritului, şi am făcut prin aceasta referire la ce trebuie să cucerim ca un fel de imagine şi imaginaţiune pentru ceea ce trebuie căutat printr-un efort serios al spiritului şi cu o simţire omenească profundă ca fiind calea spre Graal.

Mâine vrem să vorbim din nou despre acest lucru.

Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂȚII

GA 204

CONFERINŢA a VI-a

Dornach, 17 aprilie 1921

În aceste zile m-am străduit să vă arăt cum a luat naştere civilizaţia apuseană, că în secolul al IV-lea în evoluţia umanităţii trebuie consemnată o schimbare puternică a mentalităţii; a fost necesar să atragem atenţia asupra modului în care lumea greacă a evoluat treptat spre acest amurg, cum apoi a luat naştere, din cu totul altfel de impulsuri, civilizaţia Europei Centrale şi Apusene şi cum conceperea creştinismului a avut loc sub aceste influenţe. Să mai indicăm o dată faptele corespunzătoare, dintr-un alt punct de vedere. Creştinismul ia naştere în Orientul de Vest din Misteriul de pe Golgota. În specificul ei, cultura orientală se afla deja în declin. Străvechea înțelepciune era prezentă în ultimele ei faze în ceea ce s-a manifestat în Orientul Apropiat, spre Grecia, drept gnosă. Această gnosă era o înțelepciune care reunea fenomene ale lumii şi ale naturii. Comparată cu pătrunderea clarvăzătoare nemijlocit intuitiv-instinctivă în lumea spirituală care se afla, de fapt, la baza evoluţiei orientale, ea avea deja un caracter mai intelectual, mai raţional. Viaţa spirituală care în vechiul Orient impregna orice concepţie umană nu mai era prezentă. De fapt, din ultimele resturi ale vechii înțelepciuni se încerca alcătuirea acelei concepţii filosofic-umane care a fost folosită drept înțelepciune de bază pentru înțelegerea Misteriului de pe Golgota. Ceea ce se afla în Misteriul de pe Golgota a fost înveşmântat în înţelepciunea care se salvase din Orient în lumea greacă.

Să concepem această înțelepciune în sensul ştiinţei spiritului. Dacă vrem să vedem cum s-a dăruit omul cândva acestei înțelepciuni, găsim că în Orientul vechi omul percepea lumea cu ceea ce acţiona în el corpul său astral, cu ceea ce putea vieţui în sufletul său prin corpul său astral, chiar dacă se formaseră deja sufletul senzaţiei, sufletul raţiunii şi sufletul sentimentului. Corpul astral era cel care acţiona în aceste mădulare sufleteşti ale omului şi care îi conferea facultatea de a-şi abate, de fapt, privirea de la fenomenele terestre, de a putea să străvadă ce pătrunde din Cosmos în plan spiritual-suprasensibil. Omul nu avea încă o concepţie a eului despre lume. Eul său nu vorbea decât încețoşat. Eul său nu era, propriu-zis, o problemă pentru om. Omul trăia în astral, şi în acest astral el vieţuia încă într-o anumită armonie cu fenomenele lumii înconjurătoare. Lumea propriu-zis enigmatică era pentru el aceea pe care o vedea cu ochii săi, cea care se derula în jurul său. Din contră, pentru el lumea inteligibilă era lumea suprasensibilă a zeilor, în care îşi aveau existenţa entităţile spirituale. Omul privea spre aceste entităţi spirituale, spre acţiunile lor, spre destinele lor. Aceasta era esenţa concepţiei vechiului Orient, faptul că privirea era îndreptată spre aceste lumi spirituale. Se dorea înțelegerea lumii sensibile plecând de la lumile spirituale.

În cadrul civilizaţiei noastre ne aflăm pe poziţii diametral opuse. Nouă ne este dată lumea fizic-sensibilă, şi plecând de la aceasta dorim să înțelegem cumva lumea spirituală, dacă şi vrem aceasta, dacă nu o respingem, dacă nu vrem să rămânem înțepeniți în materialism. Noi considerăm ca fiindu-ne dată lumea materială. Vechiul oriental considera ca fiind dată lumea spirituală. Noi vrem să obţinem din lumea materială ceva pentru a putea înțelege splendoarea fenomenelor, perfecţiunea construcţiei organismelor etc., şi vrem să percepem lumea suprasensibilă plecând de la această lume ambientală fizic-sensiblă. Vechiul oriental voia să înțeleagă lumea înconjurătoare fizic-sensibilă din lumea suprafizică, suprasensibilă ce-i era dată. Din aceasta voia el să obţină lumina, şi o şi primea; fără aceasta, lumea fizic-sensibilă era pentru el întuneric şi teamă. Tot astfel simţea el ca provenind din lumile spirituale şi ceea ce simţea a fi fiinţa lui interioară încă integral străbătută de corpul său astral. El nu spunea: Eu m-am dezvoltat din viaţa terestră, ci: Eu m-am dezvoltat din fiinţa divin-spirituală, am coborât din lumi divin-spirituale şi cel mai bun lucru pe care-l port în mine este amintirea acestor lumi divin-spirituale. Platon, filosoful, vorbeşte despre felul în care omul are cunoştinţe din viaţa sa preexistentă, din viaţa pe care a dus-o înainte de a coborî în lumea fizic-sensibilă. Omul îşi vedea eul său ca fiind în întregime o rază care a apărut din lumina suprasensibilă. Pentru el lumea sensibilă era enigmatică, nu lumea suprasensibilă.

În Grecia, această concepţie a făcut apoi lăstari. Grecul se simţea în corpul său, dar el încă nu percepea ceva care să poată explica în vreun fel acest corp. El dispunea de tradiţiile vechiului Orient. Se privea pe sine ca fiind ceva ce a coborât din lumile spirituale, dar care pierduse într-un anume sens conştienţa despre aceste lumi. Este efectiv ultima fază a vieţii de înțelepciune orientală care s-a manifestat în Grecia. Din acest sentiment al lumii trebuia să fie înțeles Misteriul de pe Golgota. Acest Misteriu ne pune în faţă marea problemă, această imensă problemă de viaţă: cum a putut fiinţa transcendentală, suprasensibilă, fiinţa cosmică Christos să-şi găsească locul în corpul uman? – Penetrarea lui Iisus de către Christos, aceasta a fost marea problemă, şi o vedem apărând peste tot în străduniile gnostice. Plecând de la sine, omul nu avea nicio înțelegere pentru legătura dintre caracterul suprasensibil al propriei lui fiinţe şi între partea sa fizic-sensibilă; şi pentru că nu avea prin fiinţa sa cunoaşterea legăturii dintre spiritual-sufletesc şi fizicul-sensibil, Misteriul de pe Golgota a devenit o problemă insolubilă tocmai pentru ceea ce era sub influenţa concepţiei greceşti. Este o problemă cu care lumea greacă s-a luptat, căreia i-a consacrat cele mai bune forţe de înțelepciune ale sale. Istoria ne furnizează mult prea puţine informaţii despre luptele spirituale care au avut loc, de fapt.

Am atras atenţia asupra faptului că literatura gnostică a fost eradicată. Dacă ea ar mai exista, s-ar vedea această luptă tragică pentru înțelegerea convieţuirii lui Christos suprasensibil cu Iisus cel fizic, s-ar putea urmări această problemă extrem de profundă în evoluţia ei. Dar această luptă a luat sfârşit prin esenţa lucidă, abstractă care a emanat din romanism, care nu ajunge să introducă interioritate în abstracţiuni decât, aş spune, prin biciuirea emoţiilor. Gnosa a fost suprimată şi a fost înlocuită de dogmatică şi de deciziile conciliilor. Concepţiile profunde ale Orientului, care nu aveau nimic juridic, au fost saturate cu o formă care a acceptat creştinismul în lumea apuseană de atunci, în lumea romană.

Din această mentalitate romană, în timp ce se pătrundea de spirit juridic, a apărut creştinismul, iar noţiunile romane despre stat se răspândeau în afara creştinismului. Creştinismul a preluat forma corpului statal roman, şi vedem născându-se din ceea ce fusese altădată principala capitală a lumii, Roma, capitala creştinismului. Vedem cum această Romă creştină primeşte de la vechea Romă învățături speciale: cum să fie conduşi oamenii, cum să se extindă dominaţia asupra oamenilor. Vedem cum se răspândeşte un fel de imperialism bisericesc, în timp ce se toarnă în forma de stat romană creştinismul. Ce se turna în forme de cunoaştere spirituală se dizolva în forma de stat juridic-

umană. Pentru prima oară se sudau creştinismul şi înţelepciunea statală exterioară, şi în această formă s-a răspândit apoi creştinismul. În creştinism există forţe atât de profunde, în creştinism există impulsuri atât de puternice, încât au putut să fie active şi să continue să fie active, în ciuda faptului că au fost turnate în forma statalităţii romane. Şi când această formă statală romană a cuprins lumea apuseană, alături de povestirile modeste s-au putut menţine şi faptele reale petrecute în Palestina.

Dar această lume apuseană era pregătită într-un mod cu totul special pentru creştinism şi era pregătită în aşa fel încât omul se înţelegea pe sine din natura sa fizică, îşi simţea eul din natura sa fizică. În aceasta s-a manifestat deosebirea, când creştinismul a trecut prin lumea greacă şi această lume s-a topit a apărut imensa deosebire dintre creştinismul grecesc şi acel creştinism care a devenit apoi creştinismul statal, creştinismul dominaţiei, creştinismul roman. Apoi, venind dinspre nord, a apărut acel creştinism care a fost asimilat de oamenii nordici, numiţi barbari de către greci şi romani, acei oameni nordici care îşi simţeau eul din natura lor, aş spune, sintetizându-şi fiinţa proprie, şi se percepeau pe ei din întregul om în planul fizic-sensibil, din încorporarea uman-fizic-sensibilă a eului lor şi care voiau să înţeleagă ce se transmisese până la ei despre întâmplările din Palestina. În felul acesta s-au confruntat în această lume barbară povestirea modestă a întâmplărilor din Palestina cu ceea ce era sentiment al eului, sentiment sangvin al eului, în lumea Europei Centrale şi în lumea europeană nordică. Aceste lucruri s-au confruntat. Şi din această percepere a eului omului, obţinută din organismul său fizic, se dorea înţelegerea povestirii modeste a evenimentelor din Palestina. Nu se dorea înţelegerea conţinutului lor mai profund. Nu se urmărea pătrunderea lor cu înţelepciune. Nu se voia decât atragerea lor în planul uman-fizic-sensibil.

În scrierea *Heliand* [Nota 31] se vede cum aceste povestiri despre evenimentele din Palestina apar cu totul umanizate şi cu totul aduse în lumea umană europeană. Vedem cum toate acestea sunt aduse la nivel uman, cum nu există nicio posibilitate de a pătrunde Misteriul de pe Golgota cu înţelepciune, aşa cum o făcuse Grecia. Şi s-a dezvoltat impulsul de a reprezenta, fără a ridica privirea spre suprasensibil, ca fapte simple omeneşti acţiunile lui Iisus Christos în lume, de a umaniza din ce în ce mai mult aceste povestiri. Şi în acestea s-a introdus ceea ce se răspândea în mod dogmatic de către imperiul romano-creştin sub forma deciziilor luate de concilii. Creştinismul care europeniza, ca să spunem aşa, povestirea despre Palestina şi acel creştinism care era cultura greacă infiltrată de juridicul-roman devenit abstract s-au interpenetrat ca două lumi străine. Această situaţie s-a perpetuat timp de secole, perioadă în care s-au putut manifesta înţelepţii despre care v-am povestit ieri, care au atras atenţia asupra faptului că impulsul creştinismului a fost cândva înveşmântat în înţelepciune orientală, dar că purtătorul acestei concepţii orientale, Sfântul Graal, a fost adus în Europa numai prin faptul că a fost menţinut de spirite supraterestre şi i-a fost construită o cetate ascunsă, cetatea Graalului, pe Montsalvat. Totodată s-a alăturat şi reprezentarea că omul se poate apropia numai prin ţinuturi de nestrăbătut de ceea ce reprezintă minunile Sfântului Graal. Înţelepţii nu spuneau: Şaizeci de mile este circumferinţa pe care trebuie s-o parcurgi dacă vrei să ajungi la minunile Graalului, ci prezentau într-un mod mult mai esoteric cum este acest drum care duce, de fapt, la Sfântul Graal: Oh, aceşti oameni ai Europei nu ajung la Sfântul Graal, calea care trebuie străbătută până la Sfântul Graal este atât de lungă, încât abia după ce au străbătut timpul care se întinde de la naştere până la moarte ajung la cetatea Graalului de pe Montsalvat. Aceasta era taina esoterică comunicată învăţăcelului. Le era comunicat învăţăceilor – pentru că încă nu sosise timpul în care oamenii să poată vedea cu o conştienţă clară cum poate fi regăsită lumea spirituală – că ei nu pot ajunge decât prin străfulgerări izolate la sfânta cetate a Graalului. Dar erau sfătuiţi cu insistenţă şi li se inocula convingerea că trebuiau să întrebe, că dacă nu întreabă, dacă nu-şi dezvoltă interiorul, dacă nu caută prin sine însuşi impulsul adevărului, dacă rămâne pasiv, omul nu poate ajunge la vieţuirea sinelui său. Căci omul trebuie să-şi găsească eul din organsimul său fizic. Şi acest eu trebuie să se avânte din nou în sus, prin forţa sa proprie, pentru a se vedea unde încă mai era perceput acest sine în lumi suprasensibile, în civilizaţia greacă mai veche. Eul trebuie să se înalţe din nou, pentru a se recunoaşte ca fiind suprasensibil. În vechiul Orient se vedea ce se petrece în corpul astral, iar în corpul astral se vedea urmarea vieţilor terestre anterioare. Din această cauză se vorbea despre karma. În Grecia, reprezentarea era deja estompată. Se percepeau evenimentele cosmice în mod estompat. Din această cauză se vorbea despre destin, despre fatum, în mod nedeterminat.

Această reprezentare despre destin este numai o atenuare, o paralizare a reprezentării deplin concrete a vechiului Orient despre trecerea omului prin vieţile terestre repetate ale căror urmări se făceau simţite în vieţuirea din cadrul corpului astral, chiar dacă numai instinctiv, astfel încât se putea vorbi despre karma care se forma în vieţile terestre repetate şi ale cărei urmări erau aici, în vieţuirea astrală.

În Vest se înainta spre vieţuirea eului, dar această vieţuire era legată de corpul fizic. Ea era închisă în mod egoist în sine. Această vieţuire a eului se manifesta în mod apatic, chiar dacă exista în el un impuls puternic pentru lumile suprasensibile; şi Parsifal, care face pelerinajul în căutarea Graalului, ne este descris ca un om aflat în stare de apatie. Trebuie să înţelegem că atunci când cultul lui Mithra s-a răspândit spre vest, venind din Orient, a fost respins de către Occident, nu a fost înţeles de acesta. Căci cel care stătea călare pe taur, cel care avea să devină învingătorul forţelor inferioare se prezenta el însuşi ca ieşind din forţele inferioare. Dacă îl vedea pe Mithra călărind pe taur omul apusean nu-l înţelegea, căci nu putea fi ceea ce eul simte şi vieţuieşte din organismul său fizic. Înţelegerea pentru Mithra călare a trecut, s-a stins.

Se poate spune: Toate acestea trebuiau să se întâmple, căci era necesar ca eul să-şi trăiască impulsul în organismul fizic. Eul trebuia să se lege puternic de organismul fizic, dar nu-i era îngăduit să se rigidizeze în organismul fizic prin acest sentiment al fixării de el. Aceasta a fost o reacţie energică la comorile de înţelepciune ale Orientului, în timp ce în Vest lumea se îndrepta tot mai mult spre ceea ce se dezvoltă din planul pur fizic. Această reacţie a fost necesar să existe. În Europa se găseau toţi factorii posibili pentru a da forţă acestei reacţii. Dar ea nu trebuia să se prelungească mai mult de câteva secole în această străduanie spirituală. O nouă spiritualitate s-a înălţat începând cu prima treime a secolului al XV-lea, o spiritualitate abstractă, o spiritualitate sublimată, o spiritualitate filtrată.

Oamenii au luat în stăpânire astronomia fizică şi medicina fizică, şi trebuiau să dispună mai întâi de acest stimulent prin impulsul eului resimţit din planul fizic. Dar acestuia nu-i este îngăduit să se fixeze în civilizaţia europeană, dacă aceasta nu vrea să-şi găsească sfârşitul. Forţe de declin s-au acumulat în număr suficient de mare, forţe care de fapt ar trebui să fie numai resturi, care ar trebui să fie recunoscute ca fiind resturi. Tocmai teologia modernă a pierdut posibilitatea de a-l înţelege pe Christos, ea a ajuns să-l redea pe Iisus Christos în întregime Pământului, să-l umanizeze total, să-l înlocuiască pe Iisus Christos cu „omul simplu din Nazaret". Într-o relaţie de dominaţie modelată materialist plecând de la romanitate s-a pierdut tot mai mult spiritualitatea vie, prin care poate fi adus cu adevărat aproape de om Misteriul de pe Golgota. Şi se vede cum în timpurile mai noi din aceste atitudini s-a dezvoltat o ştiinţă care vrea să înţeleagă tot ce este exterior, dar care nu se străduieşte să ajungă la om. Vedem cum, ca urmare a unei astfel de ştiinţe, în viaţa socială iau naştere impulsuri care nu vor să realizeze decât o ordine umană fizică şi care nu vor să întrepătrundă această ordine cu principiul divin-spiritual, spiritual-suprasensibil.

În această situaţie, lucrurile stau ca şi cum în sufletele umane ar rămâne în urmă o privire luminoasă. Când o rază din ceea ce mai trăieşte în ei din acest astral se contopeşte cu acest eu, ei capătă astfel de priviri luminoase, şi face parte din fenomenele cele mai impresionante ale Europei mai noi când vedeţi cum radiază din Răsărit un avertisment puternic în filosofia religiei, în filosofia religiei lui *Soloviov* [Nota 32], afundată în zăduf răsăritean, cum radiază ceva din faptul că ordinea socială terestră ar trebui să fie pătrunsă de un element spiritual-suprasensibil. Vedem cum Soloviov visează un fel de stat al lui Christos, pentru că în el se află ultimele resturi ale unei vieţuiri subiectiv-astrale care străluminează eul.

Dacă pe lângă aceste vise despre un stat christificat păstrăm şi ceea ce, odată cu respingerea a tot ce este spiritual, ascunde în sine forţe de declin şi punem alături ceea ce nu s-a mai elaborat decât în Orient, rezultă un contrast imens, colosal! Lumea ar trebui să devină atentă la un asemenea contrast. Şi dacă în prezent am avea o distanţă suficientă pentru a privi aceste lucruri, cel ce stimulează statul christificat, formaţiunea socială christificată, Soloviov, ar fi văzut ca fiind impulsionat de esenţa Orientului şi într-o oarecare măsură ca fiind unul din cei care a aruncat o ultimă scânteie în această Europă anchilozată, pentru a o vitaliza din acest punct de vedere. Pe de altă parte, ar putea fi aşezaţi fără grijă laolaltă ţarul Nicolaie sau precursorii săi şi ţarul Lenin, căci faptul că pălăvrăgesc în mod diferit nu constituie, de fapt, diferenţa dintre ei. Deosebirea fac numai forţele modelatoare de lume, iar aici nu există o mare deosebire. Desigur, este greu să te orientezi în cadrul acestor forţe care, venind din perioade anterioare ale istoriei, pătrund în civilizaţia europeană amestecându-se între ele. Mai întâi este o unduire şi trebuie căutată o direcţie bine definită. Aceasta nu poate fi găsită în nimic altceva decât în înălțarea eului la o înțelegere spirituală a lumii. Impulsul creştin trebuie să renască printr-o înțelegere spirituală a lumii. Străduania din prima treime a secolului al XV-lea pentru cunoaşterea lumii exterioare trebuie să stea şi la baza curiozităţii care are ca obiectiv omul. Înțelegerea lumii şi înţelegerea omului trebuie să fie în armonie. Noi trebuie să vedem evoluţia Pământului în faze, în metamorfoze, trebuie să vedem încorporări anterioare ale Pământului nostru, dar să nu luăm în considerare nebuloase din care lipseşte omul. Noi trebuie să ne uităm la perioadele Saturn, Soare şi Lună, care erau deja înfăptuite de entitatea umană, să vedem cum configurația actuală a omului a luat naştere din configurația metamorfozelor anterioare ale planetei Pământ, cum deja configurația omului era de asemenea activă în fazele anterioare. Trebuie să recunoaștem omul în lume, și din această cunoaştere a omului în lume va putea și să izvorască iarăși o înțelegere a Misteriului de pe Golgota. Oamenii trebuie să învețe să înțeleagă de ce în jurul cetăţii Graalului se află un ţinut prin care nu se poate umbla, de ce calea dintre naştere şi moarte este impracticabilă. Şi când înţeleg de ce este impracticabilă, când înțeleg că eul dinăuntru se simte acum prin intuire din organizația fizică, când simt cât este de imposibilă o astronomie pur fizică, cât de imposibilă este o medicină pur fizică, atunci îşi vor croi ei înşişi căile, atunci în această viaţă între naștere și moarte, până acum de nepracticat, vor introduce ceva care ia naştere prin propria lucrare sufletească a omului. Din materialul sufletului, al spiritului însuşi trebuie să fie create uneltele prin care se realizează primele lovituri de sapă pe acel câmp, care trebuie să fie unul sufletesc, care conduce spre cetatea Graalului, spre taina pâinii şi a inimii, la împlinirea cuvântului: Faceţi aceasta în amintirea mea. – Căci s-a pierdut această amintire, a devenit necunoscut ceea ce trăieşte în cuvintele: Faceţi aceasta întru amintirea mea. – Căci acest lucru se face în amintirea marelui moment de pe Golgota, când oamenii înțeleg în simbolul pâinii ceea ce se dezvoltă din pământ prin sinteza forţelor cosmice, și când oamenii înțeleg să cuprindă iarăși lumea într-o cosmologie şi astronomie spiritualizate, şi când oamenii învață să înțeleagă omul din ceea ce este extractul său, care este acela în care spiritualul intervine direct în el, când oamenii înțeleg misterul sângelui. Prin lucrarea din interiorul sufletelor trebuie să fie găsită calea spre Sfântul Graal. Aceasta este o sarcină a cunoaşterii, este o sarcină socială. Dar este şi o sarcină care, în prezent, este urâtă în cea mai mare măsură.

Ceea ce dezvoltă oamenii în ei înșiși prin persistenţa lor în educaţia eului civilizaţiei vestice, este înainte de orice un dor de a rămâne interior-sufleteşte pasivi, de a nu se lăsa scoşi din existenţa lumii, ceea ce ar trebui să aducă un progres sufletesc. Cuprinderea activă a forţelor sufleteşti, vieţuirea interioară, care nu trebuie să fie chiar o evoluţie ocultă, ci mai ales vieţuire sufletească, este lucrul pe care omenirea nu-l doreşte în Europa, care vrea să continue ceea ce era firesc pentru epoca imediat precedentă: dezvoltarea eului, care duce însă la egoismul cel mai grosolan, la dezlănţuirea cea mai oarbă a instinctelor, dacă se extinde dincolo de timpul său. Această extindere peste măsura timpului său a sentimentului eului s-a transferat în şovinisme naţionale; din şovinismele naţionale ies spiritele care vor să menţină impracticabilă calea spre Sfântul Graal. Dar avem să facem tot ce poate fi făcut pentru a chema sufletele umane la activitate atât în domeniul cunoaşterii cât şi pe tărâm social. Dar împotriva acestei chemări se ridică forţe care sunt pline de ură împotriva acestei activităţi a sufletului. Oare nu au fost oamenii suficient de mult timp educaţi, astfel încât să-și fi spus: Trebuie să privim ca fiind eretică propria lucrare a sufletelor, pentru a ne elibera de vină, trebuie să dezvoltăm conştienţa păcatelor şi a vinovăţiei, întrucât nu trebuie să propăşim prin noi, trebuie prin Christos să fim mântuiți și în pasivitate?

Pe Christos îl înțelegi greșit dacă nu-l recunoşti că el este acea forță a lumii care se uneşte cu noi întru totul, când ne croim drumul spre el prin întrebări, prin activitate interioară. Şi pretutindeni vedem, în prezent, cum se ridică din confesiuni, din teologie, din ceea ce a fost dintotdeauna legat de teologie, din spiritul ostăşesc, din ştiinţă acele forţe care vor să pună opreliști activităţii.

De mult timp a trebuit să atrag atenţia asupra faptului că aceasta este situația şi să repet mereu că ceea ce se ridică ca puteri adverse vor deveni din ce în ce mai puternice; şi până azi aşa s-a întâmplat. Şi nu se poate spune în ziua de astăzi că această dușmănie și-a atins apogeul. Această dușmănie nu și-a atins încă apogeul. Aceste forțe adverse au o mare putere de a reuni tot ceea ce în realitate este destinat decăderii, care însă în decădere poate opri în totalitate pe acea perioadă ceea ce lucrează cu forţele de răsărire. Şi față de acestea, forţele care luptă pentru activitatea sufletului sunt slabe în prezent. Sunt slabe acele forţe care, prin înțelegerea lumii spirituale, vor să facă din forţele de răsărire forţe pentru propriile lor suflete. Lumea a căpătat un caracter ahrimanic. Când eul nu se înalță la timpul potrivit la înțelegerea de sine spirituală, ca fiind o ființă spirituală, când rămâne în fizic, el este luat în stăpânire de forţe ahrimanice. Şi acest lucru îl vedem în faptul că unele suflete adormite nu vor să recunoască că în prezent se manifestă o înclinație către rău. O înclinație spre rău este clar perceptibilă chiar în modul de luptă împotriva ştiinţei antroposofice a spiritului şi în tot ce se întreprinde legat de aceasta. Din cele mai tulburi mocirle se extrage ceea ce este folosit în prezent de personalităţile care luptă împotriva ştiinţei antroposofice a spiritului, personalităţi care se bucură chiar de faimă în lumea ştiinţei şi teologiei. Nu se urmăreşte căutarea adevărului, ci se cercetează doar ce calomnie le place mai mult acestor personalităţi, ce calomnie le poate fi mai accesibilă; există o puternică înclinație a omenirii de a fi posedată de forţele răului, o mare iubire pentru rău. Cine nu ia în calcul această creştere continuă a iubirii pentru rău în lupta împotriva ştiinței antroposofice a spiritului nu va putea dezvolta în sine un sentiment, o cunoaştere a forțelor adverse care vor ieşi la suprafață. Eu vorbesc de mulți ani despre aceasta. Acest sentiment, care este şi el o forță, trebuie să fie, dacă nu dezvoltat, cel puțin avut în atenție. Trebuie să priveşti lumea cu un ochi lucid, să vezi această iubire pentru rău şi să nu te complaci în scuza că adversarii ar avea o forță interioară de convingere. Credeți dumneavoastră că un om care s-a manifestat de curând ca fiind cel mai nou adversar al ştiinței antroposofice a spiritului poate avea o asemenea forță de convingere? În el nu există puterea unei forțe de convingere. El acționează din cu totul alte fundamente. Există o șiretenie care se bazează pe înşelarea adversarului. Când eşti un strateg mai bun? Atunci când îţi poți înşela mai bine adversarul. Când transpui însă acest principiu în lupta pentru adevăr, aceasta devine o luptă a minciunii împotriva adevărului. Şi trebuie să fii convins de faptul că această luptă este capabilă de orice, că ea vrea mai ales să ne ia ceea ce am căutat să obținem, şi anume sprijin exterior pentru a găsi purtători ai adevărului. Nu este exagerat să se spună: Există prezentă în lume o dorință fundamentală de a ni se lua tot, şcoala Waldorf, această construcție etc.! Şi dacă nu dăm atenție acestui lucru, dacă nu dezvoltăm în noi un sentiment despre specificul acestei lupte rămânem, de fapt, suflete adormite, nu cuprindem cu o stare de veghe interioară ceea ce vrea să izvorască prin ştiința spiritului de orientare antroposofică.

În fond, nu trebuie să te miri că adversarii au devenit atât de activi; acest lucru putea fi prevăzut cu mult înainte. În prezent ne aflăm sub impresia faptului că avem prea puține personalități care să se facă purtători activi ai curentului nostru spiritual. În general, este mai uşor să acționezi prin forță, constrângere şi nedreptate decât prin libertate. Adevărul care trebuie să fie adus la cunoştință de ştiința spiritului de orientare antroposofică nu poate lua în calcul decât libertatea oamenilor. Ea trebuie să-i găsească pe cei ce întreabă. Şi nu este îngăduit să întrebi: De ce acest adevăr nu are în el însuşi puterea de a obliga sufletele prin forță divin-spirituală? Acest lucru ea nu-l vrea, nu-l poate face. Pentru că, orice ar face, va privi întotdeauna libertatea omului ca fiind lucrul cel mai intangibil. Omul trebuie să ajungă la ştiința

antroposofică a spiritului cu judecata sa, el trebuie să fie un căutător care pune întrebări, trebuie să se convingă singur, prin cea mai interioară libertate a judecății. Lui trebuie să i se spună adevărul despre libertatea spirituală; de convins trebuie să se convingă singur. Dacă ia parte la activitatea socială, trebuie să facă acest lucru din impulsul cel mai interior al inimii sale. Pun întrebări numai oamenii care aparţin ştiinţei antroposofice a spiritului în adevăratul sens al cuvântului.

Ce vedem la partea adversă? — Să nu credeți că acolo oamenii se adună laolaltă numai datorită unei confesiuni oarecare. Nu, la Stuttgart se predică într-o biserică catolică. Mergeți la conferința domnului *von Gleich*, căci prin aceasta vă puteți învinge adversarii sufletelor voastre catolice! — Sufletele catolice se duc, generalul catolic von Gleich ține o conferință şi termină cu un cântec al lui Luther! Frumoasă reuniune; adversarii se organizează! — Nu are importanţă ca ei să fie uniți în credinţa lor, în părerile lor. Pentru noi se pune problema să avem forța de a ne menține pe ceea ce am recunoscut a fi poziţia corectă. Dar nimic nu va rămâne necercetat pentru a submina această poziție, de asta puteți fi siguri. A trebuit să mai spun o dată aceasta, spijinindu-mă pe observarea mersului civilizaţiei Europei, căci este necesar să ia naştere cel puțin intenția de a ne fixa temeinic pe poziția pe care trebuie s-o recunoaştem ca fiind corectă. Şi este necesar să nu cedăm în fața iluziilor atât de răspândite privind tagma adversarilor. Depinde de noi să lucrăm cât se poate de mult, chiar dacă pământul s-ar surpa sub noi. Munca noastră trebuie să-şi găsească calea spirituală prin lume. Căci ceea ce se întâmplă acum este ultima zvâcnire a unei lumi care apune; dar în această zbatere furioasă a sa îți poți pierde viața.

Din această cauză, trebuie să ştim exact din ce impulsuri se produce această zbatere de nebun furios. Cu mijloace reduse nu se realizează nimic; trebuie să facem apel la mijloace puternice. Să fim pregătiți să apelăm la astfel de mijloace!

A trebuit să vă spun toate acestea pentru a conştientiza faptul că ne aflăm într-un moment important, decisiv, şi că trebuie să găsim forța de a-l depăşi.

Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂŢII

GA 204

CONFERINŢA a VII-a

Dornach, 22 aprilie 1921

O redactare viitoare a istoriei va consemna aceste zile ca aparţinând celor mai importante ale istoriei europene. Până acum ați văzut cum din Europa Centrală emană tendința de a renunța la o voință europeană proprie. Se va vedea cum vor evolua lucrurile în continuare, dar, orice s-ar întâmpla, este un act legat, mult mai mult decât cele ce i-au premers în timpul nostru catastrofal, de decizia umană, de acea decizie umană care a decurs din forțele de declin ale civilizației europene. Într-o astfel de zi putem să ne reamintim de acele vremuri din care a rezultat, în cadrul civilizației europene, tot ceea ce am descris în ultimele săptămâni ținând seama de originile lor, care într-o anumită măsură şi-a avut punctul de plecare în secolul al IV-lea d.Ch., descris atât de superficial de istorie, dar care are o implicație atât de profundă în civilizația umanității.

Noi am caracterizat aceste evenimente din anumite perspective. Am spus cum, începând de fapt din secolul al IV-lea d.Ch., a pătruns în civilizația bisericească şi lumească a Occidentului ceea ce s-ar putea numi spiritul juridic total şi care se amplifică apoi din ce în ce mai mult. Am arătat din ce surse au provenit aceste lucruri, dar am atras atenția şi asupra modului în care la mijlocul secolului al XIX-lea civilizația modernă a parcurs o criză mai puțin observată dar care, aşa cum am văzut acum câteva săptămâni, poate fi descrisă chiar şi sub raport anatomo-fiziologic. Sub influența a ceea ce s-a întâmplat la mijlocul secolului al XIX-lea se află tot ce s-a desfăşurat în a doua jumătate a secolului, mai precis în ultima treime a secolului al XIX-lea, şi s-a răspândit apoi în ambele decenii nefericite ale secolului al XX-lea.

Chiar ziua de azi ne dă prilejul să introducem analiza pe care intenționăm s-o realizăm în aceste zile, în modul pe care l-am făcut deja în alte rânduri, dar care este extrem de important din punctul de vedere pe care vreau să-l adopt, în contemplarea unei personalități care, trecând prin evenimente am spune jumătate ca spectator, jumătate ca personalitate tragică, a viețuit într-un mod deosebit de intens forțele de moarte care existau în cadrul civilizației europene în ultima treime a secolului al XIX-lea. Mă refer la *Friedrich Nietzsche* [Nota 33].

Punctul de vedere pe care vreau să-l adopt azi nu urmăreşte analiza personalității lui Nietzsche din perspectivă biografică, ci prezentarea unor aspecte ale ultimei treimi a secolului al XIX-lea folosindu-l pe Nietzsche. Acționarea sa coincide întru totul cu această ultimă treime a secolului al XIX-lea. El este personalitatea care a participat, aş spune cu nerv, cu vibrație fină, la toate curentele spirituale care s-au perindat peste Europa şi este personalitatea care a suferit în modul cel mai tragic din pricina acestor curente, care a resimțit în modul cel mai cutremurător forțele distructive emanate din aceste curente, şi care în final a cedat în contact cu acest tragism, cu aceste spaime.

Se pot trasa, desigur, cele mai diferite linii la acest tablou pe care-l avem în vedere. Să trasăm azi unele dintre ele. Friedrich Nietzsche a trăit într-o casă parohială din Germania de mijloc. El a fost înconjurat în copilărie de ceea ce putem numi îngustimea civilizației. El a fost înconjurat de tot ceea ce se prezintă ipocrit-sentimental, care este totodată autosatisfăcut, arogant şi banal. Autosatisfăcut, arogant, din motivul că se crede purtător al uriaşelor taine ale lumii învesmântate în sentimente superficial fundamentate, banal pentru că aceste sentimente sunt cu adevărat cele mai curente, pătrund în sentimentalismul ipocrit din planul cel mai general uman şi sunt puse în valoare ca şi cum ar fi ceea ce vorbeşte Dumnezeu din pieptul omului.

Nietzsche a provenit din această îngustime a civilizației şi a preluat, tânăr fiind, tot ceea ce poate prelua cel care trece prin formarea gimnazială a prezentului. El a putut doar bănui, prin sita ipocriziei gimnaziale, măreția grecilor. Încă din anii cei mai tineri el s-a adâncit cu toată inima în ceea ce se revarsă din tragismul grecesc al unui *Sofocle* sau al unui *Eschil* [Nota 34], şi-a umplut sufletul cu tot ce se exteriorizează dintr-o plinătate umană greacă într-o anumită cunoaştere a vieții lumii fizic-spirituale şi a vrut să se manifeste ca om deplin în această viețuire totală a întregului lumii, ca fiind o parte izolată, un membru izolat al acesteia. Şi este posibil ca în fața sufletului tânărului Friedrich Nietzsche să fi stat mereu acel mare contrast dintre ceea ce, pe de o parte, prin sentimentalism ipocrit şi autosatisfacție meschină, banală, majoritatea oamenilor moderni numesc realitate, şi, pe de altă parte, strădania spre înalt a tragicilor şi filosofilor greci din vremurile mai vechi. Cu siguranță, sufletul său pendula între această realitate ipocrită şi strădania spre înălțime a spiritului grec, trecând dincolo de orice măsură normal omenească. Şi când a pătruns apoi în sfera erudiției moderne, atunci l-a plictisit mai ales lipsa de spirit şi de artă a acestei erudiții, activitatea pur intelectualistă. Scumpii lui greci, la care simțise în modul cel mai intens năzuința spre înălțimi, îi erau transformați prin ştiința modernă în banalități filologic-formale. El trebuia să se descurce cu aceste banalități filologic-formale, şi astfel a fost cuprins de antipatie față de spiritul originar al intelectualismului contemporan; a fost cuprins de o antipatie profundă față de *Socrate* [Nota 35] şi de străduințele socratice.

Desigur, există părți extraordinare, părți bune ale lui Socrate, există lucruri care pot fi învățate în mod intensiv cu ajutorul lui Socrate. Dar există, pe de o parte, un Socrate aşa cum se afla el cândva în cadrul lumii grecilor, şi un alt Socrate, fantoma care produce fiori, care trece prin descrierea profesorilor de gimnaziu moderni şi a profesorilor universitari. Pe care din ei îl putea cunoaşte Nietzsche, în timp ce îşi observa ambianța? — Numai fantoma înfiorătoare Socrate! Şi aşa a căpătat el antipatie pentru acest Socrate, plecând de la ceea ce a fost cultivat prin socratism în cadrul civilizației europeene. El vedea în Socrate pe cel ce a ucis conceptul de omenie deplină, care în vremea presocratică a străbătut artistic şi filosofic prin civilizația europeană, şi astfel i-a apărut în final un adevăr devenit ipocrit, pustiu, ca fiind ceea ce pe un fundal al existenței cuprinde cu privirea lumea şi din care trebuie să fie elaborat ceea ce vrea să se înalțe, ca strădanie, spre înălțimi, la sferele spirituale ale existenței.

Aceasta el nu o putea vedea în ceva care ar fi țâşnit din strădania de a cunoaşte; el nu o putea vedea decât în ceea ce s-a ivit din acea strădanie care a căpătat un caracter artistic. Atmosfera ipocrită care devenise socratismul în final ne-a parvenit şi ea de la vechii greci ca artă a tragediei. El a văzut-o renăscută într-o oarecare măsură la sfârşitul anilor şaptezeci şi începutul anilor optzeci în ceea ce *Richard Wagner* a vrut să creeze ca tragedie din spiritul muzicii. El a văzut în această dramă muzicală ceva care, ignorându-l pe Socrate, se lega nemijlocit de primul timp grecesc al omului deplin, iar în faţa sa s-au aflat două direcţii artistice: pe de o parte, cea dionisiac-orgiastică, care

din adâncimi indefinibile vrea să-l absoarbă pe om în lume, şi, pe de altă parte, cealaltă direcţie, care treptat şi-a pierdut orice strălucire şi a decăzut în scleroza spirituală absolută a erudiţiei moderne: direcţia apolinică. El se străduia pentru o nouă cultură dionisiacă. Această străduinţă străbate prima sa lucrare, *Naşterea tragediei din spiritul muzicii*. El trebuia să vadă cum ipocritul tipic se năpusteşte imediat împotriva a ceea ce s-a exprimat dintr-o cunoaştere înaripată de fantezie, dintr-o fantezie purtată de cunoaştere. Imediat, s-a mobilizat ipocritul primordial al civilizaţiei moderne, *Wilamowitz* [Nota 36], cel care a devenit apoi lumina universităţii din Berlin, care a îmbrăcat autorii tragici greci într-o haină modernă comună, care a fost apoi infinit admirată de toţi aceia care au pătruns tot atât de adânc în vorba grecească pe cât de străini au rămas de spiritul grec. A avut imediat loc acea ciocnire dintre ceea ce, purtat de spirit, voia să pătrundă pe linia cunoaşterii în tărâmul artei şi ceea ce nu se simte bine în acest spirit al cunoaşterii plin de fantezie, în această cunoaştere purtată de spirit şi care îşi găseşte refugiul în pedanteria ipocrită.

Tot ceea ce sufletul lui Nietzsche a putut vieţui pe marginea acestei opoziţii s-a revărsat în anii şaptezeci în ale sale patru aşa-zise *Contemplări nepotrivite timpului*. Trebuie numai să vezi aceste *Contemplări* în lumina corectă. Desigur, în prima *Contemplare nepotrivită timpului*, foarte cumintele şi destoinicul *David Strauss* [Nota 37] ar fi trebuit să fie conceput ca tipul care este mulţumit cu lucrurile comune care se derulează în lumea modernă. Noi vieţuim aceasta în mod repetat căci, în fond, lucrurile nu s-au îmbunătăţit de atunci, ci s-au înrăutăţit.

Este aproximativ aceeaşi vieţuire pe care o ai când cauţi să dai o înțelegere a lumii plecând de la fundamentele ştiinţei spiritului. Atunci vin tot felul de oameni şi îți spun: Da, poate că tot ce se spune despre un corp eteric, despre un corp astral, despre o evoluţie spirituală sunt corecte, dar chiar dacă toate acestea sunt adevărate, ele nu pot fi dovedite. Însă un lucru poate fi dovedit: doi ori doi fac patru. Şi înainte de orice trebuie discutat cum se împacă această ştiinţă a spiritului de nedovedit cu acest adevăr sigur: doi ori doi fac patru. – Aproximativ acest lucru se aude în prezent în toate tonalităţile – chiar dacă nu în această nuanţă radicală –, că se poate obiecta împotriva a tot ce se spune despre domeniul sufletului şi al spiritului. Ca şi cum cineva s-ar îndoi vreodată că doi ori doi fac patru!

Ipocrizia culturală a timpului modern voia Friedrich Nietzsche s-o atace, vorbind despre David Friedrich Strauss, autorul cărţii *Vechea şi noua credinţă*, scriere de o ipocrizie funciară. El a vrut să arate cât pustiu s-a instalat în jurul spiritualităţii moderne. Trebuie să vă amintiţi fapte trecute importante pentru a vedea cât pustiu s-a instalat în jurul acestei spiritualităţi moderne. Trebuie să vă amintiți că în prima jumătate a secolului al XIX-lea mai existau spirite de foc, ca de exemplu *Rotteck* [Nota 38], care prezenta istoria, chiar dacă într-un mod unilateral liberal, cu o spiritualitate arzătoare. Trebuie să vă amintiți cum în *Istoria* lui Rotteck peste tot trăieşte ceva dintr-un om care, aş spune, deşi puţin într-un mod uscat, totuşi pe deplin uman, voia să introducă în întreaga evoluţie a umanităţii cel puţin atâta spiritualitate câtă raţionalitate există sa. Şi este suficient să pui faţă în faţă cu aceasta pe acei oameni care au apărut apoi şi au spus: A vrea să construieşti prin raţiune structura statului, stările oamenilor nu înseamnă nimic. Trebuie să studiezi timpurile vechi, trebuie să te adânceşti în istorie, trebuie să vezi cum s-au petrecut toate acestea şi să te orientezi după acestea pentru a organiza prezentul.

Acesta este spiritul care în final a produs roade în economia naţională şi în învățătura economiei populare printr-un *Lujo Brentano* [Nota 39]. El a fost spiritul care credea că numai în timpurile vechi se putea întâmpla ceva productiv în evoluţia umanităţii; în prezent, interiorul entităţii umane ar trebui umplut în întregime, ca un sac, cu ceea ce se poate obţine din istorie, astfel încât omul să aibă numai pielea şi puţin din ceea ce se află sub piele, apoi sub acest puţin să fie introdus ceea ce au dat la iveală timpurile vechi, astfel încât el să poată da naştere din sine la vechiul specific grecesc, la vechiul specific german etc. La o autopercepţie a sufletului omenesc, la aceasta nu se reflecta. Istoria a devenit cuvântul de ordine al timpului. Acest lucru l-a scârbit pe Nietzsche cel din anii şaptezeci şi de aceea el a scris cartea *Despre utilitatea şi dezavantajul istoriei pentru viaţă*, în care arată cum se sufocă omul modern sub istorie. Şi el cerea în mod imperativ întoarcerea la productivitate.

Totuşi în el trăia spiritul artisticului. După ce s-a întors spre un om care era „într-o oarecare măsură filosof", spre Wagner, el s-a orientat din nou spre un filosof, spre *Schopenhauer*. În ceea ce trăia în Schopenhauer el vedea un fel de adevăr al spiritului filosofilor, altminteri uscat, prăfuit. El vedea în Schopenhauer un fel de educator al umanităţii moderne, nu unul de felul celui care a fost, ci unul care ar trebui să fie. Şi a scris cartea *Schopenhauer ca educator*, după care a urmat *Richard Wagner la Bayreuth*, oprindu-se încă o dată într-un mod, aş spune, orgiastic asupra modului în care prin artă ar trebui să se producă o înviorare a civilizaţiei moderne.

Este uimitor din ce străfunduri a luat naştere această ultimă carte, *Richard Wagner la Bayreuth*. Friedrich Nietzsche a selectat cu grijă ceea ce mai scrisese în legătură cu acest subiect şi i-a dat apoi drumul în lume sub titlul *Richard Wagner la Bayreuth*. Aproape că-ţi vine să spui că fiecare pagină a cărţii tipărite atunci, în 1876, este urmată de o a doua pagină, care spune cu totul altceva. După ce Bayreuth şi activităţile de aici sunt descrise cu entuziasm, Nietzsche scrie alături o altă pagină plină de percepţii profund tragice privitor la forţele de declin ale civilizaţiei moderne. El nu poate crede ceea ce el însuşi scrisese, că la Bayreuth există puterea aptă să transforme aceste forţe ale declinului în forţe de răsărire. Acest tragism domină în paginile selectate atunci, rămase în manuscris, care au văzut lumina tiparului abia după îmbolnăvirea lui Friedrich Nietzsche. Şi atunci a venit marea lovitură, de fapt în 1876. Această perioadă din viaţa lui Nietzsche s-a terminat tragic, cu durerea legată de forţele de declin din civilizaţia modernă. În anul 1876 îl vedem pe Nietzsche în situaţia în care scârba faţă de forţele de declin este în el mai mare decât dulceaţa forţelor de răsărire pe care le-a văzut la Bayreuth. Acum el este inundat, înainte de orice, de vederea a tot ce a pătruns în civilizaţia modernă ca elemente neadevărate, ca neverosimilitate modernă. Aş spune că acestea i se aglomerează într-o imagine a civilizaţiei moderne. El nu mai poate vedea în această civilizaţie ceva care să se suprapună ca o spiritualitate salvatoare peste ceea ce este spirit ipocrit şi intră în cea de a doua sa epocă, în care opune formei mincinoase în care omul timpului modern se reprezintă pe sine ceea ce el numeşte „preaumanul", despre care acesta nu vrea să aibă o conştienţă, dar care este forma sa adevărată.

Ai vrea să spui: Priviţi la cei care au onorat istoria modernă în felul în care au făcut-o *Savigny* [Nota 40] sau *Lujo Brentano* sau alţi istorici, cum este *Ranke* [Nota 41] etc.; ce fac ei de fapt? În ţesătura spiritului lumii care toarce se prezintă ceva ca fiind adevărat. De ce este prezentat ca fiind adevărat? Pentru că acele spirite care vorbesc despre un astfel de adevăr sunt în realitate neputincioase. Ele contestă spiritul pentru că nu-l au, pentru că nu pot ajunge la el. Ele dictează lumii: Tu aşa trebuie să fii, pentru că le lipseşte lumina pe care trebuie s-o răspândească în lume. Preaomenescul, adică ceea ce a fost îngustat cu totul în limite umane, este ceea ce se organizează şi care este prezentat omenirii ca fiind adevărul absolut. Aceasta trăieşte în Nietzsche începând cu anul 1876, când scrie *Umanul, preaumanul*, *Zorile* şi în final *Ştiinţa veselă*, prin care el, aş spune, se aruncă într-o stare de beţie în natură, pentru a putea ieşi din tot ceea ce-l înconjoară, de fapt.

Există totuşi un sentiment tragic în el. Asupra sa a acţionat nordul german, mai ales nordul european, el a pornit spre voltaireanism plecând de la Schopenhauer, Wagner, iar scrierea *Umanul, preaumanul* îi este dedicată lui Voltaire. El vrea să înnoiască socratismul prin faptul că încearcă să-i insufle viaţă, dar caută adevărul preauman, îngustimea umană dincolo de minciuna civilizaţiei moderne. El vrea să obţină spiritul din această îngustime umană. El nu o găseşte dincolo de ceea ce au produs oamenii în timpul mai apropiat. El crede că-l găseşte printr-o aruncare-de-sine în stare de beţie în natură. Şi aceasta a încercat el să trăiască prin plecarea în timpul concediilor în sud, pentru a uita, sub soarele cald şi sub cerul albastru, ceea ce au produs oamenii în vremurile mai noi. Acest a-se-arunca în stare de beţie în natură se află ca sentiment, ca ton fundamental în *Zorile* şi în *Ştiinţa veselă*. Vesel nu a devenit prin acestea; a rămas tragic. Şi găsim aici o simţire

uimitoare. Ea ne întâmpină mai ales când vedem că include această simţire în lirică şi auzim de la el:

> Ciorile ţipă
> Şi zboară vâjâind în stol spre oraş:
> În curând va ninge, –
> Bine de cel ce acum mai are patrie! [Nota 42]

Nici el nu are patrie: „Zboară pasăre, fornăie-ţi cântecul în ţipătul păsării de pustiu". El nu are patrie; îşi apare lui însuşi ca şi cum ciorile ţipă în jurul său, ca şi cum ar fi fugit mereu din Germania spre Italia. Dar imediat se observă că nu poate rămâne în această dispoziţie sufletească; există aforisme în care Nietzsche se apără împotriva faptului că ar putea fi luată prea în serios dispoziţia sa sufletească: „Ciorile ţipă şi zboară vâjâind în stol spre oraş". El nu vrea să fie luat drept omul tragic, el vrea să râdă de tot ce s-a întâmplat în civilizaţia modernă. Aşa cum am spus, citiţi cele câteva rânduri care urmează în ediţia actuală Nietzsche după această poezie. Vedem cum în Nietzsche există, în această ultimă treime a secolului al XIX-lea, un spirit predestinat să părăsească tot ce au produs oamenii civilizaţiei moderne, să fugă de tot ce a produs arta, ştiinţa, cunoaşterea, pentru a găsi ceva primordial, pentru a găsi zei noi şi a distruge vechii idoli.

Îți vine să spui că timpul i-a produs acestui spirit răni prea adânci ca să se poată vindeca şi ca din aceste răni să fi ieşit ceva nou, productiv. Din aceste răni ţâşnesc creaţii lipsite de conţinut, idei lipsite de conţinut; dintr-o lirică sângerândă răsare „supraomul". Este imposibil pentru Nietzsche cel din ultima treime a secolului al XIX-lea să poată ajunge la om plecând de la ştiinţa naturii care l-a desfiinţat pe om, de la sociologia şi de la viaţa socială a secolului trecut care posedă maşinile dar nu şi omul, ci numai omul care stă alături de maşină. În locul unei „ştiințe oculte" apare „supraomul" abstract, sufocant liric, supraîncălzit liric, bolnăvicios, crispat, trecând prin faţa sufletului său ca viziuni, în *Zarathustra*, în viziuni care ating parţial cele mai profunde părţi ale fiinţei umane, dar care sună întotdeauna dizarmonic, scoţând din sine dizarmonia. Şi după aceea cealaltă negaţie sau, de fapt, idee lipsită de conţinut. Viaţa dintre naşterea şi moartea omului nu poate fi înțeleasă dacă nu este gândită în acelaşi timp în extensie, depăşind o singură viaţă pământească. Cel care are cu adevărat un simţ pentru a cuprinde viaţa dintre naştere şi moarte, cel care o percepe cu un sentiment adânc şi cu un lirism asemănător cu cel cu care a perceput-o Friedrich Nietzsche, acela presupune că această viaţă nu poate fi înțeleasă ca fiind un unicat; ea trebuie să fie abordată în evoluţia sa de-a lungul a mai multor vieţi.— Dar pe cât de puţin putea conferi Nietzsche un conţinut omului, fapt pentru care a ajuns la „supraom", în mod crispat, tot pe atât de puţin putea el să dea un conţinut vieţilor terestre repetate. El a golit de conţinut aceste vieţi, care au devenit ideea seacă a revenirii aceluiaşi lucru, a reîntoarcerii aceluiaşi lucru. Gândiţi-vă ce ne poate apărea în faţa ochilor în vieţile terestre repetate, care în karma sunt legate cu o rostogolire de destin puternică, cum una din vieţi revarsă în cealaltă conţinut, şi gândiţi-vă acum la aceste vieţi golite de orice conţinut, până la stadiul de trup împăiat, şi că veşnica revenire a aceluiaşi lucru se află aici, caricatura încorporărilor terestre repetate.

Imposibilitate de a străbate prin ceea ce conferă confesiunile moderne imaginii Misteriului de pe Golgota, astfel îi apare lui Nietzsche ceea ce ar fi putut să i se deschidă prin creştinism! Este imposibil, cu concepţiile confesionale care au luat naştere începând din secolul al IV-lea încoace, de a pătrunde până la imaginea a ceea ce s-a întâmplat la începutul calendarului nostru în Palestina. Dar Nietzsche era pătruns de necesitatea adevărului. Preaumanul se arătase în formă tristă în faţa sufletului său. El nu voia să consimtă la minciuna civilizaţiei moderne; el nu voia să se lase dus de nas de o imagine a Misteriului de pe Golgota aşa cum o prezintă lumii adversarii creştinismului de felul lui *Adolf Harnack* [Nota 43], într-un mod absolut mincinos. El voia să recunoască adevărul chiar în minciuna care era prezentă ca fiind datul adevărat. De aici se trage distorsionarea Misteriului de pe Golgota din *Antichrist*. În *Antichrist* el a oferit imaginea pe care trebuie s-o prezinţi când te dezvolţi plecând de la reprezentarea confesională modernă şi când, în loc de a minţi, vrei să spui adevărul existent în această reprezentare, dar în acelaşi timp nu poţi răzbate, prin ceea ce este cunoaşterea modernă, la ceea ce există adevărat în Misteriul de pe Golgota.

Cam aceasta era starea lui Nietzsche în anii 1886,1887. El abandonase tot ce oferea cunoaşterea modernă a civilizaţiei şi trecuse la negarea omului în „supraom", pentru că nu putuse extrage omul din cunoaşterea modernă, care îl eliminase din domeniul ei. Din simţirea pe care o avea faţă de unica viaţă terestră el a obţinut presupunerea vieţilor terestre repetate, dar cunoaşterea modernă nu-i putea oferi un conţinut pentru aceasta. În felul acesta, în faţa sufletului său nu mai exista niciun conţinut, ci numai rostogolirea permanentă, formală în veşnică repetare şi caricatura Misteriului de pe Golgota aşa cum o descrie în *Antichristul* său, pentru că nu există nicio altă cale atunci când vrei să obţii adevărul plecând de la ceea ce oferă teologia modernă privitor la Misteriul de pe Golgota.

Despre creştinismul noii teologii el putuse citi câte ceva în scrierile teologului din Basel, *Overbeck* [Nota 44]. Faptul că această teologie nu este creştină trebuia să fie dovedit de scrierile lui Overbeck despre teologia modernă. Tot ceea ce trăieşte în creştinismul modern ca necreştin a sălăşluit adânc în sufletul lui Nietzsche. Prin această lipsă de perspectivă a cunoaşterii moderne i-a fost luată perspectiva reală a ceea ce este produs de o viaţă pentru cealaltă şi astfel s-a născut gândul lipsit de conţinut al reîntoarcerii aceluiaşi lucru. Lui Nietzsche i-a fost luat impulsul creştin şi în faţa ochilor i-a apărut neverosimilul timpului modern, astfel încât el nu mai putea crede nici în verosimilul artei. Şi este tragic că din sufletul său se dezvoltă aforisme ca acesta: „Şi poeţii mint prea mult...". Oricum poeţii şi artiştii civilizaţiei umane celei mai noi au minţit şi mint prea mult. Ceea ce civilizaţia modernă posedă cel mai puţin este spiritul adevărului.

Nietzsche a năzuit şi s-a luptat pentru acest spirit al adevărului, care poate fi adus în faţa oamenilor numai de cel care poate da un alt sens acestei vieţi terestre decât reîntoarcerea aceleiaşi realităţi. El a fost însetat, dintr-un simţ al adevărului, după adevărata siluetă a celui care a umblat peste câmpiile Palestinei, iar în cadrul teologiei moderne şi al creştinismului modern nu a găsit decât caricatura acesteia. El s-a epuizat în contact cu toate acestea. Şi astfel, personalitatea lui Friedrich Nietzsche este expresia frângerii spiritului care năzuieşte după adevăr în cadrul neverosimilului care a fost cultivat începând cu mijlocul secolului al XIX-lea. Acest neverosimil a fost cultivat cu atâta forţă, încât oamenii nici măcar nu bănuiesc cât de adânc sunt ei încurcați în plasele acestui neverosimil şi nici nu se mai gândesc la modul în care ar trebui să pună în locul neverosimilului verosimilul. Dar ştiința spiritului de orientare antroposofică nu poate exista decât dacă eşti conştient de faptul că acest sentiment de bază, punerea adevărului în locul neverosimilului, trebuie să străbată sufletul nostru. Civilizația modernă a evoluat în spiritul neverosimilului, iar cu spiritul neverosimilului – acest lucru se poate prezenta ca un exemplu – ştiința spiritului de orientare antroposofică are cel mai mult de luptat. Iar acum situația este astfel că, așa cum am spus aici și în încheierea ultimelor mele considerații [Nota 45], noi ne aflăm într-o criză profundă și în ceea ce privește ştiința spiritului de orientare antroposofică, şi ne-ar trebui foarte mult să se acționeze dintr-un entuziasm al adevărului, să se acționeze în mod intens. Deoarece prin ceea ce se întâmplă în fiecare oră şi zi iese în evidenţă acel lucru de care suferă civilizația noastră, care o va distruge dacă nu se va lua o inițiativă corespunzătoare.

În ultimul număr al unui săptămânal care este expresia unei păreri oficiale vedem făcându-se valuri împotriva politicii lui Simon. Este de la sine înţeles că ştiința spiritului de orientare antroposofică are tot atât de puţin de-a face cu politica lui Simon ca şi „tripartiția". Dar dintr-un spirit profund al neverosimilului azi sunt puse laolaltă ştiința spiritului de orientare antroposofică şi politica lui Simon. Se ştie ce se poate obține prin astfel de procedee. Când citeşti o propoziție ca aceasta, prin care se dorește caracterizarea lui Simon: „El este elevul preferat al teosofului Steiner, care i-a prorocit un mare viitor, el se sprijină puternic pe evanghelia tripartiției, dar, prin locul său de baştină, Wuppertal, el este şi un creştin cucernic", îți dai seama că este vorba despre o minciună.

Asta este, câte cuvinte atâtea minciuni! Eu nu spun: Câte propoziții, atâtea minciuni, ci spun în mod cât se poate de conştient: Câte cuvinte, atâtea mari minciuni – cu excepția ultimei propoziții; primele propoziții sunt mincinoase în fiecare cuvânt: „El este elevul preferat al teosofului Steiner, care i-a prorocit un mare viitor, el se sprijină puternic pe evanghelia tripartiţiei" – totul este desigur minciună! – „dar, prin locul său de baştină, Wuppertal, el este şi un creştin cucernic".

Prin această ultimă propoziție se adaugă minciunii şi paralizia totală. Imaginați-vă ce creatură ar lua naştere, dacă ar putea lua naştere, din faptul că un oarecare ar deveni elevul meu preferat, că eu i-aş prorocі acestuia un mare viitor, că el s-ar sprijini pe „evanghelia tripartiției" şi că, în sensul oamenilor integri din Wuppertal, el ar fi un creştin cucernic! Imaginați-vă această plăsmuire a unui om! Aceasta este însă civilizația de azi, este, oricât ar părea el de neînțeles, un simptom clar al civilizației moderne.

Aceia care polemizează cu astfel de lucruri polemizează cu o minciună şi cu paralizie de acelaşi tip. Şi ceilalți observă deloc ce fel de plăsmuiri ciudate „le apar ca prin vrajă în fața ochilor lor proşti", scuzați-mă, nu fac decât să citez ceea ce spun gnomii într-una din dramele-misterii ale mele [Nota 46]. Ei nici nu observă ceea ce se prezintă în fața ochilor lor, să spunem, de această dată „inteligenți" – aşa cum este înțeleasă inteligența de noua civilizație. În prezent, se acceptă efectiv orice, pentru că lipseşte sentimentul şi entuziasmul pentru punerea în valoare a adevărului şi a verosimilului în contextul unei civilizații neadevărate şi neverosimile.

Dacă nu se iau în serios aceste lucruri nu se poate merge mai departe. În zilele acestea trebuie să apară clar în fața sufletelor oamenilor că Europa vrea să sape groapa propriei civilizații şi să apeleze la ceva extraeuropean pentru ca deasupra mormântului acoperit al vechii civilizații şi deasupra deja închisului mormânt al goetheanismului să se înalțe cu totul altceva. Acum se va vedea dacă poate apărea ceva nou care să preia cu adevărat forțele de răsărire, care să găsească omul, care să găsească viețile terestre repetate ca fiind singurul impuls al gândului eternității, care să găsească adevăratul Misteriu de pe Golgota ca fiind impulsul corect, creştinismul, spre deosebire de tot ceea ce apare pe acest tărâm ca fiind neadevăr şi neverosimil.

Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂŢII

GA 204

CONFERINŢA a VIII-a

Dornach, 23 aprilie 1921

Azi va trebui să aduc în atenţia dumneavoastră un aspect aparent mai îndepărtat, care însă împreună cu cele spuse ieri şi cu cele ce voi spune mâine se vor închega totuşi într-un tot. Am menţionat şi alteori că omul, când parcurge cu privirea evoluţia omenirii, pleacă de la concepţia că, de fapt, structura generală a vieţii sufleteşti, în măsura în care există o evoluţie umană care poate fi urmărită istoric şi preistoric, a rămas în esenţă aceeaşi. Dar ceea ce se crede nu corespunde nicidecum faptelor. Este, oricum, greu de urmărit metamorfozele succesive ale evoluţiei vieţii sufleteşti umane când eşti în situaţia de a percepe numai faptele transmise istoric prin documente. Dacă totuşi poţi privi retrospectiv mai departe decât merg aceste fapte, atunci şi cele transmise istoric se prezintă într-o altă lumină, şi se înţelege că structura sufletească umană nu a fost întotdeauna aşa cum este azi sau cum era în vremurile care pot fi cuprinse cu privirea numai prin date exterioare. Se crede, înainte de orice: Ei da, omul dispune în prezent, de exemplu, de ceva cum este geometria sau aritmetica, fiind în esenţă învăţătura despre numărat, şi mai deţine arta cântăritului, a stabilirii greutăţii. Se fac reprezentări despre ce înseamnă a măsura, despre ce este o măsură. Se fac reprezentări despre felul în care se numără şi despre cum se cântăresc lucrurile în prezent, şi se gândeşte: Cu siguranţă că în vremurile în care oamenii erau, conform părerilor de azi, încă foarte copilăroşi, ei nu puteau să măsoare, să numere sau să calculeze. Dar de când se pot face aceste lucruri, de atunci acestea se practică aproximativ în acelaşi fel ca astăzi.

Noi trebuie să ne formăm reprezentări precise despre măsură, număr şi greutate, înainte de a pătrunde în aspectul istoric al omenirii. Doar ştiţi, şi conform cu cele transmise exterior, că în şcoala pitagoreică domneau cu privire la numere unele concepţii întru câtva diferite de cele de azi. Pitagoreicii, aşa cum ştiţi, aveau anumite reprezentări legate de număr – unu, doi, trei, patru etc. –, aveau reprezentări foarte precise legate de numerele pare şi de cele impare. Pe scurt, ei vorbeau despre număr într-un mod calitativ, nu numai cantitativ.

Dacă cercetăm cu ajutorul ştiinţei spiritului ce se află la baza acestor aspecte, ajungem la recunoaşterea faptului că ceea ce era prezent în şcoala pitagoreică, care oricum era şi ea un fel de şcoală ocultă, nu era decât ultimul ecou al unei înţelepciuni a numărului care îşi avea originile în timpuri străvechi, despre care nu s-au păstrat decât tradiţii. Iar ceea ce ni se spune despre *Pitagora* ţine de o învăţătură străveche a numerelor aflată în declin. Când urmărim problema cu ajutorul ştiinţei spiritului ajungem la reprezentări cu privire la măsură, număr şi greutate esenţial diferite de cele actuale. Dar, aşa cum am spus, chiar dacă aceasta ar putea să creeze unora dintre dumeavoastră unele neînţelegeri, trebuie să putem clarifica cum stăm în prezent cu aceste noţiuni de măsurare, numărare şi cântărire.

Cum măsurăm noi? Putem avea numai *o* măsură, şi această măsură trebuie să fie într-un fel acceptată. Noi nu putem spune că o anumită măsură, să luăm ca exemplu metrul, este determinată în mod absolut. Ea este acceptată, determinată ca fiind o anumită parte a sfertului nordic al meridianului terestru care trece prin Paris, dar nici această parte, a zecea milioana parte, nu este conţinută exact în acel metru de bază din bronz care se află la Paris cu titlul de metru-etalon. Dar el este acceptat. Se doreşte să se plece de la o anumită măsură precisă şi se măsoară cu acesta şi alte lungimi sau chiar suprafeţe, formându-se din măsura lungimii o măsură a pătratului. Dar ceea ce se obţine cu privire la obiectul măsurat se raportează la ceva total arbitrar, la ceva acceptat cândva. Este important să ne lămurim asupra faptului că este vorba de o măsură arbitrară, astfel încât atunci când măsurăm obţinem numai raportarea unei mărimi oarecare la această măsură acceptată arbitrar.

Aşa cum trăim în prezent în existenţa noastră abstractă, tot aşa şi numărăm „unu", „doi", „trei"; când numărăm mere, când numărăm oameni, când numărăm cai, când numărăm scaune este indiferent pentru ce spunem „unu". Noi avem propriul nostru mod de numărare pentru toate lucrurile pe care le numărăm şi care ca unitate formează ceva închis în sine.

Observaţi că atunci când măsurăm noi punem la bază o unitate de măsură arbitrară; la această unitate de măsură arbitrară raportăm apoi totul. Această unitate de măsură este aici; ea poate chiar să fie reprezentată în mod asemănător unui obiect, unui lucru. Unitatea ca număr nu poate fi reprezentată într-un mod asemănător unui obiect. Unitatea ca număr este ceva total abstract, este ceva ce se aplică la orice. Nu are importanţă dacă numărăm ani, oameni sau stele, noi suntem conduşi într-un plan total abstract, în care nu se subînţelege niciun adevăr, pentru că toate adevărurile pot fi presupuse şi niciun adevăr nu poate fi presupus. Când punem la bază, aritmetic, unitatea, dispare şi puţina afinitate cu obiectul pe care o mai avem când măsurăm. Şi mai ales în cazul cântăririi nu cuprindem cu privirea deloc ceea ce punem la bază. Aici, istoria ne scapă mai mult decât în cazul numărului. În cazul numărului, cel puţin când numărăm scaune şi spunem „unu", „doi", „trei", acel scaun se află în faţa noastră ca unitate. În cazul unui cântar, punem pe un talger o greutate – greutatea în sine nu reprezintă nimic, dacă nu este atrasă de Pământ, cum spunem noi –, iar ceea ce cântărim este egal cu greutatea greutăţii. Dar în acest caz nu mai suntem singuri; suntem împreună cu întregul Pământ. Lucrul la care raportăm se află în afara domeniului pe care-l cuprindem cu privirea. Când spunem că ceva cântăreşte cinci kilograme, ajungem într-o abstracţiune totală. Gândiţi-vă la reprezentarea pe care o aveţi când spuneţi că ceva cântăreşte cinci kilograme; puneţi o greutate de cinci kilograme pe un talger al cântarului, dar o greutate de cinci kilograme în sine nu reprezintă nimic! Nu este o proprietate a obiectului. Când spun: un scaun, cel puţin acest „unu" este ceva inclus în scaun; dar cele cinci kilograme trebuie să se raporteze la întregul Pământ. Aveţi aici ceva care are o relaţie cu ceva ce dumneavoastră nu cuprindeţi cu privirea, cu întregul corp terestru. Şi când trebuie apoi să cântăriţi celălalt lucru de pe talger, cele cinci kilograme, aveţi din nou ceva care vă scapă total, care aparţine unui întreg care este mai puţin decât o abstracţiune.

Să ne referim la număr. În vremea mai veche – şi în acest caz suntem purtaţi înapoi până în a doua epocă postatlanteeană –, în a doua epocă postatlanteeană, întreaga gândire despre număr era cu totul altfel condusă decât în prezent. Atunci, oamenii aveau efectiv reprezentări despre „unu", despre „doi", despre „trei". Pentru noi, doi nu reprezintă nimic altceva decât prezenţa de două ori a unităţii, „trei" este prezenţa de trei ori a unităţii şi „patru" prezenţa de patru ori a unităţii. Şi aşa continuăm să numărăm, adăugând de fiecare dată unitatea „unu", aşadar repetăm aceeaşi acţiune a gândirii. Noi o putem repeta la nesfârşit.

Acest lucru nu se întâmpla în cea de a doua epocă postatlanteeană. Atunci între doi şi trei se simţea o deosebire, pe care în prezent nu o percepem decât între obiecte. În trei se simţea ceva esenţial diferit de ceea ce se simţea în doi, nu numai simplul fapt că s-a adăugat unitatea. În trei se simţea că cele trei obiecte se raportează unele la celelalte, în doi că cele două obiecte se află alături fără să se raporteze unul la altul. Această indiferenţă în juxtapunere se gândea când se spunea „doi". În trei nu se simţea ceva alăturat în mod indiferent, ci se reprezenta numai ceva în strânsă legătură, raportându-se unul la altul. Despre doi îşi puteau reprezenta că unul merge la stânga, celălalt la dreapta. Despre trei aceasta nu se putea imagina. Despre trei se reprezenta întotdeauna: dacă dispare unu, ceilalţi doi nu mai sunt ce au fost mai înainte, căci acum avem de-a face cu o existenţă indiferentă.

Un mod de calcul ca cel de astăzi, calculul elementar, care se bazează pe repetarea aceleiaşi acţiuni, nu exista în acele timpuri vechi. Abia în prezent suntem reintroduşi, prin ştiinţa spiritului, în aspectul calitativ al numărului.

Vă pot ilustra aceasta printr-un exemplu pe care-l cunoaşteţi de multă vreme, astfel încât veţi vedea că nu este de ajuns să adaugi unu la unu etc., ci trebuie să te afunzi cu numărul în existenţă conform cu adevărul. Pentru ca să vă faceţi o reprezentare, aş spune cea mai elementară, despre acest aspect, parcurgeţi împreună cu mine cele ce urmează. În ***Teosofia*** mea, găsiţi descrise diferitele mădulare ale omului:

1. Corpul fizic
2. Corpul eteric
3. Corpul astral
4. Sufletul senzației
5. Sufletul raţiunii sau afectivităţii
6. Sufletul conştienţei
7. Sinea spirituală
8. Spiritul vieţii
9. Omul-spirit.

Dar a pune în acest fel laolaltă aceste mădulare înseamnă să le enumeri în mod abstract, nu înseamnă a te cufunda în adevăr. Nu poţi număra în felul acesta: 1. corp fizic; 2. corp eteric; 3. corp astral; 4. sufletul senzaţiei etc.; nu poţi număra în felul acesta când vrei să evidenţiezi entitatea umană, când priveşti omul potrivit adevărului său. Efectiv, trebuie gândit astfel: corpul fizic se delimitează ca fiind ceva care este un lucru închis în sine, la fel şi corpul eteric; corpul astral însă, la care ne referim ca la un al treilea component, nu este ceva închis în sine şi nu-i putem adăuga, în cazul omului real, pur şi simplu sufletul senzaţiei, ci corpul astral şi sufletul senzaţiei trebuie să le asociem în mod necondiţionat; prin faptul că trecem de la unu la doi, la trei, noi putem enumera în mod real, nu putem găsi în trei o simplă juxtapunere.

Ceea ce se formează în om ca fiind „corp astral" şi „suflet al senzaţiei", care acţionează unul în celălalt, este în mod abstract, simplu, un al treilea; dar prin faptul că în această realitate trecem la un al treilea element nu putem adăuga pur şi simplu la primele două un al treilea, ci trebuie să ne fie clar că acest al treilea este în sine altceva decât primele două.

Apoi ajungem la numărarea celui de al patrulea, care este, de fapt, al cincilea, apoi numărăm în omul actual în mod asociat pe al şaselea şi pe al şaptelea, astfel încât avem, aşa cum găsiţi consemnat şi în ***Teosofia*** mea, trei, patru, cinci, şase, şapte mădulare adevărate, care însă, când sunt enumerate în mod abstract, sunt nouă:

1 1. Corpul fizic
2 2. Corpul eteric
3 { 3. Corpul astral
4. Sufletul senzației
4 5. Sufletul raţiunii sau afectivităţii
5 { 6. Sufletul conştienţei
7. Sinea spirituală
6 8. Spiritul vieţii
7 9. Omul-spirit.

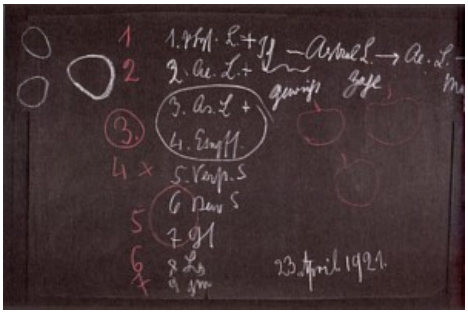

Planșa 3

[măreşte imaginea]

Din realitate învăţăm să spunem: Dacă procedăm după regula număratului, prin faptul că un mădular este al treilea (vezi alcătuirea de mai sus, 3) el este altceva. Desigur, în prezent, pentru că suntem obişnuiţi să gândim în mod abstrat despre cifre, trebuie să intuim aceasta, pentru că este un aspect îndepărtat de conştienţa noastră obişnuită. Dar în prima şi cea de a doua epocă postatlănteeană nimănui nu-i trecea prin cap să-şi reprezinte, la înaintarea în şirul numerelor, adăugarea indiferentă a unuia la celălalt, ci atunci când se trecea de la doi la trei se trăia ceva asemănător cu ceea ce trăim când trecem de la doi la trei (vezi alcătuirea de mai sus). În prezent, putem chiar simţi aceasta, încă nu o simţim legat de număr ca, în acele vremuri vechi, când se vorbea despre numere în relaţiile lor reciproce. Astfel, se simţea, de exemplu, că ceea ce este prezent ca doi are ceva deschis spre lume, nu are nimic închis; ceea ce este prezent ca trei, ca trei adevărat, este ceva închis. Veţi spune că trebuie făcută o deosebire în funcţie de ce numărăm. Dacă am număra un bărbat, o femeie, un copil, atunci bărbatul şi femeia reprezintă o doime neînchisă faţă de lume; în copil cercul se închide, formează un întreg. Dacă am număra mere, nu s-ar putea în niciun caz spune că trei mere sunt mai închise decât două mere. Da, ceea ce este în afară era resimțit doar așa, dar numărul nu era resimțit așa; numărul era resimţit cu totul altfel.

Ştiţi probabil că anumite neamuri care aparţin populaţiei originare numără pe degete, în timp ce compară numărul obiectelor exterioare cu degetele lor, astfel încât pot spune, dacă au în faţă trei mere, că acest lucru este egal cu trei degete.

Dar atunci nu ar fi spus: Unu, doi, trei – desigur în limba corespunzătoare – policarul (degetul mare), arătătorul, degetul mijlociu. – Acolo în lumea de afară nu avem nimic definit; dar în ceea ce reprezintă interior ceea ce este afară avem ceva foarte definit, căci cele trei degete sunt diferite între ele. Ca omenire a celei de a cincea epoci postatlanteene noi am adus lucrurile atât de departe – în esență, era deja așa în cea de a patra epocă –, încât nu mai avem nevoie să spunem: policar, arătător, mijlociu, ci spunem: unu, doi, trei. – Geniul limbii nu mai este luat în seamă. Căci, dacă aţi asculta limba, v-aţi spune din pură simțire: *„Eins, entzwei"* (unu, rupt în două bucăți) – adică despărţit. În limbă încă se mai află aceasta. Când spuneţi însă: *„Drei"* (trei), şi mai aveţi un simţ al sunetelor, atunci aveţi ceva care este închis. Trei trebuie de fapt gândit – dacă gândeşti corect – ca aşezaţi într-un cerc şi aparţinând unul de altul. Doi: în două bucăți; trei: închis în sine. Geniul limbii mai deţine încă acest lucru.

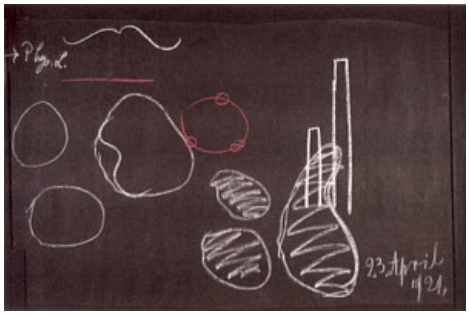

Planșa 4

[măreşte imaginea]

Aşa cum am spus, noi am dus lucrurile „atât de minunat de departe", încât putem adăuga în mod abstract o unitate la cealaltă, şi gândi: Acesta este doi, acesta este unu; în cazul lui trei am mai adăugat unu etc.

Dar, de fapt, de ce putem noi număra? În realitate nu o facem altfel decât o fac sălbaticii, numai că sălbaticii o făceau cu cele cinci degete ale lor, cu cele cinci degete fizice ale lor. Şi noi numărăm, numai că numărăm cu degetele corpului nostru eteric şi nu mai stim aceasta. Aceasta se petrece în subconştient, acolo abstractizăm noi. Căci acela prin care numărăm este de fapt corpul eteric, iar un număr nu este în realitate nimic altceva decât o comparare cu ceea ce este în noi. Întreaga aritmetică este în noi, şi am născut-o în noi prin corpul nostru astral, astfel încât ea vine de fapt din corpul nostru astral şi cele zece degete ale noastre sunt numai amprenta acestui astral şi ale etericului. Şi numai de aceste două elemente se foloseşte degetul exterior, în timp ce noi, atunci când calculăm, exprimăm în corpul eteric ceea ce determină inspiraţia numărului prin corpul astral și apoi numărăm prin corpul eteric, cu care de altfel gândim. Aşa încât putem spune: Exterior, în prezent, număratul este pentru noi ceva foarte abstract, interior este în corelaţie – şi este foarte intreresant de urmărit la diverse popoare diferitele metode de numărare, după numărul zece, sistemul zecimal, sau după numărul douisprezece, cum sunt acestea corelate cu constituţiile diferite ale etericului şi ale astralului –, interior faptul că noi numărăm este corelat cu aceea că în primul rând noi înşine suntem număraţi, noi suntem număraţi din ființa lumii şi ordonaţi după număr. Numărul este înnăscut în noi, întreţesut în noi de întregul Universului. În afară, numerele ne devin treptat tot mai indiferente, în noi ele nu sunt totuna, fiecare număr îşi are calitatea sa. Încercaţi să eliminaţi numerele din Univers şi să vedeți ce s-ar modela conform numărului, dacă s-ar alătura pur şi simplu unul lângă altul. Cum ar arăra mâna dumneavoastră, dacă degetului mare i s-ar adăuga pur şi simplu următorul element ca unitate identică, şi tot aşa mai departe: aţi avea cinci degete mari la o mână, iar la cealaltă mână alte cinci degete mari! – Aceasta ar corespunde număratului abstract.

Spiritele Universului nu numără în felul acesta. Ele modelează după număr, în sensul în care mai de mult erau legate de număr, după cum am spus, încă în prima şi a doua epocă postatlanteeană. Dezvoltarea numărului abstract din reprezentarea numericului, a măsurii numericului, s-a realizat abia în cursul evoluţiei umanităţii. Şi trebuie să ne fie clar că are o mare importanţă când din misteriile vechi ni se transmite: Zeii l-au făcut pe om după număr. – Lumea este înţesată de număr, aceasta înseamnă că totul se formează după număr, şi omul este modelat după număr, astfel încât număratul nostru nu era prezent în acele vechi timpuri, dar în calităţile numărului exista o gândire în imagini.

Dar să ne întoarcem în timpurile vechi, până în prima, a doua epocă postatlanteeană, după cum am spus, în cea protoindiană, cea protopersană, în care număratul în sensul nostru nu era posibil, în care de cuvântul doi se lega cu totul altceva decât de două ori unu, de cuvântul trei cu totul altceva decât doi şi cu unu etc.

Structura sufletească umană s-a schimbat în cursul timpului într-un mod considerabil. Dacă abordăm perioada mai târzie, care este cea de a treia perioadă postatlanteeană, vom vedea că măsurarea era cu totul altceva. În prezent, noi măsurăm prin acceptarea unei unităţi de măsură arbitrară. La o asemenea unitate de măsură încă nu se gândea în cea de a treia epocă postatlanteeană, ci se avea în vedere ceva de natura imaginii. Vă va deveni poate clar ce se avea în vedere, dacă ne uităm la cele două coloane din desenul alăturat. Dacă percepem în mod abstract, spunem că cea de a doua coloană este de două ori mai mare ca prima; am măsurat-o cu ajutorul primeia. – Dar aceasta este o prezentare abstractă.

(Planșa 4)

Prezentat în mod concret, lucrul acesta se poate interpreta după cum urmează: prima coloană o simţim slabă faţă de cea de-a doua; simţim că ea trebuie să crească, şi după ce creşte simţim că ea este ceva deosebit. Ea a folosit atâta forţă pentru această creştere, încât are acum o putere prin care se poate comporta în cele două părţi compomenete ale ei, în aşa fel încât cele două sunt la fel de puternice. Şi se poate simţi aici ceva calitativ. Se poate spune: Am aici o formaţiune, eu o măsor cu ajutorul celeilalte şi obţin astfel simetria; mi se lărgeşte noţiunea de măsură, ea intră în imagine.

Pe această cale obţinem o reprezentare despre faptul că măsura are efectiv de-a face cu ceea ce în prezent simţim încă foarte vag, atunci când vorbim despre potrivit, moderat, cumpătat (în 1. germană = *mässig* şi *massvoll*, cuvinte care au aceeaşi rădăcină ca şi măsura = *das Mass – n. tr.*), situaţie în care nu avem în vedere măsuratul. Să alegem următorul exemplu: când cineva ingurgitează un fel de mâncare într-o anumită cantitate, putem spune că a mâncat cu măsură, fără s-o fi măsurat. Un alt lucru îl găsim că este fără măsură. Dar în acest caz nu măsurăm nimic, nu comparăm măsurând stomacul cu ceea ce intră în el etc. Nici nu măsurăm mai întâi bucata de carne şi apoi o mâncăm, nu o măsurăm după mărimea omului, ci avem în vedere ceva calitativ atunci când vorbim despre cu măsură şi fără măsură etc. – Ajungem astfel la ceva care nu este foarte deosebit de ceea ce numim în prezent măsură, dar care arată totuşi că în prezent prin măsură înțelegem ceva abstract, înțelegem „conținerea unității de măsură într-o anumită mărime", în timp ce mai demult se înțelegea ceva care era legat calitativ de obiecte. Înainte de orice, oamenii simțeau fiecare membru separat al omului în raport cu întegul om, fără a gândi prin aceasta la vreo unitate. Şi din această înțelegere ne-a mai rămas o urmă prin faptul că în calitate de artişti ne repugnă să facem orice fel de măsurători;

când, în calitate de artişti, trebuie să măsurăm cu adevărata unitate de măsură pentru ca nasul să nu fie prea lung sau prea scurt, acest fapt este neartistic. Artistic este numai când o anumită parte a organismului are mărimea pe care trebuie s-o aibă în mod real. Aşadar, nici aici nu este vorba de un fenomen abstract, ci de ceva ce este legat de imagistic. În sfârşit, dacă luaţi în considerare acea relaţie de măsurare care mai joacă în prezent un anumit rol, aşa-numita secţiune de aur, aceasta nu este dependentă de măsurare, ci de ceva calitativ: partea mai mică se comportă faţă de cea mijlocie aşa cum se comportă cea mijlocie faţă de cea mare. Partea cea mică poate fi oricât de mare, trebuie numai să se afle faţă de cea mijlocie în acelaşi raport în care se află cea mijlocie faţă de cea mare. Nu avem în vedere o unitate de măsură, ci ceva care se raportează la altceva, şi totuşi vorbim de măsura şi de măsurabilul care se exprimă în Secţiunea de aur. Nu putem pune în niciun caz la baza Secţiunii de aur ceea ce ar fi unitatea de măsură în sens abstract, aşa cum facem de obicei. Putem deci conchide: Parcurgând epocile, vedem că în cea de a patra epocă postatlanteeană, cea greco-latină, modul intuitiv de a simţi măsura se transformă în măsurătoare abstractă. În cea de a treia epocă de cultură, relaţiile dintre măsuri erau aşa cum le simţim în prezent când percepem Secţiunea de aur. Iar numărătoarea noastră abstractă derivă, pe măsură ce privim retrospectiv spre vremurile vechi, din vieţuirea calităţii interioare a numărului.

În ce priveşte greutatea, omul actual este departe, înspăimântător de departe, de vieţuirea greutăţii pe care o aveau oamenii în prima epocă postatlanteeană. Este suficient să vă amintiţi un fenomen foarte cunoscut, pe care cu siguranţă l-aţi trăit cei mai mulţi dintre dumneavoastră atunci când vă gândiţi la atletul care ridică greutăţi foarte mari pe care mai şi scrie „200 de kilograme"; el le ridică şi transpiră, iar dumneavoastră transpirali odată cu el. Şi apoi, după ce v-a lăsat să transpiraţi destul, pleacă alergând cu ele. În acest caz vi se creează o iluzie a greutăţii. Dar dumneavoastră simţiţi conform cu abstracţiunea ceea ce este scris: „200 de kilograme". Trăirea greutăţii ne este complet sustrasă în prezent. Din această cauză, ţine de cele mai mari trăiri atunci când în conştienţa clarvăzătoare, aşa cum într-adevăr cazul, apare trăirea absolută a greutăţii faţă de fenomene naturale. Este intru totul real că în acea primă perioadă postatlanteeană, pe care o numim protoindiană, omul încă mai resimţea în sine ceva din relaţiile cu greutatea.V-am vorbit în alte rânduri de faptul că, de fapt, creierul nostru pluteşte în lichidul cefalo-rahidian şi prin aceasta, conform legii potrivit căreia un corp cufundat într-un lichid este împins de jos în sus cu o forţă egală cu greutatea volumului de lichid dislocuit, creierul pierde în mod substanţial din greutatea sa; altfel el ar strivi venele ce se află la baza sa. Creierul pluteşte în lichidul cefalo-rahidian; în prezent omul, în trăirea sa abstractă, nu mai observă aceasta. El nu mai trăieşte greutatea, nu mai acordă atenţie trăirii greutăţii. Este o desoebire esenţială între modul în care trăieşti greutatea corpului tău când ai doisprezece ani şi cea trăită când ai ajuns, să spunem, de cinci ori mai în vârstă; dar cei mai mulţi uită ce greutate aveau la doisprezece ani şi din această cauză nu pot face comparaţia. Dar să luăm de pildă două vârste la care ai aceeaşi greutate conform cântarului; atunci nu despre aceasta este vorba, ci este vorba de cum este trăită greutatea. Această trăire a greutăţii care în prezent pentru om există numai în relaţia sa cu Pământul era în prima epocă postatlanteeană ceva absolut.

În prezent, mai simţim numai un rest din aceasta în artă. Este suficient să vă atrag atenţia asupra următorului aspect. Să considerăm că desenez două obiecte unul lângă altul. Atunci, în viziunea mea avem ceva neclar, ceva nerezolvat, ceva care de fapt nu ar trebui să fie. Astfel, două lucruri unul lângă altul îmi cer să desenez un al treilea. Dar pe al treilea numai astfel pot să îl fac, încât el este mai mare, el ţinânu-le împreună într-un anume fel pe cele două. Atunci am sentimentul că cele trei plutesc în aer şi se pot susţine reciproc.

(Planșa 3)

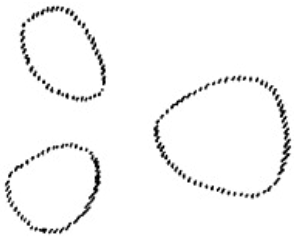

Când un pictor în ziua de azi pictează trei îngeri, el neavând desigur o viziune gravitaţiei, ci a compoziţiei, el îi repartizează în spaţiu în aşa fel, încât se susţin reciproc, încât unul este susţinut de ceilalţi. A picta trei îngeri alături pe o suprafaţă nu conferă un sentiment artistic. Trebuie să ai un sentiment artistic pentru greutatea mutuală, despre cum unul îl susţine pe celălalt, iar în acest sentiment artistic este încă prezentă o uşoară urmă a ceea ce era trăit înainte de toate în mod interior de omul din timpul postatlanteean ca dând greutate. Trăirea greutăţii, numărului şi măsurii a evoluat de-a lungul primelor trei epoci postatlanteene, aşa cum a trebuit să se dezvolte, prin felul cum omul se simţea pe sine în cadrul Cosmosului. Şi după cele care au fost formate din cosmos, au fost apoi judecate celelalte lucruri, acelea pe care el le crea din sine. Dacă privea spre ceea ce corpul său astral imprimă în corpul eteric, el trebuia să spună: Corpul astral numără, dar numără diferenţiind, numără corpul eteric. El îl modelează numărând. – Între corpul astral şi cel eteric se află numărul şi acesta este ceva viu, ceva care acţionează în noi. Între corpul eteric şi cel fizic există ceva diferit. Din corpul eteric se formează prin relaţiile interioare ceea ce apoi noi vedem; în fond, suntem constituiţi şi organic după Secţiunea de aur: fruntea raportată la o anumită parte a capului, şi apoi această cealaltă parte la întreaga lungime a capului etc. Toate acestea corpul eteric le imprimă corpului nostru fizic din Cosmos, din relaţii cosmice. Măsura şi ceea ce este cu măsură în noi este trecerea de la corpul eteric la cel fizic. Şi, în sfârşit, în trecerea de la eu la corpul astral se află, putând fi trăită interior, greutatea. V-am mai spus că eul s-a născut în cursul evoluţiei umanităţii. Vechiul indian al epocii protoindiene nu trăia un astfel de eu. El trăia însă interior faptul de a avea greutate, de a fi modelat, astfel încât percepea atât greutatea sa, presiunea în jos, cât şi nevoia de ridicare pe verticală. El simţea în sine ceea ce este depăşit de copil atunci când din târâtor devine un umblător; acest lucru îl resimţea el. El nu simţea eul, dar înţelegea cum a fost încătuşat de Pământ, cum a căpătat greutate prin forţele ahrimanice, cum a fost împins în sus, tras în sus de forţele luciferice, şi aceasta o percepea ca starea sa de echilibru. Dacă am analiza cuvintele vechi care erau folosite pentru eu, am înţelege că el se află chiar în formarea cuvintelor. Aşa cum au fost reunite în verbe cuvintele potrivit configurării lor interioare, tot aşa interior se afla echilibrul dintre a pluti şi a cădea:

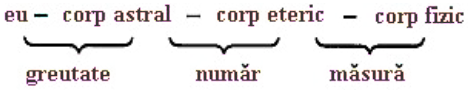

(Planșa 3)

Reprezentările noastre atât de abstracte: greutate, care deja nu mai este abstractă, căci ne aflăm în faţa unui necunoscut total; număr, care este total abstract pentru că este indiferent pentru ceea ce este numărat; măsură, care a devenit din ce în ce mai abstractă, toate acestea omul le proiectează din interiorul său asupra exteriorului. El transferă ceea ce are pentru el o importanţă reală pentru că este construit după măsură, număr şi greutate lucrurilor exterioare indiferente, le dezumanizează în chiar acest proces de abstractizare, astfel încât se poate spune că evoluţia umanităţii tinde să piardă vieţuirile interioare ale greutăţii, numărului şi măsurii, să păstreze numai o ultimă nuanţă în domeniul artistic, dar să nu le mai trăiască astfel încât însuşi omul să se simtă modelat din Cosmos după greutate, număr şi măsură. Ceea ce avem acum ca geometrie abstractă, în care comparăm figuri congruente şi asemenea când spunem că o elipsă ia naştere atunci când suma distanţei oricăruia dintre punctele sale faţă de două puncte determinate este o mărime constantă, aceasta este pentru noi ceva abstract. Aici măsurăm distanţele şi găsim că suma este întotdeauna egală cu axa mare a elipsei. Dar în acest raport particular

între două mărimi diferite omul trăia încă elipsa în cea de a treia epocă postatlanteeană, chiar dacă el nu o reprezenta în vreun fel. Ee simţea elipticul în măsura unuia față de altul, aşa cum simţea, în aceeaşi perioadă, cercul. Și tot aşa se simţea şi esenţa numărului. În acest fel, umanitatea a evoluat de la trăirea concretă la abstract şi din vechea trăire a măsurii a dezvoltat geometria, din vechea trăire a numerelor aritmetica, iar din vechea trăire a greutăţii, în timp ce omul pierdea cu totul vieţuirea greutăţii, dezumanizându-se, numai ceea ce este observare exterioară.

Prin toate acestea deja s-a pregătit încet ceea ce s-a dezvoltat apoi până la o culminare desăvârşită în secolul al XIX-lea, s-a pregătit încet abstractizarea trăirii umane interioare: omul s-a pierdut pentru vederea umană. Omul nu mai ajunge la sine; nu mai presimte în niciun fel că el creează geometrie pentru că este format din Cosmos după măsură, că numără în sine, prin el însuși. El este surprins când sălbaticul îşi foloseşte degetele pentru a compara lucrurile exterioare cu ele, dar nu ştie că a fost alcătuit din Cosmos după număr, că, în fond, a rămas în această privinţă un sălbatic şi că în corpul său eteric, potrivit corpului său astral, a imaginat numerele în concordanţă cu calităţile lor interioare, apoi a vieţuit numerele exterior etc. Geometria, aritmetica şi învăţătura despre gravitaţie, cântărirea sunt lucruri care în cursul evoluţiei umanităţii s-au retras în sfera abstractului şi au coacţionat la faptul că omul se poate lăsa în voia unei astfel de ştiinţe, a unei astfel de cercetări ştiinţifice care priveşte lucrurile în exterior.

Ce facem în prezent când cercetăm ştiinţific? Măsurăm, numărăm, cântărim. Puteţi vedea în prezent definiţii uimitoare ale existenței. Există gânditori care spun: Existent este ceea ce se poate măsura. – Dar în acest caz se gândeşte, natural, numai la măsurarea cu o unitate de măsură arbitrară, şi este uimitor că fiinţarea este atribuită la ceva care are la bază, de fapt, arbitrarul. Se trăieşte, aşadar, în ceva pe care omul l-a scos în întregime din sine, cu privire la care el a pierdut integral legătura cu sine însuşi. Sub astfel de influenţe a luat apoi naştere ceea ce am subliniat, din diferite puncte de vedere, chiar în timpul acestui curs, faptul că în cunoaşterea mai nouă omul s-a pierdut pe sine. Am spus adeseori că omul s-a pierdut în cunoașterea sa, prin aceea că el de fapt se găsește acum numai ca punct final culminant al regnului animal; el s-a pierdut în viaţa socială, în care am dezvoltat maşini extraordinar de bune, dar în același timp nu putem include în viaţa noastră socială ce înseamnă oamenii care operează maşinile. Trebuie să înveți să poţi percepe evoluţia umanităţii, trebuie mai ales să observi în acest fel, cum s-a realizat procesul intelectualizării omului. Gândiţi-vă cât de diferită era structura sufletească a omului atunci când în timpul primei perioade postatlanteene, continuu, punând un picior înaintea celuilalt, trăia în mod diferit poziţia de echilibru, continuu trăia faptul că devenea greu, căderea şi plutirea, când simţea cum numărul a năvălit în propria sa formă, cum este el construit după măsură. Gândiți-vă ce diferit era aceasta decât atunci când noi măsurăm, numărăm, cântărim numai exterior, și lăsăm omul cu totul la o parte din această activitate. În prezent cel mult, aşa cum am indicat, pentru cel care are un sentiment mai fin al limbii mai poate fi decelabil din numerale ceva despre esenţa numărului, căci în ele se află ceva despre esența numărului, sau din viziunea artistică, când cineva simte, de exemplu, că acest lucru este posibil,

(Planșa 4)

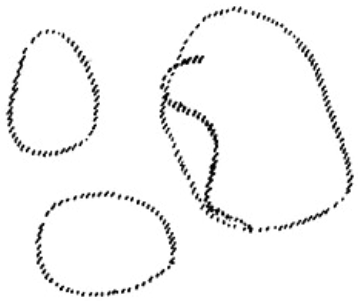

dar că este imposibil în această relaţie:

(Planșa 4)

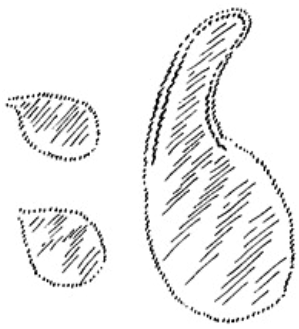

Atunci, el are idee despre ce este simţirea gravitaţiei interioare, a echilibrului interior. Când pot urmări cu ajutorul liniei un raport oarecare este vorba de un aspect de susţinere reciprocă. Dacă însă desenez un corn acolo unde nu poate exista niciunul, nu am un simţ al susţinerii reciproce. Omenirea încearcă să redea măsura exterioară, contemplaţia exterioară în locul trăirii interioare. Priviţi pictura lui Rafael – toate picturile lui *Rafael*, dar mai ales cea în care este redată *Cununia Mariei şi a lui Josif* – şi veţi vedea cum sunt plasate figurile, cum totul este redat în aşa fel încât elementele imaginii se susţin reciproc, cum pierzi sentimentul că ele sunt trase în jos. Dacă analizaţi cum redau pictorii mai vechi o figură oarecare, cum este motivată aceasta, veţi vedea că ea nu are greutate, că se susţine prin celelalte. Aici este vorba de trecerea de la încărcarea interioară cu greutate la determinarea exterioară a greutăţii şi este redat mersul omenirii în vremea postatlanteeană de la vieţuirea interioară la intelectualism, această frământare pentru înălțarea la intelect, în care tot ceea ce este trăit de om în reprezentare este desprins de om, în care omul nu mai trăieşte ruperea, „ruperea în două" (*„entzweien"*), când spune „doi" (*„zwei"*).

Acesta iese încet la iveală. Dacă foloseşti mai departe acest cuvânt, când spui „a se îndoi" (*„zweifeln"*) găseşti răsunetul lui „rupt în două" (*„entzwei"*). Cel ce se îndoieşte spune: Poate că este corect, poate că nu este corect. – Această exprimare este deschisă spre ambele părţi; aici „ruperea în două" este înăuntrul actului reprezentării. Aceasta însă se află deja în numărul doi (*„zwei"*).

Când spui „trei" nu simţi în acelaşi fel, dacă îl aplici la ceva. Dacă îl aplici raţionamentului, ai premisa superioară, premisa inferioară şi concluzia: o treime, un lucru închis în sine. Luaţi judecata logică cea mai celebră: „Toți oamenii sunt muritori; Caius este om, aşadar, Caius este muritor." Lucrurile sunt legate unele de altele: premisa superioară, premisa inferioară, concluzia. Dacă luaţi numai premisa superioară şi premisa inferioară rezultă ceva ce rămâne deschis.

Am vrut să vă sugerez prin cele spuse care este drumul omenirii spre abstracţiune, cum efectiv, în timp ce se pierde pe sine, omenirea a

preluat interior în evoluţia sa intelectul.

Despre aceasta vom continua să vorbim mâine. Cele spuse azi ar trebui să fie un episod; dar veţi vedea cum se integrează acesta în abordările noastre ulterioare.

Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂŢII

GA 204

CONFERINŢA a IX-a

Dornach, 24 aprilie 1921

În cursul ultimei săptămâni am făcut unele observaţii pentru a clarifica structura spirituală a prezentului şi a viitorului apropiat. Am indicat în mod cu totul special în ultima vreme acel moment al evoluţiei omenirii din secolul al IV-lea d.Ch. care constituie un moment crucial profund. Mai înainte, Misteriul de pe Golgota era înţeles, cel puţin în sudul Europei, într-o anumită măsură, din fundamentele înţelepciunii orientale. Încă mai era cuprins cu o anumită înţelegere ceea ce este privit în prezent de unii cu atâta antipatie: aşa-numita gnosă. Gnosa era ultimul rest al înţelepciunii orientale originare, care a provenit din forţele de cunoaştere instinctivă ale oamenilor, dar care a pătruns adânc în esenţa structurii lumii. Ceea ce s-a desfăşurat în Misteriul de pe Golgota putea fi înţeles cu ajutorul reprezentărilor şi sentimentelor care fuseseră obţinute din această cunoaştere gnostică. Dar la distrugerea acestei cunoaşteri gnostice a lucrat acel curent creştin care se revărsa în esenţa statală romană, care lua tot mai mult forma fiinţei statale romane. Acest curent creştin a stârpit tot ce fusese cândva gnosă, până la nivelul unor resturi extrem de reduse, din care nu se poate obţine decât foarte puţin. Şi am văzut că nu a rămas nimic din înţelepciunea primordială orientală veche în conştienţa umanităţii europene, în afara povestirilor simple îmbrăcate în întâmplări materiale privind cele petrecute în Palestina în vremea Misteriului de pe Golgota.

Aceste povestiri au fost îmbrăcate la început în forma care-şi avea originea în vechiul păgânism, aşa cum puteţi constata din scrierea «*Heliand*». Ele s-au încetăţenit în civilizaţia europeană. Numai că slăbea tot mai mult sentimentul că ele trebuiau pătrunse cu o anumită forţă de cunoaştere. Oamenii aveau tot mai puţin sentimentul că în Misteriul de pe Golgota ar trebui văzută o taină profundă a lumii, o enigmă, deoarece cu privire la ceea ce era legat de Iisus drept Christos s-au aplicat prin decizii ale conciliilor formule prestabilite. Se impusese credinţa în aceste formule rigide şi, treptat, tot ce mai exista până în secolul al IV-lea d. Ch. drept cunoaştere vie a fost înglobat în formulele rigide ale deciziilor conciliilor Bisericii romane de stat.

Când cuprinzi cu privirea, aş spune, întregul sistem al acestui curent creştin-bisericesc occidental vezi că ceea ce a fost Misteriul de pe Golgota a fost înveşmântat tot mai mult în anumite formule fixe, încremenite, tot mai de neînţeles, că o cunoaştere spirituală vie a fost de fapt, lichidată.

Aici se află o particularitate a evoluţiei europene. Aş spune: Ceea ce a fost cunoaştere orientală originară, rodnică, vie, s-a scurs şi a îngheţat în formulele acceptate de Biserica romană. Şi în formule s-au propagat în cursul secolelor următoare. Au existat oameni care mai ştiau să facă ceva din aceste formule, dar devenise imposibil ca în conştienţa generală a omenirii să fie receptat altceva decât o formă moartă. Cu siguranţă, există spirite cu totul excepţionale. Este suficient să ne amintim de câţiva dintre aceia care au provenit din lăcaşurile de înţelepciune irlandeze, este suficient să ne amintim de *Scotus Erigena* care a trăit la curtea lui Carol cel Pleşuv. În aceste personalităţi avem oameni care au preluat formulele impuse de Biserica romanăşi care mai presimţeau în aceste formule spiritul sau îl descopereau mai mult sau mai puţin în ele. Avem apoi scolastica, despre care am vorbit adesea într-un anumit context, care a încercat apoi să pătrundă aceste formule, într-o formă mai mult abstractă, într-un mod corespunzător cunoaşterii. Exista situaţia de fapt a prezenţei unui sistem larg răspândit, având un conţinut religios îngheţat în formule, care a fost transmis timp de secole de la generaţie la generaţie şi care continua să trăiască astfel, ca formule. Aşadar, pe de o parte existau formulele teologice, pe de altă parte, povestirile despre evenimentele din Palestina îmbrăcate în imagini materialiste.

Dacă vrem să înţelegem timpul actual nu trebuie în niciun caz să uităm ce conţin aceste formule romano-catolice înveşmântate în noţiuni statale romane. Este vorba de formule de mare importanţă, de formule extraordinare. Avem înainte de orice formula Treimii care face trimitere la teminologia timpurilor ulterioare, la Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh. În această formulă era îngheţată o înţelepciune originară profundă, ceva măreţ şi puternic, pe care cunoaşterea umană îl posedase cândva într-un mod instinctiv. Dar cel mult privirea genial-inspirată a câtorva putea presimţi ce se află într-o astfel de formulă.

Aici se afla ceea ce, trecând prin diferite decizii ale conciliilor, a îngheţat în final în formula privind cele două naturi, a lui Christos şi a lui Iisus, într-o singură persoană. Existau formule referitoare la naşterea, la entitatea lui Iisus Christos, la Moartea, Învierea şi Înălţarea Sa la cer. În sfârşit, existau formule care stabileau diferitele sărbători şi toate acestea reprezentau, în fond, osatura, imaginea-umbră a unei admirabile înţelepciuni primordiale. Si această imagine-umbră, această osatură s-a propagat timp de secole. Ea s-a putut propaga prin faptul că a adoptat o anumită formă de cult vechi, iar ceea ce era îmbrăcat în formule, în formule absolute, de exemplu formula transformării pâinii şi a vinului în trupul şi sângele lui Christos, s-a putut transmite în timp pentru că a fost îmbrăcată într-o formă cultică sfântă străveche cum este liturghia, care a fost numai întru câtva modificată, dar în rest a fost continuată ca atare. Apoi, de-a lungul întregului an bisericesc, trăiau diferitele metamorfoze ale sărbătorilor creştine. Trăiau acele lucruri pe care le cunoaşteţi ca fiind Sfintele Taine, care prin Biserică trebuiau să ridice omul din viaţa materială obişnuită şi să-l înalţe într-o sferă spirituală superioară. Prin toate acestea şi prin legătura sa cu impulsul creştinismului s-a continuat vieţuirea acestora de-a lungul secolelor de evoluţie europeană. Pe lângă aceasta, aşa cum am mai spus, era povestirea modestă, dar îmbrăcată în formule materialiste despre evenimentele din Palestina.

Dar toate acestea la un loc constituiau ceva care acţiona prin conţinutul său semnificativ – pentru că, în fond, nimic altceva nu putea să fondeze o relaţie cu lumile spirituale – asupra acelor spirite care năzuiau la o astfel de cunoaştere, dar care în acelaşi timp puteau să şi desfăşoare acel fel de acţiune, prin cult, prin povestirile simple ale Evangheliilor, care au avut influenţă asupra marii mase a populaţiei europene.

Pe lângă acestea, s-a propagat şi un alt sistem cultic, care ţinea mai puţin cont de creştinismul ca atare, care a preluat adeseori creştinismul, dar în fond nu era legat organic de acesta, care provenea mai mult din forme cultice mai vechi. S-a propagat ceea ce s-a vărsat apoi în formule ale francmasoneriei timpurilor mai noi, care avea şi are doar o legătură exterioară cu creştinismul.. Dumneavoastră ştiţi că

ceea ce a îmbrăcat forma dogmaticii romano-catolice şi care reprezintă cultul romano-catolic şi ceea ce se leagă în mod francmasonic de alte forme cultice şi de o altă simbolistică se află, până în zilele noastre, într-o acută contradicţie.

Această evoluţie poate fi mai mult sau mai puţin urmărită, dacă luăm în vedere faptele istorice care ne stau în faţă. Dar putem înţelege corect ceea ce ne stă în faţă numai dacă ne uităm la acea cotitură a evoluţiei europene care a avut loc în secolul al IV-lea d.Ch. şi care, aş zice, a aruncat ca într-un abis vechea înţelepciune spirituală şi ecourile acesteia, astfel încât în Europa s-a ştiut puţin în decursul secolelor următoare despre ceea ce era străvechea înţelepciune orientală.

Treptat, omenirii i-au dispărut capacităţile interioare, care, aşa cum am indicat ieri, făceau posibil oamenilor din timpurile vechi să trăiască greutatea, numărul şi măsura în propria lor fiinţă. Măsura, numărul, greutatea au devenit abstracţiuni, şi ca abstracţiuni apoi s-a întemeiat cu ele în cea de a cincea epocă postatlanteană ceea ce este astăzi concepţia noastră ştiinţifică despre lume, care nu putea include omul în sfera ei, care se oprea în faţa omului, care nu-l înţelegea deloc pe om, care însă tocmai prin abstracţiunile greutate, număr şi măsură, cuprindea cu o anumită măreţie fenomenele exterioare ale naturii, făcând abstracţie de om, şi care a atins apoi un fel de punct culminant în sec. XIX.

De aceste lucruri oamenii actuali se distanţează încă prea puţin; ei încă nu văd deloc că la mijlocul secolului al XIX-lea a fost realmente un moment cu totul special în evoluţia europeană. Năzuinţa intelectuală, strădania pentru înţelegere a ajuns la mijlocul secolului al XIX-lea la dezvoltarea sa deplină, maximă. Era aceeaşi strădanie din care au rezultat concepţiile ştiinţelor naturii moderne, începând din prima treime a secolului al XV-lea. Era însă totodată acea strădanie care în fond nu mai putea face nimic cu cultul care se propagase, nu mai putea face nimic cu formulele dogmatice care fuseseră stabilite prin concilii. Rămăseseră numai ceva vreji, unele resturi, ca de exemplu *Conciliul din 869* [Nota 47], unde s-a decis că omul nu este alcătuit din trup, suflet şi spirit, ci numai din trup şi suflet şi că sufletul are unele însuşiri spirituale. Această decadenţă a rămas, şi această concepţie continuă să trăiască în teoriile filosofice moderne, care cred că sunt lipsite de prejudecăţi dar care, în fond, nu fac decât să repete papagaliceşte ceea ce provine din aceste dogme catolice.

Din toate aceste curente s-a născut dispoziţia modernă a civilizaţiei europene care a tins întotdeauna înspre o concepţie pur intelectuală, raţională a Universului. Şi această dispoziţie care a fost pregătită însă în decursul multor secole, a culminat la mijlocul secolului al XIX-lea. Şi cum putem înţelege noi acest moment când privim omul din perspectivă spiritual-sufletească? Aici trebuie să aruncăm o privire asupra naturii umane, aşa cum era ea în timpuri de demult, şi cum a devenit ea treptat. Am şi făcut acest lucru din diferite puncte de vedere şi vrem să o facem şi astăzi dintr-un anumit punct de vedere.

Să prezentăm în mod schematic entitatea umană: mai întâi corpul fizic (vezi desenul, roşu), după cum am spus, desenez schematic. Apoi corpul eteric (albastru), corpul astral (galben) şi Eul omului. Să observăm pentru început entitatea umană aşa cum era ea în timpurile vechi, în acele timpuri în care mai exista clarvederea instinctivă, care apoi s-a ofilit, s-a uscat şi treptat a dispărut. Eul este în fond un produs pământesc, la acesta este mai puţin nevoie să privim; numai că trebuie să ne fie foarte clar că în corpurile fizic, eteric şi astral ale omului trăieşte întreaga lume. Putem spune: în acest corp fizic trăieşte ceea ce este *întreaga* lume. El este născut din ea şi mereu se tot restaurează prin preluarea hranei din ea. În corpul eteric trăieşte întreaga lume; în continuu pătrund în el, pe cele mai diferite căi, acele lucruri care acţionează în mod suprafizic în om, care se exteriorizează în forţele sale de creştere, care se manifestă, de exemplu în circulaţia sângelui, trăiesc în respiraţie ş.a.m.d. şi care nu sunt aceleaşi cu forţele care trăiesc în preluarea hranei şi în digestie. Avem apoi tot ceea ce trăieşte în corpul astral, care preia impresii din lume, ceea ce pătrunde prin simţuri etc. Aşa au stat lucrurile şi aşa stau încă şi astăzi, ca atunci când omul trăia cu clarvederea sa veche, instinctivă; dar în acele vremuri ale clarvederii instinctive omul era mai intim legat cu corpul său fizic, cu corpul său eteric, cu corpul său astral decât este în prezent. Când se trezea dimineaţa, el se cufunda cu Eul şi cu corpul său astral în corpurile sale fizic şi eteric. Se forma o contextură intimă între Eul său, corpul său astral, corpul său eteric şi corpul său fizic. Şi el nu trăia numai în corpul său fizic, trăia în forţele care lucrau în corpul său fizic.

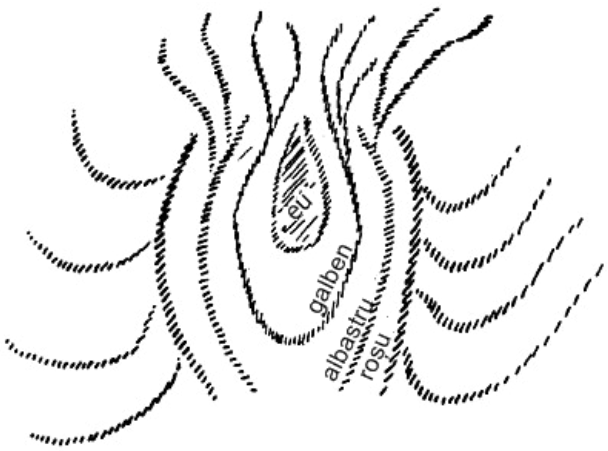

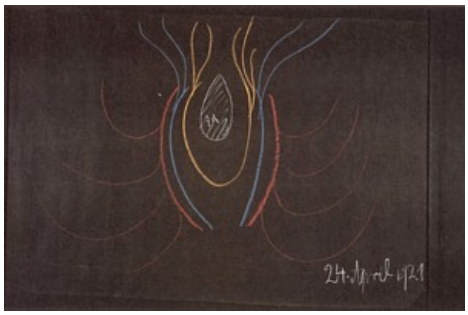

Planșa 5

[măreşte imaginea]

Aş vrea să vă descriu această situaţie în mod intuitiv. Să admi¬tem că omul vechii clarvederi mânca o prună; Când omul de astăzi mănâncă o prună el nu ştie ce se întâmplă în acea prună. Pentru omul actual este aproape grotesc când descriu aşa ceva, dar este profund adevărat. Să presupunem că omul străvechi mânca o prună; această prună avea în sine forţe eterice. Când omul vechii clarvederi mânca o prună el o avea în stomac, o digera şi trăia modul în care ceea ce trăia eteric în plantă trecea în corpul său; el trăia cosmic acest lucru. Şi abia când făcea interior comparaţia între diferitele lucruri pe care le ingera, introducându-le în stomac el vieţuia toate relaţiile existau afară în lume; acestea trăiau mai departe în el, el le percepea interior. De dimineaţa de când se trezea şi până la adormire, seara, el se umplea cu contemplarea interioară vie a ceea ce vieţuiesc prunele afară, ce vieţuiesc merele şi multe altele pe care le ingera. El cunoştea interior, prin procesul respiraţiei, fiinţialitatea spirituală a aerului. Prin ceea ce se petrecea în procesul său circulator el ştia când în interiorul său circula căldura, ce forţe calorice cosmice se aflau în jurul său. El nu se limita doar să perceapă lumina cu ochii, ci simţea cum lumina pătrundea radiind prin nervii ochilor săi, cum urca în propriul său corp eteric, trecând în membrele sale, cum trăia aceasta în membrele sale fizice; el se trăia pe sine cu totul concret în cosmic. Aceasta era o conştienţă estompată, dar ea exista. Oricum, în timpul zilei ea era acoperită de ceea ce omul de atunci percepea şi în exterior. Dar chiar şi în primele timpuri ale civilizaţiei greceşti oamenii mai aveau un ecou a ceea ce în prezent nu mai au decât alte fiinţe. Eu am atras deja atenţia, o dată, sau poate de mai multe ori, asupra faptului că este foarte interesant să percepi cu privirea spirituală o păşune pe care stau aşezate vaci care digeră. Acest întreg proces al digestiei este pentru vaci o vieţuire cosmică, şi cu atât mai mult pentru şerpi; atunci când digeră, aceste animale vieţuiesc, în fapt, desfăşurări cosmice. Pentru ele, pentru intuiţia lor înfloreşte şi lăstăreşte din organismul lor ceva ce este lumea. În interiorul lor se petrece ceva cu mult mai frumos decât ceea ce ar putea vedea vreodată în afară omul cu ochii săi. Si asa ceva exista la oamenii care aveau vechea clarvedere instinctivă. În cea mai mare

parte a timpului, ziua, acesta era atenuat de vederea exterioară. Când însă oamenii adormeau, purtau în afară ceea ce vieţuiseră şi preluaseră în corpul lor astral şi în Eul lor, când acesta era singur cu corpul astral, şi atunci ei retrăiau sub forma de vise reale ceea ce în timpul zilei vieţuiseră doar confuz.

Vedeţi dumneavoastră, eu vă indic trăirea interioară sufletească-trupească-fizică a oamenilor timpurilor de demult, care tocmai prin faptul că trăiau așa sufleteşte-corporal-fizic, trăiau cosmic, care tocmai în aceasta îşi aveau vederea lor cosmic-suprasensibilă. Şi când apoi în Orient oamenii îşi beau *băutura Soma* [Nota 48], ei ştiau ce este spiritul înaltului. Această băutură Soma îi impregna, îi răscolea şi le întreţesea interiorul, le umplea sângele cu viaţă. Şi când adormeau, iar ceea ce Eul şi corpul astral le întreţesuseră în sânge lua formele ce se constituiseră prin digerarea băuturii Soma, fiinţa lor se extindea în depărtări spaţiale şi ei resimţeau spiritualităţile Cosmosului în trăirile lor nocturne.

O asemenea trăire putea fi încă întru totul aflată la cei la care vechiul Zarathustra mai găsea în perioada protopersană o ureche receptivă. Nu înţelegi ceea ce reverberează spre noi din documentele orientale străvechi care ne-au rămas, dacă nu cunoşti aceste lucruri. Dar această vedere cosmică vie, s-a stins treptat. Ea exista mai puţin deja pe vremea egipteană istorică, dar ecourile ei mai existau încă, şi dispare până la ultimele resturi care s-au menţinut mereu la oamenii primitivi, până în cel de al IV-lea secol d.Ch. De aici încolo, se evidenţiază tot mai mult din om ceea ce este legat total de corpul fizic în izolarea sa de lume: intelectul, ceea ce este raţional.

Când ai o reprezentare imaginativă şi te cufunzi în corpul tău nu poţi face altceva decât să simţi ceva cosmic. Când mai posezi ceva din calitatea interioară a numărului şi te cufunzi în corpul tău, nu poţi decât să participi trăind la ceea ce este natura numerică a Cosmosului. La fel stau lucrurile şi cu relaţiile ponderale. Dar dacă te cufunzi cu forţa Eului care acţionează ca fiind pur raţională, ca intelectualitate pură, şi dacă te cufunzi cu aceasta la trezire în organismul omenesc, atunci te cufunzi numai în corpul uman izolat, în ceea ce este corpul uman numai prin sine, ceea ce este el fără legătura sa cu Cosmosul. Te cufunzi în corpul uman terestru în izolare totală, astfel încât, dacă ai vrea să desenezi aceasta potrivit raţiunii, ar trebui să spui: Aici, deşi mai există şi corp eteric, corp astral şi Eu (vezi desenul, albastru, galben, centru),

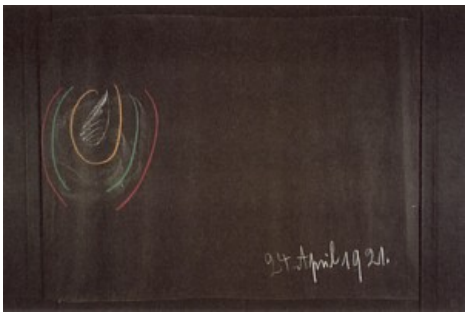

Planșa 6

[măreşte imaginea]

Eul nu mai trăieşte aici, în entitatea umană, nimic cosmic. El îşi trăieşte doar confuz existenţa sa, faptul de a fi cufundat în organismul omenesc izolat. Din această cauză, atunci când Eul pur raţional, dormind, iese în lumea înconjurătoare, el nu ia nimic cu sine. Şi acest fapt determină să nu poată apărea în om decât cel mult imagini de vis de natură ireală şi ca acest Eu să nu fie pătruns de ceva cosmic. Omul nu trăieşte, aşadar, în fond, de la adormire până la trezire, nimic esenţial, pentru că întreaga sa trăire este dimensionată după organismul uman izolat, care acum acţionează asupra Eului doar cu acele forţe care nu au de-a face cu Cosmosul. Din această cauză, Eul devine nesimțitor de la adormire până la trezire. Şi aşa şi trebuie să fie. Vechii oameni instinctiv clarvăzători îşi aveau vederea lor cosmică, ei au trăit în intuiţii instinctive, în inspiraţii instinctive, în imaginaţiuni instinctive; dar ei nu au avut o gândire raţională independentă; căci această gândire raţională independentă, de fapt această gândire intelectuală trebuie să se folosească de instrumentul organismului omenesc izolat, dacă vrea să se formeze. Aceasta trebuie să fie insensibilă în timpul de la adormire la trezire, din care cauză nu aduce nimic cu sine la trezire, în timp ce omul din vechime, după ce purta în afară, în Cosmos, trăirile sale, aducea cu sine ceea ce trăia în întâlnirea acestor reverberaţii cosmice cu desfăşurările spiritual-cosmice aflate afară. El aducea înapoi, din nou, ecouri; ceea ce trăia acolo, el avea în felul acesta o legătură vie cu Cosmosul. Ceea ce este obţinut de om prin gândirea raţională este obținut de la trezire până la adormire; după adormire devine șters. Omul este acum dependent de starea de veghe.

Vedeţi dumneavoastră, este o situaţie remarcabilă, este situaţia că în timpurile vechi, omul era legat de trupul său mai mult decât este în prezent, dar el trăia în corpul său spiritualitatea Cosmosului. Această trăire în corp a fost pierdută de omul contemporan. Omul contemporan este spiritual, dar el are spiritualitatea cea mai diluată, el trăieşte în intelect şi poate trăi în spirit numai de la trezire până la adormire, şi devine opac când merge în lumea spirituală cu spiritul său intelectual cu totul diluat.

De ce oare am acceptat materialismul? Şi de ce nu au avut oamenii din vechime materialismul? – Oamenii din vechime nu au acceptat materialismul pentru că ei trăiau în materia corpului; oamenii mai noi au acceptat materialismul pentru că ei trăiesc numai în spirit, pentru că sunt complet lipsiţi de o convieţuire cosmică cu trupul lor. Materialismul a venit tocmai datorită faptului că omul a devenit spiritual, dar un spiritual diluat. Cel mai spiritual a fost omul la mijlocul secolului al XIX-lea, dar el s-a minţit pe sine în mod ahrimanic prin faptul că nu a recunoscut că în ceea ce vieţuieşte el este spirit diluat, şi el a preluat în spiritualitatea maximă care-i era posibilă reprezentarea materialităţii. Omul a devenit cu totul un recipient spiritual; dar în acest recipient el nu lăsa să pătrundă decât gândurile despre existenţa materială. Aceasta este taina materialismului, faptul că omul s-a îndreptat, datorită spiritualităţii sale, către materie. Aceasta constituie negarea de către omul modern a propriei spiritualităţi. Punctul culminant al acestei existenţe spirituale a fost atins la mijlocul secolului al XIX-lea, dar omul nu a conştientizat această existenţă spirituală a sa.

Dar aşa cum am spus, această situaţie a fost pregătită de-a lungul secolelor. Vechea spiritualitate instinctivă se stinsese în secolul al IV-lea, noua spiritualitate s-a dezvoltat în prima treime a secolului al XV-lea; între ele există, desigur, un întreg episod de trăiri omeneşti. Dar după acel moment, după prima treime a secolului al XV-lea, de fapt, după secolul XV, a început să se afirme această dependenţă a omului de corpul său pământean, fizic. Acum a început el să nu mai dezvolte nicio relaţie cu ceea ce a fost îngheţat în formulele dogmatice ale conciliilor, care erau îngheţate, dar aveau totuşi un conţinut important. Şi, în fond, omul nu mai putea găsi nici o relaţie cu povestirile simple din Palestina. Un anumit timp el s-a constrâns să mai stabilească un sens al lor. Dar poţi face aceasta numai dacă le pătrunzi prin cunoaştere. Însă omul modern nu mai putea găsi nici un sens în acestea, el găsea din ce în ce mai puţin sens în formele de cult, în cultul

însuşi. Liturghia, acest act de cult de cea mai mare însemnătate cosmică, a devenit un simbol exterior, pentru că nu era înţeles; taina transsubstanţierii, care se menţinuse de-a lungul întregului Ev Mediu şi care are o profundă semnificaţie cosmică, a fost supusă discuţiei pur intelectuale a oamenilor. Dacă întrebai în ce fel este conţinut Christos în taina altarului, era clar că nu se putea înţelege acest aspect numai cu ajutorul raţiunii, pentru că aceste aspecte nu concordă cu înţelegerea raţională. Acum s-a început să se vrea înţelegerea lor cu ajutorul raţiunii.

Aceasta a generat apoi acele discuţii de o importanţă atât de mare pentru istoria mondială, cunoscute ca „disputa privind Cina cea de taină", şi care sunt legate de nume ca *Hus* [Nota 49] şi altele. Şi oamenii civilizaţiei europene, cei mai avansaţi în înţelegerea raţională a lumii, au ajuns la diferitele forme de protestantism. Este reacţia intelectului împotriva a ceea ce apăruse dintr-o forţă de cunoaştere cu mult mai cuprinzătoare, mult mai puternică decât este intelectul. Cât de străine au stat faţă în faţă forţele care s-au format în sufletul modern ca forţe intelectuale şi ceea ce trăia în formule îngheţate, dar care totuşi aveau în sine ceva măreţ, ceva puternic! Au apărut confesiunile evanghelice de cele mai diferite feluri, compromisuri între intelect şi vechile tradiţii, iar secolele al XVI-lea, al XVII-lea, al XVIII-lea, al XIX-lea s-au scurs, şi omul se afla, la mijlocul secolului al XIX-lea, la punctul maxim de dezvoltare intelectuală; el a devenit în întregime o fiinţă spirituală. Prin această spiritualitate el putea înţelege ceea ce există în lumea exterioară; dar nu s-a înţeles pe sine ca spirit. De-abia se mai bănuia ceva în legătură cu sensul unei afirmaţii făcute de *Leibniz* [Nota 50], care spune: „Nimic nu trăieşte în intelect care să nu fi trăit mai înainte în simţuri, în afara intelectului însuşi". Această ultimă întorsătură de frază omul modern a lăsat-o cu totul de o parte şi a acceptat numai propoziţia: Nimic nu trăieşte în intelect care să nu fi trăit mai înainte în simţuri, pe când Leibniz a intuit că intelectul este ceva cu totul spiritual, ceva care lucrează în om independent de orice corporalitate fizică.

Aşa cum am spus, intelectul acţiona, dar nu se recunoştea pe sine. Şi aşa am trăit faptul că omul este în trecere spre o altă fază de evoluţie a vieţii sale şi că el nu poartă oarecum cu sine nimic, afară, în noapte. Căci ceea ce este elaborat raţional este prelucrat de corp şi nu are nicio legătură cu extracorporalul. Acum, mai nou, omul trebuie să lucreze ca să pătrundă din nou în lumea spirituală, lucrând prin forţe proprii. Pentru el apare posibilitatea de a privi în această lume spirituală; ea este prezentă în mod evident. Ceea ce a extras omul mai înainte din corpurile sale fizic, eteric şi astral drept concepţii instinctive despre Cosmos poate fi obţinut din nou în ziua de azi. Putem ajunge la imaginaţiuni, şi putem descrie în imaginaţiuni evoluţia lumii prin etapele Saturn, Soare şi Lună, Pământ ş.a.m.d. Putem vedea ceea ce trăieşte în natura numărului, în entitatea numărului, şi putem primi în felul acesta inspiraţia modului în care s-a modelat lumea prin legitatea numerică din spiritualitatea lumii. Este cu totul posibil ca mai întâi să existe aici ceea ce este de obţinut despre lume pe această cale imaginativă, inspirativă şi intuitivă.

Cei mai mulţi oameni vor spune: Dacă nu am devenit noi înşine clarvăzători, putem cel mult studia această problemă. – Bine, ea se poate studia, şi am spus mereu că intelectul obişnuit o poate înţelege. Azi vom adăuga la aceasta răspunsul la întrebarea de ce o poate înţelege intelectul obişnuit. Să spunem că citiţi o carte cum este ***Ştiinţa ocultă în rezumat***. Să admitem că încercaţi să vă transpuneţi cu ajutorul intelectului obişnuit în aceste probleme, că le preluaţi cu intelectul, care nu este legat decât de corpul uman izolat. Dumneavoastră preluaţi însă ceva pe care prin intelect nu l-aţi putut primi, pentru că acest intelect nu s-a înţeles pe sine însuşi de-a lungul secolelor. Acum preluaţi ceva care este de neînţeles pentru acele noţiuni pe care intelectul nu le extrage decât din lumea sensibilă exterioară, dar care devine inteligibil când intelectul îşi adună puterile – pentru a cunoaşte din sine însuşi ceva, la început nu pentru a confirma sau nega, ci numai pentru a înţelege. Este ceea ce semnifică, atunci când se spune: Trebuie să înţelegi problemele, la început trebuie pur şi simplu să le înţelegi. Dacă le înţelegi, atunci creezi cu ceea ce Eul şi-a cucerit ca înţelegere, în noapte. Nu mai rămâi opac, ca în cazul atitudinii pur intelectuale faţă de lume, trăieşti de la adormire până la trezire cu un alt conţinut în spiritualitatea fin filtrată. Apoi te trezeşti şi ai o posibilitate, în orice caz redusă, de a-ţi însuşi, în plus, lăuntric, ceea ce te-ai străduit să înţelegi în mod intelectual. Dar cu fiecare noapte, cu fiecare somn, se adaugă ceva ce ţine de o legătură interioară, omul primeşte o legătură interioară. Ceea ce poartă ca pe un ecou al înţelegerii sale diurne în afară, în lumea extracorporală, el reia în interior, la adormire, şi prin aceasta realizează o relaţie cu lumea spirituală, o relaţie extrasă integral din real, în cazul în care nu-şi ruinează această relaţie; eu am prezentat în repetate rânduri aceste mijloace ajutătoare ale ruinării spiritualităţii. Dumneavoastră ştiţi că mulţi oameni au mare grijă să-şi atingă înainte de a adormi ceea ce ei numesc „somnolenţă"; ei beau atâtea pahare de bere câte sunt necesare pentru a căpăta somnolenţa. Aceasta este o expresie obişnuită, care este în prezent foarte răspândită tocmai în „inteligenţia". În această situaţie, acele forţe despre care am vorbit nu se pot dezvolta în interior.

Dar spiritualitatea trebuie cercetată. Pe calea descrisă, ea poate fi şi trăită. Omul a crescut din spiritualitate. El poate din nou să crească în această spiritualitate. Ne aflăm la începutul acestei creşteri în spiritualitate. Ceea ce s-a dezvoltat în perioada dintre secolele al XV-lea şi al XIX-lea, când raţiunea s-a aflat pe treapta cea mai înaltă, ceea ce s-a dezvoltat tocmai la oamenii cei mai progresişti ai Europei este, de fapt, o anumită spiritualitate care la început era lipsită de conţinut; această spiritualitate capătă conţinut când te îndrepţi din nou spre imaginaţiune. Ceea ce este spiritualitate filtrată la maximum trebuie să-şi primească conţinutul. La început acesta este respins de cele mai largi cercuri ale lumii. Lumea vrea să rămână la spiritualitatea filtrată şi să-i dea un conţinut luat din lumea materială. Ea nu vrea să-şi mobilizeze raţiunea pentru a putea înţelege ceea ce este dat prin contemplarea lumii spirituale. Mărturisirile de credinţă evanghelice sunt compromisuri între intelect şi vechile tradiţii; ele şi-au pierdut coeziunea. Cultul nu le spune nimic, din care cauză el a dispărut treptat din cadrul acestor confesiuni. S-a ajuns până la reprezentări abstracte în locul înţelegerii vii a unei probleme cum este transsubstanţierea. Povestirile simple pot fi cel mult istorisite, dar nu poţi lega de ele un alt sens decât cel care poate fi unit cu o teologie materialistă, în sensul că ai de-a face cu evenimente care pot fi legate de omul simplu din Nazaret, ş.a.m.d. Este ceva care nu poate avea niciun conţinut, ceva ce pierde orice conexiune cu spiritualitatea.

Şi astfel ajungem la situaţia în care în lume există ceea ce intelectul a respins la început, care nu a făcut compromisuri prin care în cercuri largi ale populaţiei s-a menţinut o relaţie, chiar dacă integral instinctivă, cu formulele existente în dogme, al căror conţinut nu mai este accesibil omului, dar care totuşi s-a revărsat în aceste formule. Totodată, aceste cercuri şi-au menţinut relaţia vie cu cultul, cu ceremonialul, cu sacramentalul. Oricât ar fi de vlăguite toate acestea, în ceea ce acum e schelet, umbră, a trăit cândva vechea spiritualitate, acea spiritualitate cu care mai există o relaţie prin formule. În confesiunile mai noi de tip protestant, prin care se încearcă un compromis, nu există o astfel de relaţie. Mai există oamenii care se declară cu totul iluminaţi, care trăiesc numai în intelect, care este spiritual, dar care nu vrea să înţeleagă spiritualul.

Acestea sunt cele trei curente care există în prezent, pe care însă pentru viitor nu le putem considera ca fiind fertile, curente care nu au vrut să accepte decât un compromis exterior; noi nu putem lua în calcul intelectualitatea pură, care nu poate ajunge la nici un conţinut şi din această cauză se va pierde pe sine, pentru că nu vrea să se recunoască pe sine. Putem lua în calcul numai de unde pleacă aceste curente, putem lua în calcul ceea ce s-a turnat în formule vechi şi care constituie Biserica romano-catolică ce continuă să trăiască, şi ceea ce ia în serios noua intelectualitate, care aprofundează această intelectualitate în mod imaginativ, inspirativ şi intuitiv, şi ajunge la o nouă spiritualitate. Între aceste două contrarii vieţuieşte omenirea. Pe de o parte sunt oamenii cu intelect. Ei sunt în interior indolenţi, nu vor să-şi folosească acest intelect, dar au nevoie de un conţinut. Ei recurg la formulele moarte. Chiar printre oamenii inteligenţi, dar care interior sunt leneşi, care într-o anumită privinţă sunt dadaişti-intelectuali, se manifestă în prezent o mişcare catolică tânără care vrea să reia

vechiul, care este încremenit în formule, care ar dori să primească un conţinut din afară, în fenomene istorice însă încremenit. Ea face sforţări, pornind de la intelect, să unească un sens cu vechiul conţinut, şi rezultă astfel de convulsii intelectualiste care prin conţinuturi vechi vor să-şi pregătească din nou formulele lor încremenite pentru folosinţa oamenilor.

De exemplu, o înclinare intelectuală crispată spre formule încremenite întâlnim pe multe pagini în revista *«Tat»* [Nota 51] apărută de curând. Căci până la urmă editorul Diederichs face totul, el pune totul în categorii şi pe hârtie, şi astfel el a şi dedicat acum un întreg caiet al publicaţiei *«Tat»* unei mişcări catolice tinere, din care se poate vedea cât de crispat se gândeşte în prezent, cum dezvoltă oamenii o gândire lăuntrică crispată, pentru a nu se trezi interior, pentru putea rămâne inerți interior şi cu intelectul care este deja acolo acum, să cuprindă ceea ce se deplaseaze înainte în modul cel mai indolent. Oamenii încearcă toate acestea pentru a putea respinge această străduinţă vie de a ajunge din intelectualitatea mai nouă la spiritualitatea care poate şi trebuie să fie înţeleasă. Şi lucrurile se vor agrava din ce în ce mai mult, astfel încât circulă prin lume o mişcare puternică, ce acţionează fascinant, sugerând, hipnotizând, asupra tuturor celor care vor să rămână leneşi în intelect. Un val catolic merge prin însăşi lumea persoanelor inteligente, dar care vor să rămână leneşe. Numai că sufletele adormite nu observă acest lucru. Dar trebuie să rămână sterilă strădania înspre ceea ce a descris *Oswald Spengler* atât de intuitiv în al său *«Declin al Occidentului»*. Poţi face ca Occidentul să fie catolic, dar prin aceasta îi distrugi civilizaţia. Occidentul trebuie să seindrepte spre trezire, spre a-devenire-activ-interior, spre a-nu-rămâne-indolent în inteligenţă, căci această inteligenţă îşi poate aduna forţele, ea se poate umple interior cu înţelegere pentru noua viziune asupra spiritului.

Această luptă se pregăteşte în prezent, ea există, şi ea este aspectul principal. Orice altceva în ceea ce priveşte concepţiile despre lume va fi strivit în viitor între aceste două curente. Spre aceasta trebuie îndreptată atenţia, căci ceea ce se vieţuieşte aici se ascunde în multe formule şi forme. Iar cine crede că poate să ajungă mai departe prin cele în privinţa cărora oamenii şi-au mai făcut, poate, vise, la începutul secolului, nu trăieşte viaţa prezentului. Numai cel care şi-a dezvoltat vederea pentru ceea ce trăieşte în aceste două curente trăieşte viaţa prezentului. La acestea trebuie privit cu ochii treji. Căci toate cele despre care am vorbit acum opt zile, când spuneam că în prezent mulţi oameni iubesc răul şi că din înclinaţia pentru rău calomniază, trebuie să ne apară în faţa sufletului. Trebuie să apară în faţa sufletelor dumneavoastră neadevărul afirmaţiei că oamenii care urmează să fie fortificaţi în conştienţa lor catolică, în Biserica catolică din Stuttgart sunt trimişi la conferinţa generalului von Gleich, şi că acest general catolic încheie cu cântecul lui Luther! Aici se află ceva care nu ţine de credinţă, ci vrea doar să conflueze împreună în vărsarea de minciuni.

La aceste lucruri trebuie să privim în ziua de azi. Dacă nu conştientizează aceste aspecte, oamenii dorm şi nu pot participa la ceea ce în prezent poate face ca omul să fie om adevărat.

Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂŢII

GA 204

CONFERINŢA a X-a

Dornach, 29 aprilie 1921

Ne-am ocupat în acest răstimp de evoluţia civilizaţiei europene şi vom face încercarea de a mai adăuga câte ceva celor spuse, întotdeauna cu intenţia de a evidenţia o înţelegere a ceea ce intervine în prezent în viaţa umană din cele mai diferite direcţii şi care duce la înţelegerea sarcinilor prezentului. Dacă observaţi viaţa umană izolată, aceasta vă poate da o imagine a evoluţiei omenirii. Numai că trebuie să ţineţi seama în acest demers de cele pe care le-am spus cu privire la deosebirile existente între dezvoltarea umană individuală şi dezvoltarea umană colectivă sau a omenirii. Am atras în repetate rânduri atenţia că, în timp ce omul individual îmbătrâneşte, problema care se pune pentru colectivitate este că ea întinereşte din ce în ce mai mult, că ea se ridică oarecum la trăirea unor segmente mai tinere. Dacă luăm însă în considerare faptul că viaţa colectivităţii şi viaţa individuală a omului sunt polar opuse, putem să vorbim atunci, cel puţin pentru înţelegere, despre modul în care poate fi pentru noi viaţa omului, luată separat, o imagine a vieţii omenirii întregi. Şi dacă observăm în felul acesta viaţa omului individual, vom găsi că fiecărei vârste îi aparţine ceva foarte precis ca sumă a trăirilor. Nu putem să cerem unui copil de şase ani să înţeleagă ceva ce-i putem oferi în acelaşi scop unuia de doisprezece ani, şi nu putem să preconizăm ca un copil de doisprezece ani să întâmpine cu aceeaşi pricepere problemele pe care le înţelege omul de douăzeci de ani. Omul trebuie să crească oarecum faţă de ceea ce este adecvat în diferitele epoci de viaţă. La fel stau lucrurile şi cu viaţa întregii omeniri. Adevărul este aşa, că diferitele epoci culturale pe care le indicăm din cunoaşterea evoluţiei omenirii – cea protohindusă, cea protopersană, cea egipteano-caldeeană, cea greco-latină şi apoi cea căreia îi aparţinem noi înşine –, aceste civilizaţii au conţinuturi foarte precise, şi că întreaga omenire trebuie să crească în contextul acestor conţinuturi ale civilizaţiei. Dar aşa cum diferiţi oameni pot rămâne în urma propriilor lor posibilităţi de dezvoltare, acest lucru se poate întâmpla şi cu anumite părţi ale omenirii. Este un fenomen care trebuie luat întru totul în considerare, şi anume trebuie ţinut seama de el în epoca noastră, pentru că omenirea pătrunde acum în stadiul de evoluţie al libertăţii şi este lăsată la voia ei să se adapteze la ceea ce îi este prevăzut pentru această epocă şi pentru cea viitoare. Se află oarecum în seama liberului-arbitru uman să rămână în urma a ceea ce îi este prevăzut. Omului izolat, dacă rămâne în urma a ceea ce i-a fost hărăzit, i se opun alţii care se regăsesc în conţinuturile corecte ale evoluţiei; aceşti ceilalţi îl cară atunci oarecum cu ei. Dar, într-un anumit sens, nu înseamnă pentru el un destin prea confortabil, dacă trebuie să simtă cum rămâne într-un anumit sens în urma celorlalţi, care îşi ating scopul corespunzător evoluţiei.

Şi în viaţa omenească, în mare, se poate întâmpla ca unele popoare să-şi atingă ţelul, altele să rămână în urmă. Ţelurile diferitelor popoare sunt şi ele diferite, aşa cum am văzut. Când un popor oarecare îşi atinge ţelul iar altul rămâne în urma ţelului său, atunci se pierde ceva care ar fi putut fi atins numai prin acel popor rămas în urmă, dar, pe de altă parte, poporul întârziat are foarte multe de preluat, care de fapt nu-i corespund câtuşi de puţin şi pe care le preia prin imitaţie de la alte popoare care-şi ating ţelurile.

Asemenea lucruri se întâmplă în evoluţia omenirii; observarea lor este deosebit de importantă în prezent. Azi vom sintetiza unele aspecte, aruncând lumină asupra lor dintr-un anumit punct de vedere, aspecte care ne sunt cunoscute din alte perspective. Noi ştim că timpul scurs din secolul al VIII-lea î.Ch. şi până în secolul al XV-lea coincide cu perioada dezvoltării sufletului raţiunii sau al înţelegerii, la partea propriu-zis civilizată a omenirii. Această evoluţie a sufletului raţiunii sau al înţelegerii începe în secolul al VIII-lea î.Ch. în sudul Europei, în Asia de sud-vest, şi o putem urmări dacă privim începuturile evoluţiei istorice ale poporului grec. Poporul grec mai deţine încă foarte mult din ceea ce putem numi dezvoltarea sufletului senzaţiei, care era adecvat pentru cea de-a treia epocă postatlanteană, epoca egipteano-caldeeană. Atunci totul era evoluţie a sufletului senzaţiei. Atunci omul se dăruia impresiilor lumii exterioare şi în acestea el recepta totodată tot ceea ce preţuia ca fiind cunoştinţele sale, pe care le lăsa să treacă în impulsurile voinţei sale. Întreg omul se considera un membru al întregului Cosmos. El îşi adresa întrebările stelelor şi mişcărilor lor, dacă se punea problema ce ar trebui să facă, ş.a.m.d. Această trăire participativă la lumea exterioară, această vedere a spiritualului în toate detaliile lumii exterioare era ceea ce îi caracteriza pe egipteni în timpul culminării culturii lor, ceea ce trăia în Asia de sud-vest şi care a avut o a doua înflorire târzie la greci. Vechii greci au avut întru totul această dăruire liberă a sufletului către ambianţa exterioară, şi de această dăruire liberă a sufletului, ambianţei exterioare, era legată o percepţie a spiritelor elementale în fenomenele exterioare. Dar apoi s-a dezvoltat la greci ceea ce filosofii greci numesc „nous”, care este o raţiune cosmică generală, şi care a rămas calitatea de bază a evoluţiei sufletului omenesc până în secolul al XV-lea, atingând un punct culminant în secolul al IV-lea d.Ch., după care s-a estompat. Dar toată această evoluţie din secolul al VIII-lea î.Ch. până în secolul al XV-lea d.Ch. dezvoltă, de fapt, ceea ce este raţiunea. Dacă vorbim însă în această epocă despre „raţiune” trebuie să facem abstracţie de ceea ce înţelegem în prezent prin raţiune. Pentru noi raţiunea este ceva pe care-l purtăm numai în noi, pe care-l dezvoltăm în noi şi cu ajutorul căruia înţelegem lumea. Nu aşa stăteau lucrurile la greci şi nici în secolele al XI-lea, al XII-lea, al XIII-lea, când se vorbea despre raţiune. Raţiunea era ceva obiectiv, raţiunea era ceva ce umplea lumea. Raţiunea punea ordine în diferitele fenomene ale lumii. Omul observa lumea şi fenomenele ei şi-şi spunea: Raţiunea lumii este cea care face ca un fenomen să succeadă altuia, care introduce diferitele fenomene într-un întreg mai mare, ş.a.m.d. Capului uman i se atribuia numai faptul că ar participa la această raţiune generală a lumii.

Când vorbim în prezent despre lumină, dacă vrem să practicăm fizica sau fiziologia modernă, spunem: Lumina este în noi. Dar, având conştienţa naivă, niciun om nu va crede că lumina este numai în capul său. La fel de puţin pe cât ar putea spune acum conştienţa naivă: Afară este beznă, lumina este numai în capul meu, la fel de puţin ar fi putut spune grecul sau omul secolelor al XI-lea, al XII-lea: Raţiunea este numai în capul meu. – El spunea: Raţiunea este afară, ea umple lumea, ea ordonează totul. Aşa cum omul devine conştient de lumină prin percepţia sa, tot astfel, îşi spunea, el devine conştient de raţiune. Raţiunea se aprinde cumva în el.

Se lega ceva important de această venire la suprafaţă a raţiunii lumii în evoluţia culturală umană. Mai înainte, când evoluţia culturală se desfăşura sub semnul sufletului senzaţiei, nu se vorbea despre un astfel de principiu al unităţii care ar fi cuprins întreaga lume, atunci se vorbea despre spirite ale plantelor, despre spirite care reglează lumea animalelor, despre spirite ale apei, despre spirite ale aerului etc. Exista o multitudine de entităţi spirituale despre care se vorbea. Despre această multitudine nu vorbea numai politeismul, religia populară, ci în aceia care erau iniţiaţi exista conştienţa că ei au de-a face în afară cu o multitudine de entităţi. Prin faptul că a apărut epoca raţiunii s-a

dezvoltat un fel de monism. Raţiunea a devenit ceva unic, care cuprinde întreaga lume; abia prin aceasta s-a dezvoltat, de fapt, caracterul monoteist al religiei, care are treapta sa pregătitoare deja în cea de a treia epocă postatlanteană. Dar ceea ce trebuie să reţinem în mod ştiinţific despre această epocă – cuprinsă între secolele al VIII-lea î.Ch. şi al XV-lea d.Ch. – este faptul că ea constituie epoca de dezvoltare a raţiunii lumii, şi că atunci oamenii gândeau cu totul altfel despre raţiune decât se gândeşte în prezent.

De ce se gândea atunci în mod diferit despre raţiune? Oamenii gândeau altfel despre raţiune din cauză că, atunci când omul era raţional, în timp ce încerca să înţeleagă ceva cu ajutorul raţiunii, el se şi simţea altfel. Omul umbla prin lume, percepea lucrurile prin simţurile sale; dar întotdeauna când gândea el simţea un şoc. Era ca şi cum simţea o trezire mai intensă decât simţea în starea de veghe obişnuită. Şi reflectarea mai era ceva care era resimţită diferit decât în viaţa obişnuită. Înainte de toate, în reflectare omul simţea ceva obiectiv, nu doar pur subiectiv. De aici vine şi faptul că până în secolul al XV-lea, şi încă până în timpuri mai târzii, oamenii aveau faţă de reflectarea mai profundă asupra lucrurilor un sentiment pe care astăzi nu-l mai au. În ziua de azi, omul nu are sentimentul că reflectarea ar trebui să se desfăşoare într-o anumită dispoziţie sufletească. Până în secolul al XV-lea omul avea sentimentul că, de fapt, nu face decât rău în lume, dacă, nefiind bun, totuşi reflectează. El îşi făcea oarecum reproşuri dacă, fiind un om rău, reflecta. Această stare nu mai este resimţită cu adevărat temeinic. În ziua de azi, oamenii gândesc astfel: Eu pot să fiu rău în sufletul meu şi totuşi să gândesc. – Acest lucru nu l-au făcut oamenii până în secolul al XV-lea. Ei simţeau ca un fel de jignire a raţiunii lumii divine dacă gândeau într-o dispoziţie sufletească rea; ei vedeau, aşadar, în actul reflectării ceva real, se simţeau cu sufletul plutind în raţiunea generală a lumii. De unde vine aceasta?

De acolo că oamenii din acea epocă, din secolul al XVIII-lea î.Ch. până în secolul al XV-lea d.Ch., dar mai ales în secolul al IV-lea d.Ch., îşi foloseau în mod expres trupul eteric atunci când reflectau. Nu în sensul că ei şi-ar fi spus: Acum îmi pun în activitate trupul eteric. Dar ceea ce ei simţeau, întreaga lor dispoziţie sufletească era pusă în mişcare de trupul eteric atunci când gândeau. Se poate spune de-a dreptul: Oamenii gândeau în acea perioadă cu trupul eteric. – Şi acesta este aspectul caracteristic, faptul că în secolul al XV-lea oamenii încep să gândească cu trupul fizic. Atunci când gândim, noi folosim forţele pe care trupul eteric le trimite în trupul fizic. Aşadar, aceasta este marea deosebire care rezultă când observăm gândirea dinaintea secolului al XV-lea şi pe cea de după acest secol. Când cercetăm gândirea de dinaintea secolului al XV-lea, vedem că ea se desfăşoară în trupul eteric (vezi desenul, haşurarea luminoasă), ea dă trupului eteric o anumită structură.

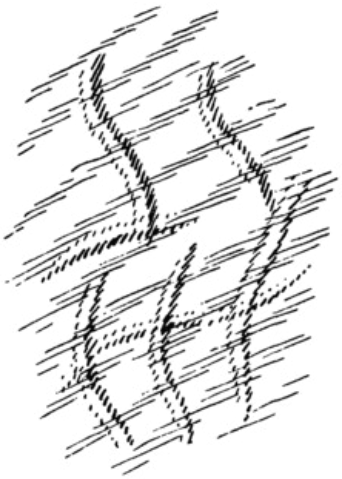

Planșa 7

[măreşte imaginea]

Dacă considerăm acum gândirea din zilele noastre, vedem că ea se desfăşoară în trupul fizic (întunecat). Fiecare astfel de linie a trupului eteric produce o copie a sa şi această copie se află în trupul fizic; ceea ce se întâmplă când se gândeşte în omenire de atunci încoace este, aşadar, o amprentare a activităţii eterice în trupul fizic. Evoluţia care a avut loc începând din secolul al XV-lea şi până în secolele al XIX-lea, al XX-lea a constat în faptul că omul şi-a scos tot mai mult gândirea din trupul eteric şi că el rămâne la această imagine-umbră pe care o obţine în trupul fizic din gândurile originare, aflate în trupul eteric. Deci în a cincea epocă postatlanteană este într-adevăr aşa, că oamenii gândesc de fapt cu trupul fizic, care este, în fond, doar o imagine-umbră a ceea ce a fost cândva gândire cosmică, aşadar că începând din acel timp în omenire trăieşte numai o imagine-umbră a gândirii cosmice.

Vedeţi dumneavoastră, în fond tot ce a apărut după secolul al XV-lea, ceea ce s-a constituit ca matematică mai nouă, ca ştiinţă a naturii mai nouă ş.a.m.d., este imagine-umbră, fantomă a gândirii anterioare; nu mai are viaţă. Omenirea nu-şi face în prezent nicio idee despre cât de vie era gândirea mai înainte. Omul, în acele timpuri vechi, se simţea înviorat în gândirea sa; el era bucuros când putea să gândească, căci gândirea era pentru el un elixir al sufletului. Faptul că gândirea l-ar putea obosi pe om nu era o concepţie a acelui timp. Omul putea obosi într-o oarecare măsură prin altceva, dar când putea gândi cu adevărat el percepea aceasta ca pe o împrospătare, ca pe un elixir al sufletului, el o simţea ca pe un har de care avea parte, atunci când putea trăi în gânduri.

Dar această schimbare din starea sufletească s-a produs, şi noi mai avem astăzi în gândire numai ceva de natura umbrei. De aici vine şi marea dificultate de a-l aduce pe om din gândire într-o stare de avânt oarecare, de entuziasm. Plecând de la gândire poţi prezenta omului modern toate lucrurile posibile, dar el nu intră în stare de entuziasm. Totuşi, aceasta este ceea ce trebuie el să înveţe. Omul trebuie să devină conştient că gândirea modernă este o imagine-umbră şi că această imagine-umbră care este gândirea modernă nu trebuie să rămână imagine-umbră, ci ea trebuie să fie vivifiată pentru a deveni imaginaţiune. O încercare de a face din gândirea modernă imaginaţiune apare, de exemplu, într-o carte cum este ***Teosofia*** mea sau în ***Ştiinţa ocultă***, în care sunt introduse peste tot în gândire imagini, pentru ca gândirea să fie chemată la imaginaţiune, aşadar, din nou la viaţă. În caz contrar, omenirea s-ar pustii în întregime. Am putea răspândi erudiţie seacă oricât de departe, dar această erudiţie nu ar putea concentra forţele pentru a ajunge la voinţă şi nu ar înflăcăra dacă în această gândire-umbră, în această fantomă a gândirii care a pătruns în timpul mai nou în omenire nu ar pătrunde din nou viaţa imaginativă.

Aceasta este, aş spune, marea problemă de destin a civilizaţiei mai noi: aceea de a se recunoaşte cum, pe de o parte, gândirea tinde să devină o fiinţă-umbră, cum oamenii se retrag tot mai mult în această gândire, în care se încapsulează, şi cum, pe lângă aceasta, ceea ce trece în voinţă devine, de fapt, o predare către instinctele umane. Cu cât gândirea va fi mai puţin capabilă să asimileze imaginaţiune, cu atât mai mult întregul interes a ceea ce trăieşte în viaţa socială exterioară va trece în instincte. Omenirea mai veche, cel puţin în acele timpuri care au purtat civilizaţia, primea – aceasta o puteţi desprinde din ultimele mele conferinţe –, din întregul ei organism, ceea ce era spiritual. Omul modern nu primeşte ceva spiritual decât din capul său, din această cauză el se lasă, cu privire la voinţă, în voia imboldurilor sale, a instinctelor sale. Acesta este marele pericol, ca oamenii să devină din ce în ce mai mult oameni ai capului, iar în ceea ce priveşte voinţa să se lase în voia instinctelor, ceea ce conduce de la sine înţeles la situaţii sociale cum sunt cele care se întâlnesc în estul Europei şi se manifestă infectând şi la noi, pretutindeni. Acest lucru se întâmplă pentru că gândirea a devenit imagine-umbră. Nu se poate atrage suficient de des

atenţia asupra acestor aspecte. Tocmai din astfel de fundamente vor înţelege oamenii ce vrea, de fapt, ştiinţa spiritului de orientare antroposofică. Ea vrea ca imaginea-umbră să redevină o fiinţă vie, ca printre oameni să circule din nou ceea ce cuprinde întregul om. Acest lucru nu se poate însă întâmpla dacă gândirea rămâne imagine-umbră, dacă imaginaţiunile nu pătrund din nou în gândire, dacă numărul, de exemplu, nu este vivifiat aşa cum am arătat când m-am referit la omul alcătuit din şapte părţi, care de fapt sunt nouă, dar la care a doua şi a treia parte, respectiv a şasea şi a şaptea parte se unesc în aşa fel încât devin o unitate, aşa că rezultă şapte, când se însumează cele nouă părţi componente. Această cuprindere interioară a ceea ce i-a fost dat cândva omului dinăuntru trebuie să fie năzuinţa actuală. În această privinţă trebuie luat foarte în serios ceea ce este caracterizat tocmai din această perspectivă prin ştiinţa spiritului de orientare antroposofică.

Pe de altă parte aţi văzut cum gândirea a căpătat un caracter de umbră, şi din această cauză în ordinul iezuiţilor a fost creată o metodă care aduce viaţă în această gândire, sub un anumit aspect. Exerciţiile iezuite urmăresc să aducă viaţă în gândire. Dar ei o fac reînnoind vechea viaţă; ei nu lucrează în sensul imaginaţiunii sau prin imaginaţiune, ci lucrează prin voinţă, care joacă un mare rol îndeosebi în exerciţiile iezuite. Omenirea actuală ar trebui să înţeleagă, dar o face mult prea puţin, că într-o colectivitate iezuită orice viaţă sufletească este cu totul altceva decât la ceilalţi oameni. Ceilalţi oameni ai prezentului au o altă structură sufletească decât aceia care devin iezuiţi. Iezuiţii lucrează dintr-o voinţă cosmică ce nu se poate contesta. De aceea ei văd anumite corelaţii care există, corelații care mai sunt văzute cel mult de câteva alte Ordine, care în schimb sunt combătute la cuţit de iezuiţi. Faptul că în gândirea-umbră intervine realitate, este ceea ce face din iezuit un altfel de om decât oamenii civilizaţiei moderne, care nu mai gândesc decât cel mult în imagini-umbră, din care cauză ei, de fapt, dorm, pentru că gândirea nu intervine în organismul lor, ea nu vibrează în sângele lor, nu curge cu adevărat prin sistemul lor nervos.

Cred că nimeni nu a văzut încă niciodată un iezuit dotat care să fie nervos, în timp ce erudiţia modernă şi instrucţia modernă devin din ce în ce mai irascibile. Când devine omul nervos? Când se afirmă nervii fizici. Atunci se afirmă ceva care din punct de vedere fizic, de fapt, nu are nicio justificare să se afirme, pentru că este acolo doar pentru a conduce spiritualul. Aceste lucruri sunt intim corelate cu distorsionarea esenţei educaţiei noastre moderne, şi iezuitismul este, dintr-un punct de vedere, pe care noi trebuie să-l combatem cu hotărâre, dar tocmai dintr-un punct de vedere al vitalizării gândirii, ceva care merge împreună cu lumea, chiar dacă merge înapoi ca racul. Dar el merge, nu stă pe loc, în timp ce ştiinţa noastră, aşa cum se prectică ea în prezent, nu-l cuprinde în niciun fel pe om.

Dacă îmi este îngăduit să indic aici ceva, trebuie să spun: Am exprimat în repetate rânduri durerea pe care ţi-o pricinuieşte faptul că omul modern, care poate gândi toate lucrurile posibile, care este atât de teribil de deştept, dar care nu este integrat în mod viu, cu nicio fibră a vieţii sale, în actualitate, nu vede ce se întâmplă în jurul său; el nu vede ce se petrece în jurul său, nu vrea să participe la ceea ce se întâmplă în lume. În ceea ce-l priveşte pe iezuit, lucrurile stau altfel. Iezuitul, care aduce la mobilizare întregul om, vede ce vibrează în lume. De aceea aş vrea să vă citesc câteva cuvinte dintr-un manifest iezuit actual, din care veţi vedea ce fel de viaţă pulsează acolo:

„Pentru toţi cei care iau în serios principiile creştine, pentru care binele poporului este cu adevărat o chestiune de inimă, pentru cei cărora cuvântul mântuitor «*Misereor super turbam*»* le-a pătruns o dată adânc în suflet, pentru toţi aceştia a sosit timpul în care, purtaţi de valurile puternicei maree de furtună a bolşevismului, pot lucra cu mai mult succes cu poporul şi pentru popor. Trebuie numai să nu fie prea şovăitori. Aşadar, se impune combaterea fundamentală şi omnilaterală a «capitalismului», a exploatării şi secătuirii poporului, sublinierea mai clară a datoriei muncii şi pentru stările superioare, procurarea de locuinţe demne de om pentru milioane de tovarăşi ai poporului, chiar dacă aceasta impune revendicarea şi utilizarea palatelor şi a locuinţelor mai mari, exploatarea comorilor Pământului, a forţelor apei şi aerului nu pentru trusturi şi sindicate, ci pentru binele comun, pentru ridicarea nivelului şi culturalizării maselor, participarea tuturor cercurilor populare la administrarea şi conducerea statului, folosirea sistemului de consilii, alături de o reprezentare parlamentară a maselor şi o reprezentare adecvată şi cu drepturi egale a stărilor, pentru a împiedica în mod corect «izolarea maselor de aparatul de stat» pe drept criticată de Lenin [...]. Dumnezeu a dat bunurile Pământului pentru toţi oamenii, nu pentru ca unii să se lăfăie într-o opulenţă excesivă, iar alte milioane să lâncezească într-o sărăcie fizică şi morală la fel de primejdioasă..."

* „Milă îmi este de mulțime" Marcu 8.2 (*n.tr.*)

Vedeţi dumneavoastră, acesta este focul care simte ceva din ceea ce se petrece. Acesta este un om care în restul cărţii combate cu severitate bolşevismul, care, desigur, nu vrea să ştie nimic despre bolşevism, dar nu stă ca cineva care s-a aşezat frumos pe un scaun şi nu observă focul din lume în jurul lui, ci un om care îl observă şi care ştie ce vrea, pentru că vede.

Oamenii au ajuns doar să reflecteze asupra problemelor lumii şi, în rest, lasă lucrurile să se desfăşoare aşa cum se desfăşoară ele. Acest lucru trebuie evidenţiat, că omul mai are în el şi altceva decât simple gânduri prin care reflectează, şi, de fapt, nu se sinchiseşte de esenţa lumii. În această privinţă, este suficient să indicăm ce anume este, de exemplu, Societatea teosofică. Societatea teosofică îi indică pe marii iniţiaţi care stau undeva; desigur, aceasta o poate face în mod îndreptăţit. Dar nu este vorba de faptul că ei se află acolo, ci de modul în care cei care vorbesc despre ei fac aceasta. Teosofii îşi imaginează că marii iniţiaţi conduc lumea; ei înşişi au gânduri bune pe care le lasă să radieze în toate direcţiile, şi apoi vorbesc despre conducerea lumii, vorbesc despre epocile lumii, despre impulsurile lumii. Dacă se ajunge însă cu adevărat ca ceva real, cum este antroposofia, să trebuiască să trăiască în mod necesar în mersul real al lumii, pentru că nu poate fi altfel, acest lucru este considerat incomod, pentru că atunci nu ai mai putea sta aşezat pe scaun, ci ar trebui să participi la ceea ce se întâmplă în lume.

Trebuie să subliniem cu precizie felul în care ceea ce este raţiune, a devenit în om o umbră, pentru că ea a fost trăită mai înainte în trupul eteric şi acum a alunecat cumva în trupul fizic, unde duce doar o existenţă subiectivă. Dar ea poate să devină vie prin imaginaţiune. Atunci raţiunea va conduce la sufletul conştienţei, şi acest suflet al conştienţei poate fi înţeles drept real numai atunci când el îşi simte Eul în sine ca fiind veşnic, şi când vede cum acest Eu coboară pentru incorporare din lumi spiritual-sufleteşti, şi cum merge prin poarta morţii din nou în lumile spiritual-sufleteşti. Dacă este înţeleasă această entitate interioară spiritual-sufletească a Eului, atunci imaginea-umbră a raţiunii poate fi umplută cu realitate. Căci această imagine-umbră a raţiunii trebuie încărcată cu realitate plecând de la Eu.

Este necesar să fie văzut că există o gândire vie. Căci ce cunoaşte omul începând din secolul al XV-lea? – El cunoaşte doar gândirea logică, el nu cunoaşte gândirea vie. Şi asupra acestui lucru am atras atenţia în repetate rânduri. Ce este gândirea vie? – Vreau să dau un exemplu la îndemână. Eu am scris în 1892 ***Filosofia libertății***. Această ***Filosofie a libertății*** are un anumit conţinut. În 1903 am scris ***Teosofia***, care are şi ea un anumit conţinut. În ***Teosofia*** este vorba despre trupul eteric, trup astral ş.a.m.d. În ***Filosofia libertății*** nu se vorbeşte despre acestea. Acum vin acei oameni care cunosc numai mortul logic, numai cadavrul gândirii şi spun: Da, eu citesc ***Filosofia libertății*** şi nu pot să extrag din ea nicio noţiune privind trupul eteric, trupul astral; nu merge, nu le obţin din noţiunile care se află acolo. – Dar este ca şi cum aş avea în faţă un băiat de cinci ani şi aş dori să fac din el un bărbat de şaizeci de ani şi pentru aceasta vreau să îl întind în lungime şi să îl trag în lăţime! Nu-mi este îngăduit să pun în locul viului un proces mecanic lipsit de viaţă. Dar reprezentaţi-vă ***Filosofia libertății*** ca fiind ceva viu, ceea ce şi este cu adevărat, imaginaţi-vă că ea se dezvoltă; din ea creşte ceva ce numai cel care vrea să „extragă" din noţiuni ceva nu poate obţine din aceasta. Pe aceasta se bazează toate reproşurile privind contradicţiile că nu se poate înţelege ce este gândirea vie, în opoziţie cu gândirea moartă care domină în prezent întreaga lume, întreaga civilizaţie. În lumea viului, lucrurile se dezvoltă din interior

înspre afară. Cel care are părul alb, a avut mai înainte păr negru, el nu l-a dobândit vopsindu-l în alb, ci l-a primit din interior. Ceea ce urcă şi coboară se dezvoltă din interior, şi la fel stau lucrurile şi cu gândirea vie. În prezent însă oamenii vor doar să dezvolte concluzii, vor să simtă numai logica exterioară. Ce este logica? Logica este anatomia gândirii, iar anatomia se studiază pe cadavre, iar logica este studiată pe cadavrul gândirii. Este, desigur, justificat să se studieze anatomia pe cadavru. La fel de justificat este să studiezi logica pe cadavrul gândirii! Dar niciodată nu se va putea înţelege viaţa pe cele studiate pe un cadavru. Despre aceasta este vorba cu adevărat dacă vrei în ziua de azi să iei parte în mod viu, cu tot sufletul, la ceea ce freamătă şi urzeşte în lume. Trebuie să atragem mereu atenţia asupra acestui aspect al problemei pentru că avem nevoie, în sensul bunei evoluţii a lumii, în sensul bunei evoluţii a oamenilor, de o vivifiere a gândirii care astăzi a devenit o umbră. Această transformare în umbră a gândirii a atins punctul culminant la mijlocul secolului al XIX-lea. Din această cauză, la acest mijloc de secol al XIX-lea au avut loc evenimente care au captivat omenirea. Chiar dacă ele nu au fost mari ca atare, dacă sunt puse la locul corect, apar ca fiind mari.

Să luăm sfârşitul anilor cincizeci. Apar atunci *«Originea speciilor»* a lui *Darwin* [Nota 52], *«Principiile economiei politice»* a lui *Marx* [Nota 53], ca şi *«Psihofizica»* de *Gustav Theodor Fechner* [Nota 54], în care se face încercarea de a descoperi psihicul, sufletescul, prin experiment exterior. În aceeaşi perioadă omenirii îi este făcută cunoscută descoperirea fascinantă a analizei spectrale a lui *Kirchhoff* şi *Bunsen* [Nota 55], prin care se arată oarecum că oriunde te-ai uita în Univers se găseşte aceeaşi materialitate. Într-un anumit sens, la acest mijloc al secolului al XIX-lea s-a făcut totul pentru a fascina oamenii cu ideea că gândirea trebuie să rămână subiectivă, anume tocmai de natura umbrei, şi în niciun caz nu trebuie ca ea să intervină în exterior, astfel încât nu-ţi este câtuşi de puţin permis să-ţi reprezinţi că în lume ar exista raţiune, „nous”, sau că în Cosmos ar exista ceva viu.

Aceasta este ceea ce a făcut ca acest secol al XIX-lea să fie atât de nefilosofic, dar, în fond şi atât de inactiv, și ceea ce a determinat ca în timp ce relaţiile economice au devenit din ce în ce mai complicate, comerţul mondial să se extindă, devenind economie mondială, astfel încât realmente întregul Pământ a devenit *un* domeniu economic, încât tocmai această gândire cu caracter de umbră nu putea cuprinde realitatea tot mai impunătoare. Aceasta este tragedia perioadei celei mai moderne. Relaţiile economice au devenit din ce în ce mai masive și puternice, din ce în ce mai brutale, gândirea omenească a rămas cu caracter de umbră, iar umbrele nici atât nu mai puteau pătrunde în ceea ce se desfăşura exterior, în realitatea economică brutală.

Este ceea ce constituie mizeria noastră prezentă. Când un om crede într-adevăr că el este organizat mai fin şi că are o necesitate pentru spiritual, el se obişnuieşte să facă pe cât se poate o figură lungă, să vorbească fals şi să spună cum trebuie să te ridici de la realitatea brutală, căci spiritualul poate fi cuprins, în fond, numai în mistică. Gândirea a devenit atât de fină, încât trebuie să părăsească realitatea, deoarece ea piere imediat în existenţa ei de umbră atunci când vrea să pătrundă în realitatea brutală. Realitatea evoluează dedesubt, după instinctele care proliferează şi brutalizează Noi vedem plutind sus nonsensul gras al misticii şi al concepţiilor despre viaţă şi al teosofiilor şi jos viaţa desfăşurându-se în mod brutal. Este ceva care, pentru vindecarea omenirii, trebuie să înceteze. Gândirea trebuie să fie vivifiată, şi gândul trebuie să devină atât de puternic, încât să nu trebuiască să se retragă în faţa realităţii brutale, ci să se poată cufunda în această realitate brutală, să poată trăi ca spirit în această realitate brutală; atunci realitatea nu va mai fi brutală. Acest lucru trebuie înţeles.

Ceea ce nu se înţelege în toate direcţiile posibile este faptul că, atunci când în ea trăieşte fiinţa lumii, gândirea nu poate fi altfel decât să-şi reverse forţa peste toate lucrurile. Este ceva de la sine-înţeles. Dar pentru această gândire modernă este un sacrilegiu, atunci când apare o gândire care nu poate fi deloc altfel decât să-şi întindă firele înspre diferitele domenii. Ceea ce trebuie să constituie gravitatea vieţii din ziua de astăzi, este faptul că trebuie înţeles: Noi am avut în gândire, şi anume pe bună dreptate, o imagine-umbră; dar a venit vremea să se introducă în această imagine-umbră de gândire viaţă, pentru ca din această viaţă a gândirii, din această viaţă sufletească interioară să-şi poată primi imboldurile sociale viaţa exterioară fizic-sensibilă.

Despre aceasta vom vorbi în continuare mâine.

Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂŢII

GA 204

CONFERINŢA a XI-a

Dornach, 30 aprilie 1921

Am văzut, pe parcursul acestor consideraţiuni, ce punct important constituie în evoluţia omenirii Occidentului mijlocul secolului al XIX-lea. Am atras atenţia asupra faptului că la acest mijloc al secolului al XIX-lea a fost atins oarecum vârful mentalităţii materialiste, al concepţiei materialiste faţă de viaţă; dar a trebuit să atragem atenţia şi asupra faptului că ceea ce a fost cucerit pornind din om de la începutul secolului al XV-lea este ceva spiritual, astfel încât s-ar putea spune: Caracteristic în acest punct al evoluţiei omenirii a fost faptul că omul, devenind mai spiritualizat, nu a putut sesiza această spiritualitate, ci s-a umplut doar cu gândire materialistă, cu simţire materialistă şi, de asemenea, cu voire şi fapte materialiste. Iar prezentul se află încă sub efectele ulterioare a ceea ce s-a desfăşurat aici neobservat de mulţi şi care a atins un punct culminant în cadrul evoluţiei omenirii. De ce a existat acest punct culminant? – El a existat pentru că trebuia să se întâmple ceva hotărâtor în ceea ce priveşte atingerea treptei sufletului conştienţei de către omenirea contemporană.

Dacă cuprindem cu privirea modul în care s-a desfăşurat evoluţia omenirii, trebuie să spunem următoarele: Începând cu cea de a treia epocă postatlanteană până la aproximativ anul 747 înainte de Misteriul de pe Golgota (vezi desenul) avem de-a face cu ceea ce desemnăm ca fiind evoluţia sufletului senzaţiei în omenire. Apoi începe epoca sufletului raţiunii sau al afectivităţii, care durează până la anul 1413, aproximativ, care-şi atinge apogeul în acel moment despre care istoria exterioară comunică puţine fapte, dar care trebuie avut în vedere, dacă vrem să înţelegem evoluţia europeană. Este aproximativ anul 333 d.Ch. Începând cu anul 1413 avem de-a face cu dezvoltarea sufletului conştienţei, perioadă în care ne mai aflăm încă şi noi, care a trăit un eveniment decisiv în jurul anului 1850, mai bine spus 1840.

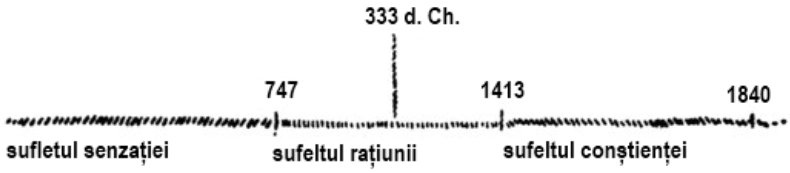

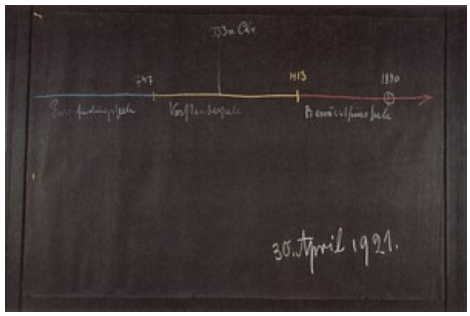

Planșa 8

[măreşte imaginea]

În jurul acestui an, 1840, lucrurile erau de aşa natură, încât, dacă concepem omenirea ca pe un întreg – modul în care se comportau pe atunci diferitele naţiuni îl vom examina imediat –, putem spune că personalităţi reprezentative ale naţiunilor se aflau înaintea momentului în care raţiunea devenise cel mai mult fiinţă-umbră. Raţiunea preluase deja caracterul de umbră. Ieri am încercat să descriu acest caracter de umbră al raţiunii. Omenirea Pământului civilizat progresase atât de mult încât de atunci încolo a existat posibilitatea de a obţine fără iniţiere, din cultura generală, sentimentul că dispunem de raţiune, că raţiunea a evoluat, dar ea nu mai are pentru sine niciun conţinut. Avem noţiuni, dar acestea sunt goale, trebuie să le umplem cu ceva. Aceasta este chemarea care circulă în lume, deşi încă neclar şi imperceptibil. În dorurile profunde, fundamentale, subconştiente ale omului trăieşte chemarea de a obţine o umplere a ceea ce are caracter de umbră în gândirea raţională. Este tocmai chemarea care caută ştiinţa spiritului. Dar această chemare o putem cuprinde în mod concret.

La acest mijloc de secol al XIX-lea organismul omenesc, în a cărui parte fizică se exercită raţiunea cu caracter de umbră, ajunsese atât de departe încât putea cultiva foarte bine această raţiune. În raţiunea cu caracter de umbră trebuia să fie introdus ceva, ea trebuia umplută cu ceva. Acest lucru poate fi realizat numai dacă omul conştientizează: Trebuie să preiau ceva care nu mi se oferă pe Pământ, care nu trăieşte pe Pământ, pe care nu-l pot afla în viaţa dintre naştere şi moarte. Trebuie să preiau într-adevăr ceva care, deşi s-a stins când am coborât într-o corporalitate fizică din lumi sufletesc-spirituale cu rezultatele vieţilor pământene anterioare, ceva care, deşi s-a întunecat, sălăşluieşte totuşi în adâncurile sufletului meu. Trebuie să-l scot de acolo la suprafaţă, trebuie să reflectez la ceva ce există în mine pur şi simplu prin faptul că sunt un om al secolului al XIX-lea.

Mai înainte omul nu ar fi putut exercita în acelaşi mod reflectarea asupra sa. Pentru aceasta trebuia să-şi aducă omenescul atât de departe încât corpul fizic să devină tot mai matur pentru a-şi forma pe deplin raţiunea sa de umbră şi de a o exercita pe deplin. Acum, corpurile fizice, cel puţin la oamenii cei mai avansaţi, ajunseseră atât de departe încât s-ar fi putut spune, sau mai bine spus se poate spune: Trebuie să reflectez la ce vreau să aduc la suprafaţă din străfundul vieţii mele sufleteşti, pentru a-l turna în această raţiune cu caracter de umbră. – În felul acesta, raţiunea cu caracter de umbră ar fi fost străbătută de ceva, şi astfel s-ar fi putut ivi zorile sufletului conştienţei. Aşadar, în acest moment a existat ocazia să răsară sufletul conştienţei.

Acum veţi spune: Da, dar deja anterior, începând din anul 1413, a fost epoca sufletului conştienţei. – Desigur, dar a existat mai întâi o dezvoltare pregătitoare, şi trebuie doar să reflectaţi ce condiţii au existat pentru o astfel de pregătire în această epocă, în comparaţie cu toate epocile anterioare. În această perioadă are loc, de exemplu, descoperirea artei tipografice, răspândirea scrisului. Începând din secolul al XV-lea oamenii preiau, prin activitatea tipografilor şi prin scris, o cantitate de conţinut spiritual. Dar ei o preiau în mod exterior; şi esenţialul acestei epoci constă în aceea că a fost preluată în mod exterior o cantitate imensă de conţinut spiritual. Popoarele Pământului civilizat au preluat în mod exterior ceva ce mai înainte masele mari puteau să preia numai prin vorbirea orală. În epoca evoluţiei raţiunii se întâmpla astfel, şi în epoca sufletului sentimentului cu atât mai mult, că, în fond, răspândirea educaţiei se baza pe vorbirea orală. Prin vorbire mai răzbeşte în sunet ceva spiritual-sufletesc. Mai ales în vremurile vechi, în cuvinte trăia în mod deosebit ceea ce se poate numi „geniul limbii". Această situaţie a încetat când conţinutul instruirii umane a fost preluat în formă abstractă prin scris şi prin tipar. Cele tipărite, şi cele scrise, au particularitatea că sting într-o oarecare măsură ceea ce primeşte omul prin naştere din existenţa sa suprapământeană.

Desigur că asta nu înseamnă că dumneavoastră trebuie să încetaţi să citiţi sau să scrieţi, ci că în prezent este necesară o forţă mai mare pentru a ridica la suprafaţă ceea ce se află jos, în entitatea umană. Dar şi această forţă trebuie în mod necesar obţinută. Trebuie să ajungem la autoreflectare, în ciuda faptului că citim şi scriem, trebuie să dezvoltăm această forţă mai mare în comparaţie cu cea anterioară. Aceasta este sarcina în epoca dezvoltării sufletului conştienţei.

Înainte de a putea examina modul în care lumea spirituală a început să acţioneze jos în lumea fizic-sensibilă, trebuie să ne punem întrebarea: Cum au întâmpinat naţiunile civilizaţiei mai noi acest moment al anului 1840?

Ştim din conferinţele anterioare că poporul caracteristic pentru formarea sufletului conştienţei, aşadar pentru ceea ce constituie tocmai problema acestei epoci, era cel anglo-saxon. Acest popor anglo-saxon este poporul predispus prin întreaga sa organizare la dezvoltarea sufletului conştienţei. Acestui fapt i se datorează poziţia specială a poporului anglo-saxon în epoca noastră, anume faptului că el este predispus la formarea sufletului conştienţei. Dar să ne întrebăm acum, la început în mod pur exterior: Cum a ajuns, de fapt, poporul anglo-american la acest moment care este cel mai important din evoluţia culturală modernă?

Se poate spune: Tocmai poporul anglo-saxon a trăit mult timp într-o stare care ar putea să fie cel mai bine desemnată – bineînţeles cu variantele şi metamorfozele corespunzătoare – prin faptul că până în secolul al XIX-lea în cadrul său s-au menţinut, în ceea ce priveşte structura sufletească interioară, acele impulsuri care deja în cultura greacă se retrăseseră în faţa altor forme. — S-ar putea spune că în secolele al XI-lea şi al X-lea î.Ch. a existat particularitatea că naţiunile îşi parcurgeau evoluţia în perioade diferite, că timpurile se suprapuneau într-o oarecare măsură. Numai că astfel de aspecte sunt foarte greu de observat din cauză că în secolul al XIX-lea existau deja tot soiul de lucruri – scrisul, cititul, pentru că în Anglia şi în Scoţia erau condiţii de existenţă diferite de cele existente pe vremea lui Homer.

Dar cu toate acestea, dacă cuprindem cu privirea structura sufletească a poporului ca naţiune, se constată că s-a păstrat această structură sufletească a perioadei homerice care în Grecia a fost depăşită pe vremea scrierilor de tragedii, şi care a trecut în sofoclism. Acest timp s-a menţinut în lumea anglo-saxonă până în secolul al XIX-lea, un fel de concepţie patriarhală despre viaţă, un mod de viaţă patriarhal. Această viaţă patriarhală a structurii sufleteşti s-a răspândit mai ales în Scoţia, şi acesta este motivul pentru care tocmai asupra poporului anglo-saxon nu a avut efect ceea ce a emanat din lăcaşurile de iniţiere ale Irlandei. Această emanaţie a acţionat, aşa cum am aflat cu alte prilejuri, mai ales în Europa Continentală. Asupra insulei britanice a acţionat mai ales ceea ce ajungea ca adevăruri iniţiatice din nord, din Scoţia; aceste adevăruri iniţiatice au impregnat apoi şi restul. Dar există ceva în concepţia despre personalitatea umană care a rămas ca în timpurile străvechi. Şi aceasta încă mai acţionează în modul în care s-a dezvoltat, să spunem, relaţia dintre Whigs şi Tories în parlamentul englez. La origine, nu a fost vorba de opoziţia dintre liberalism şi conservatorism, ci avem de-a face cu două nuanţări ale părerilor politice faţă de care în prezent nu mai există sentimente.

Cei din gruparea Whigs reprezintă, în principal, continuarea a ceea ce s-ar putea numi un curent al omenirii purtat de iubirea general umană, apărut în Scoţia. Cei din gruparea Tories sunt la origine, potrivit legendei, care are însă un anumit fundament istoric, hoţi de cai din Irlanda, care au răspândit catolicismul. Această opoziţie, care se exprimă apoi într-o voinţă politică specială, reflectă o anumită existenţă patriarhală; şi această existenţă patriarhală şi-a perpetuat anumite stări elementare. Acest lucru poate fi văzut din modul în care s-au raportat posesorii unor suprafeţe mai mari de pământ la cei care locuiau ca supuşi pe aceste terenuri. Această relaţie de stăpân-supuşi merge până în secolul al XIX-lea; până în secolul al XIX-lea situaţia era de aşa natură încât nimeni nu putea fi ales în parlament dacă nu avea o anumită putere dată de poziţia de posesor de pământ. Trebuie să vă gândiţi ce înseamnă aceasta. Aceste lucruri nu sunt evaluate în mod corect. Trebuie să reflectaţi ce înseamnă faptul că abia în anul 1820 a fost abrogată în parlamentul englez legea prin care un om care a furat un ceas sau a braconat era pedepsit cu moartea. Până atunci exista prevederea legală ca cineva care furase un ceas de buzunar sau care braconase să fie pedepsit cu moartea. Aceasta arată cum se păstraseră anumite stări elementare. În ziua de azi, omul vede ceea ce trăieşte nemijlocit în ambianţa sa, şi el prelungeşte, să spunem aşa, înapoi, componentele de bază ale civilizaţiei prezentului şi nu vede cât este de scurt timpul în care, pentru cele mai importante ţări europene, aceste lucruri au derivat din stări cu totul elementare.

Putem spune astfel că aceste stări patriarhale s-au menţinut ca suport a ceea ce a fost apoi pătruns de ce este mai modern, care nu poate fi gândit în structura socială fără dezvoltarea sufletului conştienţei. Reflectaţi la întreaga răsturnare pe care a provocat-o încă din secolul al XVIII-lea în toată structura socială metamorfoza tehnică cu privire la industria textilă ş.a.m.d. Reflectaţi la modul în care a pătruns elementul maşină, elementul tehnic, în acest patriarhal şi formaţi-vă o reprezentare intuitivă a modului în care pe fondul patriarhal al acestei relaţii a stăpânilor posesori de pământ faţă de supuşi se profilează naşterea proletariatului modern prin remodelarea industriei textile. Gândiţi-vă ce haos pătrunde aici, cum se înalţă oraşe din vechile peisaje, cum se instalează patriarhalul cu un salt îndrăzneţ în viaţa modernă socialistă, proletară.

Dacă vrem să reprezentăm grafic o asemenea evoluţie, putem chiar spune că această viaţă se dezvoltă în forma pe care a avut-o în Grecia până în jurul anului 1000 î.Ch. (vezi desenul). Apoi ea face un salt îndrăzneţ, şi ne aflăm brusc în anul 1820. Lăuntric, viaţa a rămas la anul 1000 î.Ch., dar exterior ne aflăm în secolul al XVIII-lea, să spunem în 1770 (săgeţi). Acum pătrunde în viaţă tot ce caracterizează existenţa modernă, timpul actual. Dar viaţa englezească găseşte legătura cu acestea abia în 1820 (vezi desenul); abia acum au căpătat maturitatea verbală necesară pentru a putea fi exprimate probleme ca desfiinţarea pedepsei cu moartea pentru un mic furt, sau altele, asemănătoare. Se poate astfel spune: Aici a confluat ceva străvechi cu ceea ce este cel mai modern, şi astfel ajungem cu evoluţia în anul 1840.

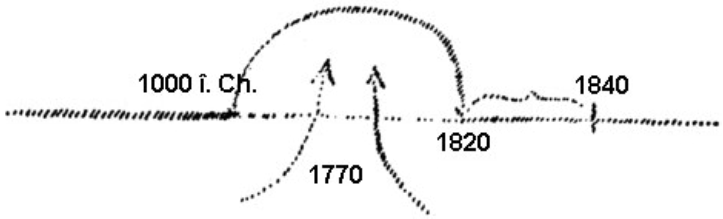

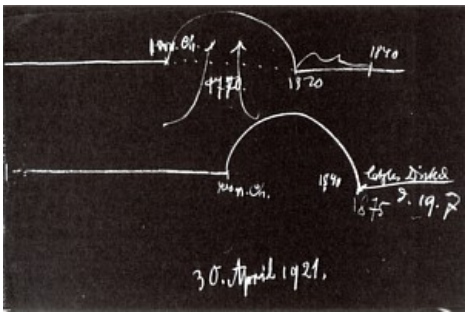

Planșa 9

[măreşte imaginea]

Ce trebuia să se întâmple în această epocă, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, tocmai în viata poporului anglo-american? Trebuie să ne gândim că abia după anul 1820, ba chiar după 1830, au devenit necesare în Anglia legi prin care să fie interzisă ţinerea în fabrică a copiilor sub doisprezece ani mai mult de opt ore, a copiilor între treisprezece şi optsprezece ani mai mult de doisprezece ore. Vă rog să comparaţi aceasta cu condiţiile de azi! În prezent, marea masă a proletariatului pretinde o zi-muncă de opt ore! În anul 1820, în Anglia, adolescenţii mai lucrau în mine şi fabrici mai mult de opt ore şi abia în acel an s-a stabilit ziua de lucru de opt ore; dar pentru copii între doisprezece şi optsprezece ani mai era încă valabilă ziua de lucru de douăsprezece ore.

Aceste lucruri trebuie temeinic cuprinse cu privirea dacă vrem să vedem ce s-a întâmplat de fapt aici. Şi, în fond, s-ar putea spune că abia în a doua treime a secolului al XIX-lea Anglia s-a desprins din mentalitatea patriarhală şi s-a văzut nevoită să ia în calcul ceea ce s-a infiltrat încet prin tehnica maşinilor în această veche mentalitate. În acest mod a întâmpinat momentul 1840 poporul care era chemat să dezvolte sufletul conştienţei.

Să ne referim acum la alte popoare ale civilizaţiei moderne; consideraţi ce a rămas din elementul latino-roman, aşadar, ce a fost transportat la noi de către acest element romani-latin al celei de a patra epoci postatlanteene, care a adus oarecum ca pe o moştenire vechea cultură a sufletului raţiunii în epoca sufletului conştientei. Ceea ce mai exista ca viaţă a sufletului raţiunii şi-a găsit punctul său culminant în Revoluţia franceză de la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Vedem cum apar brusc aici, într-o abstractizare extremă, idealurile de „Libertate”, „Egalitate”, „Fraternitate”. Vedem cum ele sunt adoptate de sceptici ca *Voltaire*, de entuziaşti ca *Rousseau*, vedem mai ales cum apar ele la suprafaţă din marea masă a poporului; vedem cum odată cu abstracţiunea, care pe acest tărâm este deplin justificată, intervine în structura socială – o cu totul altă evoluţie decât în Anglia. În Anglia, existau resturile vieţii germanice patriarhale, pătrunse de ceea ce putea să aducă în structura socială tehnica modernă, viaţa ştiinţifică modernă, materialistă; în Franţa numai tradiţii, moşteniri. Ai vrea să spui: În acelaşi stil în care au acţionat odinioară cu cele mai diverse nuanţe un Brutus sau un Cezar la Roma, în acelaşi stil se aduce acum în scenă Revoluţia franceză. În felul acesta apare din nou la suprafaţă în forme abstracte ceea ce este libertate, egalitate şi fraternitate. Şi ceea ce există ca element patriarhal nu este risipit din afară, ca în Anglia, ci fixitatea romano-juridică, ataşamentul faţă de vechea noţiune de proprietate, relaţiile dintre proprietarii de pământ, relaţiile ereditare, ceea ce este stabilit pe baze juridic-romane, este distrus prin abstracţiune, este risipit prin abstracţiune.

Este suficient să ne gândim ce cotitură a adus Revoluţia franceză în întregaga viaţă europeană. Este suficient să ne amintim că înaintea Revoluţiei franceze cei care erau selectaţi din masa poporului aveau şi avantaje juridice. Numai anumiţi oameni puteau ajunge în anumite poziţii statale. Revoluţia franceză a revendicat breşe în această direcţie, să se străpungă structura, plecând de la abstracţiuni, de la raţiunea cu caracter de umbră. Dar ea purta în întregime în sine pecetea raţiunii-umbră, a abstracţiunii, şi, în fond, ceea ce s-a revendicat acolo, a rămas un fel de ideologie. Din această cauză, am putea spune că ceea ce este raţiune-umbră se transformă imediat în contrarul său.

Urmează apoi napoleonismul şi experimentarea statal-socială din cursul secolului al XIX-lea. Prima jumătate a secolului al XIX-lea este, în Franţa, o experimentare fără scop. Care sunt evenimentele prin care un Louis-Philippe, de exemplu, ajunge rege al Franţei etc., cum se experimentează acolo? Se experimentează în aşa fel încât se vede că raţiunea-umbră nu poate interveni cu adevărat în condiţiile reale. În fond, totul rămâne nefăcut, totul rămâne moştenire a vechiului romanism. S-ar putea spune: În prezent, încă nu este clarificată în realitatea exterioară concretă din Franţa, relaţia pe care, la modul abstract, Revoluţia franceză a avut-o foarte clară, relaţia, să spunem, cu Biserica catolică. Şi cât de neclară a foat aceasta iarăşi, din timp în timp, în decursul secolului al XIX-lea. Raţiunea abstractă şi-a cucerit o anumită înălţime în revoluţie, şi apoi a urmat o experimentare, o neadecvare la condiţiile exterioare. Şi aşa a întâmpinat această naţiune anul 1840.

Am putea lua în considerare şi alte naţiuni. Să privim, de exemplu, spre Italia, care mai păstra o parte de suflet al senzaţiei la trecerea prin cultura raţiunii, care a adus această parte de suflet şi în timpurile mai noi, din care cauză nu a ajuns până la noţiunile abstracte de libertate, egalitate, fraternitate la care s-a ajuns în timpul Revoluţiei franceze, dar căuta totuşi trecerea de la o anumită veche conştienţă de grup a oamenilor la conştienţa individuală a omenirii. Italia a întâmpinat anul 1840 în aşa fel încât putem spune: Ceea ce în Italia vrea să se elaboreze urcând ca o conştienţă individuală a omenirii este de fapt împiedicat de ceea ce se întâmplă în restul Europei. Vedem cum tirania habsburgică apasă într-un mod îngrozitor ceea ce în Italia vrea să apară elaborându-se drept conştienţă individuală a omenirii. Vedem acel uimitor congres de la Verona care în anii douăzeci ai secolului al XIX-lea vrea să clarifice modul în care se pot răscula oamenii împotriva întregului sens al civilizaţiei moderne. Vedem cum din Rusia, din Austria, a pornit un fel de conjuraţie împotriva a ceea ce trebuia să aducă conştienţa modernă a umanităţii. Puţine lucruri sunt atât de interesante ca acel congres de la Verona care, în fond, voia să dea un răspuns la întrebarea: Cum poţi ucide tot ceea ce vrea să se dezvolte drept conştienţă modernă a omenirii?

Apoi vedem cum luptă omenirea în restul Europei şi că numai o mică parte a omenirii poate răzbi până la o anumită conştienţă, în aşa fel încât poate vieţui ideea că acum Eul trebuie să pătrundă în sufletul conştienţei. Vedem cum pentru a realiza acest lucru trebuie să se ajungă la o anumită înălţime spirituală. Vedem aceasta dacă urmărim nivelul cultural uimitor al epocii lui *Goethe*, în care a acţionat un *Fichte*,

vedem cum aici Eul vrea să răzbată până la sufletul conştienţei. Dar vedem şi cum această cultură-Goethe rămâne ceva care trăieşte doar în foarte puţini oameni. Cred că oamenii studiază mult prea puţin chiar şi ceea ce mai exista în trecutul foarte apropiat. Ei gândesc simplu: Goethe a trăit de la 1749 la 1832; el a scris „Faust" şi tot felul de alte lucrări. – Asta este tot ce se ştie despre Goethe, şi aşa a fost de la el încoace.

Până în anul 1862, aşadar la treizeci de ani de la moartea lui Goethe, nu exista decât pentru puţini oameni posibilitatea de a-şi procura un exemplar din cărţile sale. Goethe nu era „liber-accesibil"; numai foarte puţini oameni posedau un exemplar din scrierile lui. Aşadar, ceea ce se numeşte goetheanism fusese însuşit doar de foarte puţini oameni. Abia în anii şaizeci a putut un număr mai mare de oameni să obţină informaţii despre ceea ce trăise în Goethe, dar atunci, în fond, înţelegerea, capacitatea de înţelegere scăzuseră până la dispariţie. În fond, nu s-a ajuns deloc la o adevărată înţelegere a lui Goethe. Iar ultima treime a secolului al XIX-lea nu era deloc adecvată pentru promovarea unei înţelegeri corecte a lui Goethe.

Am menţionat de mai multe ori cum şi-a prezentat în anii şaptezeci *Herman Grimm*, la Universitatea din Berlin, „prelegerile despre Goethe". A fost un eveniment, iar cartea lui Hermann Grimm despre Goethe este o apariţie importantă în cadrul literaturii Europei Centrale. Dar ce-ţi spune acum această carte dacă o iei în mâini? Toate figurile care au avut o legătură cu Goethe apar în această carte, dar ele sunt doar bidimensionale, sunt figuri-umbră. Toate portretele prezente aici sunt figuri-umbră. Însuşi Goethe este, la Hermann Grimm, o entitate bidimensională. Nu este Goethe însuşi. Nu vreau să vorbesc despre acel Goethe care la Weimar era numit, în cercurile băutorilor de cafea, „grasul consilier privat cu guşă dublă"; nu despre acesta vreau să vorbesc; dar Goethe al lui Hermann Grimm nu are nicio „adâncime", ci este o fiinţă bidimensională, este o umbră aruncată pe un perete. La fel şi toţi ceilalţi care apar aici; Herder este o umbră pictată pe un perete. Ceva mai palpabil apar la Hermann Grimm personalităţile ridicate din popor, ca Friedericke von Sesenheim, care este descrisă atât de frumos, sau Lili Schönemann din Frankfurt, aşadar personaje care nu au provenit din atmosfera în care trăia spiritual Goethe. Aceasta este descrisă cu o anumită „grosime". Dar un Jacobi, o figură ca Lavater, toate sunt figuri-umbră pe perete. Nu se pătrunde în fiinţa propriu-zisă a lucrurilor, ci se vede, aş spune, aproape palpabil, cum lucrează abstracţiunea. Abstracţiunea poate fi şi foarte atrăgătoare, ceea ce şi este pe deplin cartea lui Hermann Grimm, dar totul are caracter de umbră. Cei care ne întâmpină acolo sunt siluete, sunt entităţi bidimensionale.

Şi nici nu putea fi altfel. Căci în realitate nu te puteai numi german în Germania în timpul în care Herman Grimm era încă tânăr. Felul în care se vorbea despre nemţi în prima jumătate a secolului al XIX-lea este greşit înţeles în special în prezent. Cum îi mai „trec fiorii" pe oamenii apusului, oamenii Antantei, când încep să citească astăzi „Cuvântările către naţiunea germană" ale lui Fichte şi găsesc scris acolo: „Eu vorbesc pur şi simplu germanilor, pur şi simplu despre germani." Tot astfel este interpretat în mod greşit nevinovatul cântec „Deutschland, Deutschland über alles" (în limba română: Germania, Germania mai presus de orice – *n. tr.*), în timp ce acest cântec nu vrea să însemne nimic altceva decât că omul doreşte să fie german, nu şvab, nu bavarez, nu austriac, nu franc, nu turingian. Aşa cum acest cântec se adresează din toate punctele de vedere numai germanilor, tot astfel şi Fichte voia să vorbească „pur şi simplu germanilor", nu austriecilor, nu bavarezilor, nu celor din Baden, nu würtenburghezilor sau francilor sau prusacilor; el voia să vorbească „germanilor". Acest lucru nu se înţelege într-o ţară în care a devenit de mult timp de la sine înţeles că te poţi numi francez. În Germania, în anumite timpuri, erai arestat dacă te numeai german. Te puteai numi austriac, şvab, bavarez, dar a te numi german era o înaltă trădare. Cine îşi spunea german în Bavaria făcea cunoscut prin aceasta că nu voia să recunoască tronul bavarez, care-şi avea graniţele aici şi acolo, ci că voia să privească dincolo de graniţele Bavariei. Însă aceasta constituia înaltă trădare! Nu era permis să te numeşti german. Faptul că aceste lucruri care s-au spus de germani şi despre Germania se referă tocmai la concentrarea a ceea ce este german, nu este deloc înţeles în prezent, şi de aceea oamenii îşi închipuie nebunia că aşa ceva cum este cântecul lui Hoffmann s-ar referi la faptul că Germania ar trebui să domine peste toate naţiunile lumii; în timp ce el nu semnifică nimic altceva decât: nu Suabia, nu Austria, nu Baden mai presus de orice în lume, ci Germania mai presus de orice în lume, la fel cum francezul spune: Franţa mai presus de orice în lume. Dar tocmai aici, în Europa Centrală, era această particularitate că omul în fond are o cultură a neamului. Mai puteţi vedea şi azi pretutindeni în Germania această cultură a neamului. Cel din Würtenburg se deosebeşte de franc, el se deosebeşte de acesta până şi în formele noţiunilor şi ale cuvintelor care se răspândesc în literatură. Există şi o deosebire fundamentală, dacă comparaţi ce a scris un franc ca, de exemplu, butucănosul *Michael Conrad* – dacă mă refer la literatura mai nouă –, cu ceva scris în acelaşi timp de un würtenburghez, aşadar, în landul vecin. Acest lucru se manifestă până în întreaga configuraţie a gândurilor, până în timpurile cele mai recente. Dar tot ceea ce trăieşte în particularităţile de neam rămâne neatins de ceea ce se realizează de fapt de către membrii cei mai reprezentativi ai naţiunilor. Căci chiar în teritoriul care se numeşte Germania s-a realizat goetheanismul cu tot ce ţine de acesta. Dar acesta este cunoscut doar de câţiva intelectuali, marea masă a omenirii nu ajunge la el. Marea masă a omenirii rămâne aproximativ la punctul de vedere care a fost adoptat în Europa Centrală cam în jurul anilor 300 sau 400 d.Ch. Aşa cum poporul anglo-saxon a rămas pe loc la anul 1000 î.Ch., în Europa Centrală s-a rămas pe loc la anul 400 d.Ch. Acum, vă rog foarte mult să nu vă umpleţi de orgoliu prin aceea că spunem că anglo-saxonii au rămas în urmă în perioada homerică, pe când noi am ajuns deja în anul 400 d.Ch.! – Nu aşa trebuie evaluate lucrurile; noi nu facem decât să indicăm anumite particularităţi.

La rândul lor, condiţiile geografice fac ca procesul formării sufleteşti generale să dureze mult mai mult în Germania decât în Anglia. Anglia a trebuit să lase să se infiltreze rapid în vechea ei viaţă patriarhală ceea ce a modelat structura socială mai întâi în domeniul industriei textile, iar mai târziu şi în domeniile altor tehnici, plecând de la viaţa materialist-ştiinţifico-tehnică modernă. Ceea ce a fost ţinut german, şi, în general, central-european, s-a opus la început acestui mers al lucrurilor, a păstrat mult mai mult timp vechile particularităţi, aş spune, până la un moment în care se afirma pe deplin pe întregul Pământ ceea ce venise prin tehnica modernă. Anglia a mai găsit legătura cu transformarea structurii sociale, până la un anumit grad, încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Tot ceea ce s-a obţinut acolo a trecut întru totul pe lângă Europa Centrală.

E drept că Europa Centrală a preluat ceva din ideile revoluţionare abstracte. Aceasta s-a întâmplat în anii patruzeci, la mijlocul secolului al XIX-lea, reuşind să răzbată prin diverse valuri şi tălăzuiri; dar, într-un fel, a aşteptat până când tehnica a cuprins întreaga lume, şi apoi s-a întâmplat un lucru ciudat; anume că un om cum a fost *Karl Marx* – am putea vorbi şi despre alţii –, care a învăţat să gândească în Germania prin intermediul hegelianismului, a plecat apoi în Anglia, a analizat acolo viaţa socială şi a elaborat pe baza aceasta doctrinele socialiste. Europa Centrală era matură, la sfârşitul secolului al XIX-lea pentru a primi aceste doctrine socialiste. Aceste doctrine au fost apoi preluate de Europa Centrală, astfel încât, dacă ai vrea să consemnezi într-un mod asemănător ceea ce s-a întâmplat acolo, ar trebui să spui: Evoluţia s-a continuat într-un mod mai rudimentar, chiar dacă prin scris şi tipar au fost preluate multe din afară. Ceea ce era ca la patru sute de ani după Christos a mers mai departe, a făcut apoi un salt şi a găsit de fapt abia în ultima treime a secolului al XIX-lea conexiunea, aproximativ în anul 1875. Astfel încât, în timp ce în cursul anului 1840 naţiunea anglo-saxonă este confruntată cu o transformare a relaţiilor sociale, cu necesitatea de a prelua deja sufletul conştienţei, poporul german continua să viseze, şi el a trăit ca în vis tot anul 1840 şi a petrecut dormind timpul care ar fi fost necesar aici pentru a construi o punte între personalităţile conducătoare şi proletariatul care urca din masa poporului, care apoi şi-a însuşit doctrina socialistă şi a exercitat prin aceasta o presiune coercitivă puternică înspre sufletul conştienţei începând aproximativ din 1875. Dar nici acest lucru nu a fost observat, sau, în orice caz, nu a fost comunicat pe anumite canale, şi este judecat şi în prezent în modul cel mai greşit.

Pentru a cunoaste toate anomaliile care se află la baza acestei situatii este suficient să amintim că *Oswald Spenaler* [Nota 56], care a

Pentru a cunoaşte toate anomaliile care se află la baza acestor stadii este suficient să amintim de Oswald Spengler [Nota 30], care a publicat o importantă carte despre «*Declinul Occidentului*», a scris şi o cărticică difuzată, cred, deja în 60 000 de exemplare, sau poate chiar în mai multe, despre socialism. Spengler crede că această civilizaţie occidentală europeană îşi sapă mormântul. În anul 2200, potrivit lui Spengler, lumea va trăi în barbarie. În ceea ce priveşte anumite părţi ale expunerilor sale, trebuie să-i dăm dreptate lui Spengler; dacă lumea europeană va continua să se dezvolte cum o face acum, când va începe mileniul al treilea totul va fi barbarizat. În această privinţă, Spengler are perfectă dreptate; numai că el nu vede şi nici nu vrea să vadă cum raţiunea-umbră din interiorul omului poate fi ridicată la imaginaţiuni, şi cum prin aceasta toată omenirea Occidentului poate fi înălţată la o nouă cultură. Această vivifiere a culturii pe care o doreşte ştiinţa spiritului de orientare antroposofică nu este văzută de un om ca Oswald Spengler. Dar el gândea că socialismul, adevăratul socialism, cum crede el, acel socialism care generează cu adevărat o viaţă socială, ar trebui să apară înainte de acest declin; căci omenirea Occidentului ar mai avea misiunea de a înfăptui socialismul. Dar, spune Spengler, singurii oameni care au chemarea de a înfăptui socialismul sunt prusacii. Din această cauză a scris el cărticica «*Prusianism şi socialism*». Orice alt socialism este, potrivit lui Spengler, fals, numai cel care şi-a arătat în perioada wilhelminiană razele sale, numai acest socialism ar trebui să cucerească lumea; atunci lumea ar trăi socialismul adevărat, corect. Aşa vorbeşte în prezent un om pe care eu trebuie să îl consider a fi unul dintre oamenii cei mai geniali ai prezentului. Se pune problema să nu judecăm oamenii după conţinutul celor spuse de ei, ci după capacitatea lor spirituală. Acest Oswald Spengler, care stăpâneşte cincisprezece ştiinţe, este, bineînţeles, „mai deştept decât toţi scriitorii, doctorii, maeştrii şi popii" etc., şi se poate spune că prin cartea sa despre Declinul Occidentului el a ridicat o problemă care merită toată atenţia şi care face o impresie extraordinar de profundă în rândul tineretului Europei Centrale. Dar mai există şi ideea pe care am expus-o acum, şi dumneavoastră vedeţi cum în prezent chiar oameni geniali pot ajunge la ideile cele mai bizare. Se apelează la raţiune, care acţionează în prezent, şi aceasta are caracter de umbră. Umbrele alunecă uşor de colo până colo. Eşti în interiorul unei umbre, apoi alergi după o alta, şi nimic nu este viu. Aşa cum nici în silueta unei femei, în imaginea-umbră a unei femei proiectată pe un perete nu poate fi recunoscută frumuseţea ei; tot aşa se întâmplă când lucrurile sunt observate în imagini-umbră. Specificul prusac, în imaginea-umbră a sa, poate fi întru totul confundat cu socialismul. Când o femeie stă cu spatele la perete şi umbra ei se proiectează pe perete, pe cea mai urâtă femeie o poţi lua drept frumoasă; în acelaşi mod, poţi lua prusianismul drept socialism atunci când raţiunea cu caracter de umbră impregnează interior genialitatea.

Astfel trebuie privite aceste lucruri în ziua de azi. În ziua de azi nu trebuie analizate conţinuturile, ci capacităţile, acesta este aspectul cel mai important. Şi astfel trebuie să recunoşti că un om ca Spengler este genial, chiar dacă multe idei ale sale trebuie să le consideri a fi nerozii. Trăim într-o epocă în care trebuie să apară fundamentări primordiale, elementare ale judecăţilor; pentru că plecând de la anumite substraturi elementare trebuie să se ajungă la o înţelegere a prezentului şi prin aceasta la impulsuri pentru realităţi pentru viitor.

Orientul a străbătut, în mod firesc, ca în somn, ceea ce a adus anul 1840. Gândiţi-vă acum la mâna de intelectuali aparţinătoare naţiunii ruse care, prin religia ortodoxă, prin cultul ortodox, sunt adânc afundaţi în orientalism. Şi gândiţi-vă la acţiunea adormitoare a unor Alexandru I, Nicolae I şi a tot felul de „I" care au urmat! Ceea ce a survenit în prezent tindea spre momentul în care trebuia să intervină în viaţa europeană sufletul conştienţei.

Despre aceasta vrem să vorbim în continuare mâine.

Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂŢII

GA 204

CONFERINŢA a XII-a

Dornach, 1 mai 1921

Ceea ce am încercat să prezint ieri ca fiind variatele pregătiri ale diferitelor naţiuni pentru momentul important al evoluţiei omenirii aflat la mijlocul secolului al XIX-lea şi ceea ce se întâmplă apoi de la acel moment până în timpul nostru poate fi ilustrat prin descrierea conexiunilor dintre fenomenele exterioare şi mersul interior, mersul spiritual al evoluţiei. Vrem să reunim azi unele aspecte care pot arunca o lumină asupra istoriei mai profunde a secolului al XIX-lea. La mijlocul secolului al XIX-lea se află momentul în care activitatea raţiunii devine pe deplin o funcţie, un mod de a se activa al corpului fizic uman. În timp ce această activitate a raţiunii, în întreaga epocă anterioară, în perioada începând din secolul al VIII-lea î.Ch. până în secolul al XV-lea, era o activitate a corpului eteric, începând cu secolul al XV-lea ea devine tot mai mult o activitate a corpului fizic, iar acest fapt îşi atinge apogeul la mijlocul secolului al XIX-lea. Prin aceasta, omul a devenit mai spiritual decât fusese înainte. Cercetările din lumea spirituală care s-au produs anterior, care erau deja estompate de când au început timpurile mai noi, au fost posibile tocmai prin legătura mai strânsă cu corpul fizic şi cu corpul eteric ale omului. Acum, când omul a fost pur şi simplu transpus în situaţia de a exercita cu corpul fizic ceva cu desăvârşire nefizic, activitatea înţelegerii raţionale, el a devenit o fiinţă total spirituală. El raporta ceea ce cuprindea din spiritual numai la lumea fizică. Iar pentru acest moment din evoluţia civilizaţiei contemporane naţiunile erau pregătite în moduri diferite, cum am încercat să descriu ieri. Va fi reieşit din caracterizarea făcută ieri cât de fundamental diferită este întreaga structură sufletească a părţii latino-romane a populaţiei europene de cea a părţii anglo-saxone. În fapt, există aici, referitor la structura sufletească, o deosebire radicală. Această deosebire poate fi cel mai bine caracterizată dacă aplicăm existenţa curentelor care au acţionat din timpuri vechi în evoluţia omenirii, care au fost recunoscute din timpuri vechi, la opoziţia dintre Franţa, Spania, Italia şi locuitorii insulelor britanice, cu întreaga lor prelungire americană. Acest lucru poate fi caracterizat spunând că tot ceea ce a fost cult al lui *Ahura Mazdao* [Nota 57] în epoca protopersană, îndreptarea privirii omenirii spre lumină, care ne întâmpină apoi atenuat în cultura egipteano-caldeeană şi încă şi mai atenuat în cultura greacă, devenind apoi abstract în cultura romană, se dezmembrează în ceea ce rămâne în decursul Evului Mediu şi, în timpul mai nou, în partea romanică a populaţiei europene. Aici a rămas într-o oarecare măsură ultimul lăstar desprins din cultura ormuzdiană – cultura Ahura Mazdao –, în timp ce pe de altă parte apar zorile unei noi culturi, care în concepţia veche persană despre lume era văzută ca fiind curentul ahrimanic. Aceste două culturi ale timpului mai nou stau într-adevăr faţă în faţă ca Ormuzd şi Ahriman. În curentul Ormuzd găsim tot ce vine de la Biserica romană. Formele pe care le-a adoptat creştinismul prin faptul că s-a înveşmântat cu formele juridice statale romane, devenind Biserica papală din Roma, aceste forme sunt ultimele lăstare. Noi am făcut trimiteri şi la alte lucruri din care au rezultat acestea. Dar împreună cu toate acestea, ele sunt ultimele lăstare ale cultului lui Ormuzd. Aceste ultime lăstăriri ale cultului lui Ormuzd pot fi recunoscute în liturghie şi în toate cele de acolo, şi putem privi în mod corect la ceea ce se află aici, la bază, numai dacă punem un preţ mai mic pe aspectele mai puţin importante faţă de marile curente ale omenirii şi când căutăm adevărata valoare referitor la cunoaştere în ceea ce trăieşte ca formă a gândului, ca formă a simţirii. Exterior, referitor la civilizaţia exterioară, impulsurile timpului mai nou s-au manifestat tumultuos la sfârşitul secolului al XVIII-lea, în Revoluţia franceză. Aşa cum v-am sugerat ieri, aici trăieşte în abstracţiuni apelul la oamenii conştienţi singulari, individuali. Din lumea ideilor, a luat naştere ca o contralovitură la ceea ce continuă să trăiască în romanitate, această abstracţiune a libertăţii, egalităţii, fraternităţii. Dar trebuie să facem deosebirea între ceea ce, venind din curente spirituale străvechi, s-a adaptat la forma romană a simţirii şi a gândurilor, şi ceea ce a luat naştere din omenire. Trebuie să facem mereu deosebirea între ceea ce este fiinţialitate a naţionalităţii individuale şi ceea ce merge ca un curent continuu al omenirii generale. Vom mai vedea azi cum mai târziu, în secolul al XIX-lea, se cristalizează tocmai din lumea franceză o lumină ce indică cu toată energia spre acest punct caracteristic al evoluţiei omenirii din secolul al XIX-lea. Dar naţionalul, în lumea franceză, în lumea spaniolă, în lumea italiană, are în sine continuarea ormuzdianismului, în acest timp în care ormuzdianismul, modificat desigur prin catolicitatea creştinismului, se află acolo ca o umbră a unei civilizaţii străvechi. Din această cauză vedem cum, în ciuda oricărui imbold spre libertate, romanismul devine şi a rămas purtătorul a ceea ce reprezintă Biserica romană ca dominaţie mondială.

De fapt nu înţelegi mare lucru din mersul evoluţiei europene, dacă nu-ţi este clar modul în care în această romanitate trăieşte până în zilele noastre gândirea Bisericii romane. În fond, chiar şi în lupta împotriva organizării Bisericii trăiesc formele gândurilor preluate din această gândire catolic-bisericească. Şi aşa, trebuie să diferenţiem curentul general care a preluat caracterul abstract al evoluţiei omenirii, care străbate Revoluţia franceză, de curentul naţional, curentul roman, curentul latin, care este cu totul infestat de catolicismul roman.

Odată cu începutul secolului al XIX-lea, din acest curent al catolicismului se înalţă un fenomen măreţ, un fenomen care, cu toată importanţa sa pentru evoluţia europeană, este mult prea puţin luat în considerare. Cei mai mulţi oameni care ignoră astfel de fenomene ale civilizaţiei nu cunosc nimic din ceea ce trăieşte de fapt foarte adânc în civilizaţia europeană de la începutul secolului al XIX-lea şi-şi are baza în catolicismul roman. Este ceea ce găsim sintetizat apoi, aş spune, în prima treime a secolului al XIX-lea, în activitatea personalităţii lui *de Maistre* [Nota 58]. De Maistre este de fapt reprezentantul catolicităţii purtate de valurile romanismului, care are însă aspiraţia să readucă întreaga Europă în sânul acestei catolicităţi romane. Iar în de Maistre poate fi recunoscută o personalitate de cea mai mare genialitate, de cea mai pătrunzătoare spiritualitate, dar întru totul romano-catolică.

Să privim puţin la ceea ce oamenii cu gândire protestantă, oamenii cu gândire evanghelică nu cunosc deloc, dar care totuşi trăieşte într-un număr destul de mare de reprezentanţi ai populaţiei europene. În general, oamenii nu ştiu că există un curent spiritual care este cu totul străin de ceea ce a urcat din secolul al XV-lea, care însă cunoaşte bine efectele acestui nou spirit al celei de a cincea epoci.

Vrem să caracterizăm puţin concepţia despre lume care trăia în capetele al căror reprezentant este de Maistre în prima treime a secolului al XIX-lea. El a murit de mult; spiritul care l-a animat trăieşte însă într-un număr relativ mare de oameni din Europa, iar acum, în prezentul nostru, este timpul în care el este din nou vivifiat, în care adoptă forme noi, în care caută să dobândească forme din ce în ce mai extinse. Vrem să caracterizăm în câteva fraze concepţia despre lume care se află la baza sa. Ea spune: Omul, aşa cum trăieşte el de la începutul secolului al XV-lea, merge pe o cale aflată în declin. De la acest început al secolului al XV-lea s-au răspândit în civilizaţia europeană doar

destrăbălare, nelegiuiri, nerozii; raţiunea simplă, care este orientată în direcţia utilului, a pus stăpânire pe omenire. Dar adevărul, care este identic cu spiritualitatea lumii, spune din vremuri străvechi altceva. Numai că omul modern a uitat acest sfânt adevăr străvechi. Acest sfânt adevăr străvechi spune: Omul este o creatură decăzută, el are motiv numai pentru a apela la conştiinţa sa şi la căinţă în sufletul său, pentru a se putea înălţa, şi pentru ca sufletul său să nu cadă în materialitate. Însă prin faptul că de la mijlocul secolului al XV-lea materialitatea a cuprins populaţia europeană, civilizaţia europeană decade, întreaga omenire decade. Asta o spune concepţia despre lume al cărei reprezentant principal este de Maistre. Întreaga omenire se împarte în două categorii, cea care reprezintă împărăţia lui Dumnezeu şi cea care reprezintă împărăţia lumii. Şi adepţii acestei concepţii despre lume privesc populaţiile Pământului şi îi deosebesc pe oamenii despre care ei spun că aparţin împărăţiei lui Dumnezeu. Aceştia sunt oamenii care încă mai cred în adevărurile străvechi, care, în fond, au dispărut în forma lor adevărată odată cu începutul secolului al XV-lea, şi care mai pot fi recunoscute, în cele mai bune ecouri ale lor, în cunoaşterea lui *Augustin*, care face şi el deosebirea între oamenii care sunt predestinaţi fericirii şi oamenii predestinaţi osândei. Când întâlneşti un om din lumea aceasta ştii – aşa spun adepţii lui de Maistre – că el aparţine fie împărăţiei lui Dumnezeu, fie împărăţiei lumii. Numai aparent sunt oamenii amestecaţi. În faţa ochilor lumii spirituale ei sunt strict despărţiţi unii de alţii şi pot fi deosebiţi între ei. În Antichitate, oamenii care aparţineau împărăţiei lumii jurau credinţă superstiţiei, adică îşi făceau imagini false despre divinitate; de la începutul secolului al XV-lea ei sunt dependenţi de necredinţă. Adepţii lui de Maistre ştiu foarte bine ceea ce a ignorat, dormind, majoritatea populaţiei europene, anume că la începutul secolului al XV-lea s-a inaugurat o nouă epocă. Ei indică acest moment; ei indică acest moment ca fiind acela în care omenirea a uitat care este izvorul, izvorul propriu-zis al adevărului divin. Adepţii lui de Maistre spun aşa: Prin folosirea exclusivă a raţiunii-umbră omenirea a ajuns în situaţia în care s-a rupt legătura dintre ea şi izvorul adevărului veşnic, şi de atunci Providenţa nu-i mai datorează omului Harul, ci numai dreptatea, şi această dreptate va apărea la Ziua judecăţii. Când se povesteşte aşa ceva este ca şi cum ai vrea să prezinţi oamenilor basme; şi totuşi există oameni în Europa care sunt ataşaţi de această concepţie care spune că începând cu secolul al XV-lea conducerea divină a lumii a adoptat o cu totul altă atitudine faţă de omul terestru, oameni care depind de această frază, aşa cum cercetătorul modern al naturii depinde de legea gravitaţiei sau ceva asemănător. În ciuda faptului că existenţa acestei concepţii despre viaţă are o importanţă primordială pentru prezent, oamenii prezentului nu vor să ia în considerare un astfel de lucru. De Maistre vede în Revoluţia franceză cea mai mare decădere a adevărului străvechi. El nu o consideră, aşa cum am făcut noi, ca pe o înălţare abstractă a ceea ce trebuie să ducă omul spre sufletul conştienţei, ci o consideră ca fiind cea mai mare prăbuşire în necredinţă, ca fiind lucrul cel mai rău ce se putea întâmpla omenirii. Şi, mai ales, Revoluţia franceză înseamnă pentru el faptul că acum este întru totul pecetluit faptul că stăpânirea divină a lumii nu are nicio îndatorire să-i mai acorde omului vreun har, ci numai să facă dreptate, care se va manifesta când va veni Ziua judecăţii. Sunt deja predeterminaţi – aşa se acceptă în aceste cercuri – oamenii care trebuie să cadă pradă forţelor declinului şi sunt deja însemnaţi cei care sunt copiii împărăţiei lui Dumnezeu, care se vor salva pentru că rămân legaţi de străvechea înţelepciune ce şi-a avut apogeul în secolul al IV-lea d.Ch.

Un astfel de impuls străbate scrierea lui *de Maistre* din 1796, când el se afla încă în Piemont, *«Reflecţii asupra Franţei»*. Aici el prezintă Franţei, Franţei revoluţiei, registrul păcatelor, şi face trimitere la fundamentele romanismului care mai ascunde în sine ceea ce urcă din timpuri vechi. Acest fapt apare cu deosebită forţă în scrierile ulterioare ale lui de Maistre, şi ele sunt strâns legate de întreaga misiune istorică pe care şi-a atribuit-o de Maistre.

De Maistre şi-a ales ca scenă pentru acţiunea sa Petersburgul; de la Petersburg au fost apoi difuzate şi scrierile sale ulterioare. De Maistre a avut gândul măreţ de a face legătura cu specificul rusesc, şi anume cu ceea ce trăia aici din vremuri străvechi, venind din Asia, în religia rusă ortodox-catolică; pornind de acolo voia el să stabilească legătura cu romanismul. El voia să realizeze marea fuziune dintre ceea ce trăieşte în modul de gândire oriental, până la specificul rus, şi ceea ce-şi are punctul de plecare la Roma. Însufleţită de această concepţie este deja lucrarea pe care a scris-o la Petersburg în 1810, *«Eseu asupra bazei creatoare a constituţiilor statale»*. Din această scriere se vede deja cum de Maistre se raportează retrospectiv la ceea ce era creştinismul în privinţa părerilor sale metafizice înainte de vremea scolasticii, cum era acesta în primele secole, în aşa fel încât a fost acceptat de Roma. El voia creştinismul roman, catolic, drept forţă reală, dar privea oarecum înapoi spre ceea ce Evul Mediu adusese deja drept înnoire, prin faptul că se întemeia pe Aristotel. El dorea să-l elimine pe Aristotel, într-un anumit sens, căci acesta era pregătirea pentru ceea ce a ieşit la suprafaţă începând cu secolul al XV-lea sub forma capacităţii moderne a raţiunii. El voia să realizeze legătura cu spiritualitatea prin alte forţe ale omului decât gândirea logică.

Dar în elementul acestei concepţii despre viaţă se mişcă cu o deosebită forţă lucrarea «*Despre papă*», pe care a scris-o în cel de al doilea deceniu al secolului al XIX-lea, o carte despre care s-ar putea spune că respiră clasicism în modul în care este concepută, clasicism care aparţine celor mai bune timpuri ale culturii franceze sub Ludovic al XIV-lea şi care acţionează atât de puternic cum o face doar o scriere inspirată. Papa este prezentat ca fiind conducătorul îndreptăţit al civilizaţiei moderne – şi este important că acest lucru este spus de la Petersburg. El este prezentat în aşa fel încât să se facă deosebirea între ceea ce este temporar, ceea ce a fost perisabil in lume prin diferiţii papi luaţi individual, ceea ce poate fi atacat în cazul anumitor papi, şi principiul veşnic al papalităţii romane. Papa este prezentat ca fiind încarnarea a ceea ce trebuie să domnească pe acest Pământ ca Spirit al Pământului. S-ar putea spune că toată căldura care exală din această scriere despre papă este licărirea lui Ormuzd, care-l vede încarnat pe însuşi Ahura Mazdao în papa de la Roma şi care necesită, din această cauză, ca Biserica catolică, în fuziunea sa cu tot ceea ce a venit din Orient şi a trăit în Rusia – căci aceasta se află în fundal – , să domnească şi să îndepărteze ceea ce a adus cultura raţiunii de la începutul secolului al XV-lea.

În această direcţie, de Maistre a acţionat genial. În anul 1816 a apărut o traducere a sa din *Plutarh* [Nota 59], prin care a vrut să arate ce putere a avut creştinismul care, potrivit părerii sale, s-a strecurat în expunerile lui Plutarh ca formă de gândire, deşi acesta mai avea încă o mentalitate păgână. Apoi apare ultima. sa lucrare, scrisă tot la Petersburg, *«Conversaţii de seară la St. Petersburg»*, în două volume, în care se subliniază ceea ce am caracterizat deja, dar apare în mod deosebit lupta radicală a catolicismului roman împotriva a ceea ce apare ca adversar al său în insulele britanice.

Dacă privim, pe de o parte, cum se cristalizează în toate acestea catolicismul roman, cum personalităţi ca *Ignaţiu de Loyola*, *Alphonse-Marie de Liguori*, *Francisc Xavier* [Nota 60] etc. sunt influenţate de catolicismul roman, dacă facem legătura cu genialul cap al lui de Maistre, dacă analizăm toate acestea, atunci vedem lumina îmbătrânită, rămasă în urmă a lui Ormuzd. Iar pe de altă parte percepem ceea ce vede de Maistre apărând în insulele britanice, ceea ce el combate în mod caustic cu spiritul său pătrunzător. Este una dintre cele mai grandioase înfruntări spirituale care au avut loc vreodată, această luptă a lui de Maistre împotriva esenţei anglo-saxonismului. El ţinteşte asupra personalităţii de filosof a lui *Locke* [Nota 61] şi vede în acesta încarnarea acelui spirit care conduce omenirea spre declin. Filosofia lui Locke este combătută până la exces. Este suficient să reflectăm la importanţa pe care a avut-o această filosofie. Trebuie avute în vedere, în fundal, pe de o parte, principiile romane ale iniţierii drept un serviciu divin reluat al lui Ormuzd; trebuie văzut tot ceea ce a venit printr-un Ignaţiu de Loyola, printr-un *Bossuet* [Nota 62], şi apoi, în mod grandios, prin de Maistre. Pe de altă parte, în contrast cu toate acestea, care-şi au punctul central în catolicismul roman din Roma, dar care au la bază exclusiv iniţierea, care reprezintă faza cea mai nouă a iniţierii lui Ormuzd, trebuie văzute toate societăţile secrete care, coborând din Scoţia, se răspândesc în Anglia, o expresie a acestora constituind-o filosofia şi politica engleză ş.a.m.d., aşa cum am mai expus aici dintr-un alt punct de vedere. De Maistre este tot atât de bine instruit asupra a ceea ce se poate valorifica dintr-un principiu de iniţiere ahrimanică pe cât este instruit cu privire la ceea ce vrea să valorifice ca iniţiere a lui Ormuzd, în forma sa nouă, pentru civilizaţia europeană. De Maistre ştie cum să evalueze toate acestea; el este destul de bine pregătit

spiritual pentru a le analiza şi din punct de vedere esoteric, în timp ce-l atacă pe filosoful Locke care este oarecum un copil, un copil exoteric al iniţierii ahrimanice. Prin aceasta el atacă o personalitate importantă care şi-a făcut intrarea cu un eseu care a făcut epocă, *«Despre raţiunea umană»*, şi care a avut o mare influenţă asupra gândirii franceze. Locke a fost divinizat de *Voltaire* [Nota 63], şi aceasta a avut o influenţă atât de mare încât doamna de Sevigné a spus despre un scriitor italian care s-a referit la valoarea de scriitor a lui Locke că ar fi făcut mai bine dacă ar fi mâncat în fiecare fiertură de carne frazele sale.

Locke a fost pus sub lupă şi de de Maistre, care a spus: Este imposibil ca Voltaire, ca şi ceilalţi francezi, să-l fi putut măcar citi pe Locke! – Şi el vorbeşte pe larg în ale sale *«Conversaţii de seară la St. Petersburg»* despre felul în care ajung unii scriitori să aibă un renume mondial. El arată că e întru totul posibil ca Voltaire să nu-l fi citit pe Locke; că de fapt, nu l-a citit, căci altfel ar fi fost destul de inteligent pentru a nu-l apăra aşa cum o face.

În ciuda faptului că de Maistre vede în Voltaire de-a dreptul un demon, el îl apreciază just, afirmând acest lucru despre el. Pentru a da un suport acestor afirmaţii, el poartă întregi discuţii despre cum se scrie, cum se vorbeşte în lume despre oameni ca Locke care sunt consideraţi mari fără ca lumea să se fi interesat într-adevăr de ei, ci cunoscându-le de fapt opera doar cu totul secundar, din alte surse. Locke a acţionat ca şi cum omenirea ar fi fost încarcerată în eroare, şi întregul mod modern de a gândi, care a condus, după părerea lui de Maistre, la nenorocirile Revoluţiei franceze, pleacă de la Locke; aceasta însemnă că Locke este exponentul, simptomul istoric pentru aceasta. Modul de gândire de la care a plecat Locke domină lumea. De Maistre îl pune sub lupă şi spune că au existat puţini scriitori atât de lipsiţi de stil ca Locke şi arată aceasta în detaliu. El caută să demonstreze în amănunt că ceea ce spune Locke este atât de comun, de trivial, atât de la sine-înţeles, încât de fapt nici nu ar trebui luat în considerare, că este inutil să te gândeşti la aceste lucruri. El spune: Voltaire a afirmat că Locke a dat întotdeauna definiţii, că a definit totul în mod clar; dar, spune de Maistre, ce fel de definiţii sunt cele ale lui Locke? Nimic altceva decât adevăruri, „tautologii stupide", dacă aş folosi un cuvânt modern, şi ridicole. Toată scriitura lui Locke este ceva ridicol, fără stil, fără geniu, plin de tautologii şi de platitudini.

Astfel caracterizează de Maistre ceea ce a devenit lucrul cel mai important pentru omenirea actuală; anume că omenirea modernă vede măreţie în platitudine, în inteligenţa comună, în lipsa de genialitate, în ceea ce se poate găsi pe stradă, dar care se travesteşte în filosofie.

De Maistre este cu adevărat un om care priveşte peste tot spre principii spirituale mai profunde, spre esenţa spirituală. Astfel de lucruri pot fi făcute inteligibile oamenilor numai cu foarte mare greutate, căci modul în care gândeşte o personalitate ca cea a lui de Maistre este de fapt foarte departe de cel al omului actual care este întru totul obişnuit cu o raţiune având caracter de umbră. De Maistre nu vede numai omul individual, ci fiinţa spirituală care acţionează prin el. Ceea ce a scris Locke trebuie caracterizat în sensul lui de Maistre, aşa cum v-am comunicat eu acum. Numai că de Maistre o spune cu o extraordinară profunzime spirituală, cu genialitate. Dar el, totodată, mai spune: Dacă îl observ pe acest Locke ca persoană, el este foarte cumsecade; nu poţi avea nimic împotriva sa ca persoană. El corupe omenirea europeană a Vestului, dar este un om cumsecade, şi dacă s-ar naşte în zilele noastre şi ar trebui să vadă cum aplică oamenii această platitudine pe care a recunoscut-o ca atare, după moartea sa, ar deplânge cu lacrimi amare faptul că oamenii au căzut pradă în acest mod prozaismului său.

Toate acestea le spune de Maistre cu mare forţă, cu putere iluminatoare. În el trăieşte impulsul de a da o lovitură mortală situaţiei care-i apare ca fiind adversara a ceea ce este catolicismul roman, şi care există, după părerea sa, mai ales dincolo de Canal. Aş vrea să vă citesc un pasaj din *«Conversaţii de seară la St. Petersburg»*, în care vorbeşte despre ceea ce, după părerea sa, este influenţa nefericită a lui Locke în politică: „Aceşti germeni înfricoşători", spune el, „poate nu ar fi ajuns să se coacă sub gheaţa stilului său; dar animaţi în noroiul fierbinte al Parisului, ei au produs monstrul Revoluţiei care a înghiţit Europa." şi după ce spune astfel de lucruri împotriva spiritului care a apărut prin intermediul lui Locke el se întoarce din nou la persoana acestuia. Este ceva care poate fi cu greu înţeles de oamenii prezentului, care confundă personalitatea exterioară cu principiul spiritual care se exprimă prin om, considerându-le ca fiind ceva unitar. De Maistre face deosebirea între ceea ce se manifestă ca spiritualitate propriu-zisă şi ceea ce este omul exterior. El se întoarce din nou spre personalitatea exterioară a lui Locke şi spune: Este de fapt un bărbat care a deţinut toate virtuţile posibile, dar le-a avut aproximativ ca acel maestru al dansului care, după *Swift* [Nota 64], era expert în toate tainele dansului dar avea un singur defect: şchiopăta. – În acest fel deţinea şi Locke toate virtuţile. El îl priveşte chiar ca pe o încarnare a principiului răului – acesta nu este modul meu de a mă exprima, ci de Maistre însuşi foloseşte această expresie –, care vorbeşte prin Locke şi care domneşte suprasensibil de la începutul secolului al XV-lea. Capeţi un anumit respect faţă de puternica spiritualitate care trăia în de Maistre. Dar trebuie să se ştie şi faptul că există cu adevărat oameni a căror putere este în creştere în ziua de azi şi care sunt în ziua de azi în situaţia de a-şi recuceri influenţa asupra civilizaţiei europene, fiind inspiraţi de acea spiritualitate pe care de Maistre a expus-o la înălţimea supremă.

Acest de Maistre mai avea în el ceva din vechea înţelegere instinctivă a legăturii dintre lume şi om. Acest lucru reiese mai ales din tratatul pe care l-a scris cu privire la jertfă şi la cultul jertfei. În el trăia ceva ca o conştienţă a faptului că ceea ce este legat de trupul fizic în legătură cu sufletul conştienţei trebuie să devină autonom şi că este încorporat în sânge. În fond, de Maistre vedea divinitatea prezentă în evoluţia omenirii numai până în secolul al IV-lea d.Ch. El nu voia să admită că Christos acţionează în continuare. Înainte de orice, el voia să facă să dispară tot ce există începând cu secolul al XV-lea; el voia să se întoarcă în timpurile vechi, şi aşa a obţinut el reprezentarea despre Christos, care este ceva de genul lui Iahve, ceva de genul vechilor zei păgâni; aşa s-a întors el până la cultul lui Ormuzd. Şi din acest punct de vedere vedea el că divinul trebuie căutat numai dincolo de sufletul conştienţei omeneşti, aşadar, şi dincolo de sânge. Din astfel de fundamente profunde ale concepţiei sale despre lume exprimă de Maistre faptul că zeii – aşadar zeii despre care vorbeşte el – au anumită aversiune faţă de sânge, şi că ei trebuie împăcaţi prin sânge, prin jertfa de sânge. Sângele trebuie să fie adus spre jertfă.

Acesta este un lucru de care, bineînţeles, omul nostru actual atât de teribil de lucid râde când i-l spui. Dar această concepţie a trecut de la de Maistre la adepţii săi, care constituie o parte a omenirii ce trebuie luată în serios şi care este în prezent intim legată de tot ceea ce emană de la Biserica romano-catolică. Nu trebuie să uităm că în de Maistre avem în faţa noastră pe cel mai pur şi mai genial reprezentant a ceea ce a pătruns din romanism în specificul francez, ajungând în lumea franceză la o expresie, am putea spune, genială, dar într-o formă popular-genială. Ceea ce trăieşte în specificul francez, este ceea ce a determinat mereu ca pe parcursul întregului secol al XIX-lea, în tot ceea ce a trăit în politica franceză clerul să joace un rol important. Impulsurile abstracte de libertate, egalitate, fraternitate s-au ciocnit puternic în Franţa cu ceea ce trăia aici drept catolicism roman, şi trebuie să resimţi de fapt în profunzime ce trăia într-un om ca *Gambetta* [Nota 65], căruia într-un moment decisiv i-a scăpat profundul suspin: „Le cléricalisme, voila l'ennemi!" El simţea acest clericalism care pulsa prin tot ceea ce a fost arta experimentării sociale în prima jumătate a secolului al XIX-lea, care trăia în Napoleon al III-lea, cu care avea de luptat şi Comuna, dar care a continuat să existe până în vremurile târzii, care trăia în boulangism în anii optzeci, care trăia în luptele care s-au desfăşurat în jurul personalităţii lui *Dreyfus* [Nota 66], şi care mai trăieşte şi în ziua de azi. Aici trăieşte ceea ce se afla într-o opoziţie interioară, spirituală, primordial-radicală faţă de tot ce există dincolo de canal şi care, în fond, este încorporat în ceea ce a mai rămas din diferitele Ordine şi loji francmasonice. Pe de o parte, avem catolicismul roman iniţiat, pe de altă parte avem acele curente ale societăţilor secrete pe care le-am caracterizat deja aici dintr-un alt punct de vedere şi care reprezintă curentul ahrimanic. Există o imensă deosebire între felul în care este trăită afirmarea individuală a fiecărui om în parte prin alegerile pentru parlament în Franţa şi modul în care este trăit acest proces în Anglia. În Franţa, totul pleacă de la o anumită teorie, de la anumite ideologii. Dincolo, în Anglia, totul provine din relaţiile

practice nemijlocite ale vieţii comerciale şi industriale, care intră în coliziune, aşa cum arătam ieri, cu vechile relaţii patriarhale, care s-au configurat în special în viaţa marilor moşieri. Priviţi cum se desfăşoară lucrurile în Franţa. Pretutindeni avem de-a face cu ceea ce se numeşte lupte spirituale. Oamenii luptă pentru libertate, egalitate, fraternitate, pentru desprinderea şcolii de Biserică, pentru reprimarea Bisericii. Dar ea nu poate fi reprimată, pentru că ea trăieşte în fundamentele existenţei sufleteşti. Dar aş spune că totul se desfăşoară în planul unei anumite dialectici, a unor anumite dispute.

Dincolo, în Anglia aceasta se desfăşoară ca o problemă de putere. Există aici un anumit curent care aparţine în special populaţiei anglo-americane. Am spus de multe ori că pe măsură ce se apropia mijlocul secolului al XIX-lea anumiţi oameni îşi spuneau: Nu mai merge aşa, oamenilor trebuie să li se indice că există o lume spirituală. Raţiunea cu caracter de umbră nu este de ajuns. – Dar oamenii nu s-au putut decide să prezinte lumii această înclinaţie spre lumea spirituală decât prin ceva care este „hipermaterialism", şi anume prin spiritism. Iar spiritismul, care are o putere mult mai mare decât se crede, îşi află aici punctul de plecare. Spiritismul, care porneşte oarecum de la a cuprinde spiritul în mod exterior, aşa cum se cuprinde materia, ceea ce este hipermaterialism, este mai materialist decât materialismul însuşi. Locke se exprimă în acest hipermaterialism. Iar ceea ce trăieşte în planul interior al evoluţiei culturale moderne se exprimă în exterior. Este întru totul acelaşi fenomen. Avem o înclinaţie spre acel curent spiritual pe care de Maistre îl combate într-un mod atât de radical în anii patruzeci dincolo de Canal; anume că totul trebuie să fie înţeles cu ajutorul entităţilor materiale. Aşa cum Locke aborda raţiunea în sensul că, de fapt, lipsea raţiunea de spiritualitatea sa, întrucât folosea tocmai partea cea mai spirituală din om pentru a nega spiritualitatea acestuia, ba chiar indica omului doar materialitatea, tot astfel în secolul al XIX-lea se indica spiritul şi se dorea prezentarea acestuia prin tot felul de manifestări materiale. Se voia ca spiritul să fie făcut inteligibil oamenilor prin materialism. Dar ceea ce trăia în iniţiaţii diferitelor frăţii trecea în viaţa socială exterioară şi în politică.

Aş dori să spun că negustorul de bumbac *Cobden* şi quakerul *Bright*, în timp ce luptau pentru desfiinţarea vămii cerealelor în 1846, ceea ce au şi realizat, au fost în politică agenţii exteriori ai acestui curent spiritual interior, aşa cum au fost şi cei mai orbi puişori de găină care au existat vreodată în politică, *Asquith* şi *Grey*, în anul 1914. Desigur, Cobden şi Bright nu au fost atât de orbi ca Asquith şi Grey; dar, în fond, este vorba de aceeaşi situare în plan exterior a unui fenomen interior, ca desfiinţarea controlului vamal al cerealelor în 1846, prin care industria a repurtat victoria împotriva sistemului patriarhal, numai că într-o etapă nouă; celelalte etape, anterioare, le-am enumerat ieri. Şi vedem, aş spune, perindându-se etapă după etapă. Vedem muncitorii care se organizează. Vedem cum partidul Whigs devine din ce în ce mai mult partidul industriaşilor, în timp ce Tories devine partidul posesorilor de pământuri, adică al vechii esenţe patriarhale. Vedem însă cum aceasta nu mai poate rezista în faţa a ceea ce s-a impus ca tehnică modernă, ca industrialism modern, astfel încât s-a făcut un salt peste secole, ba chiar peste milenii, iar situaţia spirituală în care s-a aflat Anglia din timpuri precreştine până în secolul al XIX-lea s-a contopit pur şi simplu cu ceea ce constituia devenirea timpului nou.

Asistăm apoi la extinderea dreptului la vot, vedem cum partidul Tories apelează la ajutorul unui om care cu puţin timp în urmă nu ar fi putut fi considerat ca făcând parte dintre ei: *Disraeli* [Nota 67], lord Beaconsfield, de origine evreiască, un outsider. Vedem cum, în sfârşit, Camera superioară devine doar o umbră şi cum în anul 1914 apare o Anglie cu totul nouă. Apariţia acestei noi Anglii va putea fi apreciată în mod corect abia mai târziu, în scrierile istorice ulterioare.

Vedeţi dumneavoastră, în felul acesta îşi urmează cursul marile procese ale evoluţiei în secolul al XIX-lea. Vedem apoi declanşându-se diferite momente care ne indică la ce punct important s-a ajuns în evoluţia omenirii. Dar numai spiritele cele mai luminate pot recunoaşte care sunt cele mai importante momente din evoluţia omenirii. Eu am atras de multe ori atenţia asupra unui fenomen care este important în măsura cea mai înaltă pentru înţelegerea evoluţiei din secolul XIX. Am atras atenţia asupra acelui moment care s-a desfăşurat în casa lui Goethe din Weimar, când, după ce se auzise de revoluţia din iulie de la Paris, Eckermann apare la Goethe, iar acesta îi spune: „La Paris s-a întâmplat ceva monstruos, totul este în flăcări!" Bineînţeles, Eckermann a crezut că Goethe se referea la revoluţia din iulie. Însă aceasta îl interesa prea puţin pe Goethe. Acesta îi spuse: „Nu asta vreau să spun, aceasta nu mă interesează; dar la Academia din Paris a izbucnit marea dispută dintre *Cuvier* şi *Geoffroy de Saint-Hilaire* [Nota 68] referitor la problema dacă tipurile individuale de animale sunt independente, sau dacă tipurile individuale de animale trebuie considerate în aşa fel încât ele trec unul în altul". – Cuvier susţinea că am avea de-a face cu tipuri fixe, care nu pot trece unele în celelalte. – Geoffroy spunea că speciile trebuie considerate ca fiind fluide, trecând unele în altele. Acesta era de fapt, pentru Goethe, evenimentul cel mai important al timpului său!

În fapt, aşa şi era. Goethe simţea, aşadar, extraordinar de adânc, deosebit de viu. Căci ce afirma Geoffroy de Saint-Hilaire în disputa lui cu Cuvier? – El presimţea că atunci când omul priveşte în interiorul său, el poate însufleţi această raţiune-umbră; că această raţiune ca o umbră nu este doar logică, care se preocupă pasiv de lumea exterioară, ci poate găsi în sine ceva ca un adevăr viu. Goethe presimţea în ceea ce trăia în Geoffroy de Saint-Hilaire afirmarea raţiunii vii, care, aş spune, se ridica la viaţă în evoluţia tainică a omenirii moderne, avându-şi punctul culminant la mijlocul secolului XIX. Şi Goethe presimţea pe atunci ceva într-adevăr foarte important.

Cuvier, marele cercetător, afirmă că speciile se deosebesc între ele, că ele trebuie să fie aşezate alături, una lângă alta, că ele nu pot trece una în cealaltă, de exemplu, tipul pasăre în tipul mamifer, ş.a.m.d. Geoffroy de Saint-Hilaire afirma că o specie poate trece într-alta.

Ce se înfrunta aici? Adevărul obişnuit şi eroarea superioară? O, nu, nu aşa stau lucrurile. Ceea ce afirma Cuvier poate fi dovedit, cu logica obişnuită abstractă, cu ajutorul raţiunii-umbră, tot atât de bine cum poate fi dovedit şi ceea ce susţine Geoffroy de Saint-Hilaire. Pe baza raţiunii obişnuite care domină şi în prezent în ştiinţa noastră problema nu poate fi soluţionată. Din această cauză ea a reapărut şi vedem cum în 1830 la Paris se înfruntă Geoffroy de Saint-Hilaire şi Cuvier, vedem cum, într-un alt mod, se înfruntă *Weismann* şi alţii cu *Haeckel* [Nota 69]; pe calea acestei ştiinţe exterioare, aceste probleme nu pot fi soluţionate. Aici, ceea ce a devenit raţiune-umbră de la începutul secolului al XIX-lea, ceea ce de Maistre dispreţuia atât de mult acţionează pentru desfiinţarea a însăşi spiritualităţii.

De Maistre – făcând abstracţie de personalităţile papale temporare, trecătoare – considera că papa de la Roma are chemarea de a conduce civilizaţia modernă. Punctul final al acestor expuneri ale lui de Maistre a fost pus în anul 1870, când a fost făcută cunoscută dogma infailibilităţii, când a fost declarată infailibilitatea papei. Astfel a fost coborâtă, prin cultul învechit al lui Ormuzd, ceea ce trebuie căutat în înalturi spirituale, persoana papei de la Roma. Astfel a devenit materie ceea ce trebuia să fie văzut ca fiind spiritualitate; aici, Biserica a fost constituită ca stat exterior, după ce reuşise mult timp să adapteze statele exterioare la forma pe care a preluat-o ea însăşi, când a devenit religie de stat, sub Constantin.

Avem astfel în romanitate, pe de o parte, ceea ce devine stat modern, prin faptul că principiul juridic se impune şi într-o anumită măsură suscită propria sa polaritate în Revoluţia franceză; pe de altă parte avem învechitul cult al lui Ormuzd. Apoi, avem ceea ce ia naştere din viaţa economică, căci toate măsurile ce se iau dincolo de canal rezultă din viaţa economică. În de Maistre avem ultima mare personalitate care vrea să impregneze spiritualitatea în forma juridică de stat, care vrea să coboare spiritualitatea în materialitatea terestră. Acesta este aspectul împotriva căruia ştiinţa spiritului de orientare antroposofică trebuie să ia atitudine. Ea vrea să introducă spiritualitatea suprasensibilă, vrea să adauge la ceea ce există drept cult prelungit al lui Ormuzd, drept cult al lui Ahriman, ceea ce aduce echilibrul, ea vrea ca spiritualul să preia conducerea Pământului.

Acest lucru nu poate fi realizat altfel decât dacă, atunci când, pe de o parte, pământescul este imprimat în forma de stat juridic, pe de altă parte în forma economiei, pe lângă aceasta este ridicată viaţa spiritului, în aşa fel încât această viață a spiritului să nu instituie credinţa într-un Dumnezeu devenit pământean, ci guvernarea prin spiritul însuşi, care curge înăuntrul vieții pământești cu fiecare nou om ce se încorporează pe Pământ, viaţa liberă a spiritului care vrea să ia în stăpânire spiritul care se află deasupra pământescului.

Iarăși trebuie să se afirme ceea ce s-ar putea numi pogorârea, revărsarea Spiritului.

În anul 869, la Conciliul ecumenic general, a fost înăbuşită această concepţie pentru a nu permite oamenilor la începutul secolului XV să ajungă la o recunoaştere a spiritului, care conduce din Cer Pământul, pentru a-l mai face posibil pe Maistre în secolul al XIX-lea.

Dar aceasta este situaţia, noi să trebuie, din spiritul considerat a fi încorporat pe Pământ, din entitatea christică ce continuă să trăiască într-o biserică pământeană, să apelăm la entitatea spirituală care, desigur, este legată de Pământ, dar care trebuie să fie recunoscută şi văzută în spirit. Deoarece însă tot ce trebuie să fie dobândit de om în cadrul terestrului, trebuie să fie obţinut în cadrul ordinii sociale, aceasta nu se poate întâmpla în alt fel, nu se poate întâmpla decât dacă omul singur recunoaşte dreptul liber al spiritului care coboară odată cu fiecare viaţă umană nouă, pentru a-şi obține corpul fizic, care nu poate deveni niciodată suveran într-o personalitate terestră, ci care trăieşte într-o entitate supraterestră.

Statuarea dogmei infailibilităţii este o decădere de la spiritualitate; punctul final a ceea ce s-a vrut prin Conciliul ecumenic de la 869 a fost atins. Trebuie să ne întoarcem înapoi la recunoaştere, la credinţă, la cunoaşterea spiritului. Aceasta însă se poate întâmpla numai dacă ordinea noastră socială se întreţese cu acea structură care face posibilă viaţa liberă a spiritului alături de celelalte lucruri, care sunt pământești sub formă de viaţă statală, de viaţă economică.

Așa se plasează în mersul civilizaţiei ceea ce trebuie să înţeleagă omul în ziua de azi. Așa trebuie să o simtim înăuntrul mersului civilizației. Şi dacă omul nu o simte astfel, atunci nu poate ajunge nici la nervul a ceea ce vrea de fapt să se exprime în *tripartiția organismului social* [Nota 70], ceea ce vrea să acţioneze pentru vindecarea civilizaţiei, care în caz contrar trebuie să cadă în declin în sensul descris de Spengler.

Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂŢII

GA 204

CONFERINŢA a XIII-a

Dornach, 5 mai 1921

Cea de a patra epocă postatlanteană în care este inclusă dezvoltarea înţelegerii raţionale a omenirii a fost condusă din misteriile greceşti. Ceea ce a stat la baza acestei culturi a raţiunii sau a afectivităţii a fost dăruit mai întâi de misteriile populaţiei Asiei de Sud-Vest, ale Europei sudice. În aceste misterii un mare rol îl juca taina convieţuirii omului cu Soarele. Ştim din descrierile pe care le-am făcut în Teosofia mea cum în cadrul sufletului raţiunii sau al afectivităţii omului se aprinde Eul, care trebuie apoi să ajungă oarecum la deplina sa forţă interioară prin sufletul conştienţei. În măsura în care Eul omului trebuia să ajungă oarecum la trezirea sa în epoca culturii raţiunii, misteriile acestui timp trebuiau să fie preocupate de tainele vieţii Soarelui şi de legăturile sale cu ceea ce este Eu uman. Vă este cunoscut şi din prezentarea pe care am făcut-o în ***Enigmele filosofiei*** felul în care grecul îşi percepea în lumea exterioară reprezentările, noţiunile, aşa cum noi percepem azi culorile, sunetele etc. Ceea ce trăia în reprezentări nu era pentru grec ceva interior, creat în suflet, ci era ceva perceput de el în lucruri. În această privinţă, *Goethe* avea în sine ceva întru totul grecesc, ceea ce a dovedit el atunci când a auzit în *celebra discuţie cu Schiller* [Nota 71] afirmaţia că reprezentările sale, aşadar ceva conceptual-ideal, nu ar fi percepţii, ci idei, el a răspuns că atunci el îşi vede ideile aşa cum vede în faţa sa percepţiile exterioare.

Acest mod grecesc de a se comporta faţă de reprezentările sale era întru totul legat de o anumită simţire pe care o aveau grecii când îşi îndreptau privirea spre lumea exterioară. În tot ceea ce îi întâmpina drept conţinut de reprezentare ei vedeau, de fapt, pretutindeni, creaţia Soarelui. Când Soarele răsărea dimineaţa ei simţeau şi apariţia vieţii de reprezentare în spaţiu, iar la apusul Soarelui ei simţeau şi scufundarea lumii de reprezentare. Nu poţi înţelege dezvoltarea popoarelor dacă nu iei în considerare această modificare a vieţii sufleteşti.

Este ceva, dragii mei prieteni, pe care l-au pierdut oamenii în viaţa lor sufletească, şi anume împreună-simţirea spiritualităţii întregii ambianţe. În prezent, omul vede sfera solară urcând şi el are o simţire doar faţă de ceea ce îl întâmpină ca fenomen aerian colorat şi luminos. Acelaşi lucru se întâmplă şi când vede Soarele dispărând în roşeaţa amurgului. Grecul avea sentimentul că dimineaţa răsare acea lume care-i aduce reprezentările şi că seara ea apune, că seara apare acea lume care-i sustrage lumea reprezentărilor. Din această cauză, el se simţea părăsit de reprezentare, în întunericul nopţii. Şi când privea spre cer, pe care noi îl vedem albastru, pentru care el avea aceeaşi denumire ca şi pentru întuneric, el simţea că lumea era limitată de ceea ce era în afara vieţii de reprezentare. Acolo, dincolo de limita spaţiului cosmic, pentru grec înceta viaţa de reprezentare aşa cum este ea dăruită oamenilor. Dincolo de spaţiul cosmic existau pentru el alte lumi de gânduri, lumile de gânduri ale zeilor. Şi el le vedea în strânsă legătură cu ceea ce numea el lumină. Ele i se revelau ca fiind oarecum concentrate în viaţa Soarelui, în timp ce, altminteri, i se sustrăgeau în depărtările firmamentului întunecat al Universului. Trebuie să priveşti în această lume de simţire cu totul altfel alcătuită, dacă vrei să înţelegi cum, după ce acest mod de a concepe lucrurile, cu toată vitalitatea sa interioară, a acţionat un timp în evoluţia omenirii, omul a simţit, prin reprezentanţii săi cei mai evoluaţi, că nu mai putea percepe viaţa Soarelui în spaţiul cosmic ca pe ceva ce reflectă spiritualul şi că în acele prime vremuri – este mai ales cazul celor care se formaseră în spiritul misteriilor greceşti – percepea Misteriul de pe Golgota ca pe o mântuire, în măsura în care-i crea posibilitatea de a aprinde în sine lumina. Lumina pe care mai înainte o percepuse ca fiind ceva divin, voia el acum s-o vieţuiască prin aceea că îşi asuma participarea sufletesc-spirituală la evenimentele Misteriului de pe Golgota. Nu înveţi să cunoşti ceea ce s-a petrecut de fapt în omenire în decursul mileniilor, dacă priveşti asupra acestor evenimente doar cu gândirea raţională. Trebuie să ai în vedere transformarea stării sufleteşti, a vieţii sufleteşti în ansamblul ei. Iar noi, care trăim de la începutul secolului al XV-lea în epoca dezvoltării sufletului conştienţei, mai deţinem despre acea spiritualitate a înţelegerii care a existat în epoca a patra postatlanteană numai fiinţa de umbră a activităţii raţiunii noastre interioare. Acest aspect l-am expus aici în ultimele săptămâni. Dar trebuie să ne ridicăm din nou, prin efort, la o cunoaştere a ceea ce poate să pătrundă această fiinţă raţională cu caracter de umbră cu o concepţie vie despre Cosmos. Tocmai prin cultura raţiunii-umbră moderne omul a fost oarecum legat de Pământ. În prezent, el ia de fapt în considerare, în special dacă se lasă contaminat de cultura ştiinţifică care se extinde din ce în ce mai mult în jurul său, numai ceea ce-i oferă Pământul. El nu are nicio idee despre faptul că prin întreaga sa fiinţă el nu aparţine numai Pământului, ci că aparţine cu întreaga sa fiinţă Universului extraterestru. Acesta este lucrul pe care omul trebuie să-l recucerească, această cunoaştere a legăturii sale cu Universul extraterestru.

Noi ne formăm în prezent noţiunile, reprezentările pur şi simplu prin aceea că, plecând de la viaţa pământeană, construim apoi întregul Cosmos în conformitate cu această viaţă pământeană. Dar ceea ce rezultă ca imagine a lumii nu reprezintă pentru noi cu mult altceva decât o transpunere a condiţiilor pământeşti la condiţiile extraterestre. Şi aşa s-a ajuns ca din grandioasele cuceriri ale ştiinţei moderne a naturii, cum este analiza spectrală şi celelalte, să apară o concepţie despre Soare care este modelată în întregime după condiţiile terestre. Oamenii îşi formează reprezentarea având la bază felul în care arată un corp gazos care luminează. Şi ei transpun această reprezentare a corpului gazos luminos la ceea ce ne întâmpină drept Soare în Cosmos. Noi trebuie să învăţăm să folosim din nou baze spiritual-ştiinţifice pentru a putea ajunge la o concepţie despre Soare. Soarele despre care fizicianul crede că dacă ar merge afară în Cosmos, i s-ar înfăţişa ca o sferă gazoasă luminoasă; acest Soare, deşi reflectă spre noi lumina cosmică, aşa cum o primeşte în felul său, este o fiinţă întru totul spirituală, şi nu avem de a face cu o fiinţă fizică care pluteşte undeva în Univers, ci cu o fiinţă întru totul spirituală. Iar grecul mai percepea încă în mod corect faptul că ceea ce radia spre el de la Soare trebuia pus în legătură cu dezvoltarea Eului său, în măsura în care această dezvoltare este legată de lumea de reprezentare a raţiunii. În raza solară, grecul vedea ceea ce aprindea în el Eul. Astfel încât trebuie spus: Grecul mai avea încă sentimentul spiritualităţii Cosmosului. El vedea în mod substanţial în fiinţa Soarelui o fiinţă înrudită cu Eul. Cele de care devine omul conştient atunci când îşi spune sieşi „Eu”, puterea care acţionează în el, astfel încât să-şi poată spune sieşi Eu, înspre aceea privea grecul, şi el se simţea determinat să spună Soarelui la fel ca Eului său, să aducă Soarelui acelaşi sentiment pe care îl aducea Eului său.

Eul şi Soarele se raportează unul la altul ca interiorul şi exteriorul. Ceea ce circulă prin Univers drept Soare este Eul lumii. Ceea ce trăieşte înăuntrul meu este Eul omului. Mai poţi găsi această simţire doar la acei oameni care participă cu tot sufletul la întregul tot al naturii. Deşi s-a stins în mare măsură, mai există totuşi şi în prezent, în om, acea viaţă care percepe oarecum renaşterea Soarelui primăvara, care mai

poate trăi raza Soarelui ca pe ceva spiritual, şi simte cum Eul se umple de viaţă când forţa Soarelui luminează mai intens Pământul. Dar aş spune că este vorba de o ultimă simţire care tinde să se stingă în omenire, care se va distruge în cadrul acestei culturi abstracte a raţiunii ce a pus treptat stăpânire pe întreaga viaţă a civilizaţiei noastre. Dar noi trebuie să ne ridicăm din nou la recunoaşterea a ceea ce leagă omenirea de existenţa extraterestră. Şi în această privinţă aş vrea să indic astăzi unele aspecte.

Aducând laolaltă tot ceea ce găsiți răspândit în diferite locuri ale literaturii noastre antroposofice, vom putea înţelege conexiunea Soarelui cu Eul, şi vom putea recunoaşte contrastul foarte important care există între forţele care radiază de la Soare pe Pământ, şi acele forţe care sunt active pentru Pământ în ceea ce noi numim Lună. Soarele şi Luna sunt într-o anumită privinţă cu totul opuse una față de cealaltă. Ele sunt polare una faţă de celalaltă. Dacă studiem Soarele cu mijloacele ştiinţei spiritului, atunci Soarele radiază spre noi tot ceea ce ne modelează ca purtători ai Eului. Noi datorăm radiaţiei solare ceea ce ne dă de fapt forma umană, ceea ce face din forma umană o copie a Eului. Tot ceea ce acţionează în om din afară, ceea ce-i determină din afară forma, ceea ce îi determină forma încă din perioada embrionară, este acţiune solară. Atunci când în trupul mamei se formează embrionul uman, nu este prezent numai ceea ce visează o ştiinţă actuală care vede forţele ce-l formează pe om plecând de la mama fecundată, nu, embrionul uman doar sălăşluieşte în corpul matern. Ceea ce îi dă forma sunt forţele solare. În orice caz, trebuie să facem legătura dintre aceste forţe solare şi forţele lunare, care acţionează în sens opus acestora. Forţele lunare sunt pentru început ceea ce acţionează în interior, în omul metabolismului. Astfel încât, dacă reprezentăm schematic aceasta, putem spune: Forţele solare modelează omul din afară. Cele care modelează din interior metabolismul omului sunt forţele lunare, care radiază din centru, care se încuibează în el.

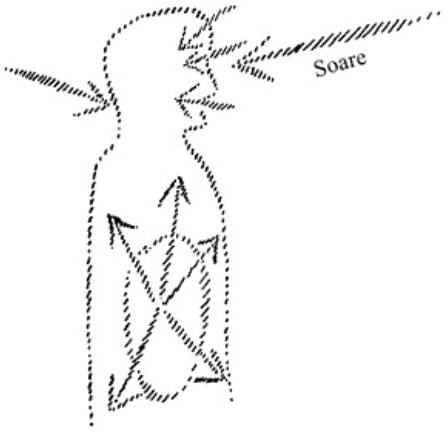

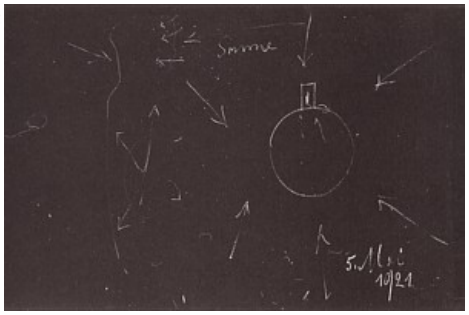

Planșa 10

[măreşte imaginea]

Acest lucru nu contrazice faptul că aceste forţe lunare coacţionează, de exemplu, la formarea feţei umane, pentru că ceea ce radiază în omul inferior, în omul metabolismului dinspre centru acţionează asupra formării feţei umane atrăgând din afară forţele lunare contribuie la formarea feţei umane, însumându-se cu forţele solare, dar ele acţionează din interiorul omului venind în întâmpinarea forţelor solare. Din această cauză şi reproducerea umană ca organism depinde de forţele lunare care dau formă. Dar ceea ce se reproduce depinde de forţele solare. Omul este inserat cu întreaga sa fiinţă între forţele lunare şi forţele solare.

Însă trebuie să facem deosebire între aceste forţe lunare din metabolism şi forţele care-şi au originea chiar în metabolism. Forţele lunare intervin în metabolism, dar metabolismul îşi are propriile sale forţe. Şi aceste forţe proprii sunt forţele terestre. Astfel încât putem spune că atunci când în om acţionează forţele care se află în substanţele alimentelor sale, aşadar – spunem noi – forţele care se află în vegetale sau restul alimentelor, aceste forţe acţionează în el prin ele însele. Ele acţionează ca forţe pământeşti. Metabolismul este pentru început un rezultat al forţelor Pământului; dar în aceste forţe ale Pământului acţionează ceea ce constituie forţe lunare. Dacă omul ar avea în sine numai metabolismul cu forţele sale, dacă, aşadar, substanţele din alimente şi-ar continua numai activitatea propriilor lor forţe în corpul său după ce au fost ingerate, atunci omul ar fi un haos care ar fi o sumă a tuturor forţelor posibile. Faptul că aceste forţe acţionează mereu pentru a înnoi entitatea umană dinspre înlăuntru nu depinde deloc de Pământ, ci depinde de Luna care i-a fost dată Pământului. Omul este modelat dinăuntru de Lună, din afară spre înăuntru omul este modelat de Soare. Şi deoarece razele Soarelui sunt preluate în sistemul capului uman prin ochi, ele acţionează şi interior; dar acţionează totuşi din afară spre înăuntru.

Găsim astfel cum întreaga evoluţie a Eului omului depinde pe de o parte de acţiunea Soarelui; că fără Soare el nu ar putea fi un Eu trăitor ancorat solid pe Pământ, şi că nu ar exista un neam omenesc, nu ar exista reproducere, dacă Pământul nu ar avea Luna ca însoţitor. Se poate spune că Soarele este cel care situează omul ferm pe Pământ ca personalitate, ca individ izolat. Luna este cea care face ca oamenii să existe în toată diversitatea lor, în întreaga evoluţie pe Pământ. Neamul omenesc ca succesiune fizică a generaţiilor este rezultatul forţelor lunare. Omul ca fiinţă separată, ca individualitate, este rezultat al forţelor solare. Din această cauză, dacă vrem să studiem omul şi neamul omenesc, nu trebuie să analizăm exclusiv relaţiile terestre. În zadar caută geologii să-l înţeleagă pe om cercetând condiţiile de pe Pământ şi celelalte forţe ale Pământului. Omul nu este format pe Pământ. El este format din Cosmos; este un rezultat al lumii stelare, al Soarelui şi al Lunii. Îşi au originea pe Pământ numai acele forţe care sălăşluiesc în materie şi care sunt active în afara omului, continuându-şi activitatea după ce au pătruns în om, prin mâncare şi băutură; dar aici ele sunt recepţionate de ceea ce este extraterestru.

Ceea ce se întâmplă în om nu este deloc un simplu proces terestru, este în întregime ceva de care se îngrijește lumea stelară. Omul trebuie să facă efortul să dobândească din nou această cunoaştere. Dacă vom continua să observăm omul, putem lua în considerare următoarele: pentru început, omul este un trup fizic. Acest trup fizic preia alimentele exterioare. Acestea îşi desfăşoară propriile lor forţe în interiorul său. Dar trupul fizic este afectat de trupul astral, iar în trupul astral este activă acţiunea Lunii, aşa cum v-am exspus. Şi în acest trup astral lucrează acţiunea Soarelui. Soarele şi Luna străbat trupul astral, conferindu-i forţă, iar trupul astral se exteriorizează în modul pe care l-am descris. Trupul eteric se află la mijloc, între trupul fizic şi cel astral.

Dacă studiem forţele care pleacă de la alimente, acestea devin pentru început active în trupul fizic şi sunt preluate de trupul astral, care are în sine acţiunea Soarelui şi a Lunii, aşa cum am descris. Dar între acestea se află ceea ce este activ în trupul eteric şi care nu provine de la Pământ, ci de la ambianţa întregului spaţiu cosmic. Când observăm, în comparaţie cu omul, Pământul cu toate produsele lui, cu acele substanţe care se prezintă sub forma de componente solide, fluide, aeriene, vedem că acestea sunt preluate de om şi prelucrate în interiorul său în conformitate cu forţele Soarelui şi ale Lunii. Dar în om mai acţionează şi acele forţe care iradiază asupra lui din toate părţile spaţiului cosmic. Forţele care acţionează în alimente provin din Pământ. Dar în om iradiază forţe din toate părţile spaţiului cosmic; acestea sunt forţe eterice. Aceste forţe eterice cuprind şi ele alimentele, dar într-un mod cu mult mai uniform, şi le transformă în aşa fel încât fac din ele ceva apt de viaţă, ceva în care, în afara a ceea ce este eteric, mai poate vieţui interior lumina şi căldura. Astfel încât putem spune: prin trupul său fizic, omul este alocat Pământului, prin trupul său eteric întregii ambianţe, prin trupul său astral el este în primul rând alocat Lunii

şi Soarelui în efectele lor. Dar aceste efecte, care sunt cconţinute în trupul astral drept acţiuni solare şi lunare, sunt modificate la rândul lor, modificate în aşa fel încât există o enormă deosebire între acele acţiuni care sunt exercitate asupra omului superior şi cele exercitate asupra omului inferior.

Să numim astăzi „om superior" ceea ce este străbătut de curentul sangvin care se îndreaptă în sus, spre cap; numim „om inferior" ceea ce se află sub nivelul inimii. Dacă concepem omul în felul acesta, atunci avem în primul rând partea sa superioară, care cuprinde capul său şi ceea ce aparţine într-o anumită măsură organic capului. Acesta este dependentă, în principal, în formarea sa, de acţiunile Soarelui. Se și formează embrionar înainte de toate. În embrion, influenţele Soarelui acţionează asupra acestui organism într-un mod cu totul special, dar aceste influenţe se continuă când omul este născut, atunci când el se află fizic în viaţa dintre naştere şi moarte. În regiunea care se află deasupra inimii, lucru care ar trebui să fie descris mai amănunţit prin circulaţia sângelui, este modificat de Saturn, Jupiter, Marte (vezi tabelul de mai jos).

Saturn are forţe pe care le dezvoltă în timp ce înconjoară Soarele – privit prin concepţia copernicană – şi pe care le trimite Pământului; aceste forţe sunt active în întregul trup astral, mai ales în partea superioară a omului. Forţele lui Saturn radiază, pătrunzând în interiorul trupului astral. Şi în timp ce străbat trupul astral vivifiindu-l, ele acţionează asupra acestuia în aşa fel încât de ele depinde într-un mod covârşitor măsura în care acesta realizează o relaţie corectă cu trupul fizic al omului. Atunci când omul, de exemplu, nu poate dormi corect, când, aşadar, trupul său astral nu vrea să iasă în mod corect din trupurile fizic şi eteric, când la trezire nu vrea să pătrundă corect în acestea, dacă el nu se integrează în mod corect în trupul fizic, aceasta exprimă o acţiune necorespunzătoare a forţelor saturniene. Saturn este acel corp cosmic care stabileşte, prin intermediul capului uman, o relaţie corectă a trupului astral cu trupul fizic şi cel eteric. Prin aceasta forţele lui Saturn furnizează, pe de altă parte, legătura trupului astral cu Eul, pentru că el se află în relaţie cu acţiunea Soarelui. El se află într-o asemenea relaţie cu acţiunea Soarelui încât spaţio-temporal, aceasta se exprimă prin aceea că Saturn realizează ocolul în jurul Soarelui aproximativ în treizeci de ani.

Această relaţie dintre Saturn şi Soare se exprimă în om prin aceea că Eul ajunge într-o relaţie corespunzătoare cu trupul astral, dar mai ales prin faptul că acest trup astral se integrează în mod corect în întregul organism uman. Putem spune astfel că Saturn are relaţia sa cu întreaga parte superioară a trupului astral. Această relaţie a fost pentru oamenii timpurilor mai vechi ceva întru totul hotărâtor. Încă în epoca egipteano-caldeeană, dacă ne întoarcem cu 3-4 milenii înaintea Misteriului de pe Golgota, aflăm de la învăţătorii, înţelepţii din misterii, că fiecare om era evaluat după cum era determinată relaţia sa cu Saturn potrivit datei sale de naştere; căci se ştia precis, după cum un om era născut într-o anumită constelaţie a lui Saturn, dacă el îşi putea folosi trupul astral în mod corect sau mai puţin corect în trupul fizic. Cunoaşterea unor astfel de lucruri juca un rol important în timpurile vechi. Progresul evoluţiei omenirii în epoca noastră constă tocmai în faptul că odată cu începutul secolului al XV-lea am început să ne eliberăm de ceea ce acţionează în noi.

Iubiţii mei prieteni, să nu înţelegeţi greşit lucrurile. Asta nu înseamnă că în prezent Saturn nu acţionează în noi. El acţionează în noi la fel ca în vremurile vechi; numai că noi trebuie să ne eliberăm de aceasta. Ştiţi în ce constă această eliberare-în-mod-corect de influenţa lui Saturn? Ne eliberăm în modul cel mai nociv de acţiunea lui Saturn dacă urmăm intelectul cu caracter de umbră al epocii noastre. Atunci chiar lăsăm forţele lui Saturn să se dezlănţuie în noi în toate sensurile, producând în noi tocmai ceea ce se numeşte un om nervos. Nervozitatea omului este cauzată în principal de faptul că trupul lui astral nu este introdus cum trebuie în întreaga entitate fizică. Acesta este la baza nervozității epocii noastre. Omul trebuie să fie adus la strădania pentru o concepţie adevărată, strădania spre imaginaţiune. Dacă omul rămâne la reprezentarea abstractă, el va deveni din ce în ce mai nervos, pentru că el se desprinde din activitatea lui Saturn dar aceasta există în el, se dezlănţuie în el în toate sensurile şi smulge trupul astral din sistemul său nervos, ceea ce se concretizează în faptul că omul devine nervos. Nervozitatea timpului nostru trebuie recunoscută ca fiind, din punct de vedere cosmic, un efect al lui Saturn.

Aşa cum Saturn are de-a face cu partea superioară a întregului trup astral, în măsura în care acest trup astral este legat de întregul organism prin sistemul nervos, Jupiter are de-a face în mod preferenţial cu gândirea umană (vezi tabelul de mai jos).

Gândirea umană se sprijină şi ea pe o activitate parţială a trupului astral. Aş spune că în gândire este activă o parte mai mică a trupului astral decât cea care ia parte la îngrijirea întregului organism. Ceea ce acţionează în trupul nostru astral şi ceea ce potenţează gândirea noastră este acţiunea lui Jupiter. Acţiunea lui Jupiter are de-a face în mod preferenţial cu organizarea astrală a creierului omenesc.

Vedeţi dumneavoastră, efectele lui Saturn se extind de fapt asupra întregii vieţi umane, şi această întreagă viaţă omenească a început din primele noastre trei decenii de viaţă. De modul în care ne dezvoltăm în trupul nostru astral – atât timp cât suntem în perioadele noastre de creştere, și acestea se termină complet abia după al treizecilea an – depinde întreaga noastră viaţă şi sănătatea noastră. De aceea are nevoie Saturn de treizeci de ani pentru a înconjura Soarele. Acest lucru este întru totul croit potrivit omului.

Ceea ce se dezvoltă în noi ca gândire are de a face cu primii doisprezece ani de viaţă. Ceea ce se se rotește acolo afară în spațiu, nu este fără legătură cu omul.

Aşa cum Jupiter are de-a face cu gândirea, Marte are de-a face cu vorbirea.

Saturn	partea superioară a întregului trup astral
Jupiter	gândirea
Marte	vorbirea

Marte reliefează oarecum o parte şi mai mică din trupul astral, decât cea care intră în considerație pentru gândire, din întreaga sa organizare în restul omului. Şi depinde de acţiunile lui Marte în noi faptul ca pot fi desfăşurate forţele care se revarsă apoi în vorbire. Timpul scurt de revoluţie a lui Marte este de asemenea hotărâtor în această privinţă. Omul învaţă să pronunţe primele cuvinte într-un timp care corespunde aproximativ jumătăţii timpului de revoluţie a lui Marte.

Dezvoltare ascendentă şi descendentă! Vedem că această dezvoltare, în măsura în care este legată de zona capului omenesc, este dependentă de forţele lui Saturn, ale lui Jupiter şi ale lui Marte.

Cu aceasta am indicat acţiunea planetelor exterioare în trupul astral omenesc. În timp ce Soarele este legat mai mult de Eu, aceste trei corpuri cosmice, Saturn, Jupiter şi Marte, sunt legate de dezvoltarea acelor aspecte care au conexiuni cu trupul astral, vorbirea, gândirea, şi de ceea ce este întregul comportament al sufletului în organismul uman. Soarele are de-a face cu Eul propriu-zis. Apoi avem acele planete pe care le şi numim interioare; acele planete sunt mai apropiate de Pământ decât Soarele, ele se găsesc între Pământ şi Soare, în timp ce celelalte planete, Saturn, Jupiter, Marte, sunt mai îndepărtate de Pământ decât de Soare. Dacă cuprindem cu privirea aceste planete interioare ajungem de asemenea să descoperim relaţiile forţelor lor cu omul. Să-l considerăm mai întâi pe Mercur.

Ca şi Luna, Mercur îşi are punctele sale de aplicare a forţei mai mult în interiorul omului; numai în ceea ce priveşte faţa umană el acţionează din afară; dar el acţionează deja în acea parte a omului care se află sub inimă. Acolo el acţionează cu forţele sale, cuprinzând pe dinăuntru

organizarea umană și radiind de acolo forțele sale. Și acolo el lucrează astfel încât se îngrijește în mod special de intervenția acțiunii trupului astral în întreaga activitate respiratorie și circulatorie a omului. El este mijlocitorul între trupul astral și procesele ritmice din om. Astfel încât putem spune: forțele sale fac medierea astralului cu activitatea ritmică a omului (vezi tabelul de mai jos). Prin aceasta forțele lui Mercur intervin, similar forțelor lunare, și în întregul metabolism al omului – dar numai în măsura în care metabolismul este supus ritmului – având o retroacțiune asupra activității ritmice.

Apoi, mai este Venus. Venus este activă în mod precumpănitor în trupul eteric al omului, ea activează așadar pornind din Cosmos în trupul eteric omenesc: Activitatea trupului eteric al omului.

Și apoi avem Luna. Despre ea am vorbit deja. Ea este în om cea care este polar opusă forțelor solare, și cea care pornind din interior transferă substanțele în domeniul viului, și prin aceasta este de asemenea în corelație cu reproducerea. Luna este așadar, în sensul cel mai exhaustiv stimulatorul atât al reproducerii interioare cât și a procesului procreativ de reproducere.

Reflectați acum la faptul că ceea ce se petrece propriu-zis în om, vă apare în dependența sa față de Cosmosul înconjurător. Omul pe de o parte este legat cu trupul său fizic de forțele terestre, pe de altă parte, este legat cu trupul său eteric de întreaga ambianță cosmică. În el se diferențiază însă lucrurile în acest mod pe care l-am expus, și prin aceea că diferențierea pleacă în mod preferențial de la trupul său astral, în acest trup astral se încorporează forțele lui Saturn, Jupiter, Marte, Mercur, Venus, Lună.

Saturn	partea superioară a întregului trup astral
Jupiter	gândirea
Marte	vorbirea
Soare	Eul
Mercur	medierea astralului cu activitatea ritmică a omului
Venus	activitatea trupului eteric al omului
Luna	stimulatorul reproducerii

Pe calea ocolită a Eului, Soarele acționează atunci în el. Reflectați la faptul că prin aceea că omul este inserat în Cosmos, este altceva dacă omul se află într-un loc pe Pământ și Jupiter strălucește din cer, decât dacă omul se afla într-un loc de pe Pământ iar Jupiter este acoperit de Pământ. Acțiunile asupra omului sunt într-un caz directe, iar în celălalt caz în așa fel încât este interpus Pământul. Aceasta constituie o deosebire importantă. Am spus că Jupiter este în relație cu gândirea. Să considerăm că acolo unde organul omenesc fizic al gândirii este în dezvoltarea sa principală, omul are parte de faptul ca imediat după naștere, chiar de la nașterea sa, Jupiter să strălucească deasupra lui, cu acțiunea sa. Omul primește acțiunea directă a lui Jupiter. Creierul său este transformat în mod deosebit în organ al gândirii; el primește o anumită predispoziție pentru gândire. Să admitem acum că omul trăiește acești ani în așa fel încât Jupiter se află pe partea cealaltă a Pământului, așadar acțiunile lui Jupiter sunt împiedecate de Pământ: creierul omului va fi mai puțin modelat pentru a fi organ de gândire. Dacă, în schimb, acționează în el Pământul cu substanțele și forțele sale, și tot ceea ce pleacă de la substanțele Pământului, este, să spunem, transformat mai ales prin acțiunile lunare, care sunt întotdeauna acolo într-un anume mod, atunci omul devine un visător confuz, o ființă cu o conștiență înăbușită; gândirea se retrage. Între aceste extreme există toate gradele posibile. Să admitem că un om are în sine, provenind din încarnări anterioare, astfel de forțe care-i predestinează gândirea ca în viața pământeană în care trebuie acum să pășească, să fie perfecționată în mod deosebit ; el se pregătește să coboare pe Pământ. Întrucât Jupiter își are timpul său anumit de revoluție, el își alege timpul în care să apară el Pământ, timpul când va fi să se nască, în așa fel încât Jupiter să-și trimită spre el razele în mod direct.

În acest mod, constelația stelară furnizează ceea ce constituie contextul în care omul acceptă să fie născut conform condițiilor vieților lui pământești anterioare.

De ceea ce vi se revelează aici omul trebuie, negreșit, să se elibereze din ce în ce mai mult acum, în epoca conștienței. Dar este vorba ca el să se elibereze în mod corect, făcând efectiv așa ceva cum am indicat referitor la efectele lui Saturn: căutând ca de la dezvoltarea pur intelectual cu caracter de umbră să ajungă iarăși la o dezvoltare imagistică, intuitivă. Ceea ce dezvoltăm noi din știința spiritului în modul descris în ***Cum se dobândesc cunoștințe despre lumile superioare?*** este totodată o îndrumare pentru ca omul să devină independent în modul corect de forțele cosmice care, totuși, acționează în el.

Lăsându-se să fie născut, omul se adaptează Pământului după cum este constelația stelar. Dar el trebuie să se înzestreze cu forțe care să-l facă independent în mod corect de această constelație stelară.

Civilizația noastră trebuie să ajungă din nou la astfel de cunoștințe despre conexiunea omului cu Cosmosul extraterestru. Omul trebuie să se simtă din nou așa încât să poată spune: În mine nu activează numai forțele ereditare recunoscute de știința actuală. Față de starea de fapt adevărată, este o inepție să se creadă că în cadrul organizării organismului feminin de află acele forțe care apoi se moștenesc – această ereditate este o reprezentare mistică întunecată – în așa fel încât se formează o inimă, un ficat etc. Nu ar exista nicio inimă în organismul uman dacă Soarele nu ar încorpora-o plecând de la cap, și nu ar exista un ficat dacă acesta nu ar fi încorporat de Venus. Așa stau lucrurile cu toate organele omului. Ele sunt întru totul legate de ceea ce este extraterestru. În creierul omului acționează forțele lui Jupiter. În întreaga constituție a omului, în măsura în care el a integrat în mod sănătos sau patologic trupul astral în organizarea sa fizică, acționează forțele lui Saturn. Omul învață să vorbească prin aceea că în el acționează forțele marțiene; în vorbire se manifestă forțele marțiene.

Acestea sunt lucruri pe care omenirea trebuie să le vadă din nou. Omul trebuie să știe că ființa lui nu poate fi explicată de o știință care nu înglobează decât ceea ce ține de Pământ. Atunci va învăța să cunoască și legătura omului cu Pământul. Căci nici celelalte entități care trăiesc în jurul omului nu sunt numai ființe ale Pământului. Ființe ale Pământului sunt, pentru început, doar mineralele. Dar și mineralele au suferit modificări care au fost dependente la rândul lor de forțe ale ambianței Pământului. Tot așa, toate metalele, în măsura în care cristalizează, există aici pentru că ele sunt dependente de forțele extraterestre, pentru că s-au format pe când Pământul încă nu-și dezvoltase propriile sale forțe, ci în Pământ mai erau active forțele extraterestre. Forțele terapeutice care se află în minerale, mai ales în metale, sunt legate de modul în care s-au format acestea în cadrul Pământului, dar prin forțe extraterestre.

Dacă privim retrospectiv la evoluția postatlanteană, la felul în care era omul în epoca în care a înflorit vechea cultură indiană, vedem că el era o ființă care se simțea existând în întregul Univers, un cetățean al întregului Univers. El era om în sensul cel mai adevărat al cuvântului, chiar dacă încă nu-și dezvoltase acele forțe de care omul actual este atât de mândru. După aceea, omul a fost mai mult sau mai puțin deturnat de la forțele extraterestre. Dar mai vedem, în toată epoca de cultură caldeeană, și în primul timp al culturii grecești, cum privea omul măcar la Soare. Într-un anumit sens, el era încă un fel de amfibie care se bucura când primea razele Soarelui și nu trebuia să mai scormonească în bezna Pământului. Din om devenise un amfibian. Acum, când omul crede că este legat numai de forțele Pământului, nu

putem spune că este nici măcar o cârtiţă, este de fapt o râmă care percepe, cel mult, că ceea ce a fost translocat din Pământ în spaţiul cosmic, se întoarce ca apă de ploaie. Acesta este singurul lucru pe care omul îl mai percepe ca forţe extraterestre. Dar acest lucru îl percep şi râmele – aţi putut vedea acest lucru azi-dimineaţă, când aţi mers pe stradă! În fond, prin materialismul său, omul a devenit în ziua de azi o râmă. El trebuie să depăşească această existenţă de râmă. O poate însă face numai dacă evoluează în direcţia recunoaşterii legăturii sale cu Cosmosul extraterestru.

Aşadar, dragii mei prieteni, trebuie să ne „desrâmăm” din această civilizaţie a noastră şi să ajungem la un nou spiritualism.

Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂŢII

GA 204

CONFERINŢA a XIV-a

Dornach, 13 mai 1921

Poate că tocmai conferinţele pe care le-am ţinut aici despre esenţa culorilor [Nota 72] şi conferinţa care a premers acestor conferinţe ţinută în ultima zi de joi v-au arătat că se poate ajunge la fiinţa umană numai dacă ea este considerată în legătură cu întregul Cosmos. Trebuie să ajungem ca atunci când ne întrebăm despre fiinţa omului, să ne ridicăm privirile de la Pământ, înspre ceea ce este în afara Pământului. Şi timpul nostru cere acest lucru în mod special. Am văzut cum intelectul uman a căpătat din ce în ce mai mult un caracter de umbră, cum tocmai prin evoluţia secolului al XIX-lea el nu se mai înrădăcinează în realitate.

Toate acestea ne arată că omul ar trebui să se gândească să primească imbolduri în viaţa sa sufletească. Acest lucru ne va deveni şi mai clar azi, când vom aduce încă o dată în faţa sufletelor noastre evenimente cosmice decisive care au intervenit în evoluţia Pământului, pe care le-am mai considerat deja, din alte puncte de vedere.

Vă mai amintiţi, şi ştiţi bine şi din lectura ***Ştiinţei ocult***e, că unul dintre marile evenimente care au intervenit în evoluţia Pământului este ieşirea Lunii din fiinţa Pământului. Ceea ce azi ne luminează ca Lună din spaţiul cosmic a fost cândva legat de Pământ, s-a despărţit de Pământ şi-l înconjoară ca satelit al său.

Ştim ce transformări profunde din întreaga evoluţie umană sunt legate de această despărţire a Lunii de Pământ. Ştiţi că trebuie să mergem mult în urmă, dincolo de scufundarea Atlantidei, dacă vrem să ajungem la vremea când Luna a ieşit din starea de existenţă a Pământului.

Astăzi vrem să prezentăm doar consecinţele pe care le-a avut pentru om şi pentru fiinţele din ambianţa terestră a acestuia despărţirea Lunii de Pământ. Am văzut că, de fapt, mineralele diferit colorate [Nota 73], aşadar, corpurile minerale colorate îşi extrag însuşirea de a fi colorate din această relaţie a Lunii cu Pământul. Astfel am fost aduşi în situaţia de a pune aceste evenimente cosmice în legătură cu abordarea artistică a existenţei. Dar de aceasta se mai leagă multe alte lucruri foarte importante. Omul şi-a adus entitatea din metamorfozele anterioare ale existenţei Pământului, din fiinţele de Saturn, Soare şi Lună; în timpul în care el s-a dezvoltat ca fiinţă a lui Saturn, fiinţă a Soarelui şi fiinţă a Lunii, în jurul său încă nu exista un regn mineral. Regnul mineral, tot ceea ce este mineral, a apărut abia în epoca Pământ. Şi datorită acestui fapt ceea ce numim materie minerală a pătruns în om în timpul epocii Pământ. Omul nu avea nimic mineral în el în perioadele Saturn, Soare şi Lună. El nu era încă o fiinţă nevoită să-şi petreacă existenţa pe Pământ, ci era o fiinţă care, prin constituţia sa, aparţinea întregului Cosmos. Înainte de a avea loc despărţirea Lunii de Pământ şi înainte ca materia minerală să se dezvolte cu multitudinea ei de culori în cadrul Pământului, omul nu era, de fapt, deloc adaptat condiţiilor terestre. Dacă îmi este îngăduită această exprimare: a fost întru totul o problemă a fiinţelor spirituale care conduceau evoluţia Pământului ceea ce urma să se petreacă cu omul; dacă omul trebuia să fie transpus pe Pământ sau urma să-şi petreacă existenţa în afara Pământului. Şi putem numi decizie a fiinţelor care dirijau evoluţia, faptul de a separa Luna de Pământ, dar prin aceasta întregul Pământ şi odată cu el omul au suferit transformări. Deoarece această materia lunară grosieră a fost eliminată, omul a ajuns la acea organizare care i-a permis să devină fiinţă a Pământului. Aşadar, omul a devenit om al Pământului prin acest eveniment al ieşirii Lunii din masa comună şi încorporarea regnului mineral în Pământ. Prin aceasta omul a căpătat greutatea sa terestră. El nu ar fi devenit niciodată o fiinţă capabilă de a fi liberă, dacă nu ar fi căpătat greutatea terestră. Înainte de aceasta el nu era o personalitate în sensul real al cuvântului. El a devenit o personalitate prin aceea că forţele care trebuiau să-i construiască trupul s-au reunit laolaltă. Şi aceasta au făcut-o prin ieşirea Lunii şi prin încorporarea regnului mineral. Omul a devenit astfel o personalitate, şi prin aceasta accesibil libertăţii.

Această evoluţie a omului pe Pământ după desprinderea Lunii de Pământ s-a desfăşurat de la această ieşire a Lunii prin diferite stadii. Atâta timp cât nu s-a petrecut ieşirea Lunii din Pământ, omul avea posibilitatea de a obţine din întregul său organism, din fiinţa sa sufletesc-corporală imaginile vechii clarvederi.

Această capacitate de a avea imagini ale vechii clarvederi nu i-a fost luată omului prin plecarea Lunii. Omul vedea lumea în imagini, aşa cum am descris adeseori. Dacă nu s-ar fi întâmplat nimic altceva, el ar trăi şi în prezent în această lume de imagini. Numai că noi ştim că evoluţia a continuat. Omul nu a rămas doar legat de Pământ. El a avut din nou prilejul unei involuţii, şi această evoluţie regresivă şi-a atins punctul culminant în secolul al XIX-lea. Eu am caracterizat în repetate rânduri aceasta în ultimele conferinţe. Dar deja în vremurile vechi omul, chiar dacă, în calitate de om metabolic, a dobândit greutate, ca om-cap s-ar putea spune că a primit aptitudinea existenţei cosmice. El şi-a dezvoltat intelectul. În cadrul acestui proces, imaginile vechii clarvederi s-au densificat până în secolul al IV-lea d.Ch. Abia atunci, şi mai ales începând din secolul al XV-lea, intelectul uman a căpătat tot mai mult un caracter de umbră. În ciuda faptului că este ceva pe deplin spiritual în om, acest intelect uman nu mai are nicio fiinţialitate; el are doar ceva care este, în fond, o existenţă de imagine. Atunci când, în prezent, omul gândeşte prin raţiunea sa, gândurile sale nu mai sunt înrădăcinate în realitate. Aceste gânduri se mişcă într-o existenţă de umbră. Mişcarea gândurilor într-o existenţă de umbră se accentuează din ce în ce mai mult. Acest lucru a căpătat intensitate maximă în secolul al XIX-lea. În prezent, omului îi lipseşte în întregime simţul realităţii. El trăieşte într-un element spiritual, dar este materialist. Cu gândurile sale spirituale, care sunt însă gânduri-umbră, el gândeşte numai existenţa materială.

Aşa a intervenit acest al doilea eveniment. Omul a devenit din nou mai spiritual; dar ceea ce îi oferea mai înainte materia drept conţinuturi spirituale nu-l mai însufleţeşte. El a devenit mai spiritual, dar gândeşte prin spiritualul său numai aspectele materiale.

Acum, dumneavoastră ştiţi că Luna se va uni din nou cândva cu Pământul. Acest moment în care Luna se va uni din nou cu Pământul este împins de astronomii şi geologii cu gândire abstractă peste milenii; însă aceasta este numai o amăgire, o iluzie. În realitate, momentul nu este chiar atât de îndepărtat. Dumneavoastră ştiţi că omenirea ca atare întinereşte din ce în ce mai mult. Ştiţi că oamenii vor ajunge ca evoluţia lor sufletesc-corporală să stagneze la un anumit moment dat. Pe vremea morţii lui Christos, când a avut loc evenimentul de pe

Golgota, oamenii erau în general apţi de evoluţie sufletesc-corporală până la treizeci şi trei de ani. În prezent ei au această aptitudine numai până la douăzeci şi şapte de ani. Iar în mileniul al patrulea va veni un timp în care oamenii vor fi apţi de evoluţie sufletesc-corporală numai până la douăzeci şi unu de ani. Apoi, va veni un timp, în cel de al şaptelea mileniu, în care oamenii vor fi apţi de evoluţie prin corporalitatea lor numai până la paisprezece ani. Atunci femeile vor înceta de a mai fi fertile; va apărea un cu totul alt mod de viaţa terestră. Va fi timpul în care Luna se va apropia din nou de Pământ; ea se va reintegra Pământului.

Vedeţi dumneavoastră, iubiţii mei prieteni, astfel de evenimente extraterestre trebuie să înceapă să vadă omul în prezent. El nu trebuie doar să viseze într-un mod general, abstract, la ceva divin, ci trebuie să cuprindă cu privirea evenimentele legate de evoluţia sa. El trebuie să ştie că Luna s-a desprins cândva de Pământ, dar va reintra din nou în Pământ. Şi aşa cum ieşirea Lunii a fost un eveniment decisiv, tot un eveniment decisiv va fi şi reintrarea Lunii. Ca oameni, noi vom popula şi atunci Pământul, dar nu ne vom mai naşte în modul cunoscut acum, ci vom fi legaţi de Pământ într-un mod cu totul diferit decât prin naştere. Dar până atunci noi vom fi evoluat într-un anumit mod. Şi va trebui ca ceea ce se întâmplă acum, devenirea intelectului cu caracter de umbră, să o legăm de ceea ce va apărea cândva ca eveniment decisiv în evoluţia Pământului: reintrarea cu tumult a Lunii în materia terestră.

Intelectul capătă din ce în ce mai mult caracter de umbră. Dacă acest lucru ar continua, dacă omenirea nu s-ar hotărî să preia în sine ceea ce vine din lumile spirituale, omul s-ar pierde tot mai mult în culoarea de umbră a intelectului său.

Reflectaţi la ceea ce conţine acest intelect-umbră. Acest intelect-umbră nu poate înţelege nici fiinţa umană. El înţelege mineralele. Este singurul lucru pe care intelectul-umbră îl poate înţelege până la un anumit grad. Chiar şi viaţa plantei îi rămâne o enigmă, viaţa animalelor îi rămâne de-a dreptul o enigmă, iar propria sa viaţă îi este complet opacă. În felul acesta, omul îşi construieşte imagini despre lume care, de fapt, sunt doar întrebări care nu au legătură cu fiinţa propriu-zisă a plantei, animalului şi mai ales a omului. Această formă de imagini ar continua dacă omul nu s-ar hotărî să primească ceea ce îi este transmis de imaginaţiuni, de noile imaginaţiuni, prin care i se descrie existenţa universală. În noţiunile-umbră ale raţiunii şi în reprezentările de umbră ale intelectului trebuie să fie preluată înţelepciunea vie pe care o poate da ştiinţa spiritului. Prin aceasta trebuie să fie vivifiate imaginile-umbră ale raţiunii. Această vivifiere a imaginilor-umbră ale raţiunii nu este un eveniment uman, este un eveniment cosmic. Amintiţi-vă ce am expus în ***Ştiinţa ocultă***, că la un anumit moment sufletele umane au migrat pe celelalte planete şi au coborât apoi din nou în existenţa pământeană. Am prezentat în ***Ştiinţa ocultă*** cum au coborât succesiv pe Pământ oamenii de pe Marte, Jupiter, etc. S-a petrecut un eveniment important – acest lucru poate fi descris numai prin faptele care li se confirmă din lumea spirituală – la sfârşitul anilor şaptezeci ai secolului al XIX-lea. În vreme ce în vechea perioadă atlanteeană oamenii au coborât pe Pământ venind de pe Saturn, Jupiter, Marte etc., în vreme ce, aşadar, aceste fiinţe sufleteşti au adoptat existenţa terestră, începe un timp în care alte fiinţe, care nu sunt oameni, dar care sunt dependente în evoluţia ulterioară a existenţei lor de a veni pe Pământ şi de a stabili relaţii cu oamenii, au coborât din alte regiuni extraterestre ale lumii. De la sfârşitul anilor optzeci ai secolului al XIX-lea vor să pătrundă în existenţa terestră entităţi supraterestre. Aşa cum oamenii de pe Vulcan au fost ultimele fiinţe care au venit efectiv în existenţa terestră, tot astfel fiinţele de pe Vulcan au pătruns acum efectiv în existenţa terestră. Avem deja în existenţa terestră entităţi supraterestre. Acestei împrejurări, faptului că entităţi supraterestre aduc mesaje în existenţa terestră, acestei împrejurări îi datorăm faptul că putem avea o ştiinţă a spiritului coerentă.

Dar cum se comportă în general neamul omenesc în această situaţie? Se comportă într-un mod cosmic-bădăran faţă de aceste entităţi care apar treptat, dar care, totuşi, vin, din Cosmos pe Pământ. Nu se sinchiseşte de ele, le ignoră. Acest fapt va aduce Pământul în stări din ce în ce mai tragice, căci printre noi vor exista în cursul secolelor viitoare tot mai multe entităţi spirituale a căror limbă ar trebui s-o cunoaştem. Şi aceasta o vom face numai dacă vom înţelege ceea ce vine de la ele, conţinutul ştiinţei spiritului. Pe acesta vor ele să ni-l dea; ele vor să se lucreze în sensul ştiinţei spiritului, ca ştiinţa spiritului să fie transpusă în modul de acţionare socială a existenţei Pământului.

Din ultima treime a secolului al XIX-lea avem într-adevăr de-a face cu pătrunderea unor fiinţe spirituale din Univers, fiinţe spirituale care sălăşluiesc între Lună şi Mercur şi care putem spune că năvălesc deja cu totul în existenţa pământească şi încearcă să prindă rădăcini aici prin aceea că oamenii se umplu de gânduri îndreptate spre entităţile spirituale ale Universului. În felul acesta se poate descrie ce am spus mai înainte, că ar trebui să ne vivifiem intelectul nostru cu caracter de umbră cu imaginile ştiinţei spiritului. Dar, în felul acesta, descrierea este abstractă. Descriem concret când spunem: Fiinţe spirituale vor să coboare în existenţa terestră şi vor să fie primite. Zguduiri după zguduiri vor avea loc şi în final existenţa pământească se va transforma în haos social, dacă aceste entităţi vor coborî iar existenţa umană nu va manifesta decât opoziţie împotriva coborârii acestor entităţi pe Pământ. Aceste entităţi nu vor decât să fie avangarda a ceea ce va să se întâmple cu existenţa terestră când Luna se va uni din nou cu Pământul.

Vedeţi dumenavoastră, în prezent, oamenilor poate să le apară ca fiind un lucru relativ inofensiv să ducă până la capăt numai gânduri lipsite de viaţă, care iau naştere când înţelegi doar lumea minerală şi aspectul mineral din plante, aspectul mineral din animale, aspectul mineral din om. Aş spune că oamenii sunt încântaţi de aceste gânduri, materialiştii se simt bine cu ele, căci astăzi se gândeşte numai în astfel de gânduri. Dar imaginaţi-vă că oamenii ar gândi în continuare tot astfel, că nu ar avea decât asemenea gânduri, până când în mileniul al optulea existenţa lunară se va uni din nou cu existenţa pământeană. Ce se va întâmpla atunci? Entităţile despre care am vorbit vor coborî treptat, unele după altele, pe Pământ, entităţi de pe Vulcan, supraoameni vulcan, supraoameni venusieni, supraoameni mercurieni, supraoameni solari etc. se vor contopi cu existenţa pământească. Dar dacă oamenii vor continua să li se opună pur şi simplu, existenţa terestră se va transforma într-un haos în decursul viitoarelor milenii. Oamenii pământeni vor putea să-şi dezvolte intelectul în continuare în mod automat; acesta se poate dezvolta şi în cadrul barbariei, dar natura umană deplină nu va fi implicată în acest intelect, iar oamenii nu vor avea relaţii cu entităţile care vor să se apropie de ei în existenţa terestră. Şi toate aceste entităţi care sunt gândite incorect de om, care sunt gândite incorect de om datorită faptului că intelectul lor, care are caracter de umbră, nu gândeşte decât aspectul mineral, aş spune, ceea ce este grosolan material în regnurile mineral, vegetal şi animal, şi chiar şi în regnul uman, aceste gânduri ale omului care nu au realitate, vor primi dintr-o dată realitate când Luna se va uni din nou cu Pământul. Şi vor ţâşni, lăstărind din Pământ, un soi înfiorător de entităţi cu caractere ce le plasează între regnul mineral şi cel vegetal, fiinţe automate dotate cu o raţiune hiperabundentă, cu o raţiune pătrunzătoare. Prin această mişcare, care va prinde rădăcini, Pământul va fi acoperit, ca de o plasă, de un ţesut din păianjeni înfiorători, de o imensă înţelepciune, care însă nu vor ajunge în organizarea lor nici măcar până la existenţa vegetală, păianjeni înspăimântători care se vor întreţese între ei, care vor imita în mişcările lor exterioare tot ceea ce au gândit oamenii cu intelectul lor având caracter de umbră, care nu s-a lăsat impulsionat de ceea ce trebuie să vină printr-o nouă imaginaţiune şi în general prin ştiinţa spiritului. Tot ce concep oamenii cu asemenea gânduri, care sunt ireale, devine fiinţial. Aşa cum este acoperit de un strat de aer, cum se acoperă uneori cu un roi de lăcuste, Pământul va fi acoperit cu înfiorători păianjeni mineral-vegetali, care vor fi foarte raţionali dar se vor întreţese în mod îngrozitor de malign între ei. Iar omul, în măsura în care nu şi-a vivifiat noţiunile sale intelectuale cu caracter de umbră, în loc să-şi unească fiinţa cu entităţile care vor să coboare pe Pământ încă din ultima treime a secolului al XIX-lea, va trebui să trăiască alături de aceste formaţiuni de păianjeni mineral-vegetale înfricoşătoare. El însuşi va trăi împreună cu aceste făpturi-păianjeni şi va trebui să-şi afle continuarea progresului în existenţa cosmică în acea evoluţie care preia aceste făpturi-păianjen.

Vedeţi dumneavoastră, aceasta se află întru totul în realitatea evoluţiei omenirii Pământului, şi este ceea ce este perfect cunoscut de un mare număr de oameni care reţin omenirea de la preluarea cunoştinţelor de ştiinţă a spiritului. Căci există şi astfel de oameni care sunt

aliaţi întru totul conştienţi ai împăienjenirii existenţei omenirii terestre. În ziua de azi, nu mai trebuie să te laşi speriat de astfel de descrieri, căci descrierile de acest gen se află dincolo de ceea ce spun încă în prezent mulţi oameni care au o anumită conştienţă despre aceste lucruri, care au tradiţii vechi şi care ar vrea să acopere aceste vechi tradiţii cu un văl de taină. Evoluţia noastră ca omenire a Pământului nu poate fi acoperită de un văl al tainei; oricât ar fi de mare rezistenţa părţii adverse, lucrurile trebuie să fie spuse căci, aşa cum afirm mereu, există un motiv foarte serios pentru acceptarea sau refuzul cunoştinţelor de ştiinţă a spiritului. Aici nu avem de-a face cu ceva din care ar reieşi decizii care ar putea fi determinate doar de o anumită simpatie sau antipatie; aici avem de-a face cu ceva care pătrunde în întreaga structură a Cosmosului; avem de a face cu faptul că omenirea trebuie să se hotărască în prezent dacă vrea să se familiarizeze cu ceea ce aduc spiritele bune din Univers sau dacă vrea să-şi caute existenţa ei cosmică viitoare în păienjenişul propriilor gânduri-umbră, în starea de a fi încâlcit. În prezent, nu este suficient să prezinţi în formule abstracte necesitatea cunoştinţelor de ştiinţă a spiritului, ci este necesar să arătăm cum devin gândurile realităţi. E ceea ce este atât de înspăimântător la toţi teosofii abstracţi care aduc în faţa oamenilor abstracţiuni de genul: gândurile devin ulterior realităţi, dar cărora nu le trece prin cap să prezinte întreaga dimensiune concretă a problemei. Această dimensiune concretă constă în aceea că gândurile intelectuale cu caracter de umbră produse de oameni, în prezent în interior, vor acoperi cândva Pământul ca o pânză de păianjen şi că oamenii vor fi prinşi în acest păienjeniş, dacă nu vor să se ridice deasupra acestor gânduri-umbră.

Iar calea înălţării, dragi prieteni, este deja trasată. Trebuie să luăm aceste lucruri în serios, cu toată seriozitatea şi profunzimea, ca şi gândul cu care mi-am încheiat duminica trecută conferinţele despre culori, când am spus că este necesară scoaterea cunoaşterii culorii din fizica abstractă; că această cunoaştere trebuie să fie ridicată într-un domeniu în care conlucrează efectiv fantezia, simţirea artistului care înţelege fiinţa culorii, şi un mod caracteristic ştiinţei spiritului de a privi lumea. Am văzut cum poate fi înţeleasă esenţa culorilor şi fiinţa culorilor, cum poate fi înălţat ceea ce fizica prăbuşeşte în domeniul ahrimanicului, cu desenele ei înfiorătoare, cum aspectul artistic poate fi înălţat, astfel încât să poată fi întemeiată efectiv o învăţătură despre culori, care este, desigur, foarte depărtată de obiceiurile de gândire ale ştiinţei actuale, dar care poate fi întru totul o bază pentru creaţia artistică, atunci când omul se pătrunde de ea. Astfel de gânduri trebuie luate întru totul în serios.

Şi un alt gând trebuie să fie luat în serios. Ce trăim noi în prezent în lumea civilizată? Tinerii sunt trimişi în clinici şi în facultăţile noastre de ştiinţe naturale; lor li se explică acolo cum este alcătuit sistemul osos uman şi însuşi omul în organizarea sa, prin disecarea de cadavre. Ei învaţă să construiască organismul uman în mod logic, cu ajutorul gândurilor abstracte.

Dar, iubiţii mai prieteni, în felul acesta nu poţi să cunoşti omul, în felul acesta înveţi să cunoşti numai partea minerală din om. Prin această ştiinţă cunoşti din om numai ceea ce este important de la ieşirea Lunii până la reîntoarcerea acesteia în materia Pământului şi ceea ce se transformă în fiinţe-păianjeni din gândurile-păianjeni actuale. Trebuie să fie pregătită o cunoaştere care să înţeleagă altfel omul, şi aceasta poate fi pregătită numai dacă se ridică ştiinţa la nivel de concepţie artistică, dacă omul recunoaşte că ştiinţa, aşa cum este înţeleasă ea în prezent, poate ajunge doar până la un punct: până la partea minerală din regnul mineral, din regnul vegetal, din regnul animal, din regnul uman. Dar ştiinţa trebuie să se transforme în artă deja în regnul vegetal, şi încă şi mai mult în regnul animal. A vrea să înţelegi o formă animală aşa cum fac anatomiştii şi fiziologii este pură nerozie! Şi atâta vreme cât oamenii nu admit aceasta, nu vor putea transforma raţiunea-umbră în înţelegere vie, prin spirit, a lumii. Ceea ce este prezentat tinerilor noştri când ajung în universităţi într-o formă atât de fără speranţe de abstractă trebuie să se metamorfozeze în înţelegere artistică. Căci natura care ne înconjoară creează în mod artistic. Şi până nu se înţelege că ceea ce ne înconjoară în natură din toate părţile este o creaţie artistică şi poate fi cunoscut numai cu ajutorul unor noţiuni artistice nu poate pătrunde nicio vindecare în concepţia noastră despre lume. Reprezentarea odăilor de tortură din castelele Evului Mediu în care oamenii erau introduşi în „fecioara de fier” şi străpunşi cu lancea aminteşte de un procedeu perceptibil fizic, dar se aseamănă cu ceea ce se realizează când se predă tinerilor noştri anatomia şi fiziologia în ideea că ei ar pricepe în felul acesta ceva despre fiinţa omului. Nu, ei nu pot înţelege ceva care li s-a impus printr-un element de tortură spiritual-sufletească; ei înţeleg omul sfâşiat, omul mineralizat, acel aspect din om care va fi cândva întreţesut în învelişul de păianjeni al Pământului.

Oare nu este tragic că puterea civilizaţiei se află în mâinile celor care consideră ca fiind o nerozie ceea ce este legat în modul cel mai interior, cel mai intim cu vindecarea evoluţiei omenirii, cu întreaga misiune a evoluţiei omenirii în lume?! Este tragic, şi această tragedie trebuie avută în vedere. Căci numai dacă aducem această tragedie într-un mod în întregime intuitiv în faţa privirii sufleteşti vom putea lua o decizie în favoarea găsirii posibilităţii de a lăsa să pătrundă în intelectul devenit umbră lumea spiritului care vine din supraterestru, astfel încât acest intelect-umbră să fie apt pentru lumea în care trebuie să pătrundă. Acest intelect-umbră nu trebuie să fie împins înapoi în subvegetal, în împânzirea păienjenească care se întinde peste Pământ, ci omul trebuie să se fi înălţat atunci când femeile nu vor mai fi fertile, când va fi început mileniul al optulea, când Luna se va reuni cu Pământul. Trebuie să rămână în urmă ceea ce este pământesc, cele pe care omul trebuie să le dirijeze doar din afară, pe care s-a sprijinit temporar, tot ce omul nu poate să ia cu sine în existenţa cosmică. Omul trebuie să se pregătească pentru a nu trebui să devină una cu ceea ce trebuie să se dezvolte cândva pe această cale pe suprafaţa Pământului. Căci aşa cum a intrat el din existenţa prepământeană în această existenţă pământeană, aşa cum a apărut odată cu desprinderea Lunii naşterea fizică, naşterea omului prin femeie, va veni vremea când omul nu va mai fi născut de femeie, căci acesta este numai un episod trecător în întreaga evoluţie cosmică; este acel episod care trebuia să-i aducă omului sentimentul libertăţii, conştienţa libertăţii, care trebuie să-i aducă desăvârşirea individualităţii şi a personalităţii, un episod care nu trebuie să fie dispreţuit, care a fost necesar în întreaga evoluţie a Cosmosului, dar care nu poate fi permanentizat. Iar omului nu-i este îngăduit să se dăruiască comodităţii de a privi numai spre o Divinitate abstractă, ci trebuie să vadă în concret ceea ce se leagă de evoluţia sa. El poate ajunge la o adevărată vivifiere interioară a întregii sale fiinţe spiritual-sufleteşti numai dacă înţelege această mare perioadă de timp, dar în modelarea evolutiv-concretă pe care el o traversează în vieţile sale terestre succesive. Aceasta ne-o spune în prezent adevărata ştiinţă a spiritului. Lucrurile se ciocnesc între ele. Există în prezent ameninţarea ca voinţa să fie expulzată din spiritualitate şi să se unească cu reţeaua de păianjeni a Pământului; această voinţă trăieşte în mod conştient în anumiţi oamenii pentru că aceştia cred că o scot la capăt dacă se educă numai pe sine spiritual, lăsându-i pe ceilalţi în neştiinţă. Însă cei mai mulţi sunt neştiutori, şi, în fond, nu presimt spre ce destine pământeşti înfricoşătoare se îndreaptă prin aceea că se leagă de ceea ce o ştiinţă mai veche a spiritului numea cele şaisprezece căi ale corupţiei omeneşti. Căci, iubiţii mei prieteni, aşa cum există căi variate de a aborda cu raţiunea-umbră ceea ce poate veni ca mesaj din lumea spirituală, există, firește, diverse variante, diverse posibilităţi ale raţiunii-umbră de a se lega prin această activitate de înţelegere raţională de fiinţa-crustă de păianjen care va acoperi în viitor Pământul. Atunci raţiunea va acţiona în mod obiectiv în diferitele membre ale acestei făpturi animalice de forma păianjenilor, care se vor întreţese între ele, se vor încolăci unele de altele, şi care în această cuprindere reciprocă asemănătoare caduceului lui Mercur vor produce formele cele mai minunate, cele mai inteligente, cele mai spirituale – spirituale în sensul actual al cuvântului. Dar prin faptul că omul ajunge din nou să poată înţelege din interior aspectul, elementul artistic, el va putea aduce o înţelegere faţă de ceea ce este supramineral, faţă de ceea ce se manifestă în modelarea plantei.

Priviţi cât de simptomatic apare în mersul omenirii faptul că Goethe este cel care a găsit învăţătura despre metamorfoză, el care avea predispoziţii pentru artă. Toţi pedanţii care se aflau în jurul lui au considerat acest lucru un diletantism, iar unii privesc şi azi acest lucru ca pe un diletantism. În Goethe s-a reunit însă concepţia artistică a lumii, mai ales simţul clar, cu acea concepţie care vede însăşi natura ca fiind ceva artistic. El nu a ajuns încă atât de departe încât să poată vedea specificul animal dincolo de formarea vertebrelor, a oaselor craniene.

Acea minunată remodelare a unei existenţe anterioare a omului, această minunată transformare artistică a oaselor lungi în oase sferice este, atunci când este cu adevărat înţeles, ceea ce conferă o pătrundere interioară reală a deosebirii dintre restul întregii forme umane şi cap. Trebuie să dispui de această înţelegere dacă vrei să articulezi plastic capul uman la restul organismului uman.

Aceasta, ca artă, este totodată adevărata ştiinţă, căci ştiinţa care nu se înalţă până la această artă este înşelătoare, este o ştiinţă care-l împinge pe om în nenorocire cosmică. Vedem astfel în fapt cum, pe de o parte, o adevărată ştiinţă a spiritului trimite spre o înţelegere artistică. Ea trăia, aş dori să spun, ca un fel de imn, în sufletul lui Goethe, atunci când în 1780 el a scris imnul în proză *«Natura»*: „Natura, suntem înconjuraţi şi îmbrăţişaţi de ea...” Totul realizează o asemenea ţesătură de idei încât ai vrea să spui că este ca dezvoltarea unui dor de a prelua fiinţe spirituale din întregul Univers. Continuarea gândurilor care vieţuiesc în acest imn în proză *«Natura»* al lui Goethe, continuarea acestor gânduri ar furniza un sanctuar pentru acele entităţi care vor să coboare din Cosmosul extraterestru. Însă ceea ce s-a constituit în decursul secolului al XIX-lea, acele înfiorătoare noţiuni de tortură ale fiziologiei umane, ale biologiei, ale sistemelor vegetale, ş.a.m.d., care nu au nimic de-a face cu adevărata esenţă vegetală, la care ne-am putut referi în discuţiile noastre despre culori, toate aceste noţiuni neartistice nu pot furniza o cunoaştere, nu pot ajunge la om. Din această cauză, ceea ce este considerat astăzi ştiinţă este în esenţă un produs ahrimanic, ceva care duce omul la corupere pământească, care nu-l lasă să ajungă în acea sferă care îi este adusă în întâmpinare cu începere din ultima treime a secolului al XIX-lea de către entităţi extraterestre.

A cultiva ştiinţa spiritului, iubiţii mei prieteni, nu este ceva abstract, a cultiva ştiinţa spiritului înseamnă totodată a deschide porţi pentru influenţele extraterestre care vor să ajungă pe Pământ începând cu ultima treime a secolului al XIX-lea. A cultiva ştiinţa spiritului este un eveniment cosmic real; numai că trebuie să devenim conştienţi de acest fapt.

Putem astfel spune: Noi cuprindem cu privirea timpul dintre desprinderea Lunii şi revenirea acesteia pe Pământ. Luna, care ne reflectă lumina Soarelui, are aşadar, de fapt, o legătură profundă cu existenţa noastră. Ea s-a despărţit de Pământ pentru ca omul să poată deveni liber. Dar omul trebuie să folosească acest timp pentru a nu furniza Lunii materialul care să se poată lega cu existenţa lunară în cadrul Pământului, când Luna se va reîntoarce în acel nou regn despre care v-am spus câte ceva într-o formă intuitivă.

Putem spune că în prezent în om apare un fel de presimţire a ceea ce va fi atunci. Nu ştiu cu ce simţ au citit oamenii ceea ce descrie Nietzsche în al său *«Zarathustra»*, în capitolul despre cel mai urât om din „Valea morţii” [Nota 74]. Este o descriere tragică, copleşitoare. Nietzsche nu a avut, desigur, nicio intuiţie a acelei Văi a morţii în care va fi preschimbată existenţa pământeană atunci când acel păienjeniş despre care am vorbit va acoperi Pământul. Dar când a luat naştere în Nietzsche fantezia privitoare la Valea morţii, în el trăia, în subconştient, ceva din această imagine a viitorului şi el l-a transpus acolo pe cel mai urât om. Este ca un fel de presimţire cu privire la modul în care, dacă vor continua să-şi cultive numai gândurile-umbră, vor fi preluaţi oamenii drept formaţiunile cele mai urâte în existenţa lunară ce va coborî pe Pământ, pentru a cădea în reţeaua de păianjeni cu care se vor unifica.

La ce ar servi să tăinuim aceste lucruri; aşa cum o doresc mulţi? Ar însemna să aruncăm oamenilor praf în ochi. O mare parte din ceea ce se răspândeşte în prezent cu pretenţia de spiritualitate nu înseamnă în fond altceva decât aruncare de praf în ochii oamenilor. Întâlneşti uneori oameni care realizează ce înseamnă să li se arunce oamenilor praf în ochi, pentru ca nici un eveniment istoric să nu fie conceput aşa cum este în realitate. Câţi oameni ştiu că în zilele noastre se petrec evenimente de o importanţă fundamentală? Am mai atras atenţia asupra acestor lucruri. Câţi oameni vor să pătrundă astfel de lucruri? Oamenii ar vrea să închidă ochii în faţa acestor lucruri, ar vrea să spună: Lucrurile încă nu au această importanţă. Dar semnele sunt prezente şi ele ar trebui să fie înţelese de oameni.

Este ceea ce am vrut să adaug, dragii mei prieteni, la consideraţiile mele asupra culorilor şi despre legătura omului cu Cosmosul extraterestru. Vom continua şi în viitor cu astfel de consideraţii.

Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂŢII

GA 204

CONFERINŢA a XV-a

Dornach, 2 iunie 1921

Săptămânile trecute am vorbit în repetate rânduri despre marea schimbare care a avut loc în civilizaţia occidentală în răstimpul celui de al IV-lea secol d.Ch. Când se discută o astfel de problemă trebuie mereu atrasă atenţia asupra unui aspect care a fost şi aici obiect al observaţiilor, dar care este necesar să fie readus în atenţie; mă refer la metamorfozele, care sufleteşte se deosebesc mult între ele, ale evoluţiei omenirii. Când se vorbeşte despre un astfel de eveniment important din evoluţia omenirii ca acela care a avut loc în cel de al IV-lea secol d.Ch. trebuie să se ia în considerare faptul că viaţa sufletească a oamenilor s-a modificat, făcând un salt. În prezent, lipseşte o asemenea abordare. În prezent, se consideră că neamul omenesc a parcurs o istorie care este urmărită retrospectiv, să spunem, până în secolele III–IV, după cele mai recente documente; după aceea nu mai urmează nimic până când se ajunge la stări animalic-omeneşti. Dar pentru perioada dezvoltării istorice se crede că oamenii au gândit şi simţit în esenţă întotdeauna ca în prezent, şi cel mult că ei au evoluat de la o treaptă infantilă a vieţii ştiinţifice până la ceea ce în prezent considerăm a fi cunoaşterea lumii adusă la un stadiu atât de avansat. Un studiu întrucâtva fără prejudecăţi al vieţii umane afirmă contrariul, şi a trebuit să vă descriu schimbarea puternică a vieţii sufleteşti din secolul al IV-lea, urmată de cea care a avut loc la începutul secolului al XV-lea şi de întorsătura care s-a desfăşurat în viaţa sufletească omenească în secolul al XIX-lea.

Astăzi am vrea să considerăm, aş spune, un fel de detaliu al acestei evoluţii. Doresc mai întâi să evoc o personalitate a cărei prezentare ne arată cât de altfel gândeau oamenii într-un timp nu prea îndepărtat, faţă de modul în care gândesc în ziua de azi. Această personalitate, pe care am amintit-o şi în conferinţe anterioare, este *John Scotus Erigena*, care a trăit la curtea regelui francez *Carol cel Pleşuv* în secolul al IX-lea d.Ch. John Scotus Erigena, care-şi avea patria dincolo de canal, fiind născut aproximativ în anul 815 şi vieţuind până târziu în a doua jumătate a secolului al IX-lea, este o personalitate care reprezintă modul de gândire creştină a secolului al IX-lea, dar acel mod de gândire care se mai afla încă sub ecourile primelor secole creştine. John Scotus Erigena a fost în mod evident întru totul stăruitor în a aprofunda ceea ce a fost formaţia obişnuită de savant şi teolog a timpurilor sale. În timpul său, acestea două, formaţia de savant şi aceea de teolog, coincideau. Această dublă formare putea fi însuşită cel mai bine dincolo de canal, în instituţiile irlandeze, unde creştinismul se cultiva într-un mod esoteric. Regii francilor înţelegeau să atragă la curtea lor astfel de personalităţi, iar ceea ce a împânzit apoi Franţa drept formaţie creştină a fost dus şi mai departe, spre răsărit, în vestul Germaniei, care a fost realmente influenţat de acele personalităţi atrase de regii Franţei dincoace de canal. John Scotus Erigena a aprofundat însă şi tot ceea ce a constituit învăţătura Părinţilor Bisericii greceşti şi acele scrieri care aduc o anumită problematică în cadrul civilizaţiei occidentale, cum sunt cele ale lui *Dionisie Areopagitul*. Acest Dionisie Areopagitul este considerat de unii a fi fost discipolul lui Pavel. Scrierile însă apar abia în secolul al VI-lea, din care cauză unii vorbesc despre scrieri pseudodionisiece, care ar fi fost redactate abia în secolul al VI-lea şi atribuite apoi discipolului lui Pavel.

Cine vorbeşte astfel nu cunoaşte modul în care s-au propagat cunoştinţele spirituale în aceste vechi secole. Într-o şcoală cum era cea în care propovăduia Pavel la Atena, cunoştinţele erau predate oral, se transmiteau apoi de la o generaţie la alta, şi ele au fost fixate prin scris abia cu mult mai târziu. Ceea ce a fost fixat prin scris mai târziu nu poate fi considerat din această cauză în mod obligatoriu neveritabil. Iar în acele timpuri vechi nu se acorda unei personalităţi valoarea pe care o acordăm în ziua de azi. Şi ne vom putea referi chiar azi la o împrejurare pe care o vom discuta în legătură cu John Scotus Erigena care vă va arăta de ce era aşa, că se acorda puţină valoare personalităţilor acelui timp.

Un lucru este indubitabil: învăţăturilor consemnate sub numele lui Dionisie Areopagitul li se atribuia în secolul al VI-lea al consemnării lor, o mare valoare. Ele erau considerate a fi consemnarea în scris a ceea ce se păstrase din primul timp al creştinismului, şi care trebuia în mod deosebit să fie consemnat în acest timp. În această faptă ca atare trebuie văzut ceva deosebit. În vremurile de dinaintea secolului al IV-lea d.Ch. se avea mai multă încredere în transmiterea orală de la o generaţie la alta a învăţăturilor decât ulterior, lumea nu era atât de avidă de aşternerea lor în scris. Dar s-a văzut că a venit timpul în care a devenit tot mai mult necesar ca lucrurile care mai înainte fuseseră transmise cu uşurinţă pe cale orală să fie consemnate în scris. Căci ceea ce este consemnat în scrierile lui Dionisie era realmente ceva subtil. Iar ceea ce a putut studia John Scotus în aceste lucrări a fost precis în măsură să facă o impresie extraordinar de profundă asupra lui Erigena. Căci modul de gândire al lui Dionisie era aproximativ următorul: cu noţiunile pe care ni le formăm noi oamenii, cu conceptele pe care le putem dobândi, putem cuprinde cu privirea lumea fizic-sensibilă. Apoi, cu raţiunea noastră putem trage concluziile noastre din evenimentele şi entităţile acestei lumi fizic-sensibile. Evoluăm ridicându-ne oarecum la un conţinut raţional care nu mai este fizic perceptibil, care este trăit în reprezentări, în noţiuni, şi, după ce ne-am format din realitatea şi fiinţele sensibile conceptele, reprezentările noastre, primim impulsul de a ne înălţa cu aceste reprezentări la planul suprasensibil, la spiritual, la divin.

Dar Dionisie nu procedează în sensul de a spune că noi învăţăm din lucrurile sensibile cutare sau cutare lucru, că raţiunea noastră îşi formează reprezentările şi apoi să conchidă în privinţa Divinităţii, a unei lumi spirituale; – nu, el nu spune aşa, ci el spune: reprezentările pe care le obţinem din lucrurile sensibile sunt toate nepotrivite pentru a exprima Divinitatea. Oricât ar fi de subtile reprezentările pe care ni le facem plecând de la aspectele sensibile, noi nu putem exprima cu ajutorul acestor reprezentări entitatea Divinului. Din această cauză trebuie să ne refugiem de la reprezentările pozitive la cele negative. Când vorbim, de exemplu, despre un semen de-al nostru, vorbim despre personalitate. Când evocăm Divinitatea, potrivit acestei concepţii a lui Dionisie, nu trebuie să vorbim despre personalitate, deoarece reprezentarea personalităţii este mult prea neînsemnată, prea umilă pentru a desemna Divinitatea. Ar trebui să vorbim mai degrabă despre supra-personalitate. Când vorbim despre Divinitate nici nu ar trebui să vorbim de fiinţare. Noi spunem: Un om este, un animal este, o plantă este. Lui Dumnezeu nu putem să-i atribuim o fiinţare în acelaşi sens în care o atribuim unui om, unui animal, unei plante, ci trebuie să-i atribuim o supra-fiinţare. Şi aşa ar trebui să încercăm, spune Dionisie, să ne avântăm, înălţându-ne de la lumea sensibilă spre anumite reprezentări, dar apoi ar trebui să răsturnăm într-o oarecare măsură aceste reprezentări, să le facem să treacă în negativ. Trebuie să ne ridicăm oarecum din lumea sensibilă la teologia pozitivă, dar apoi să o răsturnăm şi să fundamentăm teologia negativă, care de fapt este

atât de înaltă, atât de pătrunsă de Dumnezeu şi de gândirea divină, încât se exprimă numai în predicate negative, în negarea a ceea ce ne putem reprezenta despre lumea sensibilă.

Aşa credea Dionisie Areopagitul că se poate pătrunde dincolo, în lumea divină, părăsind tot ceea ce se poate avea în raţiune şi trecând într-o lume situată dincolo de raţiune.

Vedeţi dumneavoastră, dacă îl considerăm pe Dionisie discipol al lui Pavel, înseamnă că el a trăit la sfârşitul secolului I creştin şi în cel de-al II-lea secol creştin, aşadar cu câteva secole înainte de hotărâtorul secol al IV-lea d.Ch. El simte ceea ce se apropie: punctul culminant al dezvoltării raţiunii umane. Într-un anume sens, el priveşte cu o parte a fiinţei sale înapoi, spre vremurile din vechime. Dumneavoastră ştiţi că înainte de secolul VIII î.Ch. oamenii nu vorbeau despre raţiune în felul în care s-a vorbit după aceea. Raţiunea, sau sufletul raţiunii, s-a născut abia în cel de-al VIII-lea secol î.Ch., şi astfel au apărut cultura greacă, cultura latină. Acestea au ajuns la apogeu în secolul al IV-lea d.Ch. Înaintea celui de al VIII-lea secol î.Ch. lumea nu era înţeleasă cu ajutorul raţiunii; ea era înţeleasă cu ajutorul intuiţiei. Cunoştinţele vechi egiptene, cele caldeene au fost cunoştinţe obţinute prin intuiţie, ele au fost dobândite aşa cum ne dobândim noi cunoştinţele exterioare, deşi aceste cunoştinţe precreştine erau de natură spirituală. Spiritul era privit aşa cum este privit în prezent sensibilul şi aşa cum priveau deja grecii sensibilul. Există, aşadar, la Dionisie Areopagitul, o nostalgie după o concepţie care se află dincolo de raţiune.

Iar acum, în faţa lui Dionisie se afla marele Misteriu de pe Golgota. El trăia în cultura raţiunii din vremea sa. Cine aprofundează scrierile lui Dionisie vede că, indiferent cine a fost el, acest om a trăit foarte intens tot ceea ce dăduse la iveală cultura raţiunii a timpului său. El era un grec de formaţie subtilă, dar totodată un om care a fost pătruns în întreaga sa personalitate de măreţia Misteriului de pe Golgota şi care-şi spunea: Oricât ne-am strădui să ajungem cu raţiunea noastră la Misteriul de pe Golgota şi la ceea ce se află dincolo de acesta, nu vom reuşi. Trebuie să depăşim raţiunea. Trebuie să ne ridicăm de la teologia pozitivă la cea negativă.

Aceasta a făcut o impresie deosebită asupra lui John Scotus Erigena atunci când a citit scrierile lui Dionisie Areopagitul, căci ceea ce a urmat celui de al IV-lea secol d.Ch., ceea ce a fost mai mult augustinic, s-a dezvoltat lent, în modul în care l-am descris în conferinţele anterioare. Un astfel de spirit, unul dintre acelea care se formară în şcolile de înţelepciune din Irlanda mai trăia încă în primele secole creştine; un astfel de spirit mai putea fi ataşat cu toate fibrele sufletului său de ceea ce se afla în Dionisie Areopagitul. Dar totodată în John Scotus Erigena trăia impulsul foarte viu de a întemeia prin raţiune, prin ceea ce poate atinge omul cu intelectul său, un fel de teologie pozitivă, care era totodată şi filosofie, şi în acest sens Scotus Erigena îi studia cu sârguinţă tocmai pe părinţii Bisericii greci. Găsim la el o cunoaştere precisă, de exemplu, a lui *Origene* [Nota 75], care a trăit în secolele II-III.

Dacă îl studiem pe acest Origene aflăm o cu totul altă concepţie decât cea creştină, adică decât cea care a apărut mai târziu ca fiind cea creştină. El este încă întru totul de părere că teologia ar trebui să fie pătrunsă de filosofie, că omul nu poate fi studiat decât cu întreaga sa fiinţă, dacă îl considerăm ca emanaţie a Divinităţii, dacă îl considerăm în sensul că şi-a avut cândva originea în Divinitate, că s-a degradat apoi din ce în ce mai mult, dar că prin Misteriul de pe Golgota a primit posibilitatea să se înalţe din nou la Divinitate, pentru a se uni apoi din nou cu aceasta. De la Dumnezeu în lume şi de la lume înapoi la Dumnezeu; cam aşa se poate descrie calea pe care Origene o recunoştea ca fiind a sa. Şi, în fond, cam aceasta era concepţia care se află la baza scrierilor lui Dionisie şi care a trecut apoi la diverse personalităţi, printre care s-a aflat şi John Scotus Erigena. Dar exista un număr mare de astfel de personalităţi.

S-ar putea spune că numai printr-o minune istorică a ajuns posteritatea să cunoască scrierile lui John Scotus Erigena. Ele s-au păstrat, în contrast cu alte scrieri ale primului secol, care erau asemănătoare şi care s-au pierdut în întregime până în secolele XI-XII; puţine s-au mai păstrat până în secolul al XIII-lea. În acest timp, ele au fost declarate eretice de către Papă şi s-a dat ordin ca toate exemplarele să fie găsite şi arse. Mult mai târziu, într-o mănăstire pierdută, au fost regăsite manuscrise datând din secolele al XI-lea şi al XIII-lea. În secolele al XIV-lea, al XV-lea, al XVI-lea şi al XVII-lea nu se ştia nimic despre John Scotus Erigena. Cele mai multe din scrierile sale au fost arse, ca şi alte scrieri asemănătoare din acea vreme, care conţineau lucruri asemănătoare, şi în privinţa cărora, din punctul de vedere al Romei, executorii au fost mai norocoşi, în sensul că toate exemplarele au putut fi predate focului. Câteva dintre scrierile lui Scotus Erigena s-au păstrat totuşi.

Dacă reflectăm acum asupra secolului al IX-lea d.Ch., şi dacă luăm în calcul că John Scotus Erigena era un cunoscător exact al înţelepciunii primelor secole creştine, putem să ne spunem că el este un reprezentant caracteristic al celor de dinaintea secolului al IV-lea d.Ch şi care s-au prelungit şi după aceea. Ulterior totul s-a osificat, am spune, în limba latină moartă. Ceea ce mai înainte era o înţelepciune vie a lumii suprasensibile s-a osificat, s-a dogmatizat, a încremenit, a devenit accesibil conform raţiunii. Dar în oameni cum era Scotus Erigena mai trăia încă ceva din vechea vitalitate a ştiinţei despre spiritualitate din primele timpuri creştine şi care fusese folosită de spiritele cele mai luminate tocmai pentru a înţelege Misteriul de pe Golgota.

Această înţelepciune a trebuit să dispară pentru un timp, pentru ca din prima treime a secolului al XV-lea până în timpurile noastre să poată fi cultivată raţiunea umană. Raţiunea ca atare este, ce-i drept, o însuşire spirituală a omului, dar a fost îndreptată la început asupra a ceea ce este material. Vechea comoară de înţelepciune trebuia să dispară, pentru ca raţiunea să poată fi născută în calitatea sa de umbră. Dacă nu aprofundăm în mod pedant- scolastic scrierile sale, ci cu întreg omul, observăm că la Scotus Erigena mai vorbeşte ceva ce provine din alte străfunduri sufleteşti decât cele din care s-a vorbit ulterior. Acolo omul încă vorbeşte întru câtva din profunzimi care mai târziu nu mai puteau fi atinse de viaţa sufletească. Acolo totul este mai spiritual, și când omul vorbște pe bază de cunoaștere, vorbește despre lucruri care se desfăşoară în plan spiritual.

Este extrem de important de văzut cum era structurată cunoaşterea la John Scotus Erigena. În marea sa scriere despre alcătuirea naturii, care a ajuns la posteritate în modul descris, el diferenţiază, în primul capitol, lumea necreată de cea creatoare (vezi reprezentarea grafică de mai jos). În primul capitol el îl descrie pe Dumnezeu aşa cum credea că era Acesta înainte de a purcede la creaţiunea lumii. John Scotus Erigena descrie lucrurile aşa cum a învăţat din scrierile lui Dionisie, creând noţiuni cât se poate de raţionale, dar cu care este conştient că nu se poate ajunge decât până la o anumită limită, dincolo de care se află teologia negativă. Aşadar, ne putem doar apropia de adevărata esenţă a spiritualului, a Divinului. Găsim, în acest capitol, printre altele, un frumos tratat despre divina Treime, plin de învăţăminte şi pentru ziua de azi. Când privim lucrurile din jurul nostru, spune el, vedem ca pe o calitate atotspirituală fiinţialitatea, fiinţialitate ce cuprinde, într-un anumit sens, totul. Nu ar trebui să asociem lui Dumnezeu fiinţialitatea aşa cum o au lucrurile; El este suprafiinţialitate. Nu putem vorbi despre fiinţialitatea lui Dumnezeu decât într-un mod sintetizator. Tot astfel, putem spune că lucrurile din lume sunt străluminate şi străbătute de înţelepciune. Nu ar trebui să asociem lui Dumnezeu pura înţelepciune, ci supraînţelepciunea. Totuşi, când plecăm de la lucruri, ajungem la graniţa a ceea ce este plenitudine de înţelepciune. Dar în lucruri nu există numai înţelepciune: toate lucrurile trăiesc; în toate lucrurile există viaţă. Aşadar, atunci când John Scotus Erigena îşi actualizează lumea, el spune: Văd în lume existenţă, înţelepciune, viaţă. Lumea îmi apare într-o oarecare măsură sub aceste trei aspecte, ca existând, ca plină de înţelepciune, ca lume vie. Acestea sunt oarecum trei văluri pe care şi le formează raţiunea când priveşte lucrurile. Ar trebui să poţi vedea dincolo de ele, ca să priveşti în planul divin-spiritual. Dar el descrie pentru început cele trei văluri şi spune: Dacă mă refer la fiinţialitate, aceasta mi-L reprezintă pe Tatăl; dacă mă refer la înţelepciune, aceasta mi-L reprezintă pe Fiul în Univers; dacă mă refer la viaţă, aceasta îmi reprezintă Spiritul Sfânt în Univers.

Vedeţi că John Scotus Erigena pleacă de la noţiuni filosofice şi se înalţă la ceea ce este Treimea creştină. Aşadar, el parcurge interior drumul care pleacă de la înţelegere, în aşa-numitul neinteligibil. Aceasta este întru totul convingerea sa. Din felul în care prezintă el lucrurile, se vede că a învăţat de le Dionisie. În momentul în care ajunge la fiinţialitate, înţelepciune, viaţă, care reprezintă pentru el pe Tatăl, Fiul şi Spiritul Sfânt, el ar vrea, de fapt, să lase să conflueze aceste noţiuni într-o spiritualitate generală, în care omul ar trebui să se înalţe dincolo de conceptual. Dar Erigena nu atribuie omului capacitatea de a ajunge la un astfel de plan supraconceptual.

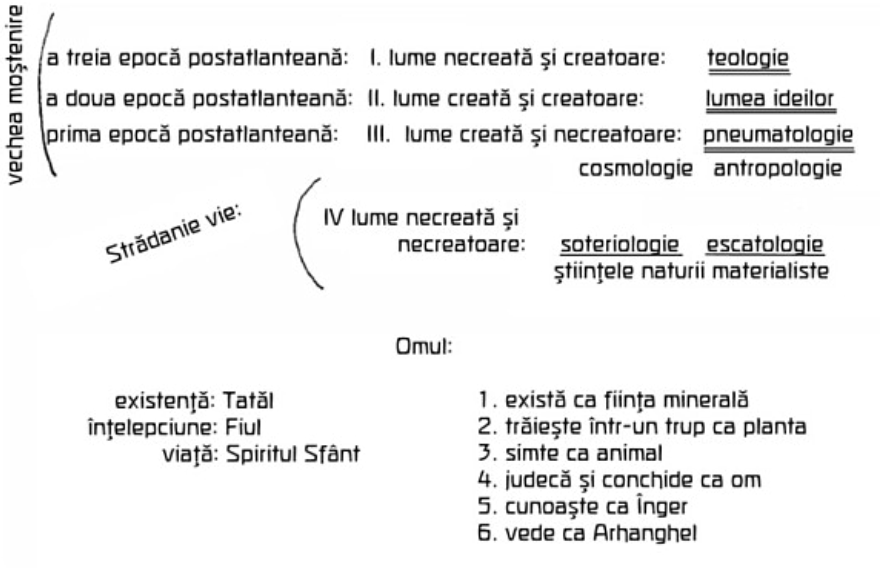
vechea moştenire
a treia epocă postatlanteană: I. lume necreată şi creatoare: teologie
a doua epocă postatlanteană: II. lume creată şi creatoare: lumea ideilor
prima epocă postatlanteană: III. lume creată şi necreatoare: pneumatologie
cosmologie antropologie
Strădanie vie:
IV lume necreată şi necreatoare: soteriologie escatologie
ştiinţele naturii materialiste
Omul:
existenţă: Tatăl
înţelepciune: Fiul
viaţă: Spiritul Sfânt
1. există ca fiinţa minerală
2. trăieşte într-un trup ca planta
3. simte ca animal
4. judecă şi conchide ca om
5. cunoaşte ca Înger
6. vede ca Arhanghel

Prin aceasta, John Scotus Erigena este un fiu al epocii sale în care a fost elaborată raţiunea, şi care, dacă s-ar înţelege pe ea însăşi, ar trebui să-şi spună că nu poate pătrunde în ceea ce este supraconceptual.

Cel de al doilea capitol al cărţii lui Erigena descrie, apoi, drept al doilea strat al existenţei, lumea creată şi creatoare. Aceasta este lumea entităţilor spirituale în care aflăm Îngerii, Arhanghelii, Începătorii etc. Această lume a entităţilor spirituale, pe care o găsim consemnată şi la Dionisie Areopagitul, creează pretutindeni în lume, dar ea însăşi este creată, este concepută de Fiinţa Supremă, aşadar creată, şi la rândul ei creează toate detaliile existenţei care ne înconjoară.

În cel de al treilea capitol, Erigena descrie lumea creată şi necreatoare. Aceasta este lumea pe care o percepem în jurul nostru cu ajutorul simţurilor. Este lumea animalelor, plantelor şi mineralelor, a stelelor ş.a.m.d. În acest capitol el tratează aproximativ tot ceea ce noi numim cosmologie, antropologie ş.a.m.d., ceea ce am desemna în prezent ca fiind domeniul ştiinţificului.

În cel de al patrulea capitol, Erigena tratează lumea necreată şi necreatoare. Aceasta este Divinitatea, dar aşa cum va fi ea când toate fiinţele, inclusiv toţi oamenii, se vor fi întors la Ea, când Ea nu va mai fi creatoare, când va fi preluat într-o pace fericită toate acele fiinţe – aşa îşi reprezintă Scotus Erigena lucrurile – care au provenit din Ea.

Dacă cuprindem cu privirea aceste patru capitole ale cărţii, ele reprezintă un fel de compendiu a tot ce provenea din tradiţie, aşa cum existau ele în şcolile de înţelepciune din care provenea John Scotus Erigena. Dacă luăm ceea ce a descris în primul capitol, avem ceea ce el numeşte teologie, învăţătura propriu-zisă despre Divinitate.

Dacă abordăm capitolul al doilea, găsim acolo ceea ce el numeşte lumea ideatică, cumva în limbajul nostru actual, ideaticul fiind însă prezentat ca având natură fiinţială. El nu descrie idei abstracte, ci Îngeri, Arhangheli etc., descrie întreaga lume inteligibilă, cum era ea numită, care însă nu era o lume inteligibilă ca a noastră, ci o lume de entităţi vii, de entităţi vii inteligibile.

În cel de al treilea capitol el descrie, după cum am spus, ceea ce am numi în prezent ştiinţa noastră, însă cu totul altfel. Începând din timpul lui Galilei–Copernic, timp care a intervenit ulterior, noi nu mai avem ceea ce pe vremea lui Scotus Erigena se numea cosmologie sau antropologie. Ceea ce se numeşte cosmologie este descris întru totul din spirit, este descris în sensul că entităţi spirituale dirijează stelele, entităţi spirituale chiar locuiesc în stele, în sensul că elementele Foc, Apă, Aer, Pământ sunt străbătute de entităţi spirituale. Aşadar, altceva este ceea ce se descrie acolo sub numele de cosmologie. Modul materialist de a concepe lumea de la mijlocul secolului al XV-lea nu exista pe atunci şi ceea ce el descrie ca antropologie este, de asemenea, cu totul diferit de antropologia din epoca noastră materialistă.

Aici vă pot spune ceva care este extraordinar de caracteristic pentru ceea ce este antropologia la John Scotus Erigena. El priveşte omul şi spune: pentru început, omul poartă în sine fiinţarea. Aşadar, el este fiinţă minerală, are în sine fiinţa minerală. Aşadar, omul este în primul rând o fiinţă minerală. În al doilea rând, el trăieşte ca o plantă. În al treilea rând, el simte ca şi animalul. În al patrulea rând, judecă şi trage concluzii ca om. În al cincilea rând, cunoaşte ca Înger.

Bineînţeles, aşa ceva este considerat în zilele noastre monstruos! Când John Scotus Erigena vorbeşte despre judecată, despre concluzii, ceea ce se face şi în sala de judecată când este judecat cineva, el apreciază că omul judecă şi trage concluziile ca om. Dar când cunoaşte, când pătrunde prin cunoaştere în lume, omul nu se comportă ca om, ci ca Înger! Spun acest lucru pentru a vă arăta că antropologia era în acea vreme altceva decât este în timpul actual: ar fi imposibil să auzi în vreo facultate oarecare, chiar într-o facultate teologică, faptul că omul cunoaşte ca înger. Astfel încât trebuie să spunem că ceea ce descrie John Scotus Erigena în capitolul al treilea noi nu mai avem ca ştiinţă în prezent. La noi a devenit cu totul altceva. Dacă am vrea să denumim cu un termen, care în prezent nu s-ar putea aplica la nimic, ceea ce avem în capitolul al treilea, ar trebui să spunem: învăţătură spirituală despre Univers şi despre om, pneumatologie.

Urmează capitolul al patrulea. Acesta conţine la John Scotus Erigena învăţătura despre Misteriul de pe Golgota şi despre ceea ce are omul de aşteptat de la viitor, ca mers spre lumea divin-spirituală, aşadar, ceea ce potrivit uzanţei actuale s-ar numi soteriologie; Soter este Mântuitorul, şi învăţătura despre viitor escatologie. Găsim tratate aici noţiunile de crucificare, înviere, consideraţii despre revărsarea harului divin, despre drumul omului spre lumea divin-spirituală, ş.a.m.d.

Un lucru ar trebui să vă frapeze, şi acesta şi frapează într-adevăr dacă lectura se face atent, fără prejudecăţi, când citim o carte cum este «*De divisione naturae*» a lui John Scotus Erigena despre structurarea naturii. Acolo se vorbeşte despre lume în întregul ei ca despre ceva ce

cunoaşte omul prin calităţi spirituale. Se vorbeşte despre spiritual în timp ce se observă lumea materială. Ce nu găsim în aceasta? Trebuie să fim atenţi şi la ceea ce nu se află într-o ştiinţă universală cum este cea pe care vrea s-o întemeieze John Scotus Erigena.

Astfel, la John Scotus Erigena nu găsiţi nimic din ceea ce numim în prezent sociologie, ştiinţă socială, sau ceva asemănător. S-ar putea spune că John Scotus Erigena vrea să dea tot atât de puţin oamenilor o ştiinţă socială pe cât de puţin ar elabora o specie animală oarecare, leul sau tigrul, sau o specie de păsări, o sociologie. Căci leul nu ar vorbi despre felul în care trebuie să convieţuiască cu ceilalţi lei, sau despre modul în care ar trebui să ajungă la hrana sa ş.a.m.d.; acest lucru îi este dat prin instinct. Tot atât de puţin ne putem imagina o sociologie a vrăbiilor. Vrăbiile ar putea desigur să înfăptuiască tot felul de taine cât se poate de interesante ale lumii, dar nu ar produce niciodată o economie, o învăţătură economică, căci ele consideră că este de la sine înţeles să facă ceea ce le spune instinctul lor. Aceasta este caracteristica: prin aceea că la John Scotus Erigena nu găsim aşa ceva, ne este limpede că el privea societatea umană ca şi cum ea ar produce socialul prin instinctele sale. În modul său specific de cunoaştere, el indică ceea ce trăieşte în om ca instinct, ca dorinţe, ca impulsuri ale coexistenţei sociale. Ceea ce descrie el se referă la această coexistenţă socială. El descrie modul în care omul a provenit din Divinitate, ce entităţi se află deasupra lumii sensibile. Descrie apoi modul în care spiritul întreţese lumea materială, într-un fel de pneumatologie, el descrie ceea ce a pătruns ca spirit în lumea simţurilor în capitolul al IV-lea de soteriologie, de escatologie. Dar el nu descrie nicăieri felul în care oamenii trebuie să trăiască laolaltă. Aş spune că totul este ridicat deasupra lumii sensibile. Aceasta a fost caracteristica ştiinţei mai vechi, că totul era ridicat deasupra lumii sensibile.

Şi dacă aprofundăm în sensul ştiinţei spiritului o învăţătură ca aceea a lui John Scotus Erigena, vedem că el nu gândea cu acele organe cu care gândeşte omenirea actuală. De fapt, nu-l înţelegem dacă vrem să-l percepem cu gândirea pe care o foloseşte omenirea azi. Îl înţelegem numai dacă am obţinut prin intermediul ştiinţei spiritului o concepţie despre felul în care gândeşte omul cu trupul eteric, cu acel trup care se află, ca un trup mai subtil, la baza corpului grosier, sensibil.

Aşadar, John Scotus Erigena nu gândea cu creierul, ci cu corpul eteric. Pur şi simplu era un spirit care nu gândea cu creierul. Iar ceea ce aşterne în scris se naşte ca rezultat al gândirii cu corpul eteric. În fond, abia după timpul său încep oamenii să gândească cu corpul fizic, şi cu adevărat abia din secolul al XV-lea. Ceea ce de obicei nu se vede este faptul că viaţa sufletească a oamenilor s-a schimbat în acest timp, că dacă ne întoarcem în secolele al XIII-lea, al XII-lea, al XI-lea întâlnim o gândire ca cea a lui John Scotus Erigena, o gândire care nu se efectua cu corpul fizic, ci cu trupul eteric. Această gândire cu trupul eteric nu o mai întâlnim ulterior în vremea în care se discuta în mod scolastic cu noţiuni rigide; atunci când această gândire cu trupul eteric, care fusese şi gândirea primelor secole creştine, a fost declarată eretică. Din această cauză a avut loc şi arderea scrierilor lui John Scotus Erigena. Şi acum vom înţelege structura sufletească a unui astfel de gânditor.

Dacă ne întoarcem în vremuri mai vechi, găsim la toţi oamenii o anumită clarvedere. Oamenii nu gândeau atunci cu trupul lor fizic, ci îşi parcurgeau viaţa lor sufletească cu trupul eteric şi chiar cu trupul astral. Despre gândire nici nu ar trebui să vorbim, întrucât intelectul, aşa cum am spus, a apărut abia în secolul al VIII-lea î.Ch. Dar s-au păstrat moşteniri din această clarvedere şi chiar spiritele cele mai proeminente încercau să pătrundă cu raţiunea, care acum îşi făcuse apariţia, în ceea ce se moştenise prin tradiţie din timpuri vechi. Oamenii doreau să înţeleagă ceea ce în timpuri mai vechi era privit cu totul altfel. Ei încercau să înţeleagă, dar trebuia să apeleze la noţiuni abstracte: fiinţare, înţelepciune, viaţă. Aş spune că se mai ştia ceva din vechea cunoaştere străbătută de spiritualitate şi că oamenii se simţeau deja ca fiind întru totul încadraţi în cunoaşterea pur intelectualistă.

Acest lucru nu a mai fost simţit deloc mai târziu, atunci când cunoaşterea intelectualistă a devenit umbră; dar pe atunci, oamenii simţeau: în vremurile vechi exista ceva care însufleţea şi străbătea în mod viu omul, venind de sus, din lumi superioare, ceva pe care el nu îl gândea doar. La John Scotus era aşa, că el trăia în această dualitate. El putea gândi pur şi simplu, dar când această gândire devenea cunoaştere, el simţea că acolo mai era ceva din vechile forţe care-l pătrundeau pe om în vechiul mod de cunoaştere. El simţea Îngerul în sine. Din această cauză, spune el că omul cunoaşte ca Înger. Faptul că în acest timp al cunoaşterii raţionale un spirit ca Scotus Erigena putea încă spune că omul cunoaşte ca Înger este o moştenire din vremurile vechi. În perioada egipteană, în cea caldeeană, în vremurile vechi ale civilizaţiei ebraice nimeni nu ar fi spus altceva decât: Îngerul cunoaşte în mine, iar eu particip ca om la cunoaşterea Îngerului. Îngerul locuieşte în mine, el cunoaşte, şi eu particip la ceea ce cunoaşte Îngerul. Aceasta se întâmpla când nu exista încă o raţiune. Când mai târziu şi-a făcut apariţia raţiunea, lucrurile s-au schimbat; dar Scotus Erigena mai avea conştienţa întrepătrunderii cu natura Îngerului.

Se întâmplă însă ceva ciudat dacă aprofundezi această scriere a lui Scotus Erigena şi vrei s-o înţelegi pe de-a-ntregul. În final, dobândeşti sentimentul ca ai citit ceva foarte important, ceva care mai trăieşte încă în regiunile spirituale, ceva care vorbeşte despre lume ca despre o problemă spirituală. Dar apoi, ai sentimentul: Da, dar totul se învălmăşeşte, în fond. Şi atunci îţi spui: Noi vieţuim cu această scriere în secolul al IX-lea d.Ch.; raţiunea a adus dezordine în unele privinţe. Şi aşa este într-adevăr. Anume, dacă citeşti primul capitol, acolo este vorba de teologie, dar de o teologie care pentru John Scotus este întru totul secundară, o teologie care te trimite înapoi la ceva mai mare, la ceva nemijlocit, ceva vieţuit direct. Mă exprim acum ca şi cum ar fi vorba de ipoteze, dar ştiinţa spiritului poate să constate întru totul ca fiind fapt ceea ce eu dezvolt acum ca ipoteză: Trebuie să fi existat cândva o teologie – priveşti oarecum înapoi la un timp în care această teologie nu era abordată aşa, raţional, ci în care ea era abordată ca ceva pe care oamenii îl trăiau. Şi fără îndoială că despre o astfel de teologie au vorbit acei egipteni, despre care grecii pe care i-am amintit relatau că le-ar fi spus: Voi grecii sunteţi ca nişte copii, voi nu ştiţi nimic despre originea lumii; dar noi avem această ştiinţă sfântă despre originea lumii. — Este evident că grecilor li se făcea în felul acesta trimitere la o veche teologie vie. Şi aşa trebuie să spunem: În ceea ce noi am numit mereu cea de a treia epocă postatlanteană, care începe în mileniul al IV-lea î.Ch. şi se termină în mileniul I î.Ch., anume în secolul VIII î.Ch., aproximativ în anul 747, în această epocă a existat o teologie vie, pe care acum Scotus Erigena vrea să o pătrundă cu ajutorul raţiunii. Este evident că aceasta era cu mult mai vie în faţa acelei personalităţi pe care trebuie să o recunoaştem ca fiind Dionisie Areopagitul, şi că acest Dionisie Areopagitul resimţea cu mult mai intens această veche teologie. El simţea că aici se află ceva de care nu te poţi apropia, care devine negativ atunci când vrei să te apropii de acest ceva. Plecând de la raţiune, aşa credea el, putem să ajungem numai la teologia pozitivă. Dar prin teologia negativă el avea de fapt în vedere teologia veche, dispărută.

Şi iarăşi, dacă parcurgem ceea ce apare în cel de al doilea capitol al cărţii lui Erigena drept lumea ideatică, s-ar putea crede că este ceva mai recent. Dar nu este cazul. Concepţia reprezentată aici coincide într-adevăr cu ceea ce exista în epoca protopersană, aşa cum am descris în cartea mea ***Ştiinţa ocultă***, aşadar în cea de a doua epocă postatlanteană. La Platon şi la platonicieni această lume îngerească protopersană vie, lumea Amshaspanzilor ş.a.m.d., pălise deja, devenind lumea ideală, lumea ideilor. Aceasta trebuie atribuită unei evoluţii ulterioare. Dar ceea ce este conţinut în lumea ideală pe care o întâlnim la Scotus Erigena ne conduce înapoi, la această a doua epocă protopersană.

Iar când ajungem la ceea ce apare aici ca fiind pneumatologie, care apare ca fiind un panteism, dar nu un panteism vag, nebulos, aşa cum este el considerat în prezent, ci un panteism de natură spiritual-vie, chiar dacă la John Scotus Erigena este deja estompat, el reprezintă ultimul rest, restul cernut la maximum al primei perioade postatlanteene, al epocii protohinduse.

Şi ce se spune în capitolul al patrulea? La Scotus Erigena apare aici o cunoaştere vie a Misteriului de pe Golgota, a viitorului omenirii. Despre

şi ce se spune în capitolul al patrulea. La Scotus Erigena apare doar o cunoaştere vie a Misteriului de pe Golgota, a Misteriului omenirii. Despre acestea nu se mai vorbeşte, de fapt, în ziua de azi. Teologii mai vorbesc despre acestea ca despre o veche moştenire, dar ei o au înglobat-o în dogme rigide. Teologii contestă chiar că omul ar putea s-o obţină prin cunoaştere vie. Dar ea s-a născut din ceea ce a fost cultivat astfel ca soteriologie şi escatologie. Vedeţi dar că ceea ce era teologie a fost predat oarecum conciliilor, a încremenit ca dogme şi a fost încorporat christologiei. Acestea nu mai trebuiau atinse. Ele au fost considerate drept ceva inaccesibil cunoaşterii. Au fost oarecum scoase din ceea ce se practica în şcoli prin cunoaştere. Aspectele exoterice erau păstrate ca nişte formaţiuni înceţoşate din timpuri vechi. Dar ceea ce se practica în şcoli trebuia să fie legat într-un fel de gândurile apărute tocmai în epoca gândurilor, trebuiau să fie legate de Misteriul de pe Golgota, de viitorul omenirii. Se vorbea acolo despre domnia entităţii Christos printre oameni, se vorbea de o judecată cosmică viitoare folosind noţiunile care puteau fi elaborate în acest scop.

Vedem astfel cum în primele trei capitole Scotus Erigena consemnează lucruri pe care oarecum le-a moştenit. El îşi aplică raţiunea sa doar în capitolul al patrulea, dar în aşa fel încât vorbeşte despre ceva superior lumii fizic-sensibile, dar care mai are, totuşi, ceva de a face cu lumea fizic-sensibilă. Se vede că el s-a străduit să manevreze raţiunea în domeniile escatologiei, soteriologiei şi se vede şi în ce dispute savante, discuţii savante a fost implicat Erigena. El a fost implicat de exemplu în disputa dacă la Cina cea de taină, aşadar ceva legat de Misteriul de pe Golgota, omul avea cu adevărat în faţa sa sângele şi trupul lui Christos. El a fost implicat în toate discuţiile purtate în privinţa libertăţii şi lipsei de libertate a voinţei omeneşti, în legătură cu pronia divină. Aşadar el şi-a ascuţit raţiunea, şi-a educat raţiunea prin tot ceea ce constituie obiectul capitolului al patrulea al său. Despre astfel de lucruri se discuta pe atunci.

S-ar putea spune:Conţinutul primelor trei capitole era un vechi bun moştenit. Ele nu au fost mult modificate, ci comunicate. Dar capitolul al patrulea era străduanie vie, acolo era folosită raţiunea, care fusese educată.

Ce s-a întâmplat cu această raţiune educată, cu cele văzute în soteriologie, în escatologie, de oameni ca Scotus Erigena în secolul al IX-lea? Vedeţi dumneavoastră, iubiţii mei prieteni, acestea au devenit de la mijlocul celui de al XV-lea secol ştiinţa care stă la baza cunoaşterii naturii. Raţiunea prin care se reflecta dacă în taina altarului pâinea şi vinul se transformă în trupul şi sângele lui Christos, dacă omul primeşte pe o cale sau alta harul, aceeaşi raţiune a fost folosită mai târziu pentru a reflecta dacă molecula este alcătuită din atomi, ce fel de tip de corp este Soarele, ş.a.m.d. Raţiunea care trăieşte în prezent în ştiinţele naturii este continuarea raţiunii teologice. Exact aceeaşi raţiune care îi însufleţea pe Scotus şi pe cei ce discutau cu el în disputa în privinţa Cinei celei de taină – iar discuţiile erau pe atunci foarte vii –, a trăit apoi în învăţătura lui Galilei, a lui Copernic, a continuat în darwinism şi în materialismul lui Strauss, cum spunem noi. Aceasta este linia dreaptă. Faptul că ceea ce este vechi coexistă cu ceea ce este nou, îl ştiţi. Dar aceeaşi raţiune cu care a conceput *David Friedrich Strauss* cartea *«Vechea şi noua credinţă»*, în care este propovăduit un ateism total, se ocupa în acele timpuri de soteriologie şi de escatologie; aceasta este linia dreaptă.

Şi am putea spune: Dacă această carte ar fi scrisă în prezent, din condiţiile timpului, aşa cum a conceput-o Scotus Erigena din condiţiile timpului său, atunci, deoarece un ateism deplin ar contrazice primul capitol, aici nu ar apărea un ateism deplin, ci ştiinţele noastre ale naturii. În secolul al IX-lea mai erau încă viabile soteriologia şi escatologia. Raţiunea era aplicată asupra a altceva. În ziua de azi, în primul capitol ar apărea ştiinţa materialistă. Istoria nu spune altceva decât acest lucru. Şi acum vedeţi poate ceea ce rezultă din conceperea integrală a acestei lucrări.

În fond, ceea ce se află aici (vezi schema de mai sus), ar trebui să apară într-o altă succesiune, în capitolul III ar trebui să se menţioneze «Concepţie despre lume a primei epoci postatlanteene», în capitolul al doilea, «Concepţia despre lume a celei de a doua epoci postatlanteene», în primul capitol «Concepţia despre lume a celei de a treia epoci postatlanteene». Ultimul capitol ar fi valabil, aşa cum l-a avut în vedere Scotus Erigena, care a trăit în cea de-a patra epocă postatlanteană, care s-a încheiat abia în secolul XV, pentru a patra epocă postatlanteană. Aşadar, succesiunea capitolelor ar trebui să fie: III, II, I, IV. Asta am avut în vedere când am spus că apare ca şi cum lucrurile ar fi amestecate. Scotus Erigena a avut vechile moşteniri, dar el nu le-a ordonat după timp, ci cum îi erau lui mai apropiate; ceea ce-i era mai apropiat el îl expunea ca fiind nivelul suprem; restul îi era atât de estompat încât îl considera a fi de nivel inferior.

Dar capitolul al patrulea este totuşi ceva foarte remarcabil. Încercăm să înţelegem dintr-un anumit punct de vedere ce ar fi trebuit să fie de fapt, acolo. Să ne transpunem în vremea precreştină. Dacă am căuta printre egipteni un spirit tot atât de reprezentativ cum a fost Scotus Erigena pentru secolul al IX-lea, acela ar şti într-un mod foarte viu ceva despre teologie. El ar avea noţiuni cu mult mai vii despre lumea ideală sau a Îngerilor, despre ceea ce iradiază şi umple cu spiritualitate întreaga lume. El ar şti toate acestea şi ar spune: A trăit cândva, în primele timpuri, o epocă ce vedea spiritul în toate lucrurile. Apoi spiritul a fost ridicat în sus în mod abstract. El a devenit lume ideatică, apoi lume divină. Apoi a venit cea de-a patra epocă. Aceasta urma să fie mai spiritualizată decât epoca teologică. Această epocă greco-latină, în care a trăit Scotus Erigena, era deci mai spiritualizată decât epoca a treia. Şi abia a cincea, care i-a urmat, propria noastră epocă, care a adus ştiinţa materialistă în locul soteriologiei sau escatologiei, ar trebui să fie de-a dreptul spirituală.

Dar, în fapt, iubiţii mei prieteni, lucrurile au fost doar îngropate. Dacă auzim cum Scotus Erigena spunea că omul este ca o fiinţă minerală, că trăieşte într-un trup ca o plantă, că simte ca un animal, judecă şi trage concluzii ca om, şi cunoaşte ca un Înger – ceea ce el mai ştia încă prin tradiţia timpurilor vechi –, atunci noi, cei care ne ridicăm la cunoaşterea spiritului, ar trebui să mergem mai departe. Deja de acum, ar trebui să spunem: Omul există ca fiinţă minerală, trăieşte ca plantă, simte ca animal, judecă şi conchide ca om, cunoaşte ca Înger şi, în al şaselea rând, vede – va să zică vede imaginativ lumea spirituală – ca Arhanghel. Şi ar trebui ca de acum înainte să adăugăm, atunci când vorbim despre om începând cu prima treime a secolului al XIX-lea: Cunoaştem ca Îngeri şi dezvoltăm sufletul conştienţei prin forţele sufleteşti ale vederii – la început în mod inconştient, dar totuşi ca suflet al conştienţei – ca Arhangheli.

În felul acesta am avea paradoxul că în epoca materialistă oamenii trăiesc, de fapt, în lumea spirituală, trăiesc spiritual într-un mod mai înalt decât au trăit anterior. Putem spune întru câtva: Da, Scotus Erigena are dreptate, trăirea îngerească reînvie în om; trăirea arhanghelică reînvie însă şi ea începând din prima treime a secolului al XV-lea. Noi am fi aşadar, de fapt, într-o lume spirituală.

Ajungând aici, am putea foarte bine să privim şi retrospectiv la ceva care este interpretat întotdeauna în mod foarte plat în Evanghelii, unde se spune: Sfârşitul lumii este aproape; şi Împărăţia cerurilor începe. Da, iubiţii mei prieteni, dacă trebuie să ne spunem că în noi vede Arhanghelul, pentru ca noi să obţinem un suflet al conştiinţei, rezultă o reprezentare ciudată a acestei sosiri a Împărăţiei cerurilor, şi va fi necesar să mai revizuim o dată astfel de reprezentări ale Noului Testament din acest punct de vedere al ştiinţei spiritului. Aceste reprezentări sunt de-a dreptul pasibile de o revizuire, şi noi am avea două sarcini. Înainte de toate să înţelegem: nu cumva epoca noastră este într-adevăr socotită ca fiind o alta decât era atunci, pe timpul când Christos a umblat pe Pământ, nu cumva acel sfârşit al lumii despre care a vorbit Christos este deja de domeniul trecutului? Aceasta este una din sarcinile ce ne stau în faţă. Şi dacă avem acest aşa-numit sfârşit al lumii în spatele nostru, dacă aşadar avem deja într-o oarecare măsură lumea spirituală, cum se explică faptul că ea se prezintă atât de nespiritual, că a devenit atât de materială încât a ajuns în cele din urmă la acea viaţă teribilă, monstruoasă, pe care o evidenţiază prima treime a secolului al XX-lea? Se poate spune că în faţa sufletului nostru se înfăţişează două probleme copleşitoare. Despre acestea vom vorbi în continuare mâine.

Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂŢII

GA 204

CONFERINŢA a XVI-a

Dornach, 3 iunie 1921

Am încheiat expunerea de ieri cu două întrebări importante care au rezultat din examinarea poziţiei unei personalităţi cum a fost John Scotus Erigena. La acest om găsim o concepţie care aduce lumina primelor secole creştine în secolul al IX-lea. Putem spune că din ceea ce a ieşit la iveală în ultimul timp, modurile de reprezentare, întregul mod de a gândi din primele secole creştine sunt cu totul altfel decât mai târziu. Şi o mare schimbare a avut loc, după cum ştim deja, în cel de al IV-lea secol creştin. Începând de la jumătatea secolului al IV-lea oamenii au gândit cu mult mai raţional decât înainte. Am putea spune că orice cunoaştere, orice reprezentare izvorau dintr-un fel de inspiraţie mai mult decât ulterior, când oamenii au devenit tot mai conştienţi, că lucrează ei înşişi cu gândurile. Şi ceea ce s-a evidenţiat ca fiind o astfel de conştienţă pentru oamenii din secolul al IV-lea d.Ch. are ecou în exprimări ca acelea ale lui Scotus Erigena, că omul judecă şi trage concluzii ca om, dar cunoaşte ca Înger. Ceea ce aduce Scotus Erigena din trecut ca moştenire, ca reminiscenţă, a fost acceptat de toţi cei dinaintea secolului al IV-lea care îşi formau gânduri. Ei nu atribuiau deloc omului ca atare gândurile care mijloceau o cunoaştere, ci Îngerului activ din ei. Un Înger îşi avea sălaşul în trupul unui om apt de a cunoaşte, iar omul participa la această cunoaştere.

O astfel de conştienţă directă dispăruse complet începând din secolul al IV-lea, şi ea s-a reaprins în spirite ca acela al lui Scotus Erigena, fiind scoasă oarecum cu efort din suflet. Aceasta dovedeşte tocmai că întregul mod de a vedea lumea se schimbase în decursul acestor secole şi din această cauză le vine atât de greu oamenilor prezentului să se transpună în modul de gândire şi în concepţia primelor secole creştine. Doar cu ajutorul ştiinţei spiritului trebuie să se năzuiască spre aceasta. Trebuie să se ajungă din nou la reprezentări cu adevărat corespunzătoare celor care erau gândite în primele secole creştine. În vremea lui Scotus Erigena au început deja disputele privind problema cum ar fi Cina cea de taină sau predestinarea omului. Sunt teme care arată că în sfera discuţiilor umane au pătruns lucruri care corespundeau mai înainte unor inspiraţii şi care nu făcuseră, de fapt, pe atunci, obiectul vreunor controverse.

Printre lucrurile care nu au mai fost înţelese se află, de exemplu, începutul Evangheliei după Ioan aşa cum este ea vehiculată în popor. Dacă luăm în serios acest început al Evangheliei după Ioan, el exprimă, de fapt, ceva care nu mai există în conştienţa generală a mărturisitorilor creştini din secolele ulterioare. Reflectaţi la faptul că la începutul Evangheliei după Ioan se găsesc cuvintele: „La început era Logosul" şi mai departe se spune: „Toate prin Logos s-au făcu şi fără Logos nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut."

Dacă luăm în serios aceste cuvinte, trebuie să spunem: Ele înseamnă că prin Logos au fost făcute lucrurile vizibile, lucrurile lumii, deci Logosul este creatorul propriu-zis al lucrurilor lumii. În conştienţa creştină de după secolul al IV-lea, Logosul, care în sensul Evangheliei după Ioan este identificat în mod întru totul corect cu Christos, nu este considerat a fi creatorul lucrurilor vizibile, ci Logosul este desemnat a fi Fiul, dar nu Fiul este considerat Creatorul a toate, ci Tatăl este considerat Creatorul. Logosul este desemnat ca fiind Fiul, iar Creatorul este Dumnezeu-Tatăl. Aceasta este o învăţătură care a trăit de-a lungul secolelor şi care contrazice întru totul Evanghelia după Ioan. Nu poţi lua în serios Evanghelia după Ioan şi să nu vezi în Christos pe Creatorul tuturor lucrurilor vizibile. Vedeţi, aşadar, iubiţii mei prieteni, cât de puţin a fost luată în serios de fapt Evanghelia după Ioan în timpurile creştine ulterioare.

Acum trebuie să ne transpunem deja în modul de gândire al primelor secole creştine, care, după cum am spus, a aflat o schimbare radicală în momentul caracterizat şi care, în fond, era clădit la rândul său pe ceea ce rămăsese din vechile vremuri păgâne referitor la lumea spirituală. Trebuie să ne lămurim mai ales asupra modului cum era privită Cina cea de taină, al cărei conţinut esenţial se află în cuvintele: Acesta este Trupul meu – făcându-se referire la pâine –, acesta este Sângele meu – făcându-se referire la vin. Acest conţinut al Cinei celei de taină era cu adevărat înţeles în primele secole creştine chiar de oameni care nu erau cultivaţi, ci care se adunau pur şi simplu sub semnul Cinei celei de taină în amintirea lui Christos. Dar ce se înţelegea de fapt prin aceasta? Se înţelegeau următoarele.

În întreaga Antichitate învăţătura înţelepciunii religioase era construită cu atât mai mult pe fiinţa Dumnezeului-Tată cu cât privim retrospectiv mai în urmă. Dacă examinăm credinţele religioase ale unor vremuri foarte îndepărtate, care s-au menţinut sub o formă decadentă în confesiunile religioase ulterioare, dacă abordăm aceste vechi confesiuni religioase, ele prezintă pretutindeni o anumită veneraţie faţă de strămoşi. Era venerat oarecum întemeietorul neamului, al poporului. Ştiţi din *«Germania»* lui *Tacitus* [Nota 76] cum şi acele populaţii care au pătruns în Imperiul roman şi au făcut posibilă noua civilizaţie, mai păstrau întru totul amintirea unor astfel de zeităţi ale neamului, deşi în multe privinţe ele trecuseră la o altă formă a adoraţiei divinităţii, anume a zeităţilor locale, aşa cum am arătat în conferinţele ultimului curs. Oamenii aveau convingerea că după ce un strămoş a fondat neamul, poporul, s-au perindat generaţii după generaţii, iar sufletul, spiritual-sufletescul acestui părinte al neamului a acţionat încă până în generaţiile cele mai târzii. Iar această acţiune era legată de comunitatea fizică a trupurilor neamului. Toate aceste trupuri sunt înrudite între ele. Ele au o origine comună. Prin vinele lor curge un sânge comun. Trupul şi sângele sunt una. Şi privind în sus, la sufletesc-spiritualul părintelui seminţiei, prin înălţarea religioasă, oamenii simţeau domnia zeităţii, la care se dusese părintele seminţiei, şi de la care acţiona acum părintele seminţiei prin spiritual-sufletesc asupra întregului neam, asupra întregului popor. Domnia acestei zeităţi era văzută în trupuri, în sângele care trecea de la o generaţie la alta, şi oamenii vedeau ceva profund tainic în forţele tainice ale trupului şi în forţele sângelui.

În ceea ce acţiona în trupuri şi în sânge erau văzute cu adevărat în vechile vremuri păgâne înseşi forţele Divinităţii. Din această cauză, putem spune că atunci când vedea cum se scurge sângele animal sau chiar uman, adeptul acelei vechi concepţii despre lume avea imaginea corpului Divinităţii, şi în ceea ce se clădea din acest sânge în corpurile rudelor de neam, ale rudelor din popor, el vedea formele Divinităţii, chipul Divinităţii. Oamenii actuali nu-şi mai pot face nicio reprezentare despre modul în care era venerat pe atunci în acelaşi timp, în ceea ce era material, şi ceea ce era spiritualul-divin.

Prin sângele generaţiilor curgea, aşadar, forţa Divinităţii; prin corpurile generaţiilor îşi modela Divinitatea chipul şi asemănarea Sa, şi la această Divinitate venea sufletul şi spiritul strămoşului, şi acţiona cu forţă divină asupra urmaşilor, fiind venerat ca zeitate a strămoşilor. Nu

numai pentru aceste credinţe vechi, ci mai înainte de orice, într-adevăr, ceea ce acţionează în corpul uman depinde de forţele Pământului. Aptitudinile sale, aceasta o ştiţi, provin din timpuri cu mult mai vechi, dar în corpul uman, aşa cum este el în ziua de azi, cu regnul mineral în sine, şi în sânge, acţionează forţele Pământului.

În sângele omenesc, de exemplu, nu acţionează numai acele forţe care pătrund în om prin alimente, ci şi forţele care sunt active în întreaga planetă Pământ. Dacă omul trăieşte, de exemplu, într-un loc unde este mult pământ roşu, care are, aşadar, o anumită calitate geologică, care are anumite incluziuni metalice în pământ, prin aceasta se acţionează de către Pământ asupra sângelui. La rândul lor, forma omului, corpul omului, depind de Pământ. Într-un fel se modelează corpul uman în ţinuturi mai calde, altfel în ţinuturi mai reci. Corporalul şi ceea ce acţionează în sânge depind de ceea ce lucrează în pământ ca forţe. Acest adevăr, la care ne întoarcem, în prezent, prin cercetarea din cadrul ştiinţei spiritului, era foarte limpede oamenilor acelor timpuri vechi prin cunoaşterea lor instinctivă. Ei ştiau că în sânge pulsează forţele pământului. Astăzi, când legăm cu ajutorul unei sârme un aparat telegrafic al staţiei A cu un aparat telegrafic al staţiei B, spunem că facem o legătură unilaterală. Facem să circule prin sârmă curent electric; dar curentul electric trebuie să-şi închidă circuitul. Aceasta se realizează dacă folosim conductibilitatea pământului. Vă este bine cunoscut că dacă avem la o staţie un aparat telegrafic şi montăm sârme ridicate pe stâlpii telegrafici; curentul electric nu-şi închide circuitul; şi el trebuie închis. Noi îl aducem într-o placă pe care o cufundăm în pământ, iar la celălalt capăt, tot aşa, într-o placă pe care o cufundăm în pământ, şi în rest nu mai facem nimic. Am putea pune o sârmă şi în pământ, şi atunci circuitul s-ar închide, dar noi nu facem aceasta, punem doar o placă de punere la pământ, şi aici o altă placă de punere la pământ (se desenează), iar Pământul are grijă de tot restul. Pe acestea le ştim astăzi ca rezultat al ştiinţei exterioare. Trebuie să presupunem că electricitatea, curentul electric lucrează în Pământ. Oamenii de altădată nu ştiau nimic despre electricitate şi despre curentul electric. În schimb, ştiau ceva despre sângele lor. Ei stăteau pe Pământ şi ştiau că în pământ se află ceva care trăieşte şi în sânge. Ei priveau lucrurile altfel; ei nu vorbeau despre electricitate, ci despre ceva terestru care trăieşte în sângele lor. Noi nu mai ştim că electricitatea pământului lucrează în sânge, ci ne străduim să abordăm problema în mod exterior, prin reprezentări matematico-mecanice. Şi aşa s-a ajuns ca oamenii să lege de corpul terestru ca atare această reprezentare a Divinităţii pe care o aveau. Ei îşi spuneau: Divinul lucrează în sânge, lucrează în corp, el lucrează prin pământ. Acesta este aspectul care apărea în reprezentarea lui Dumnezeu-Tatăl. Reprezentarea lui Dumnezeu-Tatăl porneşte de la faptul că tatăl primordial al neamului, al poporului, era considerat a fi punctul de plecare al Divinului; dar în ceea ce priveşte mijlocul prin care lucra el, era văzut Pământul, iar acţiunile Pământului în sânge, în întreg corpul omului, erau considerate de fapt a fi efecte ale Divinităţii.

Dar oamenii din vechime mai aveau şi o altă reprezentare. Ei îşi spuneau: Nu numai pământescul acţionează asupra omului. Ar fi bine dacă ar acţiona numai pământescul asupra Pământului, dar nu este cazul, căci împreună cu forţele Pământului, acţionează şi vecinul Pământului, Luna. Şi aşa, ei îşi spuneau: De fapt, Pământul nu acţionează singur, ci Pământul acţionează împreună cu Luna, şi de acest amestec de forţe terestre şi lunare îşi legau ei reprezentările acum, nu numai ale unei Divinităţi unitare a Pământului, ci şi ale unei multitudini de subdivinităţi care au existat în lumea păgână. Tot ceea ce exista ca reprezentare a Divinităţii, care acţiona asupra omului prin trup şi sânge, a fost, aşadar, sursa originară care a alimentat reprezentarea despre Dumnezeu în acele timpuri vechi.

Nu era de mirare aşadar că în acele timpuri vechi, orice cunoaştere se îndrepta asupra Pământului, a Lunii, a acţiunilor Pământului, că trebuia fundamentat tot ceea ce acţiona asupra Pământului. Atunci s-a format o ştiinţă subtilă. Această ştiinţă despre Dumnezeul-Tată a răsunat ca un ecou în primele trei cărţi ale lui John Scotus Erigena, despre care v-am vorbit ieri. În fond, el nu o mai ştie de-a dreptul, căci el a trăit deja în secolul al IX-lea, dar mai existau rămăşiţe ale înţelepciunii primordiale care vorbeau despre faptul că în ceea ce îl înconjoară pe Pământ pe om trăieşte Dumnezeu-Tatăl, care nu este creat dar este creator, trăiesc celelalte divinităţi, care sunt create, dar şi creatoare. Acestea sunt diferitele entităţi ale Ierarhiilor. Apoi în jurul omului se află răspândită lumea vizibilă, ceea ce este creată şi necreatoare, iar omul trebuie să aştepte acea lume în care domneşte Divinitatea necreatoare şi necreată, aşadar care domneşte în pace,care preia totul în sânul său. Aceasta aflăm din cea de-a patra carte a lui Scotus Erigena.

În această a patra carte sunt tratate, după cum v-am spus, cu precădere soteriologia şi escatologia. În această carte a patra este prezentată istoria lui Iisus Christos, Învierea, este prezentată acordarea harului, dar oarecum şi sfârşitul lumii, intrarea în odihna lui Dumnezeu. Primele trei capitole ale cărţii lui Scotus Erigena sunt, în mod clar, un ecou al unor concepţii vechi, căci, în fond, abia al patrulea capitol devine cu adevărat creştin. Primele trei părţi sunt străbătute de tot felul de reprezentări creştine, dar ceea ce este de fapt activ în ele, este preluat din timpul vechiului păgânism, şi noi le găsim aşa, ca în vechiul păgânism, şi la Părinţii Bisericii primelor secole creştine. Putem spune: Prin natură, prin ceea ce percepea în fiinţele care-l înconjurau, omul vedea sfera Dumnezeului-Tată. El vedea o lume ideală dincolo de natură. El vedea anumite forţe în natură. În fine, vedea în succesiunea de generaţii, în devenirea omenirii înseşi în seminţii şi popoare, activitatea Dumnezeului-Tată. În primele secole creştine,la această cunoaştere s-a adăugat şi o alta, care s-a pierdut însă aproape complet.

Primii Părinţi ai Bisericii – criticii lor creştini ulteriori au eradicat această concepţie – spuneau: În ceea ce a curs prin sânge de-a lungul generaţiilor, ceea ce s-a configurat în trupuri, a acţionat Dumnezeu-Tatăl, dar în luptă continuă şi în permanentă coexistenţă cu forţele adverse Lui, spiritele naturii. Aceasta era o reprezentare deosebit de vie în primele secole creştine, anume faptul că Dumnezeu-Tată nu a putut să lucreze de unul singur, ci a dus o luptă permanentă cu spiritele naturii, care acţionau în toate cele ale lumii exterioare. Şi aşa spuneai aceşti primi Părinţi ai Bisericii: Oamenii timpului precreştin credeau în Dumnezeu-Tatăl, dar ei nu-L puteau deosebi în niciun fel de spiritele naturii; ei credeau de fapt în coexistenţa Împărăţiei Dumnezeului-Tată cu împărăţia naturii şi considerau că din această coexistenţă provenea întreaga lume vizibilă. Dar asta nu este acevărat, spuneau ei. Adevărul este că toate aceste entităţi spirituale, aceste diferite divinităţi ale naturii acţionau în natură, dar ele s-au infiltrat doar în lucrurile pământeşti. Dar lucrurile pământeşti, pe care le percepem cu simţurile, care sunt în afara noastră, care au devenit aşadar pământene, nu provin de la spiritele naturii şi nici de la Dumnezeu-Tatăl, care, de fapt, îşi manifestă fiinţa sa creatoare numai în metamorfozele care au premers Pământului. Ceea ce este Pământ, ceea ce vedem drept Pământ, nu a fost creat de Dumnezeu-Tatăl şi nici de spiritele naturii, ci de Fiul, de Logos, pe care Tatăl l-a făcut să purceadă din sine tocmai pentru a crea Pământul, iar Evanghelia după Ioan a fost elaborată pentru a ne spune că lucrurile nu stau aşa cum credeau cei vechi, că Pământul ar fi fost creat de Dumnezeu-Tatăl; Dumnezeu-Tatăl l-a făcut pe Fiul să provină din Sine, şi Fiul este Creatorul Pământului.

Asta urma să ne spună Evanghelia după Ioan. Era în fond lucrul pentru care luptaseră Părinţii Bisericii primelor secole creştine, care devenise atât de greu de înţeles pentru raţiunea umană ce se dezvolta, încât Dionisie Areopagitul a trebuit să spună că tot ceea ce creează raţiunea este teologie pozitivă şi nu pătrunde până în zonele care conţin tainele propriu-zise ale lumii. La acestea omul poate ajunge numai dacă neagă toate predicatele, dacă nu vorbeşte despre fiinţialitatea lui Dumnezeu, ci despre suprafiinţialitatea lui Dumnezeu, dacă nu vorbeşte despre personalitatea lui Dumnezeu, ci despre suprapersonalitatea Lui, deci dacă transpune totul în negativ; atunci, prin teologie negativă ajunge la taina propriu-zisă a existenţei. Dar Dionisie şi urmaşul său John Scotus Erigena, care era deja întru totul impregnat de raţiune, nu credeau că tainele lumii pot fi explicate prin raţiune.

Dar ce se spune, de fapt, prin aceea că Logosul este Creatorul a toate? Gândiţi-vă la ceea ce exista, în fond, într-o formă atenuată pe vremea Misteriului de pe Golgota, dar, de fapt, a existat în toate vremurile precreştine. Oamenii îşi spuneau: Prin sânge, prin corp, acţionează Divinitatea, şi ei legaseră de aceasta faptul că sângele care curge prin venele omului sau ale animalelor este sustras, de fapt,

zeilor. Că el este posesiunea legitimă a zeilor. Te poţi apropia, aşadar, de zei dacă le restitui sângele. Aceştia vor de fapt să aibă sângele pentru ei; oamenii au luat în posesie sângele, dar ei trebuie să-l restituie zeilor. Aşa se explică sacrificiile de sânge din vremurile vechi.

Apoi a venit Christos şi a spus: Nu despre asta este vorba; în felul acesta nu ne apropiem de lucrurile pământeşti. Lucrurile pământeşti nu provin deloc de la zeii care doresc să aibă sângele. Să privim la ceea ce acţionează în om, înainte ca Pământul să acţioneze asupra sa; să luăm pâinea, aşadar ceea ce îl hrăneşte pe om, să o luăm aşa cum o preia pentru început omul. El o preia prin gustul său. Hrana ajunge în om până la un anumit punct, înainte de a fi transformată în sânge. Alimentul se transformă în sânge abia după ce a pătruns în organism prin peretele intestinal. Abia acolo începe acţiunea Pământului; atâta timp cât alimentul nu este preluat de sânge acţiunea Pământului încă nu a început. Să nu vedeţi, aşadar, în sânge ceea ce corespunde lui Dumnezeu, ci în pâine, înainte ca ea să devină sânge, şi în vin, înainte ca acesta să ajungă în sânge. Aici este Dumnezeirea, aici este încorporarea Logosului. Nu priviţi la ceea ce curge în sânge, căci ceea ce curge în sânge este în om moştenire veche a perioadei lunare, premergătoare Pământului. Cu ceea ce este pământesc în om, alimentul are legătură înainte de a deveni sânge. Aşadar, trebuie să renunţăm la reprezentările despre sânge şi despre trup, despre carne, şi să ne facem reprezentări despre ceea ce încă nu a devenit sânge şi nu a devenit carne, despre ceea ce se pregăteşte în exterior, pe Pământ, ce este pământesc, fără ca Luna să aibă vreo influenţă, deci despre ceea ce provine din acţiunea Soarelui. Căci noi vedem lucrurile prin lumina Soarelui, mâncăm pâinea şi bem vinul mâncând şi bând prin acestea puterile Soarelui. Lucrurile vizibile nu există prin Dumnezeu-Tatăl, lucrurile vizibile există prin Logos.

Gândiţi-vă că întreaga lume de reprezentări a omului nu era îndreptată în felul acesta asupra a ceea ce putea fi obţinut în stilul celor vechi, din întreaga natură, ci asupra a ceea ce putea fi dobândit numai pentru că oamenii priveau asupra a ceea ce face Soarele să strălucească pe Pământ. Se indica ceva pur dumnezeiesc. Ceea ce este divin nu trebuie extras din lucrurile fizice ale Pământului, acest Divin trebuie perceput în ceea ce este spiritual, în Logos. Reprezentărilor vechi despre Dumnezeu-Tatăl le-a fost opus Logosul, adică a fost îndreptat mentalul oamenilor spre ceva pur spiritual. Niciodată nu a văzut omul Divinitatea în timpurile precreştine în alt mod decât prin ceea ce a fost oarecum prelucrat organic în el şi apoi s-a înălţat în el ca viziune sau ceva asemănător. Omul vedea deja Divinitatea înălţându-se din sânge. Acum el încerca să o cuprindă în spiritualul pur. Dar acum trebuia să conceapă şi lucrurile din jurul său ca fiind un rezultat al acţiunii Logosului, şi nu a unui Dumnezeu care s-a strecurat doar în lucruri, ca rezultat al unui Dumnezeu care a creat în perioada anterioară Pământului.

Dacă gândim aşa ajungem, de fapt, foarte aproape de reprezentările primelor secole creştine. Dar în felul aceasta le era indicat oamenilor că, pentru a ajunge la Divinitate, ei nu trebuie să-şi formeze reprezentările dintr-o altă forţă decât cea a conştienţei lor. Oamenii erau conduşi spre spiritualitate. Ce li se putea spune în această situaţie? Li se putea spune: Odinioară, Pământul era atât de puternic, încât vă dădea reprezentarea Divinităţii. Acest lucru a încetat. Pământul nu vă mai dă nimic, trebuie să ajungeţi prin voi înşivă la Logos şi la principiul creator. În fond, până acum aţi venerat ceea cec a fost creator înainte de existenţa Pământului; acum trebuie să veneraţi ceea ce este creator în etapa Pământ. Aceasta însă o puteţi înţelege numai prin puterea Eului vostru, a spiritului vostru.

Şi aceasta se exprima în aceea că primii creştini afirmau: Sfârşitul lumii este aproape. Ei înţelegeau sfârşitul unei lumi care dă omului cunoaşterea fără ca el să lucreze cu conştienţa sa la această cunoaştere. Şi, în fond, s-a spus un mare adevăr cu acest sfârşit al lumii, căci mai înainte omul era un fiu al Pământului. El se lăsa în grija forţelor terestre. El se bizuia pe faptul că sângele său îi dădea cunoaşterea. Această fază a trecut însă. Împărăţiile cerului s-au apropiat, împărăţiile Pământului au luat sfârşit. De acum înainte omul nu mai poate fi un fiu al Pământului. El trebuie să devină tovarăşul unei fiinţe care a coborât din lumea spirituală pe Pământ, al Logosului, al lui Christos.

Sfârşitul lumii a fost profeţit pentru secolul al IV-lea d.Ch.: se vorbea despre sfârşitul Pământului şi începutul unei noi împărăţii, al acelei împărăţii în care omul trebuie să se simtă locuind ca spirit între spirite. Va fi cel mai greu pentru omul prezentului să-şi reprezinte că realmente modul nostru de a fi nu era văzut de către oamenii din timpul lui Christos drept existenţa pământească, ci drept existenţă deja în Împărăţia spiritului, după ce Pământul, aşa cum era el, după ce a dăruit oamenilor forţele sale, a apus. Cineva care a înţeles în mod corect modul de gândire al primilor creştini nu ar spune în ziua de azi că primii creştini ar fi crezut în mod superstiţios în sfârşitul lumii şi că acesta nu ar fi venit. În sensul în care au văzut aceşti primi creştini lucrurile, acest sfârşit a avut loc în secolul IV, iar modul în care trăim noi în prezent ar fi fost văzut de primii creştini drept Noul Ierusalim, ca împărăţie în care omul trăieşte ca spirit între spirite. Numai că ei ar fi spus: În conformitate cu concepţiile noastre, omul trăieşte de fapt în cer, dar este atât de corupt încât nu recunoaşte acest lucru, el crede că în Cer totul ar trebui să fie inundat de lapte şi miere în cer, că acolo nu există spirite rele de care trebuie să se apere. – Primii creştini ar fi spus: Mai înainte aceste spirite rele existau în lucrurile naturii, acuma ele sunt eliberate de acolo, roiesc invizibile în jur şi omul trebuie să se apere de ele.

Aşadar, sfârşitul lumii, în sensul primelor timpuri creştine, a avut întru totul loc. Numai că el nu a fost înţeles. Nu s-a înţeles că în locul zeului care locuia în Pământ, care aşadar se revela prin evenimentele pământeşti, se afla acum Logosul suprasensibil, care trebuie să fie recunoscut în suprasensibil, la care trebuie să adere prin forţe suprasensibile. Dacă se acceptă acest lucru, se va înţelege de ce în secolele al IX-lea, al X-lea, al XI-lea în Europa civilizată se manifesta din nou o predispoziţie pentru sfârşitul Pământului, oamenii aşteptau din nou sfârşitul Pământului. Oamenii nu ştiau ce aveau în vedere prin aceasta primii creştini, dar din această dispoziţie de aşteptare a sfârşitului lumii, care s-a răspândit în *întreaga* Europă civilizată în secolele IX, X, XI, din această predispoziţie a apărut preocuparea de a căuta calea spre Christos într-un mod cu mult mai material decât ar fi trebuit de fapt să o caute. Oamenii ar fi trebuit să ştie: Logosul trebuie găsit în spirit, nu în fenomenele naturale. Această căutare a Logosului în spirit nu au înţeles-o aceşti oameni, care au ajuns din nou în dispoziţia de aşteptare a sfârşitului lumii, ci ei L-au căutat într-un mod mai mult material. Şi aşa a rezultat, din această dispoziţie lăuntrică, dispoziţia sufletească pentru cruciade: de a-L căuta încă pe Christos în mod material, în Orient, în mormântul Său, de a adera la Christos în această dispoziţie de aşteptare a sfârşitului lumii, aş spune, dispoziţie de aşteptare a greşit-înţelesului sfârşit al lumii.

Dar Christos nu a fost găsit acolo, în Orient. Oamenii au primit aproximativ acelaşi răspuns cu cel pe care l-au primit cei ce au venit să-L caute în mod vizibil, în mormânt, după Răstignire: Cel pe care-l căutaţi nu mai este aici – El trebuie căutat în spirit.

Şi acum, în secolul al XX-lea, există din nou o dispoziţie de aşteptare a unui sfârşit al lumii, care se va accentua tot mai mult, chiar dacă oamenii au devenit atât de letargici şi de indiferenţi încât nici nu mai observă această dispoziţie lăuntrică de aşteptare a sfârşitului lumii. Cu toate acestea, cel care vorbeşte despre această dispoziţie lăuntrică de aşteptare a sfârşitului lumii în *«Declinul Occidentului»* a făcut o impresie deosebită, şi această dispoziţie de aşteptare a sfârşitului lumii se va răspândi tot mai mult.

De fapt, nici nu ar trebui să se vorbească despre sfârşitul lumii. Ea s-a sfârşit, în sensul că spiritul ar mai putea fi extras din natură, şi se pune problema ca noi să conştientizăm că trăim într-o lume spirituală. Această greşeală a oamenilor, de a nu şti că trăiesc într-o lume spirituală este ceea ce a adus răul în lume, ceea ce face ca războaiele să devină din ce în ce mai sângeroase şi să devină din ce în ce mai limpede:oamenii sunt ca şi cum ar fi posedaţi. Ei şi sunt posedaţi de forţele răului, care-i haotizează, căci ei nu mai vorbesc deloc, ca şi cum vrea să exprime ceea ce se află în Eul lor. Ei sunt cuprinşi parcă de o psihoză. Această psihoză este ceva despre care se vorbeşte mult, dar care este puţin înţeleasă.

Ceea ce au avut în vedere primii creştini drept sfârşit al lumii, ceea ce au înţeles ei prin aceasta s-a întâmplat şi noul timp a apărut. El trebuie doar recunoscut, trebuie ca oamenii să vadă că realmente, atunci când cunoaşte, omul cunoaşte ca Înger, şi când devine conştient de sine, el devine conştient de sine însuşi ca Arhanghel. Aşadar, important este că lumea spirituală deja a coborât pe Pământ, numai că noi trebuie să devenim conştienţi de aceasta. Mulţi au fost de părere că iau Evanghelia în serios. Dar, cu toate că în Evanghelie scrie foarte limpede că toate lucrurile care există, care intră aşadar în considerare, nu trebuie explicate prin forţele lor terestre, ci că ele au luat naştere prin Logos, cu toate acestea oamenii L-au mărturisit pe Dumnezeu-Tatăl, care trebuie într-adevăr recunoscut a fi una cu Christos, dar trebuie să fie recunoscut drept acel aspect al Treimii care a acţionat până s-a format Pământul, în timp ce adevăratul Regent al Pământului este Christos, Logosul.

Aceste lucruri abia dacă mai puteau fi înţelese în secolul al IX-lea, când a activat Scotus Erigena. Din acest motiv, este importantă, pe de o parte, cartea sa despre structurarea naturii, dar pe de altă parte, aşa cum am spus ieri, ea este haotică, astfel încât reuşeşti să te descurci în ea numai dacă o examinezi de pe poziţiile ştiinţei spiritului, aşa cum am făcut noi ieri şi astăzi.

Aşa cum am spus, în capitolul patru John Scoţianul vorbeşte despre entitatea necreată şi necreatoare. Dacă înţelegem sensul adevărat a ceea ce descrie Scotus Erigena aici, când vorbeşte despre Divinitatea în repaus, în care se uneşte totul, pasul a fost deja făcut. Lumea descrisă în primele trei capitole a luat sfârşit. Această lume a Divinităţii în repaus, a entităţii necreate şi necreatoare, este aici. Pământul este pe cale de dispariţie în măsura în care el este natură. Am atras de mai multe ori atenţia asupra faptului că aşa stau lucrurile când am precizat că şi geologul spune că în prezent, în mare, pe Pământ nu mai ia naştere nimic. Sigur că aşa, ca un ecou, mai apar plante ş.a.m.d., că plantele, animalele şi oamenii continuă să se reproducă, dar Pământul, în mare şi în ansamblu, a devenit altceva decât era. El se fărâmiţează, se sfărâmă. Pământul se află, în ansamblu, cu regnul său mineral, deja în descompunere. – Marele geolog *Suess* [Nota 77] exprimă acest lucru în cartea sa *«Chipul Pământului»*, spunând că noi umblăm pe solul Pământului în curs de fărâmiţare. Şi el face trimitere la anumite regiuni ale Pământului unde acest lucru poate fi văzut şi atrage atenţia asupra faptului că mai de mult lucrurile stăteau altfel. Acest lucru nu se datorează faptelor naturii, ci faptelor morale ale omenirii, ne spune concepţia despre lume şi înţelegerea lumii aparţinând primelor secole creştine.

Şi, realmente, de la începutul celui de al XV-lea secol, noi trăim în lumea Divinităţii în repaus, mai mult decât a fost cazul pentru Scotus Erigena, Divinitate care aşteaptă ca noi să ajungem prin activitatea noastră să obţinem imaginaţiunea, inspiraţia, pentru a recunoaşte că lumea din jurul nostru este una spirituală, pentru a recunoaşte că ne aflăm într-o lume spirituală care a respins lumea terestră, că trăim după sfârşitul lumii, că am ajuns la Noul Ierusalim.

Este, de fapt, un destin spiritual particular al omenirii, ca ea să trăiască în lumea spirituală şi să nu o ştie şi să nici nu vrea să o ştie. Toate interpretările care vor să prezinte adevăratul creştinism ca şi cum ar fi amalgamat cu unele reprezentări incomplete despre un sfârşit al lumii care totuşi nu s-a produs şi care trebuie înţeles în mod simbolic ş.a.m.d., toate aceste comentarii nu reprezintă nimic. Ceea ce se află în scrierile creştinismului trebuie să fie înţeles corect. Trebuie să ne fie clar că este vorba de faptul că primele reprezentări creştine erau în aşa fel încât s-a vorbit despre o lume care a fost deja alta după secolul al IV-lea d.Ch.

Învăţături cum erau cele din primele secole creştine admirau comorile înţelepciunii păgânismului, iar Părinţii Bisericii creştine au încercat să facă legătura dintre acestea şi taina de pe Golgota. Lucrurile au fost într-adevăr văzute aşa cum le-am descris eu astăzi. Dar nu s-a crezut că oamenii ar putea să le înţeleagă. Din această cauză, tainele vremii vechi s-au păstrat în dogme care trebuiau doar crezute, nu şi înţelese. Dogmele nu sunt superstiţii sau neadevăruri. Ele sunt adevărate, numai că trebuie înţelese în mod corect. Dar ele pot fi înţelese numai dacă această înţelegere este obţinută prin ceea ce a ieşit la suprafaţă la începutul secolului al XV-lea.

Vedeţi dumneavoastră, pe când trăia Scotus Erigena, raţiunea umană mai era încă o forţă. Scotus Erigena încă mai simţea că Îngerul din el cunoaşte. Oricum, raţiunea umană mai era încă, la cei mai buni, o forţă. De la mijlocul secolului al XV-lea, nu mai există decât umbra acestei raţiuni, a acestui intelect. Noi dezvoltăm sufletul conştienţei începând cu mijlocul secolului al XV-lea, dar mai avem încă umbra acestei raţiuni. Când omul actual îşi dezvoltă conceptele, el este departe de reprezentarea că un Înger cunoaşte în el. El gândeşte doar: Eu duc până la capăt aici un gând despre lucruri pe care le-am aflat. În orice caz, el nu vorbeşte despre faptul că aici s-ar afla o fiinţă spirituală, care cunoaşte, sau chiar o fiinţă spirituală superioară care este el însuşi prin conştienţa de sine. Mijlocul prin care omul actual încearcă să cunoască este umbra acelui intelect care apărea la greci, de exemplu, la Platon şi Aristotel, sau aşa cum s-a configurat el chiar şi la romani, sau cum exista el în mod viu la Scotus Erigena în cel de al IX-lea secol d.Ch.

Dar, iubiţii mei prieteni, tocmai faptul că nu trebuie să ne mai lăsăm induşi în eroare de raţiune ne poate ajuta în continuare. Oamenii aleargă în prezent după o umbră: raţiunea din ei, intelectul. Ei se lasă înşelaţi de acesta, în loc să se străduiască să ajungă la imaginaţiune, la inspiraţie, la intuiţie, care ne conduc din nou în lumea spirituală ce ne înconjoară. Faptul că raţiunea a devenit ca o umbră este chiar bine. Dar noi mai întâi cu această raţiune-umbră am întemeiat ştiinţa exterioară a naturii. Noi trebuie să lucrăm mai departe din ea, şi Dumnezeu a intrat în repaus pentru a ne lăsa pe noi să lucrăm. Cea de a patra stare este întru totul prezentă acum. Omul trebuie numai să conştientizeze aceasta. Şi fără să devină conştient de aceasta. nu mai poate apărea nimic pe Pământ. Căci ceea ce a primit Pământul ca moştenire s-a sfârşit. Trebuie întemeiat Noul.

Un om ca *Spengler* priveşte la „ruinele" care au rămas aici de la civilizaţiile vechi. Ele au fost pregătite vreme îndelungată. În secolele IX, X, XI exista o dispoziţie lăuntrică de aşteptare a sfârşitului lumii. După aceea au venit cruciadele. Ele nu au adus, în fond, nimic, pentru că oamenii au căutat în plan material ceea ce ar fi trebuit să fie căutat în spirit. Întrucât cruciadele nu au adus nimic, omul a primit ca un fel de ajutor din afară, Renaşterea. Mentalitatea greacă era iar prezentă, mentalitatea ce se răspândeşte în ziua de azi ca educaţie, ca formare, printre oameni, elenismul era din nou prezent, dar la început nu ca fiind ceva nou. Noul exista doar în privinţa reprezentărilor matematico-mecanice de la începutul secolului al XV-lea relativ la natura exterioară. În schimb, existau „ruinele" Antichităţii. Tinerii noştri sunt „îndopaţi" cu aceste ruine prin formarea gimnazială. Ele constituie apoi baza civilizaţiei. Oswald Spengler a caracterizat într-un mod foarte potrivit aceste „ruine" ale Renaşterii. Ca blocuri rătăcitoare ele plutesc pe marea cunoaşterii, care vrea să producă mai departe. Dar, dacă privim la aceste blocuri care plutesc, vedem scufundarea. Căci ceea ce s-a păstrat din vechime este în dispoziţia declinului, şi nimeni nu poate galvaniza ceea ce este educaţia noastră actuală. Aceasta piere. Trebuie creată o altă civilizaţie, plecând de la spiritual, prin creaţie originară, căci a patra stare este aici.

În felul acesta trebuie să fie înţeles Scotus Erigena, care a adus cu sine din Irlanda, din misteriile cultivate acolo, înţelepciunea – greu inteligibilă chiar şi pentru el; asta trebuie să citim în ziua de azi la Scotus Erigena. Astfel ne vorbeşte nu numai ştiinţa spiritului, ca o cunoaştere originară, ci şi documentele timpurilor mai vechi, dacă vrem să le înţelegem cu adevărat, dacă vrem să ne debarasăm în sfârşit de alexandrinismul noii ştiinţe filosofice care se numeşte filologie. Trebuie să spun că din felul în care se practică aceste ştiinţe în ziua de azi nu se reţine mare lucru nici din filologie, nici din filosofie. Dacă privim la ceea ce se „toceşte" în şcoli şi la modul în care se organizează examenele în ziua de azi, în ele există extraordinar de puţin „philo", care trebuie să apară de altundeva, căci avem din nou nevoie de el astăzi.

Am vrut să vă prezint, mai întâi, personalitatea lui Scotus Erigena, iar în al doilea rând să vă arăt căile pentru a putea înţelege în mod corect ceea ce a fost îngropat din înţelepciunea primordială. Oamenii actuali nu iau în considerare un lucru care este clar exprimat în Evanghelia după Ioan: Logosul este creator, nu Dumnezeu-Tatăl.

Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂŢII

GA 204

CONFERINŢA a XVII-a

Dornach, 5 iunie 1921

În decursul ultimelor zile m-am referit încă o dată, prin intermediul personalităţii deosebite a lui John Scotus Erigena, la momentul crucial care a avut loc în civilizaţia occidentală în jurul celui de al IV-lea secol d.Ch. Şi tocmai în prezentul nostru, în care atâtea lucruri trebuie să se schimbe, este extrem de necesar să lămurim ce s-a întâmplat de fapt atunci cu întreaga structură sufletească a oamenilor. Căci este aşa că în prezent noi trăim din nou un moment deosebit de important al evoluţiei omenirii, şi este necesar să privim semnele timpului, să ascultăm vocile lumii spirituale, pentru a găsi o cale de ieşire din haosul prezentului, spre viitor.

În acest secol al IV-lea d.Ch. s-au petrecut modificări cu sufletele omeneşti care aparţineau popoarelor şi seminţiilor conducătoare, aşa cum s-a întâmplat deja parţial în secolul nostru, şi parţial se vor mai întâmpla. Şi John Scotus Erigena ni s-a arătat a fi o personalitate care s-a aflat într-un mod anume sub influenţa concepţiei omeneşti care existase înainte de cel de al IV-lea secol d.Ch.

Acum vrem să actualizăm alte aspecte din care se poate vedea schimbarea caracterului omenesc. Să considerăm din acest punct de vedere, în măsura în care aceasta se poate petrece, aş zice, în mod exterior, dezvoltarea ştiinţelor naturii şi în primul rând a conceptelor omului cu privire la sănătate şi boală. Mai întâi, ne vom opri în timpul istoric, şi, dacă ne întrebăm care erau părerile oamenilor despre natură, anume despre natura omului în legătură cu sănătatea şi boala, ajungem în vremea egipteană veche. Faptul că se poate vorbi despre o asemănare a concepţiilor cu cele ale noastre în privinţa problemei indicate, este posibil abia la vechii egipteni. Dar aceşti vechi egipteni aveau despre sănătate şi boală şi despre bazele lor naturale cu totul alte concepţii decât avem noi în prezent pentru că ei gândeau cu totul altfel legătura cu mediul ambiant natural decât o gândim noi în ziua de azi. Vechiul egiptean nu avea, în fond, deloc conştienţa deplină a faptului că el s-a separat în mod treptat de pământ. El punea în legătură intimă propriul său trup – şi egipteanul privea mai întâi, la om, la ceea ce noi numim trup – el punea în legătură intimă propriul său trup cu forţele Pământului Am vorbit vinerea trecută despre modul în care ia naştere o astfel de reprezentare că omul se gândeşte pe sine ca fiind legat corporal intim cu pământul. V-am indicat vechile forţe pentru a face mai intuitiv acest aspect. Dar vechiului egiptean îi era foarte clar că el trebuie să se considere într-o anumită relaţie cu Pământul, relaţie asemănătoare cu cea pe care o au plantele cu Pământul. Aşa cum se pot urmări în plantă, mai mult sau mai puţin vizibil, sevele, sau cel puţin relaţiile cu forţele Pământului, tot aşa simţeau oamenii în vechiul Egipt că în om domnesc forţe care acţionează simultan şi în pământ. Corpul uman era considerat ca aparţinând Pământului.

Acest lucru era posibil numai din motivul că despre Pământ exista o cu totul altă concepţie decât cea actuală. A-şi imagina Pământul ca pe un corp mineral, aşa cum facem în prezent, nu i-ar fi putut trece prin cap unui vechi egiptean. El îşi reprezenta Pământul oarecum ca pe o mare fiinţă organică, ca pe o fiinţă care, deşi nu este în întregime organizată ca un animal sau ca un om, este totuşi într-o anumită privinţă un organism, iar masele de roci ale pământului el şi le imagina ca pe un fel de sistem osos al Pământului. El îşi imagina că în Pământ s-ar petrece procese care se continuă pur şi simplu în corpul uman.

Vedeţi dumneavoastră, atunci când mumifica trupul uman după ce acesta era părăsit de suflet, când forma mumiile, când voia să păstreze oarecum forma corpului uman, vechiul egiptean simţea ceva. El vedea oarecum în forţele generatoare de forme care emană de la pământ şi modelează în mod plastic un corp uman un fel de voinţă a Pământului şi el voia ca această voinţă a Pământului să se exprime în mod durabil. Cu privire la sufletesc, el avea concepţii care sunt din nou străine omului actual. Pe acestea trebuie să le caracterizăm astăzi.

Vedeţi dumneavoastră, trebuie să accentuăm că dacă ne întoarcem înapoi în timpurile egiptene vechi, dar mai ales în epocile protopersană şi protohindusă, găsim larg răspândită, plecând din înţelepciunea instinctivă veche, învăţătura despre reîncarnare, despre reîntoarcerea entităţii umane propriu-zise în vieţi pământeşti succesive. Dar facem o nedreptate dacă credem că oamenii din acele timpuri ar fi considerat că ceea ce ne este conştient în ziua de azi drept suflet este ceea ce se reîntoarce mereu. Tocmai concepţia egipteană ne arată că această concepţie nu exista în această formă, ci trebuie să ne reprezentăm faptul că spiritual-sufletescul omului locuieşte în lumea spirituală între moarte şi o nouă naştere. Când vine timpul să coboare pe Pământul fizic, spiritual-sufletescul acţionează modelând din sine însuşi ceea ce este produs de ereditate în decursul generaţiilor, ca trup omenesc. Dar în timpul vieţii dintre naştere şi moarte, aceşti oameni din vechime nu-şi reprezentau că ceea ce poartă ei în conştienţa lor ar fi entitatea spiritul-sufletească propriu-zisă, care trăieşte între moarte şi o nouă naştere şi care acţionează în mod formator asupra corpului uman. Nu, ei îşi reprezentau altfel lucrurile, aceşti oameni din vechime. Ei îşi spuneau: Când sunt în stare de veghe deplină de dimineaţa până seara nu ştiu nimic despre problemele spiritual-sufleteşti, care sunt şi problemele mele ca om. Trebuie să aştept până când în semisomn sau, aşa cum era cazul în acele vremuri vechi, în somnul plin de imagini îmi apare adevărata mea fiinţă, care a clădit la trupul meu când am pătruns în existenţa terestră prin naştere.

Aşadar, omul din vechime era conştient că în starea de veghe propriu-zisă el nu-şi trăieşte adevăratul său sufletesc, ci el trebuie să privească acest sufletesc ca pe ceva exterior, ca pe o imagine, care îi parvine atunci când trece în stările clarvizionare cu caracter de vis pe care vi le-am descris adesea. Omul din vechime îşi percepea propria sa fiinţă ca fiind, într-un anumit mod, ceva ce-i apare ca un Arhanghel sau ca un Înger. Iar faptul că interiorul omenesc în stare de veghe a fost considerat ca aparţinând nemijlocit de sufletesc, s-a întâmplat prima oară abia în vechiul Egipt. Dar dacă trebuie să caracterizăm cum îşi reprezenta aceasta vechiul egiptean, trebuie să spunem următoarele.

El se gândea: Spiritual-sufletescul meu îmi apare în imaginea de vis aşa cum este el între moarte şi o nouă naştere. Acesta îşi construieşte trupul. Dacă-mi privesc trupul în forma sa văd cum a lucrat spiritualul-sufletesc ca artist la el. De fapt, În trupul meu am de fapt o expresie a spiritual-sufletescului meu mai mult decât atunci când privesc în interiorul meu. Din acest motiv şi vreau să conserv acest trup. Din această cauză el trebuie să fie păstrat ca mumie, în forma sa, căci ceea ce a clădit sufletul între ultima moarte şi această naştere la acest trup, este conţinut în această formă. Aceasta menţin eu când conserv trupul şi păstrez ca mumie imaginea la care spiritual-sufletescul a lucrat timp de

secole. Spre deosebire de ceea ce trăia omul în starea de veghe între naştere şi moarte, egipteanul îşi spunea: Această trăire este de fapt ca o flacără, este ceva ce se aprinde în mine, dar care are puţin de-a face cu Eul meu propriu-zis. Acest Eu este de fapt ceva care se menţine în afara trăirilor mele sufleteşti din starea de veghe între naştere şi moarte. Aceste trăiri sufleteşti din starea de veghe dintre naştere şi moarte sunt, de fapt, ca o flacără trecătoare. Ele sunt aprinse în corpul meu prin sufletescul meu superior, dar se sting odată cu moartea şi abia atunci se aprinde cu adevărat spiritual-sufletescul meu. Apoi trăiesc în spiritual-sufletescul meu până la noua naştere.

Era deja aşa că vechiul egiptean îşi reprezenta că în viaţa dintre naştere şi moarte el nu prea ajunge să-şi vieţuiască cu adevărat sufletescul. El vedea în acest sufletesc oarecum ceva care stătea deasupra sa, care aprindea sufletescul său temporal şi-l şi stingea iarăşi, şi care folosea pulberea pământului pentru a forma trupul; pe această formă voia el să o păstreze apoi în mumie.

Vechiul egiptean nu acorda, de fapt, o valoare deosebită sufletescului în care se vieţuia pe sine între naştere şi moarte, căci el privea dincolo de acest sufletesc, la un cu totul alt spiritual-sufletesc, care construieşte mereu trupuri şi care parcurge apoi răstimpul dintre moarte şi o nouă naştere. Şi aşa vedea el o interacţiune a forţelor între ceea ce este omenesc superior şi Pământ. El privea, de fapt, spre Pământ; Pământul era pentru el şi casa lui Osiris. El vedea dincolo de ceea ce era conştienţă interioară.

Şi tocmai în aceasta constă evoluţia greacă ce a început în secolul al VIII-lea î.Ch., în faptul că omul a acordat din ce în ce mai multă valoare sufletescului care prindea viaţă între naştere şi moarte, pe care vechiul egiptean îl mai vedea ca pe o flacără ce se aprinde şi se stinge. Pentru grec, acest sufletesc a dobândit valoare. Numai că el, grecul, mai avea încă sentimentul că în moarte se întâmplă ceva cu acest sufletesc, ca o stingere. De unde şi celebrul aforism grec pe care l-am mai amintit şi în alte dăţi din acest punct de vedere: Mai bine cerşetor pe Pământ decât rege în Împărăţia umbrelor. Aceasta o spunea grecul când se referea la sufletesc. Pentru el, sufletescul a devenit important, în timp ce pentru egiptean acesta era mai puţin important. Şi cu aceasta era corelată opinia pe care o aveau egiptenii despre sănătate şi boală, că ei îşi spuneau că de către spiritual-sufletescul propriu-zis, care nici nu intră de-a binelea în omul conştient între naştere şi moarte, de către acest spiritual-sufletesc este extras corpul uman din elementele Pământului, din apa Pământului, din aerul, din solidul Pământului, din căldura Pământului. Întrucât vechiul egiptean îşi spunea că acest corp uman se formează din Pământ, el ţinea să-l păstreze pur. Şi în perioada de înflorire a culturii egiptene menţinerea pură a trupului era ceva care se cultiva în mod deosebit. Egipteanul ţinea mult la acest trup, şi el îşi spunea: Când trupul devine bolnav, se tulbură, într-un anumit mod, relaţia sa cu Pământul, anume el nu mai are o relaţie corectă cu apa Pământului, şi această relaţie cu apa Pământului trebuie restabilită. Din această cauză, în Egipt existau cete întregi de medici care studiau relaţia pământescului cu trupul omenesc şi care erau preocupaţi să menţină şi să restabilească sănătatea omului, atunci când era dereglată, tocmai prin folosirea curelor de apă, a curelor de aer. Medici specializaţi erau deja activi în perioada de înflorire a culturii egiptene; şi această activitate a medicilor urmărea în mod deosebit aducerea corpului omenesc într-o relaţie corectă cu elementul Pământ.

Această situaţie a devenit alta începând din secolul al VIII-lea î.Ch., mai ales în civilizaţia greacă. Acolo, sufletescul, care era trăit conştient, a devenit cu adevărat important. Dar acest sufletesc nu mai era văzut ca fiind atât de legat de Pământ cum îl văzuse vechiul egiptean. Întrucâtva, pentru vechiul egiptean trupul omenesc avea ceva de natură vegetală, care creştea din Pământ. Pentru grec spiritual-sufletescul era cel care ţinea laolaltă elementele, şi el era mai preocupat de menţinerea laolaltă a elementelor ce se găsesc în corpul uman prin spiritual-sufletescul omului. Din aceasta au rezultat apoi concepţiile de ştiinţe naturale ale culturii greceşti, pe care le găsim exprimate deosebit de intens la contemporanul lui *Fidias*, *Socrate*, *Platon*, la *Hipocrat* [Nota 78], celebrul medic grec. La el, care a trăit în secolul al IV-lea î.Ch., vedem clar configurată această importanţă acordată sufletescului uman, aşa cum devine el conştient de sine între naştere şi moarte.

Dar am greşi întru totul dacă am vrea să credem că în conştienţa greacă spiritual-sufletescul trăia aşa cum îl avem noi astăzi în conştienţă. Reflectaţi numai la cât de sărac şi de abstract este pentru omul actual ceea ce el numeşte sufletul său. A gândi, a simţi, a voi sunt acţiuni înceţoşate pe care şi le reprezintă omul când vorbeşte despre gândire, simţire, voinţă. Este ceva care nu acţionează plin de conţinut asupra omului. La grec, conceptul era plin de conţinut pentru că grecul avea conştienţa faptului că de fapt spiritual-sufletescul ţine laolaltă elementele corpului, le face să interacţioneze. El nu avea deloc în vedere un sufletesc abstract, cum are omul în ziua de azi, ci un sistem de forţe plin de conţinut, care formează elementul fluid, care dă elementului fluid forma umană. Egipteanul îşi spunea: Spiritualul-sufletescul, care trăieşte de la moarte până la naştere, dă formă acestui element fluid. – Grecul spunea: Ceea ce trăiesc eu în mod conştient, acest sufletesc, dă formă apei, este ceea ce are nevoia sa de aer şi modelează organele circulaţiei, determină relaţiile calorice ale corpului şi depune în corp sarea şi alte componente pământeşti. – Grecul nu îşi reprezenta sufletul despărţit de trup, ci şi-l reprezenta cum formează acesta corpul lichid, cum introduce în trup aerul, formând inspiraţia şi expiraţia, cum determină în corp relaţiile calorice, încălzirea şi răcirea trupului, respiraţia, această mişcare a umorilor, pătrunderea umorilor cu componentele solide, care în corpul uman nu însumează decât aproximativ opt procente; toate acestea şi le reprezenta grecul în deplinătatea vieţii lor. În mod deosebit, grecul acorda o mare importanţă configurării umorilor. El îşi reprezenta că şi în aceste umori, prin tot ceea ce acţionează în elementele apă, pământ, aer şi căldură, acţionează ceva cvadripartit. Asta îşi reprezenta grecul pentru început. Iarna omul trebuie să se delimiteze oarecum de lumea exterioară; atunci, el nu poate trăi în contact intim cu lumea exterioară, atunci este nevoit să se retragă în sine însuşi. În timpul iernii se afirmă mai ales capul cu umorile sale. În umori există ceva care este asemănător apei, care acţionează în interiorul omului. Cu alte cuvinte, pentru grec este ceva ce acţionează ca flegmă, ca mucus. Pe acest element mucilaginos din organismul uman îl vedea el, pătruns sufleteşte, ca fiind activ mai ales iarna. Apoi venea primăvara, şi grecul găsea că sângele se afirmă printr-o mobilitate mai mare decât iarna, acesta este timpul preponderent sanguinic al omului, acum există ceea ce se centralizează în artere spre inimă, care este activ în om mai ales ca mişcare a umorilor. Iarna se remarcă mobilitatea capului, din care cauză omul este predispus la tot felul de îmbolnăviri tocmai ale umorilor mucilaginoase; primăvara într-o stare de stimulare deosebită se află sângele.

Pe toate acestea şi le reprezenta grecul în aşa fel, încât pentru el substanţele nu erau separate de elementul sufletesc. Pentru el, erau ceva semisufletesc, sângele, mucusul, şi ceva semicorporal, sufletul însuşi cu forţele sale, care punea în mişcare umorile.

Apoi venea vara şi grecul îşi reprezenta că în special activitatea biliară – pe care el o numea umoare galbenă –, care îşi are ficatul în punctul său central, intră într-o stare de stimulare specială. Grecul mai avea încă o concepţie proprie despre modul în care se întâmplă aceasta la om. Oamenii au pierdut în cea mai mare parte această concepţie. Ei nu mai văd cum se colorează pielea primăvara datorită stimulării circulaţiei sangvine, ei nu mai văd nuanţa galbenă care vine de la ficat, în care umoarea galbenă îşi are centrul. În ceea ce colora pielea în roz primăvara şi în galben vara, grecul vedea o activitate sufletească.

Când venea toamna, el spunea: Acum sunt în activitate mai ales acele umori care-şi au punctul central în splină, umorile bilei negre. Grecul vedea în om o mişcare a umorilor, o acţiune a umorilor sub influenţa nemijlocită a sufletescului. Într-o anumită măsură, el scotea, contrar egiptenilor, corpul uman din ansamblul Pământului şi îl considera în sine însuşi. Prin aceasta ajungea la sufletescul interior al omului, aşa cum se exteriorizează el între naştere şi moarte.

Dar atunci când civilizaţia a avansat, mai ales când s-a afirmat mai mult elementul vestic, cel latin, elementul roman, s-a pierdut într-o oarecare măsură această concepţie pe care o găsim mai ales la Hipocrat, care-şi baza pe ea arta sa terapeutică. El considera că spiritual-

sufletescul omului, aşa cum se exteriorizează el între naştere şi moarte, determină aceste amestecuri şi separări ale sistemului umorilor; dacă lucrurile nu merg aşa cum vrea spiritual-sufletescul, apare boala. Dar spiritual-sufletescul se străduieşte mereu să menţină acest mers în limitele normalului. Din această cauză, medicul are sarcina specială de a studia influenţele spiritual-sufletescului asupra activităţii umorilor şi de a observa boala. Dacă în corpul omenesc există tendinţa de dereglare a amestecului de umori, intervine sufletescul, intervine până la criză, situaţie în care nu este sigur dacă va învinge corporalul sau spiritual-sufletescul. Medicul trebuie să aducă situaţia în sensul ajungerii la criză. Atunci, într-un loc oarecare se arată că vrea să iasă la suprafaţă ceea ce este amestec incorect de seve. Şi atunci, în criza indusă, trebuie intervenit în mod corect fie pentru a se îndepărta prin purgaţie umorile rele, care nu suportă influenţa spiritual-sufletescului, sau prin preluare de sânge.

A fost absolut deosebită, legată de această concepţie a omului, această metodă de vindecare a lui Hipocrat, şi este interesant cum exista acolo drept concepţie gândirea laolaltă a spiritual-sufletescului, aşa cum se manifestă el între moarte şi naştere, şi a sistemului de umori,. Dar lucrurile s-au schimbat atunci când elementul latin-roman a continuat această evoluţie.

Romanii aveau mai puţin simţul pentru înţelegerea plastică a formei, a amestecului de umori. La un medic ca *Galen*, care a trăit în secolul al II-lea d.Ch., se vede foarte limpede că sistemul de umori pe care Hipocrat îl văzuse nu mai era atât de transparent pentru el. Vedeţi dumneavoastră, acest lucru trebuie reprezentat astfel: aşa cum în prezent vedeţi într-un laborator de chimie o retortă sub care se află o flacără şi în ea produsul substanţelor pe care le conţine, la fel era de transparent, de sensibil-suprasensibil transparent pentru Hipocrat ceea ce se întâmpla în om. Dar pentru acest mod plastic intuitiv romanii nu mai aveau nici un simţ. Ei nu mai orientau ceea ce este spiritual-sufletesc în om spre corp, ci înspre abstract, spre spiritual. Dar numai în felul acesta înţelegeau ei modul în care spiritual-sufletescul poate vieţui spiritualul în sine între naştere şi moarte. Aşa cum grecul vedea în amestecul şi separarea de umori spiritual-sufletescul, aşa cum pentru el era esenţială concepţia sensibilă în plasticitatea ei, tot aşa, pentru romani esenţial a devenit felul în care se simte omul: autoperceperea sufletească. Pentru grec, contemplarea modului în care flegma, sângele, ca bila neagră şi bila galbenă trec una în alta, cum sunt acestea în om oarecum expresia pământescului, a aerului, focului, apei, pământului, erau ceea ce se vede în om ca operă de artă. În timp ce egipteanul privea mumia, grecul privea opera de artă vie. La roman nu exista un simţ pentru aceasta, ci pentru punerea pe propriile picioare, pentru dezvoltarea conştienţei interioare, lăsând să vorbească spiritul, şi nu privirea trupului, lăsând spiritul să vorbească din sufletesc între naştere şi moarte.

Acest fapt este însă legat de aceea că în perioada de înflorire a culturii egiptene trăiau, în forma lor veche, mai ales patru ramuri ale cunoaşterii, anume geometria, astrologia, aritmetica şi muzica. În timp ce egipteanul privea spre ceea ce modela oarecum ca element extraterestru corpul uman din pământ, el îşi imagina: acest corp este modelat în formele sale spaţiale după legea geometriei; el se află sub influenţa stelelor după legea astrologiei; se activează din interior spre exterior după legea aritmeticii şi este construit interior în mod armonios după legea muzicii, ceea ce este muzical nefiind numai muzicalul sunetului, ci ceea ce se manifestă mai ales în armonii. În omul însuşi, care aici constituia o acţiune a Pământului, în acest om-mumie, egipteanul vedea rezultatul geometriei, astrologiei, aritmeticii şi muzicii. Această percepţie s-a retras pentru grec. În locul, aş spune, al neviului, a ceea ce ţine de natura mumiei, a ceea ce poate fi înţeles prin geometrie, astrologie, aritmetică şi muzică, grecul a aşezat viul, sufletescul-viu, automodelarea plastică interioară, formarea artistică de sine a trupului uman.

Din această cauză vedem apunând, într-un fel, în cultura greacă, geometria aşa cum a fost ea prezentă la egipteni. Ea devine o simplă ştiinţă; nu mai este revelaţie. La fel stau lucrurile cu astrologia, cu aritmetica. Cel mult, armonia interioară care stă la baza viului mai persistă în concepţia greacă despre muzică.

Apoi, când a venit rândul elementului latin, după cum am spus, romanul îşi imagina spiritual-sufletescul său aşa cum este între naştere şi moarte, cu spiritualul interior, aşa cum se exprimă el acum; nu perceptibil interior, ci putând fi trăit interior, susţinându-se singur pe Pământ prin gramatică, prin dialectică şi prin retorică. Din această cauză, în perioada în care cultura latină a luat locul celei greceşti au apărut gramatica: reprezentarea de sine a omului ca spirit prin cuvânt; retorica: reprezentarea de sine a omului prin frumuseţea cuvântului, prin formarea cuvântului; dialectica: reprezentarea de sine a sufletului prin formarea gândului. Şi numai ca vechi moşteniri devenite ştiinţă mai existau aritmetica, geometria, astrologia şi muzica. Aceste preocupări, care în vechiul Egipt erau foarte vii, au devenit ştiinţe abstracte. Dimpotrivă, a prins viaţă ceea ce ţine de om: gramatica, retorica, dialectica. Este o mare deosebire între modul în care era resimţit un triunghi în vechiul Egipt al timpului anteeuclidian şi cel în care a fost el resimţit mai târziu, după Euclid. Triunghiul abstract, pe acesta nu l-au înţeles cei vechi aşa cum s-a întâmplat ulterior. Euclid înseamnă decadenţa aritmeticii şi geometriei egiptene. În aceasta din urmă, când era reprezentat un triunghi, oamenii simţeau forţe cosmice. Atunci, triunghiul era o entitate. Acum, toate acestea au devenit ştiinţă. Iar dialectica şi gramatica şi retorica au devenit vii.

Şi lucrurile s-au configurat în aşa fel, încât şcolile au fost organizate astfel încât se spunea: Cel care vrea să devină un om cultivat trebuie să-şi formeze spiritualul în spiritual-sufletescul său preexistent. El trebuie să absolve mai întâi drept primă treaptă a învăţământului, gramatica, retorica, dialectica, apoi ceea ce mai exista doar ca moştenire, ceea ce fusese obiectul instrucţiei superioare, dar care mai exista doar ca moştenire, ca tradiţie: geometria, astrologia, aritmetica, muzica. Acestea au fost şi mai târziu, de-a lungul întregului Ev Mediu, cele şapte arte libere: gramatica, retorica, dialectica, geometria, astrologia, aritmetica şi muzica. Ceea ce ieşea în evidenţă, gramatica, retorica, dialectica, ceea ce era mai mult în fundal, ceea ce vechiul egiptean concepea în mod viu, când se afla în legătură cu Pământul, era atunci învăţământ superior, obiect al instrucţiei superioare, şi aceasta a fost esenţa cunoaşterii între secolele al VIII-lea î.Ch. şi al IV-lea d.Ch. Priviţi Grecia secolului al IV-lea d.Ch. sau chiar şi secolele al III-lea şi al V-lea, priviţi dincolo, în Italia de azi, veţi găsi că pretutindeni se află în plină înflorire ştiinţa despre om ca operă de artă plastică exterioară, rezultat al spiritual-sufletescului, al unei vieţi a spiritualului prin dialectică, retorică, gramatică. Cam aşa s-a format Iulian Apostatul în şcoala filosofică atenianã. Aşa privea el fiinţa umană.

În acest timp a irupt începutul creştinismului. Dar a irupt într-un moment în care toate acestea se aflau într-un anumit sens, pe cale de a se stinge. În secolul al IV-lea ele s-au aflat la apogeu, şi am văzut că la Scotus Erigena mai exista doar o moştenire a acestuia. Este vorba de ceea ce a trăit grecul plecând de la o concepţie ca aceea pe care am caracterizat-o, apoi a trecut la Platon, la Aristotel, care au exprimat-o filosofic. Dar când s-a apropiat secolul al IV-lea d.Ch. Platon şi Aristotel au fost tot mai puţin înţeleşi. Oamenii puteau prelua de la ei cel mult aspectul logic, abstract. Oamenii trăiau în gramatică, în retorică, în dialectică. Aritmetica, geometria, astrologia şi muzica deveniseră ştiinţe. Oamenii se familiarizau tot mai mult cu un fel de element de abstractizare, se familiarizau cu un element în care ceea ce mai înainte fusese viu, trebuise să mai fie doar o moştenire. Şi pe măsură ce secolele au trecut, a devenit tot mai mult moştenire. Apoi, cei care se cultivau în cadrul limbii latine au păstrat, aş spune, mai mult sau mai puţin osificate, gramatica, retorica, dialectica, în timp ce mai înainte omul ar fi râs dacă ar fi fost întrebat dacă ceea ce gândeşte el se referă la ceva real; căci el spunea: Eu mă ocup de dialectică, nu de arta noţiunilor, pentru a nu face ceva nereal. În mine trăieşte realitatea spirituală. Practicând gramatica, în mine vorbeşte Logosul. În timp ce practic retorica, Soarele lumii este cel care acţionează în mine. – Conştienţa de a fi astfel legat de lume s-a pierdut din ce în ce mai mult. Lucrurile au devenit trăiri sufleteşti abstracte, aşa cum sunt ele întru totul la Scotus Erigena. Iar ceea ce fusese păstrat din timpuri mai vechi – la Platon, Aristotel – au fost concepute doar mai mult sau mai puţin logic. Nu se găsea nimic viu în ele.

Iar când împăratul *Constantin* a ridicat romanitatea la rangul de cultură dominantă sub pretextul că vrea să realizeze dominaţia creştinismului, totul a devenit întru totul abstract, atât de abstract încât amuţeai, ca Iulian Apostatul, cel format în şcolile ateniene de filosofie, care privea cu inima sângerândă la ceea ce făcuse Constantin prin osificarea noţiunilor, osificarea a ceea ce fusese viu şi care şi-a propus să menţină această viaţă care îi mai apăruse în şcolile filosofice ateniene.

Dar în acel Bizanţ sau Constantinopole, întemeiat de împăratul Constantin, a domnit ulterior *Iustinian*, care a desfiinţat ultimele resturi ale acestor şcoli filosofice ateniene, în care mai exista un ecou al ştiinţei vii despre om, astfel încât cei şapte înţelepţi atenieni – ei nu erau de fapt atenieni, ci de fapt de-a dreptul internaţionali, erau originari din Damasc, Siria şi din alte părţi; se adunaseră acolo din toată lumea – cei şapte au trebuit să emigreze la porunca lui Iustinian. Ei au plecat în Asia, la regele perşilor [Nota 79], unde au trebuit să se refugieze mai înainte şi alţi filosofi, când *Zeno* isaurianul desfiinţase o academie asemănătoare. Şi vedem cum îşi caută adăpost în Asia ceea ce în Europa nu mai putea fi înţeles: trăirea vie, aşa cum fusese ea în timpul elenismului.

Ceea ce s-a transmis apoi prin tradiţie mai târziu în Europa drept cultură greacă nu mai este decât umbra culturii greceşti. *Goethe* a lăsat-o să acţioneze asupra sa, şi, ca om pe deplin viu, s-a umplut de un asemenea dor încât a vrut să iasă din ceea ce i-a oferit elenismul ca umbră. El a coborât spre sud, pentru a mai putea vieţui măcar ecourile acestei culturi.

Dincolo, în Asia, oamenii care erau capabili de aceasta, au primit ceea ce le parvenise din învăţătura lui Platon şi a lui Aristotel. Şi aşa s-a ajuns ca în secolul al VI-lea să fie tradus, plecându-se de la spiritul arabo-asiatic, Aristotel. Acolo, Aristotel căpătase o altă înfăţişare.

Ce s-a încercat, de fapt, prin aceasta? S-a încercat ridicarea a ceea ce trăise grecul ca legătura dintre spiritualul-sufletesc şi sistemul de umori al corpului în deplină plasticitate şi forţă de modelare spiritual-sufletesc-corporală, aşadar a ceea ce grecul văzuse, la nivelul la care Euitatea putea fi pe deplin înţeleasă. Şi aşa a luat naştere apoi acea ştiinţă cu tentă de arabizare care a fost cultivată în mod deosebit la Academia din Gondishapur [Nota 80] şi pe tot parcursul apusului celei de a patra epoci culturale postatlanteene şi care a fost adusă apoi de *Avicenna* şi de *Averroes* [Nota 81] în secolele următoare, prin Spania, în Europa şi a exercitat o mare influenţă asupra unor oameni ca *Roger Bacon* [Nota 82] ş.a.m.d. Dar era un element cu totul nou, care într-un anumit mod nu putea rezista, element pe care academia din Gondishapur a vrut să-l dea omenirii pe calea ocolită prin traducerea lui Aristotel şi prin anumite înţelepciuni ale misteriilor, care însă apoi au luat căi despre care vom vorbi altădată. Iar ceea ce a fost adus apoi prin Avicenna, prin Averroes, a fost lupta pentru ceea ce urma să intervină în civilizaţia omenirii începând cu secolul al XV-lea; a fost lupta, strădania pentru sufletul conştienţei, căci grecii nu s-au ridicat decât până la sufletul raţiunii sau al afectivităţii. Şi ceea ce au adus Avicenna şi Averroes în Europa, ceea ce într-un fel devenise Aristotel în Asia, se confruntă cu înţelegerea Eului omenesc – am prezentat acest lucru aici în conferinţele publice, în timpul cursului –, care într-un mod cu totul diferit, prin populaţiile germanice trebuie să razbată, să iasă biruitor de jos în sus. Dincolo, în Asia, fusese primită ca o înţelepciune a misteriilor, ca o revelaţie de sus şi s-a format acea părere care a produs în Europa dispute atât de importante: că de fapt Eul omului nu este o entitate de sine-stătătoare, ci că, în fond, este unit cu atotexistentul divin. Oamenii voiau să ia în stăpânire Eul. Eul trebuia să fie în ceea ce grecul văzuse drept entitate spiritual-sufletesc-corporală.

Dar ei nu au putut găsi consonanţa între aceasta şi Eu. De aici provine concepţia lui Avicenna: Ceea ce este suflet individual ia fiinţă odată cu naşterea şi se termină odată cu moartea. După cum am văzut, grecul luptase cu această concepţie. Egipteanul îşi reprezenta lucrurile în sensul că acesta se aprinde o dată cu naşterea şi se stinge la moarte. Cu această reprezentare au luptat mereu oamenii, atunci când priveau la sufletescul propriu-zis dintre naştere şi moarte, la adevăratul sufletesc. Dar Eul nu putea fi trecător în acest mod. De aceea spunea Avicenna: Eul este unul în toţi oamenii, şi în fond el este o rază a Divinităţii care se reîntoarce în Divinitate când omul moare. Este real, dar nu este individual-real. A luat naştere astfel un panteism pneumatic, ca şi cum Eul nu ar avea independenţă, ci ar fi doar o rază a Divinităţii care luminează între naştere şi moarte în ceea ce grecul văzuse drept spiritual-sufletesc, ca şi cum sufletescul efemer al omului ar fi fost străbătut de raza Divinităţii şi însufleţit de elementul veşnic între naştere şi moarte. Aşa a fost gândit atunci acest aspect.

Este ceva care vă arată cum au luptat timpurile cu venirea Eului, a conştienţei de Eu, a sufletului conştienţei. Vedeţi dumneavoastră, este ceea ce s-a întâmplat între secolele VIII î.Ch. şi XV d.Ch., la mijloc aflându-se secolul al IV-lea d.Ch. Atunci oamenii erau preocupaţi de desfiinţarea concretului care mai trăia încă întru totul în amestecul şi în separarea umorilor, care vedea în fiinţa corporală sufletescul, şi înlocuirea lui cu ceva abstract, cu ceva orientat-mai-mult-spre-interior. Se poate spune deja că până în secolul al IV-lea d.Ch. în romanism mai domina încă elenismul. De fapt, romanismul a devenit dominant abia după ce a apus. Într-un anumit sens, el a fost predestinat să acţioneze în ceea ce era mort în el, în limba latină moartă, care a pregătit apoi ceea ce a intrat în evoluţia omenirii în secolul al XV-lea. Mersul civilizaţiei trebuie văzut în acest fel. Căci acum ne aflăm din nou în situaţia în care trebuie să căutăm calea spre cunoaşterea primirii de revelaţii spirituale din lumi superioare. Trebuie să învăţăm din nou să luptăm aşa cum se lupta odinioară.

Numai că trebuie să ne fie clar faptul că tot ceea ce există în ştiinţa naturii l-am primit pe cale ocolită, prin arabi, şi trebuie să înălţăm ceea ce am primit prin ştiinţa naturii la imaginaţiune, inspiraţie şi intuiţie. Mai trebuie însă şi să ne oţelim forţa prin observarea celor trecute pentru a dispune de ea la cucerirea a ceea ce ne este necesar pentru viitor. Aceasta este sarcina ştiinţei spiritului de orientare antroposofică. De acest lucru trebuie să ne amintim mereu, iubiţii mei prieteni, şi trebuie să avem reprezentări intuitive despre cum gândea cu totul altfel un grec despre sufletesc şi despre corporal. Lui i s-ar fi părut ridicol să i se enumere şaptezeci şi două sau şaptezeci şi şase de elemente chimice. El vedea acţiunea vie a elementelor afară, cea a umorilor înăuntru.

Omul trăieşte cu elementele. Omul trăieşte deja cu trupul său, în măsura în care trupul este străbătut de suflet, în cele patru elemente despre care vorbea grecul, şi s-a ajuns să se piardă din vedere omul pentru că el nu mai poate fi văzut în modul acesta, pentru că atenţia este îndreptată spre ceea ce ne furnizează în ziua de azi chimia despre elementele abstracte.

Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂŢII

GA 204

NOTE

1. *la Stuttgart, în cadrul conferinţelor mele*: vezi conferința din 21 martie 1921, în ***Observarea naturii, matematica, experimentul științific și rezultatele cunoașterii din punctul de vedere al antroposofiei***, GA 324.

2. *Johann Freidrich Herbart*, 1776-1841, filosof, psiholog şi pedagog geman.

3. *Moritz Benedikt*, 1835-1920, antropolog criminalist

4. *...din cadrul cursului*: conferințele din al doilea curs al Școlii superioare de știință spirituală, care au avut loc între 3 și 10 aprilie 1921, la Goetheanum: *Die befruchtende Wirkung der Anthroposophie auf die Fachwissenschaften* (***Acțiunea fecundatoare a antroposofiei asupra științelor de specialitate***), GA 76.

5. *am caracterizat această „tripartiţie a organismului uman”*: pentru prima dată în cartea lui Rudolf Steiner ***Enigmele sufletului***.

6. *prietenii noştri care au venit aici*: participanții la al doilea curs al Școlii superioare.

7. *Anaxagora*, aproximativ 500-428 î.Ch., filosof grec; vezi Rudolf Steiner, ***Enigmele sufletului***, 1914, GA 18, 1968.

8. Maiorul *Gerald von Gleich* a apărut ca adversar al lui Rudolf Steiner în 1921-1922 cu conferințe şi broşuri care conțineau o serie de neadevăruri şi deformări.

9. *Origene*, aproximativ 185-254, Părinte al Bisericii greceşti din Alexandria. Mai târziu, călugăr în Cesareea.

10. *John Scotus Erigena*, 810-877, filosof scoțian de la curtea lui Carol cel Chel din Paris. Vezi Rudolf Steiner, ***Enigmele sufletului***,1914, GA 18,1968.

11. *despre divizarea naturii*: «De divisione naturae». Această lucrare este discutată mai detaliat în conferințele a XV-a și a XVI-a din acest volum.

12. *Aurelius Augustinus*, 354-430, Părinte al Bisericii, filosof.

13. *arianism*: învățăturile călugărului Arius din Alexandria (dec. 336) care respingea identitatea de ființă a lui Christos şi a Dumnezeului-Tată.

14. *Ulfila* (în germana veche, Wulfila), 311-383, misionar al vizigolilor în Balcani şi fondator al creştinismului arian-germanic; a tradus Biblia în limba gotică.

15. *Dionisie Areopagitul*, membru al Areopagului la Atena. Convertit de Pavel (Viața apostolilor, 17, 34).

16. *Constantin cel Mare*, 287-337, împărat roman între 306-337 sub domnia căruia creştinismul a devenit religie de stat (324).

17. *Iustinian I*, 483-565, împărat roman.

18. *Basilius Valentinus*, n. 1394, alchimist al secolului al XV-lea. Scrierile sale au fost tipărite pentru prima oară la 1677.

19. *Theophrastus Bombastus Paracelsus von Hohenheim*, 1493-1541. Despre marele medic şi filosof elveţian vezi Rudolf Steiner, ***Mistica la începutul vieții spirituale a timpurilor noi și relaţia sa cu concepţia modernă despre lume***, 1901, GA 7,1960. În aceeaşi lucrare şi despre mistica lui Jakob Böhme,1575-1624.
Jakob Böhme, 1575-1624.

20. *stoicism*: filosofia şi atitudinea spirituală a şcolii de la Stoa (fondată în jurul anului 300 î.Ch. de către Zenon).
epicureism: învățătura lui Epicur dezvoltată în şcoala de filosofie fondată de el la Atena (306 î.Ch.).
Ambele direcții filosofice sunt orientate mai ales spre practica vieții şi caută în ea „fericirea”; aceasta este înțeleasă ca fiind o străduință inteligentă, plină de măsură pentru stăpânire de sine şi spiritualizare, fără a nega naturalul. (Desfrâurile epicureilor aparțin unei perioade mai târzii.)

21. *în această boală şi moarte a vechii lumi greceşti*: cu privire la această evoluție vezi şi ***Misiunea sufletelor popoarelor***, GA 121.

22. *„mai bine să fii cerşetor în lumea sensibilă”*: Homer, Odissea, cântul al IX-lea, versurile 490-491. Sufletul lui Ahile, readus din Hades prin jertfă de moarte, exprimă aceste cuvinte către Odiseu.

23. *Nietzsche a simţit corect*: vezi *Filosofia în perioada tragică a grecilor*.

24. *Thales din Milet*, 625-545 î.Ch.

25. *Heraclit din Efes*, 535-475, gânditor presocratic. Fragmenetele rămase de la el sunt accesibile prin Hermann Diels şi Walther Kranz, *Fragmentele presocraticilor*, ed. a 12-a, 1966.

26. *Titurel*, întemeietorul generaţiei Graalului (bunicul Herzeloidei, străbunic al lui Parsifal) care a construit în 30 de ani templul Graalului.

27. *Wolfram von Eschenbach*, 1170-1220, povestitor al Evului Mediu, autorul romanului în versuri *Parsifal* (1210) şi altele.

28. *Godefroi de Bouillon*, 1060-1100, conducătorul primei cruciade, 1096.

29. *Pierre d'Amiens*, 1050-1115, călugăr augustin care a traversat Franţa şi a răspuns chemării cruciadei, alăturându-se mai târziu lui Godefroi de Bouillon.

30. *tot aşa se deplasează astăzi mase ale poporului evreu*: vezi Rudolf Steiner, ***Nostalgia evreilor pentru Ierusalim***, 1897, în *Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte*, 1889-1901, GA 31, 1966, pp. 196-201.

31. *Heliand* (Heiland = Mântuitor), poem evanghelic vechi saxon, compus aproximativ în anul 830.

32. *Vladimir Soloviov*, 1853-1900, filosof şi poet rus.

33. *Friedrich Nietzsche*, 1844-1900: vezi Rudolf Steiner, ***Friedrich Nietzsche***, 1895, GA 5, 1963.

34. *Sofocle*, 496-406, *Eschil*, 525-456, primii doi mari autori de tragedii ai perioadei de înflorire greacă.

35. *Socrate*, 470-399, filosof grec, profesorul lui Platon şi principal partener de discuţii în dialogurile acestuia.

36. *Ulrich von Wilamowitz-Moellendorf*, 1848-1931, profesor de filologie clasică la Berlin, a scris *Filologia viitorului*, o replică la *Naştarea tragediei* a lui Friedrich Nietzsche, Berlin, 1872.

37. *David Friedrich Strauss*, 1818-1874, teolog şi scriitor: *Vechea şi noua credinţă. O mărturisire de credinţă*, 1872.

38. *Karl von Rotteck*, 1775-1840, *Istorie generală*, şase volume (1813-1818).

39. *Lujo Brentano*, 1844-1931, specialist în economia naţională.

40. *Frierich Karl von Savigny*, 1779-1861, istoric al dreptului.

41. *Leopold von Ranke*,1795-1886, istoric.

42. *„Ciorile ţipă..."*: Nietzsche, *Opere*, vol. VIII, ed. C.G. Naumann, Leipzig, 1896, pp. 355-356.
    După poezia *Însingurat* urmează poezia *Răspuns*, care sună astfel:

    Dumnezeu să miluiască!
    Acesta crede că mi-ar fi dor
    Să mă-ntorc în căldura germană,
    În tocita fericire de cameră germană!

    Prietenul meu, ceea ce
    Mă frânează este raţiunea *ta*.
    Mi-e milă de *tine*!
    Milă cu oblică raţiune germană!

43. *Adolf von Harnack*,1851-1930, teolog protestant; şaisprezece conferinţe ţinute la Universitatea din Berlin, Leipzig, 1910.

44. *Franz Overbeck*, 1837-1905. *Über die Christlichkeit unserer heutigenTheologie* (1873)

45. *încheierea ultimelor mele considerații*: Conferința a VI-a.

46. *le apar ca prin vrajă în fața ochilor lor proști*: Rudolf Steiner, drama-misteriu ***Trezirea sufletelor***, GA14, Tabloul 2

47. *Conciliul din 869*: vezi Johannes Geyer, *O decizie de conciliu şi urmarea sa cultural-istorică*, în „Die drei" (caietul 10, 1922) şi Alfred Schutze, *Conciliul din 869 de la Constantinopol şi negarea Duhului*, în „Die Christengemeinschaft", ianuarie-februarie 1956.

48. *băutura Soma* (în sanscrită): amestecul sucului plantei Soma, o specie de Agrostemma, cu lapte sau cu orz fermentat, al cărui efect ameţitor şi euforic era venerat ca zeul „Soma — comparabil cu zeul grec Dionysos. — Vezi Adolf Kaegi, *Rig Veda, cea mai veche literatură a indienilor*, Leipzig, 1881, mai ales pp. 99 şi 219. Pentru semnificaţia ocultă a sucului Soma, vezi şi H.P. Blavatsky, *Ştiinţa ocultă*, vol. I şi II.

49. *Jan Hus*, 1370-1415, reformator religios ceh din Boemia, excomunicat de Biserică în 1410 şi ars pe rug ca eretic.

50. *Gottfried Wilhelm Leibniz*, 1646-1716, filosof german.

51. *pe multe pagini în revista «Tat»*: publicaţie lunară pentru viitorul culturii gemane. Anul al XIII-lea, 1921, caietul 1.

52. *Charles Darwin*, 1809-1882, cercetător englez al naturii.

53. *Karl Marx*,1818-1883.

54. *Gustav Theodor Fechner*, 1801-1887, naturalist şi filosof.

55. *Gustav Robert Kirchhoff*, 1824 -1887, fizician.
Robert Wilhelm Bunsen, 1811-1899, chimist.

56. *Oswald Spengler*, 1880-1936, filosof al culturii şi istoriei. Prusianism şi socialism, 1920.

57. *Ahura Mazdao*, în formă neopersană, Ormuzd, creatorul lumii şi zeu al luminii în concepţia dualistă a lui Zarathustra din vechea Persie; adversarul său Ahriman este spiritul întunericului.

58. *Joseph-Marie conte de Maistre*, 1753-1821, diplomat şi teoretician al statului, francez. A scris: *Considérations sur la France*, Londra, 1796; *Essai sur le principe générateur des constitutions politiques*, Petersburg, 1810; *Du pape*, Petersburg 1819. *Les soirées de St. Petersbourg*, Petersburg, 1821.

59. *Plutarh*, 45-125 d.Chr., filosof şi istoric grec al perioadei romano-elenistice, din Cheroneea.

60. *Ignaţiu de Loyola*, 1491-1556, fondatorul Ordinului iezuiţilor; declarat sfânt în 1622.
Alphonse-Marie de Liguori, 1696-1787, fondatorul Ordinului mântuirii 1732; declarat sfânt în 1839.
Francisc Xavier, 1506-1552, iezuit spaniol, misionar în India şi Japonia.

61. *John Locke*, 1632-1704, filosof englez. *Eseu asupra intelectului omenesc*, 1690.

62. *Jaques-Bénigne Bossuet*, 1627-1704, scriitor şi orator francez. Episcop catolic.

63. *Voltaire*, de fapt, François-Marie Arouet,1694-1778, scriitor şi filosof al iluminismului francez.

64. *Jonathan Swift*, 1667-1745, scriitor englez, satiric.

65. *Léon Gambetta*, 1838-1882, om politic francez, republican.

66. *Alfred Dreyfus*, 1859-1935, ofiţer francez, închis pe nedrept pentru înaltă trădare, graţiat în 1899. Afacerea Dreyfus a dat naştere la manifestări ale stângii politice din Franţa.

67. *Benjamin Disraeli*, conte de Beaconsfield, 1804-1881, prim-mi¬nistru britanic, 1868 şi 1874-1880.

68. *George Cuvier*, 1769-1832;
Geoffroy de Saint-Hilaire, 1772-1844, cercetători francezi ai naturii. Vezi convorbirile lui Eckermann cu Goethe, partea a 3-a; discuţia din 2 august 1830.

69. *August Weissmann*, 1834-1914, zoolog.
Ernst Haeckel, 1834-1919, cercetător al naturii.

70. *tripartiţia organismului social*: vezi Rudolf Steiner, ***Punctul central al problemei sociale în necesităţile de viaţă actuale şi viitoare***, 1919, GA 23, 1976.

71. *celebra discuţie pe care a avut-o cu Schiller*: Goethe vorbeşte despre aceasta în *Scrieri despre ştiinţele naturii*, editată şi comentată de Rudolf Steiner în „Deutsche National-Literatur", vol. I, GA 1a, republicată la Dornach în 1975.

72. *conferinţele... despre esenţa culorilor...* : ţinute la 6, 7 şi 8 mai 1921, ***Fiinţa culorilor***, GA 291, 1976.

73. *mineralele diferit colorate*: vezi conferința din 8 mai 1921, în ***Fiinţa culorilor***.

74. *cel mai urât om din «Valea morţii»*: Friedrich Nietzsche, *Aşa grăit-a Zarathustra*.

75. *Origene*, 185-254, Părinte al Bisericii greceşti din Alexandria. Mai târziu, călugăr în Cesareea. Sub Iustinian I învățăturile sale au fost declarate eretice la cel de-al V-lea Conciliu de la Constantinopol, în 553.

76. *Publius Cornelius Tacitus*, 55-120, istoric roman, consul. Scrierea sa *De origine et situ germanorum* (aproximativ 98 d.Ch.) este cea mai veche sursă transmisă despre geografia şi etnografia germanilor.

77. *Eduard Suess*, 1831-1914, geolog. *Chipul Pământului*, trei volume, 1885-1909.

78. *Hipocrat*, 460-377 î.Ch., era considerat în Antichitate cel mai mare medic.

79. *regele perşilor*: Chosrau Nurschivan (rege de la 531 până la 580) a atras pe toţi înţelepţii lumii, mai ales pe terapeuţi, în Persia şi este considerat de mulţi ca fiind fondatorul Academiei din Gondischapur.

80. *Gondishapur* (Djundaisabur): oraş întemeiat de regele sassanid Shapur I (242-272), care a fost mult timp capitala spirituală a regatului. Pentru importanţa istorică a Gondishapurului, vezi: Rudolf Steiner, ***Polaritatea duratei şi dezvoltării în viaţa omului. Preistoria cosmică a umanităţii***, 1918, GA 184,1968.

81. *Ibn Sina (Avicenna),* 980-1037, filosof si medic persan care a redactat mai mult de o sută de cărti. A sustinut o variantă neoplatonică a

aristotelismului.
Ibn Roshd (Averroes), 1126-1198, filosof arab, om de ştiinţă universal. Medic la Cordoba, el a căutat să unească filosofia şi credinţa, spijinindu-se pe Aristotel. Credinţa sa raţională i-a determinat exilarea.

82. *Roger Bacon*, 1214-1292, filosof şi savant englez, numit, din cauza cunoştinţelor sale cuprinzătoare, *doctor mirabilis*; el a implicat în modul de gândire teologică cunoaşterea ştiinţelor naturale.

Rudolf Steiner

PERSPECTIVE ALE EVOLUŢIEI UMANITĂȚII

GA 204

DESENELE LA TABLĂ

Desenele şi notaţiile originale de pe tablă ale lui Rudolf Steiner s-au păstrat începând din toamna anului 1919, deoarece la dorința auditorilor tabla a fost acoperită cu hârtie neagră, care s-a putut păstra ulterior. De multe ori lui Rudolf Steiner îi stăteau la dispoziție două sau chiar trei table pregătite în felul acesta. În urma unei conferinţe, desenele executate cu creta albă sau colorate erau fixate pe hârtie, datate şi păstrate. În cadrul Ediției Complete Rudolf Steiner („Rudolf Steiner Gesamtausgabe"), ele se găsesc, drept completări la conferinţe, în seria Rudolf Steiner, *Desene la tablă de la conferinţe* («Wandtafelzeichnungen zum Vortragswerk»), GA K 58/1 – 58/30, reproduse fotografic la dimensiuni micşorate.

Desenele și notaţiile la tablă făcute de Rudolf Steiner pe parcursul acestui ciclu de conferințe se gasesc în volumul VI (GA K58/5), împreună cu desenele aferente ciclurilor de conferințe GA 202 și GA 203.

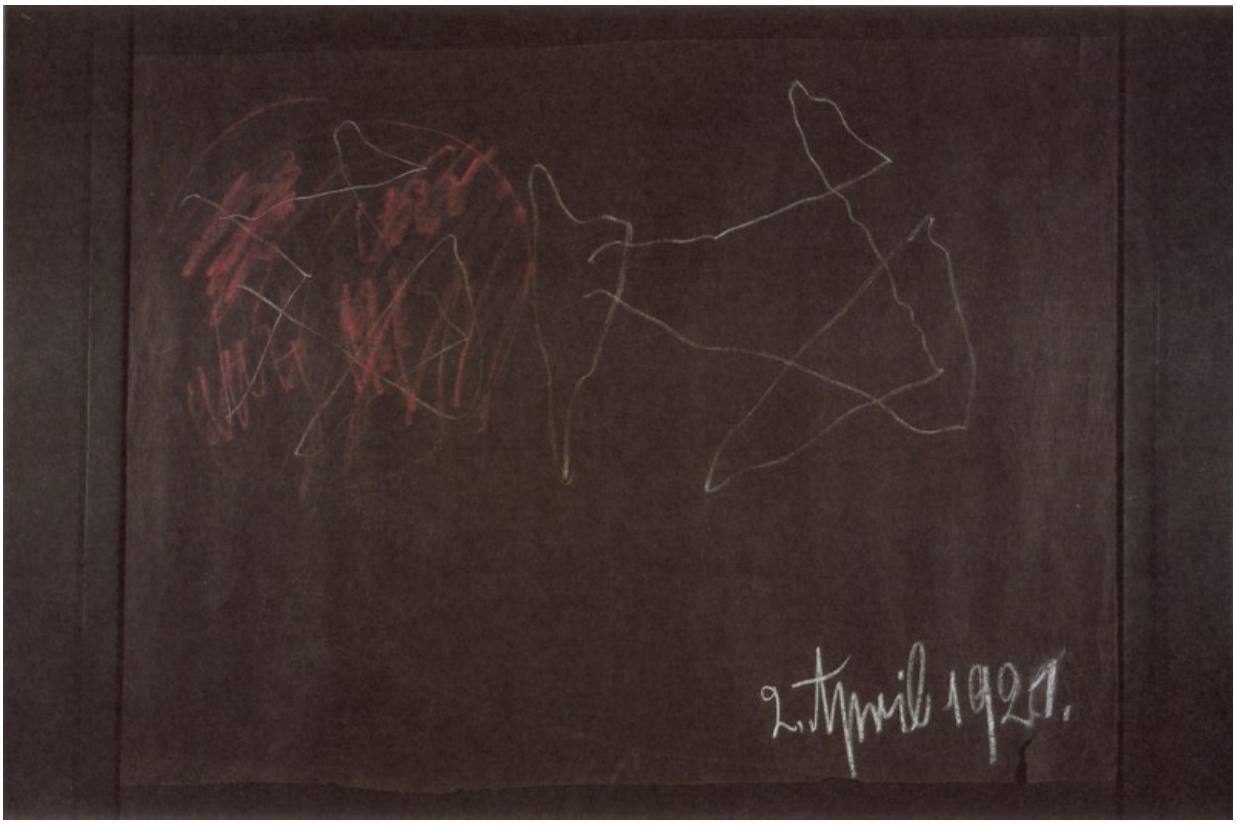

Tabla 1 Conferința 1 — Dornach, 2 aprilie 1921

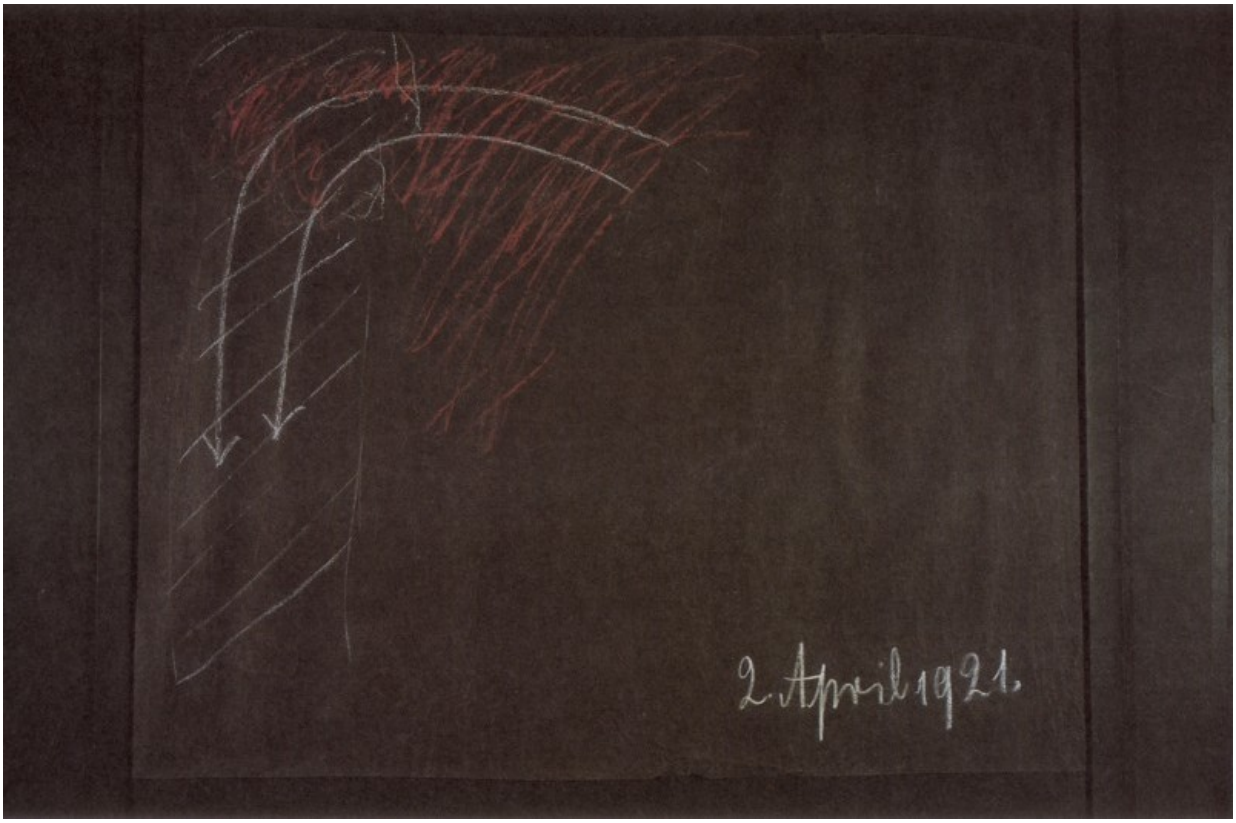

Tabla 2 Conferința 1 — Dornach, 2 aprilie 1921

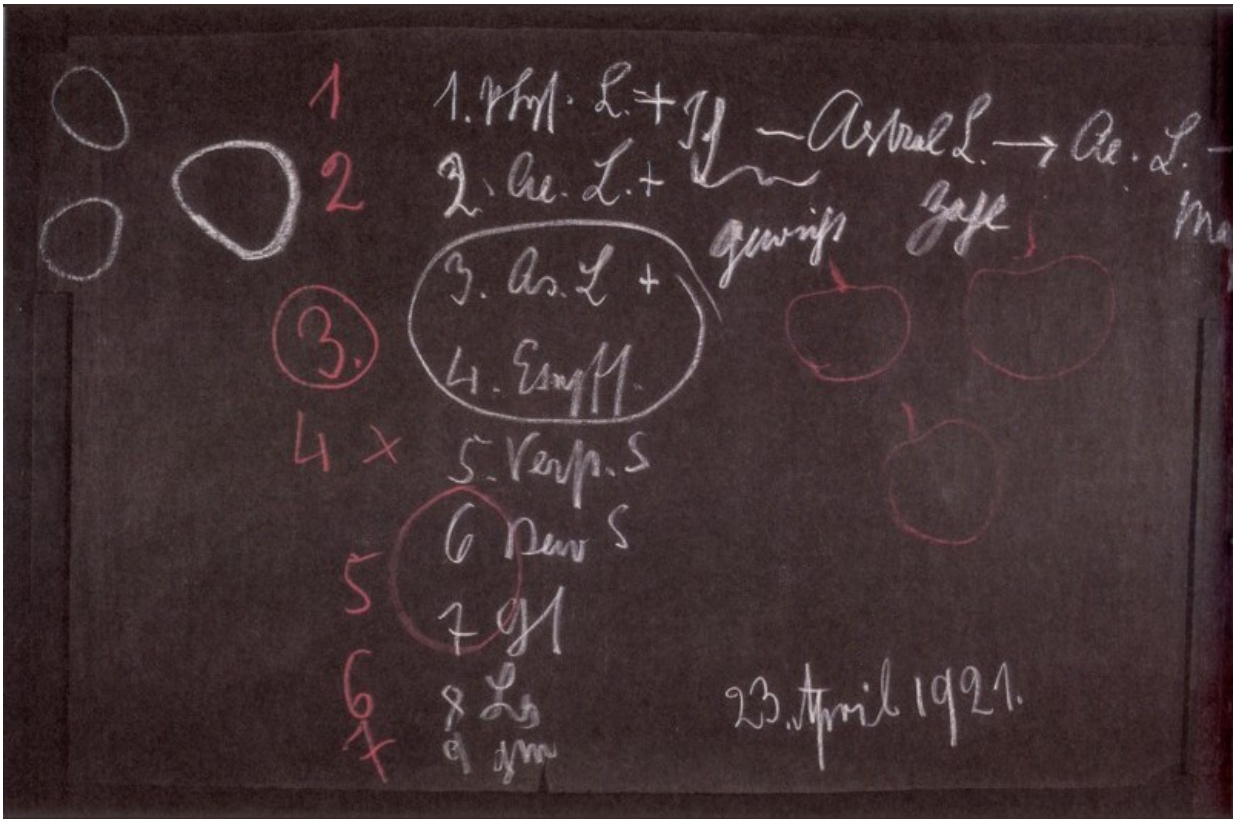

Tabla 3 (cu continuare în tabla 4) Conferința 8 — Dornach, 23 aprilie 1921

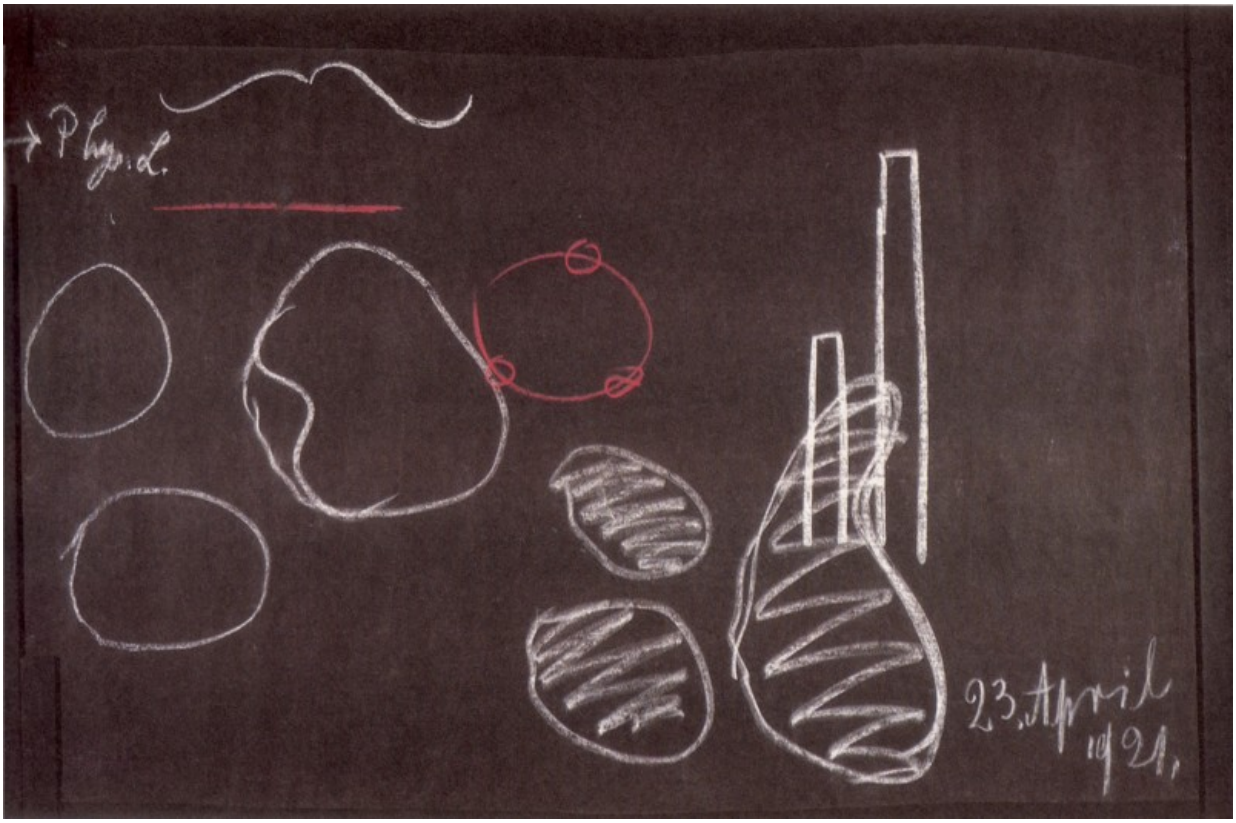

Tabla 4 (în continuarea tablei 3) Conferința 8 — Dornach, 23 aprilie 1921

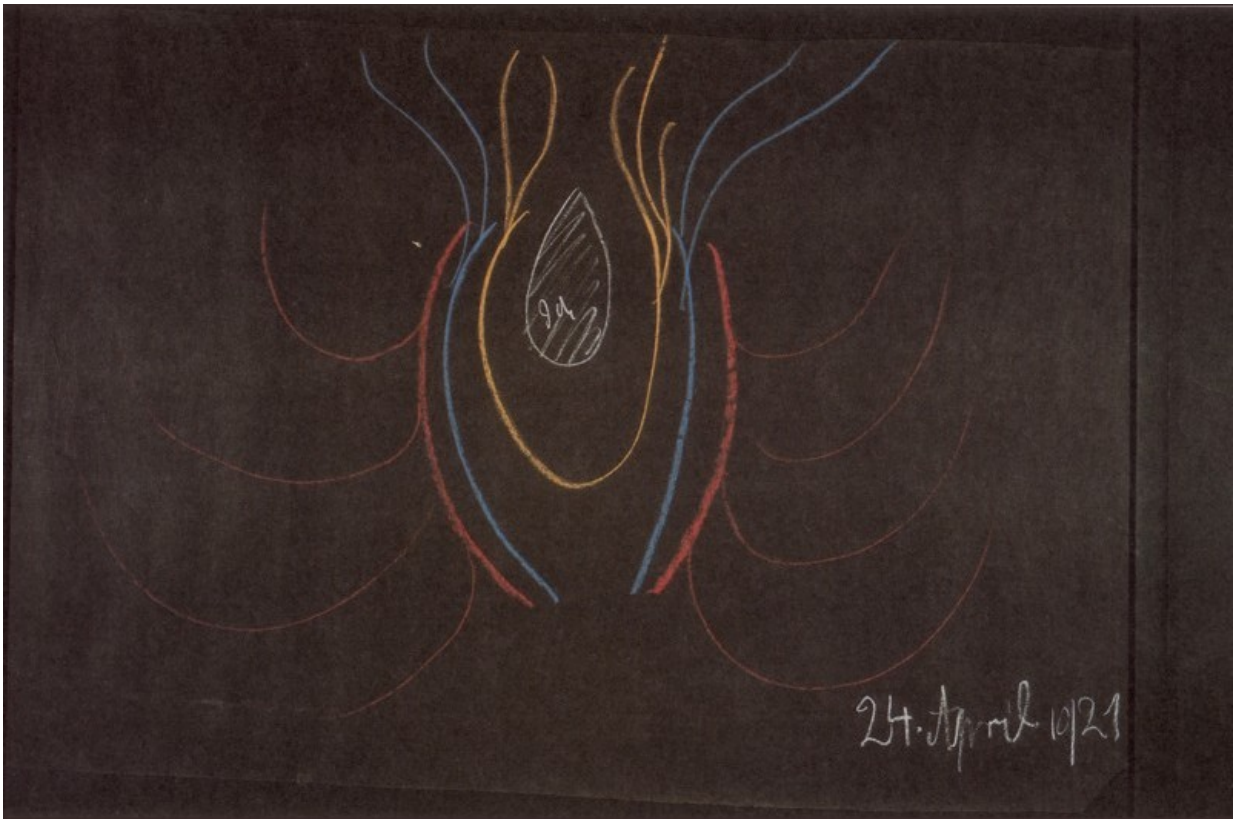

Tabla 5 Conferința 9 — Dornach, 24 aprilie 1921

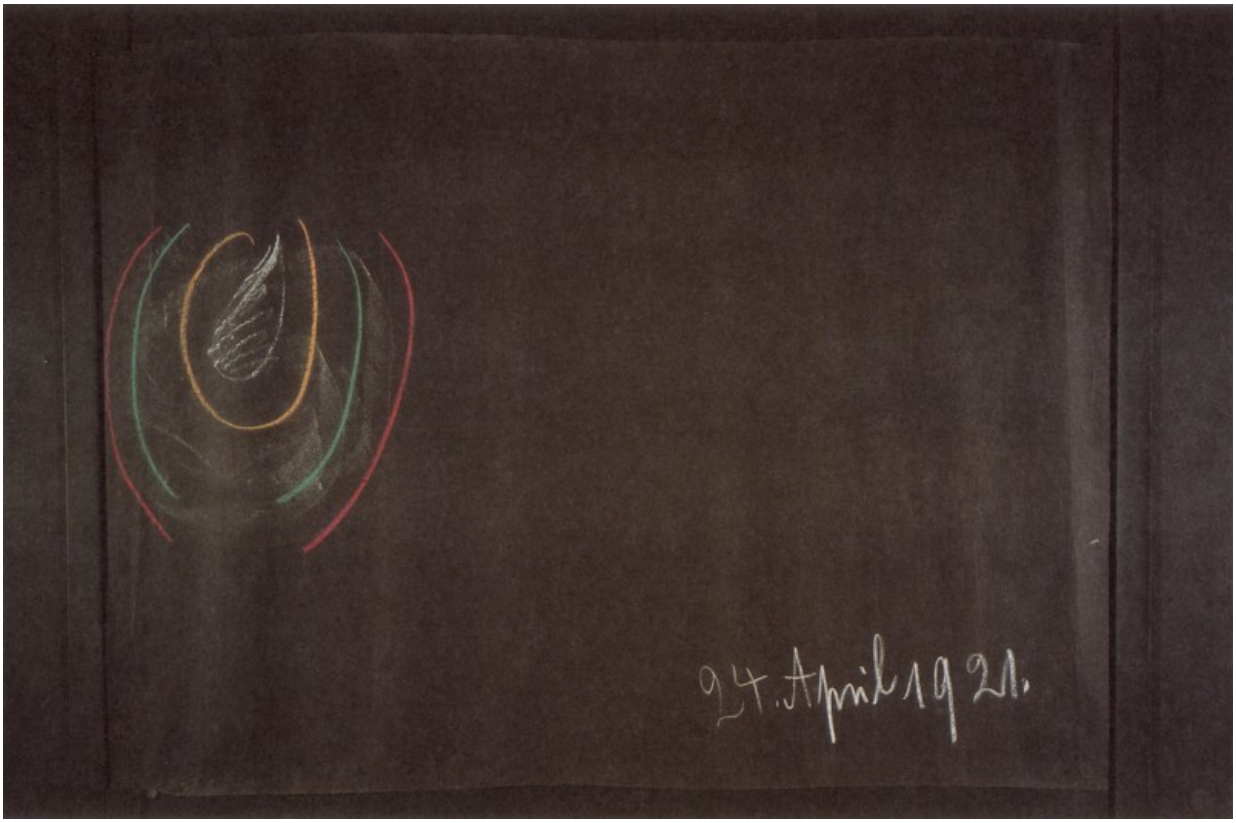

Tabla 6 Conferința 9 — Dornach, 24 aprilie 1921

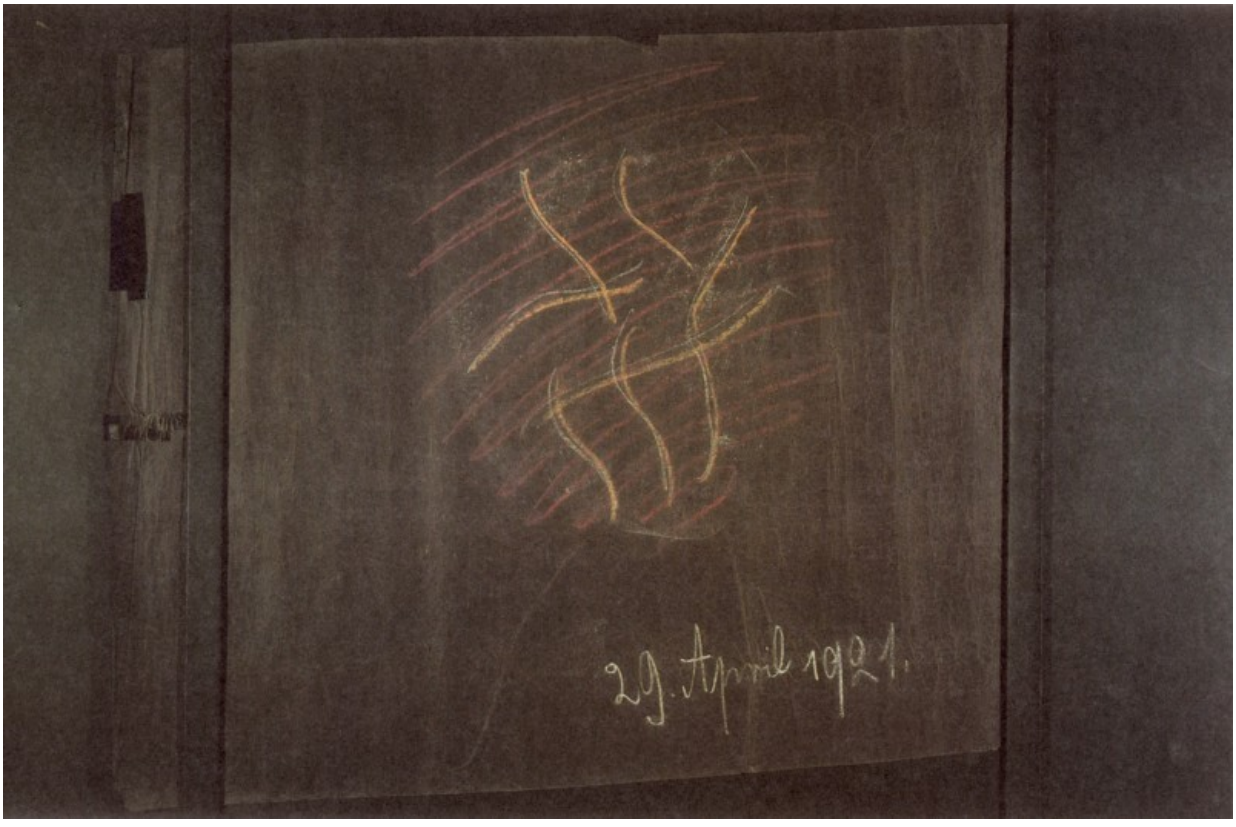

Tabla 7 Conferința 10 — Dornach, 29 aprilie 1921

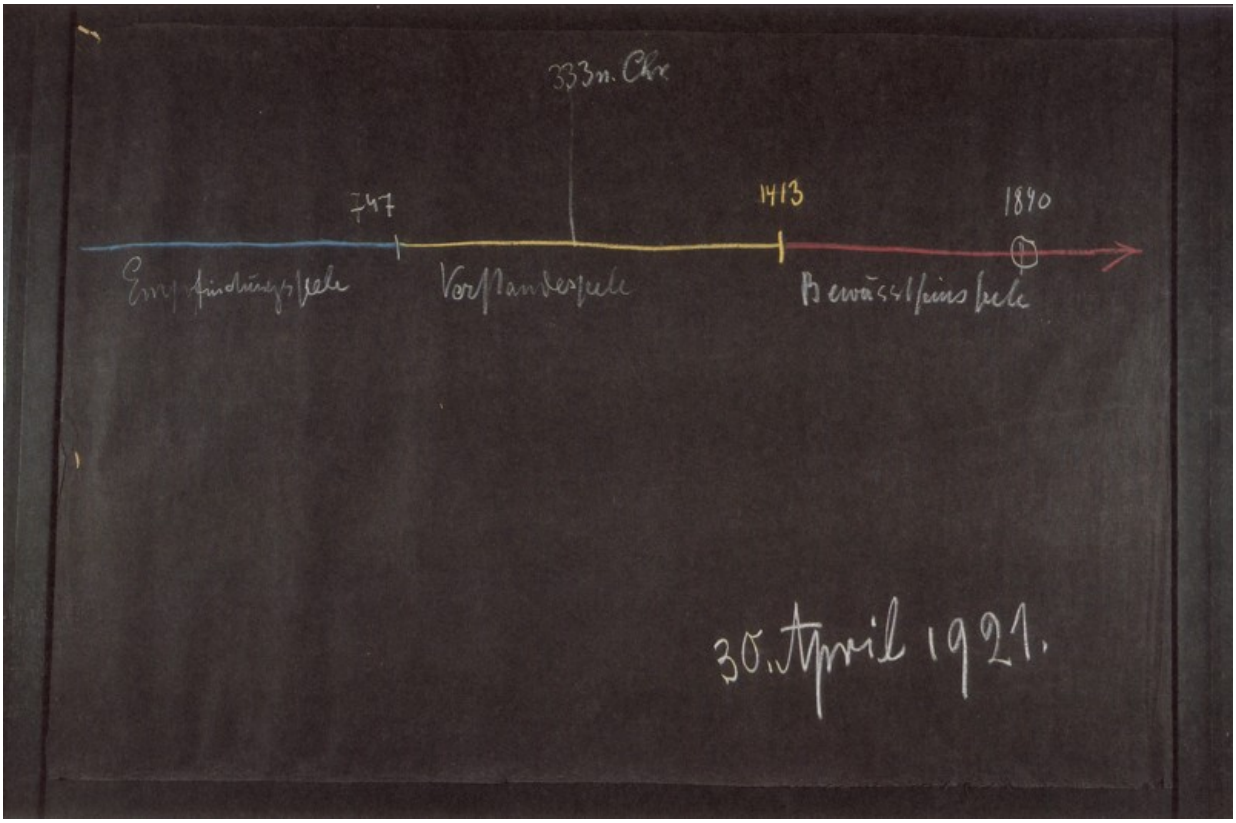

Tabla 8 Conferința 11 — Dornach, 30 aprilie 1921

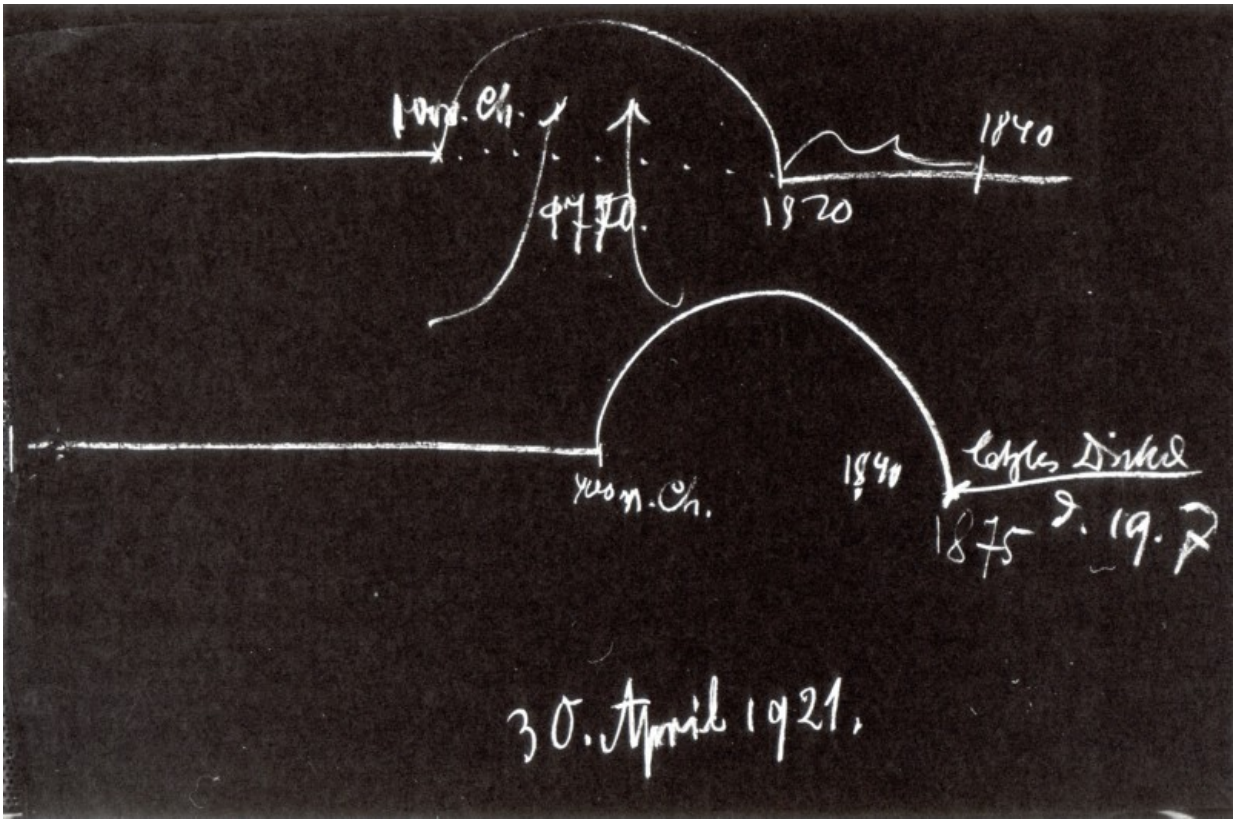

Tabla 9 Conferința 11 — Dornach, 30 aprilie 1921

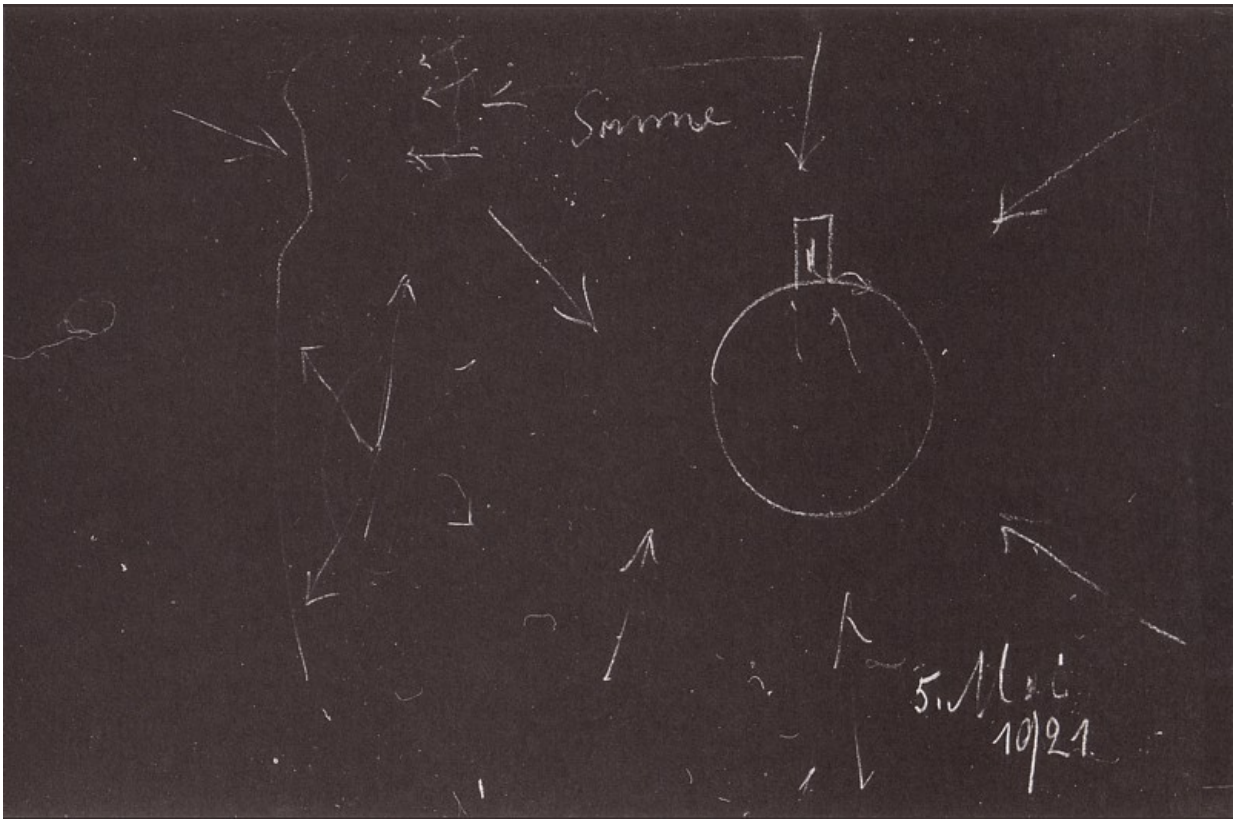

Tabla 10 Conferința 13 — Dornach, 5 mai 1921

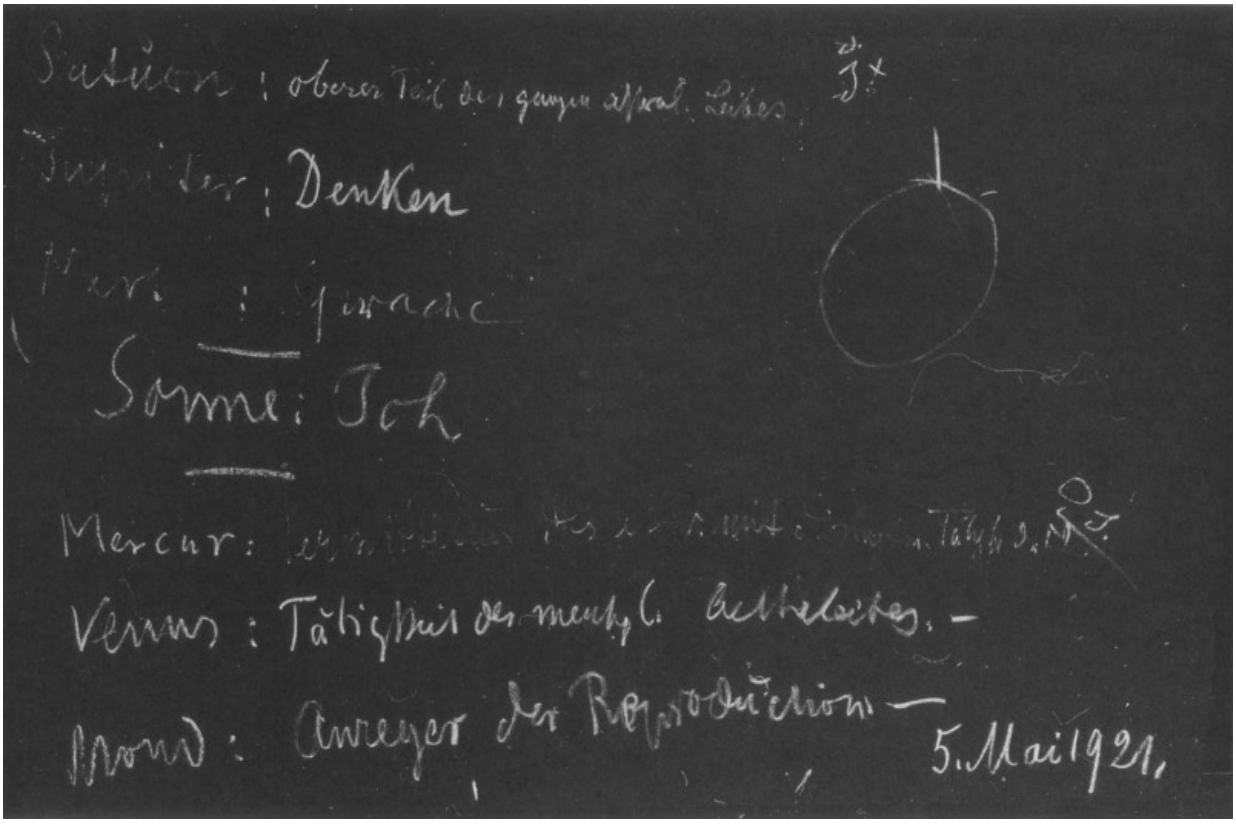

Tabla 11 Conferința 13 — Dornach, 5 mai 1921

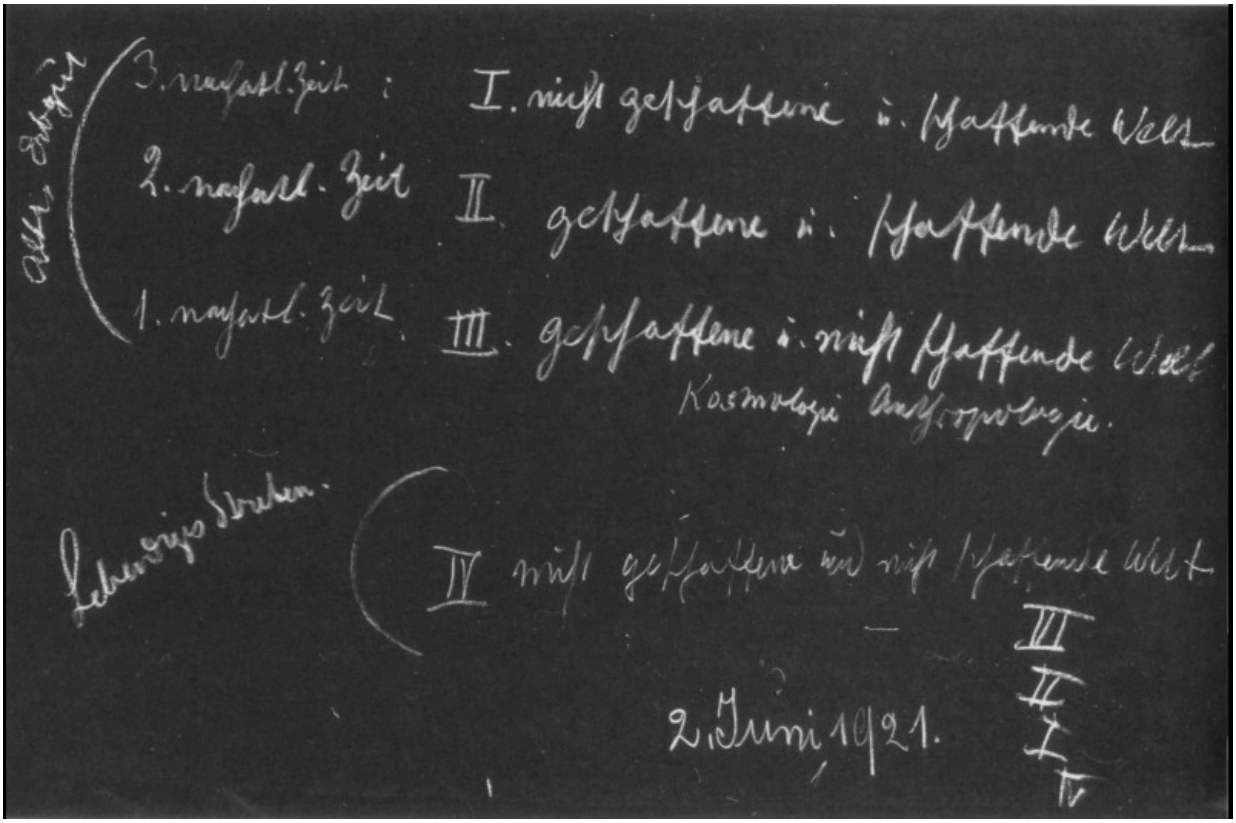
3. vorgeist. Zeit : I. nicht gestaltete i. gestaltende Welt
2. vorgeist. Zeit II. gestaltete i. gestaltende Welt
1. vorgeist. Zeit III. gestaltete i. nicht gestaltende Welt
Kosmologie Anthroposophie.
Lebendiges Denken.
IV nicht gestaltete und nicht gestaltende Welt
III
II
I
IV
2. Juni 1921.

Tabla 12 (cu continuare în tabla 13) Conferința 15 — Dornach, 2 iunie 1921

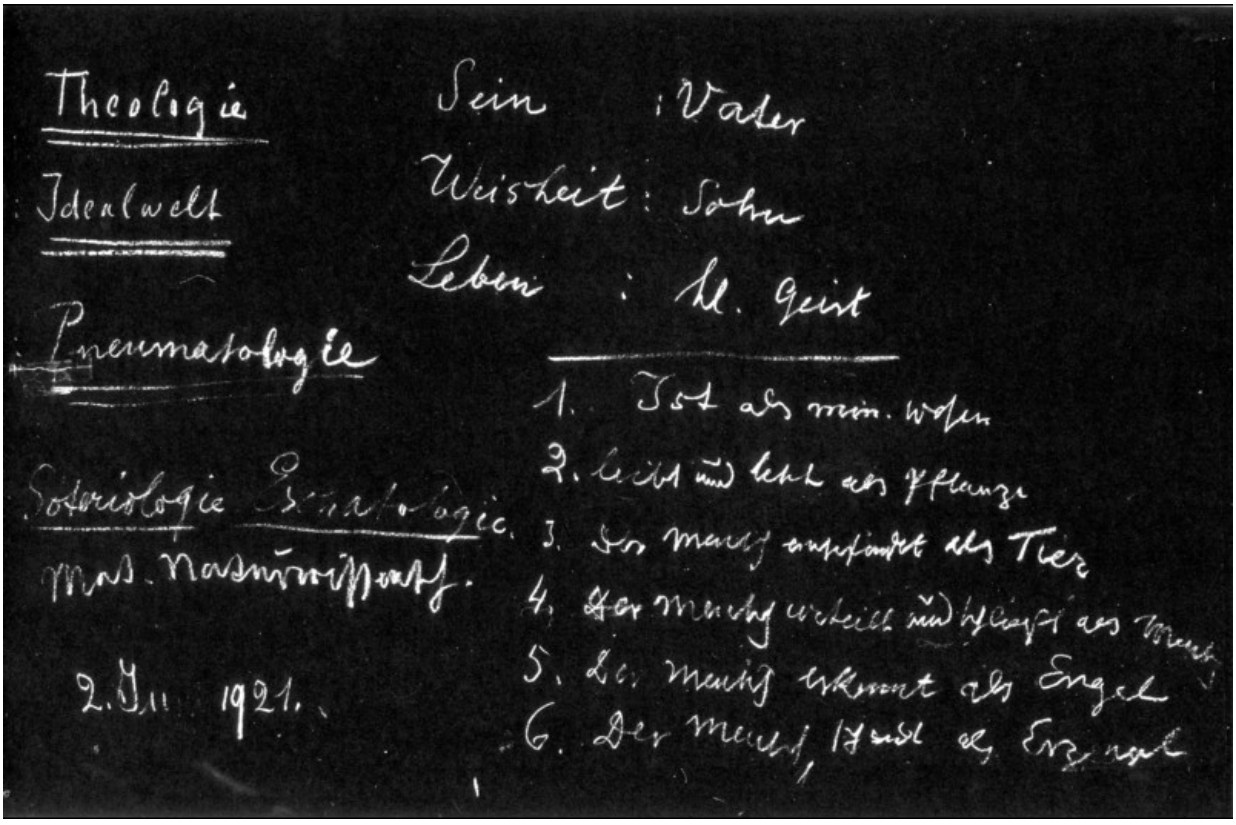

Tabla 13 (în continuarea tablei 12) Conferința 15 — Dornach, 2 iunie 1921

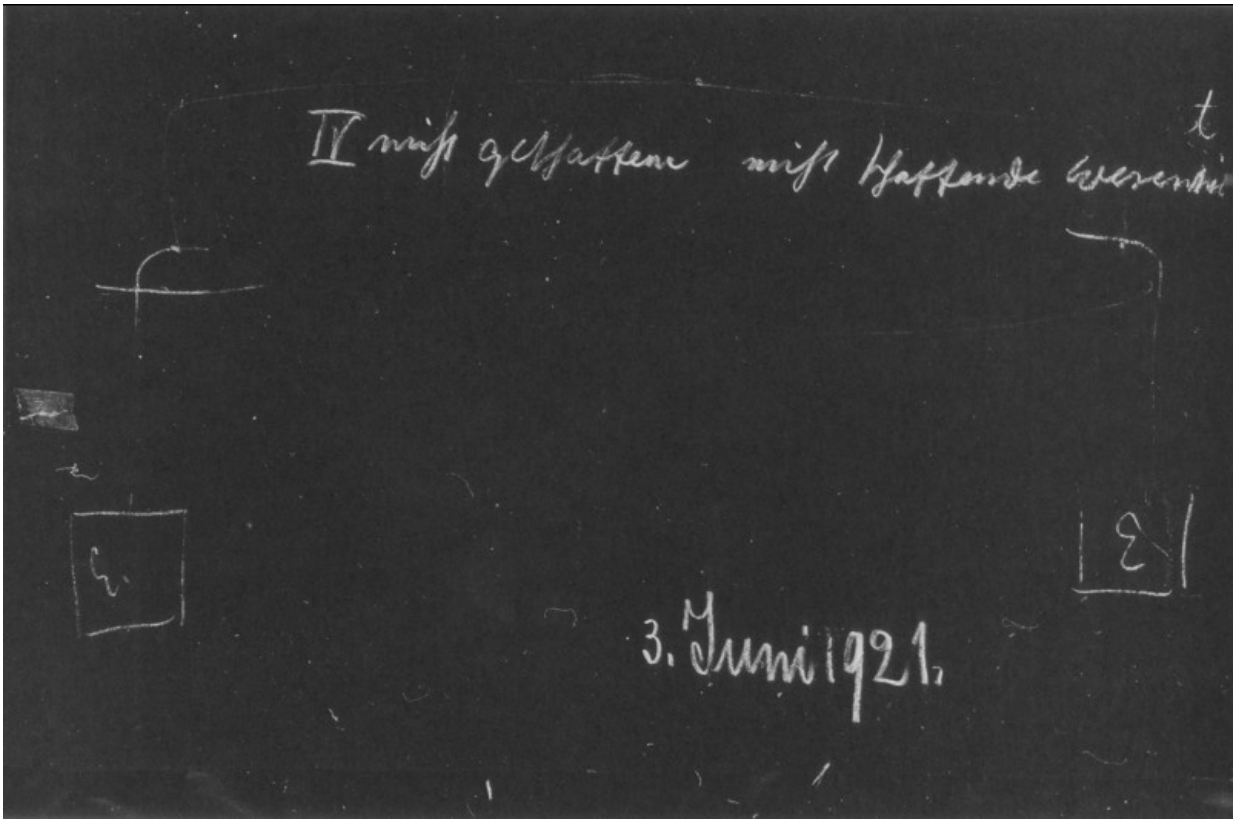

Tabla 14 Conferința 16 — Dornach, 3 iunie 1921